T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SOSYOLOJİ ANABİLİMDALI

TOPLUMSAL İLİŞKİLERİN SOSYAL SERMAYE DEĞERİ
(Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Üzerine Bir Araştırma)

MEHMET ALİ AYDEMİR

DOKTORA TEZİ

DANIŞMAN
PROF. DR. ABDULLAH KOÇAK

Konya-2011

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürlüğü

DOKTORA TEZİ KABUL FORMU

Öğrencinin		
	Adı Soyadı	Mehmet Ali AYDEMİR
	Numarası	084105002002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji / Sosyoloji
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☒
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Abdullah KOÇAK
	Tezin Adı	Toplumsal İlişkilerin Sosyal Sermaye Değeri (Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Üzerine Bir Araştırma)

Yukarıda adı geçen öğrenci tarafından hazırlanan "Toplumsal İlişkilerin Sosyal Sermaye Değeri (Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Üzerine Bir Araştırma)" başlıklı bu çalışma 07/04/2011 tarihinde yapılan savunma sınavı sonucunda oybirliği ile başarılı bulunarak, jürimiz tarafından doktora tezi olarak kabul edilmiştir.

Ünvanı, Adı Soyadı	*Danışman ve Üyeler*	*İmza*
Prof. Dr. Abdullah KOÇAK	Danışman	
Prof. Dr. Musa TAŞDELEN	Üye	
Prof. Dr. Abdullah TOPÇUOĞLU	Üye	
Prof. Dr. Mustafa AYDIN	Üye	
Doç. Dr. Köksal ALVER	Üye	

Alaaddin Keykubat Kampüsü Selçuklu/ KONYA
Tel: 0 332 223 2446 Fax: 0 332 241 05 24
http://www.sosyalbil.selcuk.edu.tr/

Bilimsel Etik Sayfası

Bu tezin proje safhasından sonuçlanmasına kadarki bütün süreçlerde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini, tez içindeki bütün bilgilerin etik davranış ve akademik kurallar çerçevesinde elde edilerek sunulduğunu, ayrıca tez yazım kurallarına uygun olarak hazırlanan bu çalışmada başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda bilimsel kurallara uygun olarak atıf yapıldığını bildiririm.

Mehmet Ali AYDEMİR

ÖNSÖZ

Bu çalışmada, Türkiye için yeni sayılabilecek bir kavram olan sosyal sermaye, kentsel alanda topluluk ile olan ilişkisinde incelenmiştir. Topluluk ekseninde kurulan kentsel ilişkilerin, sıradan ilişkiler gibi değerlendirilemeyeceği, sosyal sermaye teorisi ile tutulacak bir projeksiyon sayesinde bu ilişkilerin barındırdığı potansiyel gücün anlaşılabileceği öngörülmüştür. Böylece sosyal sermayeye ilişkin farklı bir yaklaşım sınanmıştır. Kendine özgü koşulları ile sosyal sermaye için farklı ve özel kaynakları barındıran ülkemizde bu konunun çeşitli boyutlarda çalışılması önem arzetmektedir. Sosyal sermaye konusunun önemi yalnızca yapılan çalışmaların sayıca artmasıyla değil, bu konuya eşlik eden sosyal politikaların üretilmesi ile de daha bariz görülebilecektir.

Şüphesiz ki, nihayet bulan her tez çalışması aynı zamanda yazarı için anlamlı bir hikâyeyi saklı tutar. Bu hikâye çoğunlukla farklı duygularla bezenir. Bir kısmı yazarında mahpus kalsa da, paylaşılması gereken kısmında ahde vefanın bir gereği olarak teşekkürler yer alır. Bir işte muvaffakiyete ulaşmanın bir borcudur teşekkür. Yalnız bu çalışma süresince değil, lisans öğrenciliğimden başlayarak ihtiyaç duyduğum her anımda varlığını hissettiren sayın hocam Prof. Dr. Abdullah Topçuoğlu'na öncelikle teşekkür ederim. Tez sürecini benim için kolaylaştıran, bu tezin bitmesini benden daha fazla isteyerek, her daim inancımı pekiştiren danışman hocam Prof. Dr. Abdullah Koçak'a da teşekkür ederim. Tez yazma sürecinin bunaltan keşmekeşinden çıkmama yardım eden ve bana yol gösteren hocam Doç. Dr. Köksal Alver'e ve yetişmemde emeği olan saygıdeğer hocalarıma başta Prof. Dr. Mustafa Aydın ve Prof. Dr. Yasin Aktay olmak üzere hepsine teşekkür ederim. Dr. Mahmut Hakkı Akın, Uğur Çağlak ve diğer dostlarıma destekleri için ayrıca teşekkür ederim. Tezimin uygulamasında desteklerini esirgemeyen kıymetli öğrenci arkadaşlarım olmasaydı sanırım bu çalışma benim için daha da zor olurdu. Onlara da teşekkür ederim.

Son olarak hayatı benim için anlamlı kılan, hayatım boyunca beni koşulsuz destekleyen, yetiştiren, babamın yokluğunu hissettirmeyen annem Şerife Aydemir'e teşekkür ederim.

KONYA - 2011

Öğrencinin	**Adı Soyadı**	Mehmet Ali Aydemir
	Numarası	084105002002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ **Doktora** ■
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Abullah Koçak
	Tezin Adı	Toplumsal İlişkilerin Sosyal Sermaye Değeri (Topluluk Duygusu ve Sosyal Sermaye Üzerine bir Araştırma)

ÖZET

Sosyal sermaye, literatürdeki yerini doksanlardan sonra belirginleştirmiştir. Son yıllarda hem akademik çevrelerce hem de kurumsal araştırmalar ve uygulamalar sayesinde yoğun bir ilgiye de mazhar olmuştur. Toplumsal yapıya referansla anlaşılmaya çalışılan kavram, kişilerarası ilişkilerde yerleşik bir güce işaret eder. Gerektiğinde kullanılmak üzere işlevselleştirilebilen sosyal ilişkilerin potansiyeline odaklanır. Bu çerçevede kavrama yüklenilen anlamlar salt bireyi aşarak toplumsal ilişkiler, ağlar, değerler, inançlar, topluluk vb. gibi eylemin motivasyon kaynaklarına yönelir. Bilinçli insani birliktelikleri sorunsallaştırır. Bu çalışma ise mekâna dayalı toplumsal ilişkilerin sosyal sermaye potansiyelini anlamaya odaklanmıştır. Aynı mekanı paylaşan insanların ortak hayat tecrübeleri, yakın toplumsal ilişkileri geliştiren bir unsur olarak kabul edilmiştir. Bu bağlamda çalışmanın ikinci önemli kavramı olan topluluk duygusu mekâna dayalı ilişkileri anlamayı sağlamıştır. Topluluk duygusu ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiye odaklanan bu çalışma üç bölümden oluşmaktadır. İlk olarak sosyal sermaye teorisi tartışılmış ve detaylı bir şekilde incelenmiştir. İkinci bölümde ise topluluk duygusuna sosyolojik bir çerçeve çizilmiştir. Son bölümde ise alan araştırmasının metodolojik sınırları belirlenmiş ve elde edilen veriler belirli başlıklar altında irdelenmiştir.

Anahtar kelimeler: sosyal sermaye, topluluk duygusu, güven, toplumsal ilişki, Konya.

Öğrencinin		
	Adı Soyadı	Mehmet Ali Aydemir
	Numarası	084105002002
	Ana Bilim / Bilim Dalı	Sosyoloji
	Programı	Tezli Yüksek Lisans ☐ Doktora ☐
	Tez Danışmanı	Prof. Dr. Abdullah Koçak
	Tezin İngilizce Adı	Social Capital Value of Social Relationships (A Research on Social Capital and Sense of Community)

SUMMARY

Social capital concretized space in the literature in the nineties. In recent years, thanks to academic circles as well as corporate research and applications; social capital has an intense interest in the blessings. The concept of social capital, which was studied to be understood with reference to social structure, refers to a built-in power in interpersonal relations. It focuses on the potential of social relations, which can be functionalized, in order to be used when needed. In this context, the meanings imposed to the concept goes beyond the individual and reaches to sources such as the comprehension of social relations, networks, values, beliefs, community and so on and motivation towards action. It makes the conscious humanitarian associations in a problematic way. This study focused on understanding the potential of space based on the social relations of social capital. Common life experiences of people sharing the same space have been recognized as a factor which develops close social relationships. In this context, the second most important concept the study the sense of community provided to understand the relationships based on the space. This study focuses on the relationship between sense of community and social capital and study consists of three parts. First, the social capital theory is discussed and investigated in detail. In the second part a sociological framework for the sense of community is drawn. In the last section methodological limits of the survey methodology were determined and the data obtained were discussed under the specific topics.

Key words: social capital, sense of community, trust, social relationships, Konya

İÇİNDEKİLER

Doktora Tezi Kabul Formu I
Bilimsel Etik Sayfası III
Önsöz IV
Özet V
Summary VI
Tablolar Listesi IX
GİRİŞ 1
BİRİNCİ BÖLÜM: SOSYAL SERMAYE TEORİSİ 6
1. 1. SERMAYE TEORİSİ: SERMAYE'NİN SOSYOLOJİK İMKÂNI 6
1. 1. 1. Sermaye'nin Klasik Anlamı 9
1. 1. 2. Yeni Sermaye Teorileri 12
1. 1. 2. 1. Beşeri Sermaye 12
1. 1. 2. 2. Kültürel Sermaye 15
1. 1. 2. 3. Sosyal Sermaye: Sermaye mi, Sosyal mi? 19
1. 2. SOSYAL SERMAYE TEORİSİ 23
1. 2. 1. Genel Hatlarıyla Sosyal Sermaye Literatürü 25
1. 2. 2. Klasik Toplumsal Teori ve Sosyal Sermaye 28
1. 2. 3. Demokrasi Teorisi ve Alexis De Tocqueville 36
1. 3. SOSYAL SERMAYE'DE TEMEL YAKLAŞIMLAR 39
1. 3. 1. Pierre Bourdieu: Sermayenin Farklı Şekilleri 40
1. 3. 2. James S. Coleman: Beşeri Sermayenin Yaratılmasında Sosyal Sermaye 46
1. 3. 3. Robert D. Putnam: Topluluğun Çöküşü ve Yeniden Canlanmasında Sosyal Sermaye Göstergeleri 55
1. 3. 4. Francis Fukuyama: Sivil Toplum, Değerler ve Sosyal Sermaye 64
İKİNCİ BÖLÜM: TOPLUMSAL İLİŞKİLERİN SOSYAL SERMAYESİ 69
2.1. TOPLUMSAL ALANIN AKTÖRLERİ OLARAK BİREY VE TOPLULUK İLİŞKİSİ 69
2. 2. TOPLULUK DUYGUSU 72
2. 2. 1. Topluluk (Gemeinschaft) ve Toplum (Gesselschaft) 72
2. 2. 2. Topluluk Duygusu: Aidiyet, Bağlanma, Dayanışma 77
2. 2. 2. 1.Topluluk Duygusunun Dört Unsuru: Üyelik, Etki, Bütünleşme ve İhtiyaçların Giderilmesi, Paylaşılan Duygusal İlişki 82

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE ALAN ARAŞTIRMASI VERİLERİNİN ANALİZİ 86
3. 1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ 86
3. 1. 1 Araştırmanın Konusu, Önemi ve Soruları 86
3. 1. 2. Sosyal Sermayeyi Ölçmek 89
3. 1. 3. Topluluk Duygusunu Ölçmek 92
3. 1. 4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları 94
3. 1. 5. Örneklem 95
3. 1. 6. Kullanılan Soru Formunun Özellikleri 95
3. 1. 7. Araştırmada Kullanılan İstatistikî Teknikler 97
3. 2. ALAN ARAŞTIRMASI VERİLERİNİN ANALİZİ 98
3. 2. 1. Genel Toplumsal Göstergeler 98
3. 2. 2. Sosyal Sermaye: Göstergeler ve Kaynaklar 108
3. 2. 3. Sosyal Sermayenin Ölçülmesi: Alt Boyutlar ve İlişkiler 129
3. 2. 4. Topluluk Duygusu Göstergeleri: Konya'da Komşuluk ve Mekâna Dayalı Sosyal İlişkiler 139
3. 2. 5. Sosyal Sermaye, Topluluk Duygusu, Toplumsal Katılma ve Değişkenler Analizi 161
SONUÇ 167
EK 1: İstatistik Dağılımlar Ve Tablolar 174
EK 2: Anket Formu 209
KAYNAKÇA 218
ÖZGEÇMİŞ 230

TABLOLAR LİSTESİ

Tablo - 1: Cinsiyet Dağılımı 99
Tablo - 2: Yaş Dağılımı Ortalama Tablosu..... 99
Tablo - 3: Yaş Dağılımı (Kategorik)..... 100
Tablo - 4: Medeni Durum 101
Tablo - 5: Doğum Yeri Dağılımı 101
Tablo - 6: Eğitim Düzeyi 102
Tablo - 7: Meslek Kategorileri..... 103
Tablo - 8: Evde Beraber Yaşayanlar Dağılımı..... 104
Tablo - 9: Gelir Dağılımının Ortalama Tablosu 105
Tablo - 10:Aylık Gelir Miktarı Dağılımı (kategorik) 105
Tablo - 11: İkamet Edilen Evin Sahiplik Durumu..... 106
Tablo - 12: İkamet Edilen Evin Niteliği 106
Tablo - 13: Anketin Yapıldığı İlçelerin Dağılımı 107
Tablo - 14: İkamet Edilen Bölgede Bulunma Süresine İlişkin Ortalamalar 107
Tablo - 15: İkamet Edilen Bölgede Bulunma Süresi Kategorik Dağılım Tablosu .. 108
Tablo - 16: İnsanların Genel Memnuniyet Düzeyleri..... 109
Tablo - 17: Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyelik ve Sivil Toplumsal Faaliyetlerde Gönüllü Çalışma Dağılımı 110
Tablo - 18: Bir yakın veya Tanıdık İnsan için Yardım İstenecek Kişi ya da Kurum Dağılımı 112
Tablo - 19: Dindarlık Düzeyini Gösteren Ortalama Tablosu..... 113
Tablo - 20: Dindarlık Düzeyini Gösteren (Kategorik) Dağılım Tablosu..... 113
Tablo - 21: Bazı Toplumsal Faaliyetlere Katılıma İlişkin Ortalamalar Tablosu..... 115
Tablo - 22: Son Üç Yıl İçinde Gerçekleştirilen Bireysel ve Toplumsal Faaliyetlere Katılım Düzeyi..... 120
Tablo - 23:İnsanlara Duyulan Genel Güven Düzeyi..... 125
Tablo - 24: İnsanların Yardımsever Olup Olmadığına İlişkin Düşünce Düzeyi 127
Tablo - 25: İnsanların Menfaatçi veya Dürüst Olmalarına İlişkin Düşünceler..... 128
Tablo - 26: Problemler Karşısında Destek Alınacak Kişi ya da Kurumların Varlığına İlişkin Dağılım 128
Tablo - 27: Sosyal Sermaye İndeksi Genel Ortalaması 130

Tablo - 28: Sosyal Sermaye İndeksi Alt Boyutların Ortalamaları 134
Tablo - 29: Topluluk Duygusu Ölçeği Faktör Yüklemeleri (Faktör 1) 141
Tablo - 30: Topluluk Duygusu Ölçeği Faktör Yüklemeleri (Faktör 2) 145
Tablo - 31: Topluluk Duygusu Ölçeği Faktör Yüklemeleri (Faktör 3) 150
Tablo - 32: Topluluk Duygusu Ölçeği Faktör Yüklemeleri (Faktör 4) 154
Tablo - 33: Topluluk Duygusu Ölçeği Faktör Yüklemeleri (Faktör 5) 157
Tablo - 34: Topluluk Duygusu Ölçeği Faktör Yüklemeleri (Faktör 6) 159
Tablo - 35: Sosyal Sermaye İndeksi Toplam Değerine Etki Eden Faktörlerin Hiyerarşik Regresyonu..... 164

GİRİŞ

Bence çoğu kişinin bir sorunla karşılaştığında hükümetin bunu çözmesi gerektiğini düşündüğü bir devirdeyiz. "Bir sorunum var, yardım almalıyım." "Evsizim, hükümet bana ev versin." Kişisel sorunlarını topluma mâl ediyorlar. Ve biliyor musunuz, ***toplum diye bir şey yoktur****. Bireyler olarak erkeklerle kadınlar ve aileler vardır. Ve hiçbir hükümet, bireyler kanalıyla olmaksızın hiçbir şey yapamaz, insanlar önce kendi başlarının çaresine bakmalıdır…*

Margaret Hilda Thatcher
Sunday Times -10 Temmuz 1988

Bir gazete röportajında kullandığı "toplum diye bir şey yoktur…" şeklindeki ifadesi ile toplumu bireylerden ibaret gören Thatcher, siyasette yeni bir dönemi tarif etmişti. Devlet ve birey arasındaki ilişkinin nasıl olması gerektiği üzerine bir felsefeyi de barındıran bu meşhur demeci ile aslında toplumu bireylerin toplamı gibi gördüğünü ifade etmiştir. Bu beyanatta dikkat çeken, tüm ihtiyaçlarını devlet kanalıyla karşılamak isteyen birey tipidir. Yönetimin toplumsal alanı tahakküm altına almasıdır. Aynı zamanda toplumun değil, bireyin ön planda tutulduğunun açıkça ilamıdır. Bauman'ın yerinde tespitleriyle yaşanılan süreç bireyselleşmiş toplumun "artık toplum tarafından kurtarılma yok" şiarını kafalara sokmaktır, kolektif kamusal aşkınlık araçlarının inkâr edilmesidir. Birey tek başına yerine getirmek için ihtiyaç duyulan kaynaklardan çoğu insanın yoksun olduğu bir görevle tek başına mücadeleye terk edilmiştir (2005: 15). Bireyi yalnızlaştıran, sosyal ilişkileri mahremiyetin ilgasına denkleştiren bir dünya tasavvuru insanı asli veçhesinden uzaklaştırmıştır. Güçlü bağlar ile çevrelenen, benzerlik ve dayanışma ile sürdürülen topluluk hayatı yerini esnek bağlara, farklılık ve bencilliğe bırakmıştır. Bu tespitler sosyal bilimlerde uzunca bir süre eleştirel yaklaşımın radikal örnekleri olarak kabul edilmiştir. Aslına bakılırsa, modern dünyanın mantığı, matematiği sosyal hayatın önüne geçirmiştir. Öncelik insan yerine sistemin ve kurumların işleyişine verilmiştir. İnşa edilmeye çalışılan toplum yapısı bugün ürettiği sorunlarla insanlarda tedirginlik yaratmaktadır. Artan suç oranları, toplumsal değerlerde yaşanan erozyon, ekonomik krizler, siyasal

belirsizlikler, güvenlik endişesinin gündelik hayatı akamete uğratacak derecede ayyuka çıkması, yoksulluğun ve refah devleti söyleminin eş zamanlı yarattığı huzursuzluk ve duyarsızlık toplumları derinleşen sorunlarla karşı karşıya bırakmıştır. Bu sorunlar karşısında üretilen teoriler insan doğasını anlamayı öncelerken, birliktelik halini ve topluluk duygusunu inşaya yönelmiştir. Bireyselleşme krizinin aşılması topluluk, sivil toplum, dayanışma vb. gibi kavramlar öncülüğünde aşılmaya çalışılmaktadır.

Sosyal sermaye kavramı tam da böylesi bir endişenin yarattığı belirsizliği aşma ve çözüm üretme çabasına karşılık gelmektedir. Kavrama yüklenilen anlam belki bu yüzden abartılı bir görüntü çizmektedir. Bu ilgiyi meşrulaştırmada "toplumun geri dönüşü" söylemi sosyal sermayenin en dikkat çeken savunularından birisi olmuştur. Bugün gelinen aşamada, 'toplumu reddeden ve yalıtılmış bireysel davranışların sonuçlarının toplamıyla sınırlandırılmış' (Fine, 2011:95) bir piyasa ya da toplum anlayışı ekonomistlerin olduğu kadar diğer sosyal bilimcilerin de terk etmek zorunda kaldığı bir düşünce olmuştur. Yeni anlayışın parlayan ilk kavramlarından biri de hiç kuşku yok ki, sosyal sermayedir. Önceleri okul başarısını sağlamada ailenin önemini vurgulayan bir kavram olan sosyal sermaye bugün gelinen noktada toplumsal alanda yaşanan hemen her türlü problem için açıklayıcı bir kilit kavrama (buzzword) dönüşmüştür. Hatta öylesine benimsenmiştir ki, kavramın henüz üzerinde uzlaşılan net bir tanımının olmaması, hangi içeriklerle anlaşılması gerektiğinin belirsizliği ve hatta ölçme konusunda yaşanılan sorunlar bile önemini yitirmiştir.

Robert Putnam'ın akademik çalışmalarının yankısı ve Dünya bankası, OECD, IMF gibi uluslararası kurumların da ilgisiyle sosyal sermaye önemli bir analiz birimine dönüşmüştür. Toplumların ya da toplulukların sosyal sermaye rezervleri anlaşılmaya çalışılırken bir yandan da sosyal sermaye düzeyinin nasıl artırılacağı gibi pratik kaygılar ve uygulamalar da ortaya çıkmaya başlamıştır. Bu anlamda sosyal sermaye salt teorik bir ilginin konusu olmaktan çıkarak, çeşitli uygulamalarla gerçekçi sosyal politikalara dönüştürülmüştür. Yoksulluğun azaltılması, gençliğin sosyal ve siyasal katılımının artırılması, ekonomik eşitsizliklerin azaltılması,

gönüllülüğün ve topluluk katılımının sağlanması, güven duygusunun artırılması gibi konularda uygulamalar yapılmıştır.

Sosyal sermaye, sıklıkla 'topluluk', 'sivil toplum', 'sosyal doku', 'güven' gibi insanları ilişkilerinde anlamaya yönelik kavramlarla incelenmektedir. Dolayısıyla kavramın sosyal olanı sorunsallaştırdığı söylenebilir. Bu anlamda kavram sosyal ilişkileri içinde insanı anlamaya çalışır. İnsan bir diğeri ile olan ilişkisi sayesinde toplumu inşa edebilir ancak. Bu teoriye göre, toplum, ilişkide insanın yalın halde insandan farklılaşmasının bir sonucudur. O halde sosyal alanın mukimi olan insan için toplum ancak öteki ile kurulan, dolaylı ya da dolaysız, sosyal ilişki bağlamında mümkün olabilir. Toplum ile sosyal ilişkilerinde insanı anlamayı amaçlayan sosyal sermaye kuramı Halpern'e göre (2007) bir açıdan her şeyi içine almaya çalışırken diğer taraftan hiçbir şey ifade etmiyormuş gibi bir izlenime de sahiptir.

Sosyal sermaye gördüğü yoğun ilgi aslına bakılırsa eleştirilerin de sebebi olmuştur. Kavramın pek çok sosyal bilimsel incelemenin merkezinde yer alarak açıklayıcı değişken konumuna gelmesi, sosyal sermayenin 'devasa iştahı ile kendine yeni alanlar kazanması' (Fine, 2011) olarak da eleştirilmiştir. Aslına bakılırsa sosyal sermayenin kazandığı bu ivme 'kayıp halka' metaforuyla sihirli bir değişkene dönüşmesiyle açıklanabilir. İlk olarak ekonomik gelişmenin bugüne kadar dikkate alınmayan kısmında kullanılan kayıp halka metaforu artık siyaset, sağlık, eğitim, kentsel gelişme gibi pek çok konuda varlığını göstermektedir. Bu yaklaşım ilk anda abartılı görülebilir, ancak sosyal sermaye dolayısıyla dikkatlerin insana ve ilişkilerine çekilmiş olması kavramın bir başarısı sayılmalıdır. Sosyal ilişkilerin potansiyeli belki de ilk defa bu denli dikkat çekmiş, kalkınma çalışmalarının odağında yer almıştır. İlginin kaynağı belki de bugüne kadar sosyal olanı/alanı dikkate almama hatasının sonucudur. Zira sosyal yapı ancak uzun süreli ilişkilerin ürünü olarak var olabilir. Toplumsal değerler, kültürel formlar, yaşama tarzları, toplumsal alışkanlıklar hemen hepsi uzun bir toplumsal tarihin neticeleridir. Dolayısıyla toplumsal yapı potansiyel olarak sosyal sermaye kaynağıdır.

Toplumsal yapının sosyal sermaye kaynağı olarak işlevselleştirilmesine ilk defa Bourdieu ve Coleman dikkat çekmiştir. Bourdieu için sosyal sermaye "gerekli olduğunda faydalı 'destekler' sağlayan toplumsal ilişkilerin sermayesi" olarak anlam

kazanmıştır (Akt. Field, 2006: 20). Coleman'a (2000: 302) göre ise; "bireyler için sosyo-yapısal kaynakların işlevselliği sermaye olarak, dahası sosyal sermaye olarak görülebilir". İşlevselliği ile tanımlanan sosyo yapısal kaynaklar "aktörler için ulaşılabilir olan özel kaynaklar" bütünüdür. Sosyal sermaye teorisinin bir diğer önemli ismi olan Putnam, seleflerinin düşüncelerini yaklaşımına temel almakla birlikte "sosyal ağların değerli olduğu" (2000: 19) fikri onu diğerlerinden farklılaştırır. Putnam, canlı bir toplumsal hayatın sivil ağlar ile sağlanabileceğini düşünür. Bundan dolayı, derneklere aktif katılım, toplumsal ve siyasal meseleler konusunda duyarlılık, işbirliği ve dayanışma gibi kollektif faaliyetler yaklaşımının merkezinde yer alır. Bununla birlikte Putnam için 'güven' önemli bir sosyal sermaye kaynağı ve göstergesidir. Güven, toplumsal hayatı kolaylaştıran ve sosyal ilişkilerin ortak faydaya tahvilini sağlayan önemli bir değişkendir. Toplumsal bir değer olarak güvenilirlik ve güven, insanları müşterek hayatın farklı veçhelerinde işbirliğine ve dayanışmaya sevk eder. Fukuyama güveni önemli bir sosyal sermaye kaynağı olarak görmüştür. Ona göre, güven hem toplumsal düzenin inşası için hem de ekonomik kalkınmanın bir payandası olarak ayrıcalıklı bir öneme sahiptir.

Bu tez çalışmasının amacı, Türkiye için yeni sayılabilecek bir kavram olan sosyal sermayeyi kentsel alanda topluluk ile olan ilişkisinde incelemektir. Topluluk ekseninde kurulan kentsel ilişkilerin, sıradan ilişkiler gibi değerlendirilemeyeceği, sosyal sermaye teorisi ile tutulacak bir projeksiyon sayesinde bu ilişkilerin barındırdığı potansiyel gücün anlaşılabileceği öngörülmüştür. Bu çalışmanın en önemli sayıtlısı; sosyal sermayenin toplumsal ilişkilerde yerleşik/gömülü olan bir kaynak olduğudur. İkinci olarak ise topluluğun özel bir toplumsal ilişki biçimi olduğu kabul edilmiştir. Sosyal sermaye ve topluluk ilişkisinden yola çıkan iki öncül bu araştırmanın mecrasını belirlemiştir. Bu mecranın bir tez konusu olarak işlenmesi farklı aşamalardan geçerek mümkün olmuştur. Hemen belirtmek gerekir ki, bu çalışma sosyal sermaye konusunu merkezine alan bir çalışma olarak tasarlanmış, topluluk duygusu ise sosyal sermaye için açıklayıcı bir değişken olarak görülmüştür.

Bu araştırmada ilk olarak sosyal sermayenin anlaşılabilmesi ve kavramın bir çerçevesinin çizilebilmesi adına sermayenin ne'liği tartışma konusu olmuştur. Sermayenin, sosyal teorideki yerine odaklanan ilk kısımda, farklı sermaye

türlerinden bahsedilmiş ve son olarak sosyal sermayenin diğer sermaye türlerinden farkı ortaya konulmuştur. İlk bölümün ikinci ve üçüncü kısımları ise sosyal sermaye teorisini detaylandırmayı öncelemiştir. Bu kısımda ilgili literatür özetlenmiş ve önemli görülen teorisyenlerin görüşleri detaylı bir şekilde incelenmiştir.

Araştırmanın ikinci bölümü ise topluluk ve topluluk duygusu kavramlarına ayrılmıştır. Bu bölümde toplumsal bir ilişki biçimi olarak topluluğun sosyal teorideki yerine değinilmiştir. Toplumsal bir aktör olarak birey ve topluluk ilişkisi genel bir çerçevede irdelenmiştir. Ardından toplum ve topluluk arasındaki ilişkinin benzerlik ve farklılıklarından yola çıkarak genel bir topluluk sosyolojisi yapılmaya çalışılmıştır. Böylece topluluk duygusunun sosyolojik bağlamı inşa edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümün diğer başlığı ise sosyolojinin bir konusu olarak topluluk duygusunun hangi türde sosyal ilişkiler ürettiği olmuştur. Sosyolojinin bir konusu olarak toplumsal arenada üstlendiği rol ile topluluk; aidiyet, bağlanma ve dayanışma gibi kavramlar eşliğinde analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu bölümde son olarak topluluk duygusu saha araştırmasında kullanılan ölçek alt boyutlarıyla incelenmiştir.

Tez çalışmasının üçüncü ve son bölümü kendi içinde iki kısımda çalışılmıştır. İlk kısım araştırmanın metodolojisine ayrılmış, araştırmanın konusu, önemi ve temel soruları gibi gerekçeler ortaya konulmuştur. Bu kısımda bir diğer önem verilen sosyal sermayenin ve topluluk duygusunun ölçülmesi konuları olmuştur. Sosyal sermayenin ölçülmesi literatürün en netameli konularından biri olarak görülmesinden dolayı, ayrı bir başlık altında tartışılmıştır. Bu kısımda ayrıca araştırmanın kapsam ve sınırlılıkları, örneklemi, soru formunun özellikleri ve istatistiki tekniklerden de bahsedilmiştir. Bu bölümün ikinci kısmı ise saha araştırmasından elde edilen verilerin analizine ayrılmıştır. Araştırma verileri genel toplumsal göstergeler, sosyal sermaye göstergeleri ve kaynakları, sosyal sermayenin alt boyutları ve ilişkileri, topluluk duygusu ölçeğinin analizleri ve son olarak sosyal sermaye ve topluluk duygusu arasındaki ilişki gibi başlıklar altında analiz edilmiştir.

BİRİNCİ BÖLÜM: SOSYAL SERMAYE TEORİSİ

1. 1. SERMAYE TEORİSİ: SERMAYE'NİN SOSYOLOJİK İMKÂNI

Toplumun doğasını anlamaya çalışan sosyal bilimlerin, birey ve toplum ilişkisi ekseninde ortaya koyduğu kuramlar temelde bir arada yaşamanın gerekleri ve sonuçları üzerine düşünme pratiklerini içerir[1]. İncelemeye konu olan sosyal dünya, bireyler arası ilişkilerin, etkileşimlerin, ağların, yapı ve kurumların gerçeklik kazandığı alandır. Toplumsal alanın bilgisini anlamaya çabalayan her bilimsel disiplin çoğunlukla kendi kavramsal dizgesini merkezi önemde tutarak analize yönelir. Ekonomi, siyaset, hukuk, tarih, sosyoloji gibi farklı bilimsel disiplinlerin inceleme alanı olarak yöneldiği insani varoluş, toplum içerisinde eylem ve anlam dünyasında ortaya konulan sonuçlar üzerinden ele alınır. Sözgelimi, ekonomi biliminin perspektifinden bakıldığında toplumsal varoluşun temelleri insanların üretim-alışveriş-tüketim ekseninde kurdukları ilişkilerin çeşitli boyutlarda ortaya çıkan tezahürleridir. Ekonomik etkinliğin toplumsal ve siyasal yapıya olan yansımaları yanında, etkinliğin her bir toplumsal katman ile kurulan bağları da açıklayıcı bir değişken olarak ele alınır. Benzer bir durum hukuk ve siyaset için de düşünülebilir. Bir arada yaşamanın kurallarını belirleyen hukuk aynı zamanda hak ve adalet ilkesi gereği, insanların kendi aralarındaki etkinliklerinin ve etkileşimlerinin de sınırlarını belirler. Böylece topluma içkin olan doğal durumun normlar ve yazılı kurallar gibi çeşitli ilkeler ekseninde düzenlenmesi ve idare edilmesi söz konusu olur. Düzen ve idare, yani yönetsel erk siyasal anlamda devlet olgusuna işaret eder. Yönetim biçimleri toplumların salt siyasal karakteri ile değil aynı zamanda sosyal karakteri ile de ilgilidir. Siyaset bilimi için de tam bu noktada sosyal dünyayı anlamak için bir kapı açılır. Devlete hâkim olan siyasal erk ile topluma sirayet eden yapısal biçim; liberal, faşist, sosyalist, demokratik, vb. gibi tanımlamalar eşliğinde incelenmeye çalışılır. Yani bir bakıma ekonomik alanda olduğu gibi siyasal alanda da sosyal bilimsel incelemeler için odak alınan ana unsur, toplumsal ontolojik bir gerçeklik olarak incelenir. Basit ekonomik etkileşim biçimleri gibi, düzen ve

[1] Bu konuda örnek bir çalışma için Alain Toruain'in (2000) "*Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?*" isimli çalışmasına bakılabilir.

kurallar, yönetim ve siyasal zemin, geçmiş ve ortak payda gibi birlikte yaşamanın temel unsurları olarak analiz edilirler. Böylece bu yaklaşım biçimleri disiplinler için toplumsal realiteyi anlamada farklı ana unsurların varlığına örnek teşkil eder.

Sosyolojinin temel farkı ise sosyal dünyayı anlamak için herhangi bir zemin aramak zorunda olmayışıdır. Bilimsel disiplinlerin çatısı olarak sosyoloji, her türlü insani etkinliğin doğasını kendi koşullarında anlamaya çalışır. İnsani eylemlerin bilgisine ulaşma çabası bazı durumlarda iki kişi arasında gerçekleşen bir ilişkiye odaklanırken, bazen ulusal ya da ulus aşırılıkları da kapsayan boyutlarda incelenebilir. Dolayısıyla sosyal dünyanın tamamını salt bir eylemin, alanın ya da olgusal gerçekliğin özelinde anlamaya çalışmak ve buradan toplumsal bütünün bilgisine ulaşan genellemeler çıkarmak sosyolojik bilginin kapsamını daraltır. Bunun yanında sosyal yapıların genel bilgisine dair ipuçlarını elde etme amacıyla, inceleme alanını mikro düzeyde gerçekleşen eylemleri anlamak üzere kurgulayan teoriler sosyolojik bilginin farklı boyutlarda üretilmesine katkıda bulunurlar. Klasik ya da çağdaş toplumsal teorilerin gelişme safhaları bu savı destekleyen delilleri ortaya koyar. Örnek vermek gerekirse eğer, yirminci yüzyılın meta-anlatılarından olan yapısal işlevselci teori, sosyal dünyayı büyük bir sistem şeklinde görerek insanı büyük çarkın dişleri olarak düşünür (Hier, 2005). Ya da Durkheim'ın "toplumsal işbölümü" nosyonu, bireysel olguların topluluk durumuyla açıklanması (Aron, 2004: 260) gereğini vurgular. Weber'in "eylem ve anlam" arasında kurduğu teorik ilişki, Simmel'in toplumsal analizlerinde sıklıkla rastlanan mikro sosyolojik gerçekliklerin –metropol, moda, fahişelik, ahlâkilik duygu, çatışma, tahakküm vb.- yeri gibi daha pek çok örnek, toplum ve birey eksenli teorik açıklamaların geliştirildiği bağlamı ortaya koymaktadır. Mikro sosyoloji anlayışının en önemli temsilcilerinden Herbert Mead ve Erving Goffman'ın öncülük ettiği, "etkileşimcilik" kuramının, sosyal ilişkilerde toplumun yeniden üretilebileceği yönündeki yaklaşımına göre toplumsal yapının sürekli olarak üretilmesi etkileşimin doğasında yerleşiktir. Dolayısıyla bireyin benliğinde toplum sürekli olarak yeniden inşa edilir (May ve Powell, 2008: 105). Giddens'ın "yapılaştırma teorisi", ya da Bourdieu'nun "habitus, alan ve sermaye" teorileri gibi birey ve toplumu etkileşim halindeki bir bütün olarak gören yaklaşımlar da bu bağlamda söz konusu edilebilir. Toplumsal teorinin gelişim

safhalarında ortaya çıkan bu farklılaşmalar, sosyolojik bilginin imkân ve sınırlılıkları üzerinde yeni anlayışların ortaya konulabileceğini göstermektedir. Oysaki bilimsel disiplinlerin nesnesi olan birey ve toplum ilişkisi, ister yalnız birey eksenli -mikro sosyoloji- açıklanmaya çalışılsın, ister toplum merkezli bütüncül temelde (Swingewood, 1998: 22) -Holistic, makro sosyoloji- ya da ağlar ve kurumsal yapılarda -Meso Sosyoloji- ele alınsın, her durumda teorilerin odağında insan doğası ve toplumsal düzenin ilkeleri üzerine incelemeler vardır. Birlikte yaşamanın doğası toplumsal yapılara içkin olan değerlerin, duyuş ve düşünüş tarzlarının insani ilişkilere yani eylem halinde olan bireyin bilgisine yansıyan boyutları ile birlikte incelenebilir.

Toplumsal düzenin anlaşılması amacıyla ortaya konulan teorilerin tartışma alanlarının hangi bağlamlarda ve kavramlar ekseninde geliştiği ya da gelişeceği, zaman ve mekân eksenli bir incelemeye kapı aralar. Teori, temelde insanın bilgisine ulaşmanın bir yoluysa, insanın ilgilerinde, ilişkilerinde, zihin yapılarında ortaya çıkan değişmelerin yapısıyla koşut gelişmektedir. Bu anlamda geleneksel toplumlar ile çağdaş toplumları anlamanın yolu farklıdır[2] Zaman içinde ortaya çıkan yeni durumlar teorik açıklamalarda farklı unsurların dikkate alınmasını gerektirmiştir. Günümüz toplumlarını karakterize eden bireyselleşme olgusu, teknolojik gelişmelerin hızı, küresel ekonomik ve siyasal etkileşimin gücü, güven ve dayanışmanın toplumsal zemininde yaşanan çöküş vb. gibi daha pek çok unsur, modern toplumsal teoride ele alınan başlıca konular olmuştur. Bu eksende özellikle son yüzyılda toplumsal yapıları anlamada ve açıklamada çokça başvurulan kavramlar üretilmiştir. "Kitle, tüketim, bireyselleşme, küreselleşme, teknoloji, bilgi, ideoloji" gibi pek çok bilimsel disiplin için ortak kullanımlara sahip olan kavramlar sosyal yapılara izahlar sunmak üzere türemiştir. Bu kavramlar zaman içinde farklı kullanım alanları ve anlamları ile çeşitli disiplinlerde yeniden üretilmiştir. "Sosyal Sermaye" kavramı da son yıllarda akademisyenlerin, araştırmacıların ve siyasete yön veren kişilerin dikkatini

[2] Geleneksel ve modern toplumlar şeklinde bir ayrım, genel geçer bir kabule dayanır. Zira ilerlemeci-tekâmülcü yaklaşımın zihinsel pratiklerinde yer eden yaklaşımın yanında, yükseliş çöküş kuramcıları için durum geleneksel ve modern şeklinde bir ayrım ile açıklanmaz. Fakat sosyal bilimler literatüründe yer ettiği şekliyle modern için yalnızca gelişmişlik vurgusu değil aynı zamanda güncel olan da ifade edilir. Bu bağlamda geleneksel ve modern ayrımı *zaman* ve *gelişme* ekseninde anlaşılabilir. Modernlik ve modernite ile ilgili daha kapsamlı ve Türkiye özelinde bir değerlendirme için Mustafa Aydın'ın (2009) "Moderniteye Dışarıdan Bakmak" isimli esere bakılabilir.

çekmesiyle elde ettiği popülerlik sayesinde hızla modern zamanın tanımlayıcı kavramlarından biri olmuştur.

Sosyal bilimler literatüründe son dönemlerde yaygın kabul gören ve başvurulan bir kavram olarak sosyal sermaye, yaşadığımız zamanın toplumsal yapısına ilişkin analizlerde ve günümüz toplumlarında yaygınlık kazanan güvensizlik durumunu anlamada pek çok sosyal bilimci ve araştırmacı için temel önemdedir. Günümüzde bireyi aşan ahlâk dışılık ve güvensizlik sorunu toplumsal yapılar için kendini bir çöküşün adresi olarak göstermektedir. Bu karamsar tablonun batılı düşünürler tarafından -özellikle Robert Putnam'ın *Yalnız Başına Bowling: Amerikan Toplumunun Çöküşü ve Yeniden Canlanması* (2000) ve Francis Fukuyama'nın *Büyük Çözülme* (2009)- dile getirildiği çalışmaların sayısı hızla artarken, problemin çözümüne yönelik öneriler; güvenin yeniden tesis edilmesine, sosyal sermaye rezervlerinin yükseltilmesine ve değer temelli insani ilişkilerin canlandırılmasına dayanıyor. İnsani ilişkilerin güvensizlik üzerine kurulması, toplumsal düzenin devamını sağlayan dayanışmacı ve biz duygusunu vurgulayan değerlerin yerini; ben merkezli, hazzı ve bireyselliği vurgulayan değerlere bırakması ile insani varoluşun ve birlikte yaşamanın ilkeleri üzerine yeniden düşünmeyi sosyal bilimler için zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışmanın ana eksenini oluşturan sosyal sermaye, görüldüğü üzere sosyal bilimler için iki önemli kavramı bünyesinde barındırmaktadır, fakat her iki kavram münhasıran ifade ettiği anlamların ötesinde yeni bir kapsam ve boyutu içerecek şekilde formüle edilmiştir. Fakat her iki kavramın yani *sosyal* ve *sermaye*'nin kendi kapsam ve içeriklerinin anlaşılması, ortaya çıkan bu melez kavramın daha açık olarak anlaşılmasını sağlayacaktır. Bu bağlamda çalışmanın bundan sonraki kısmı, sermaye kavramının sosyolojik çözümlemesine ulaşmak amacıyla klasik ve modern anlamda nasıl ele alındığına ayrılacaktır.

1. 1. 1. Sermaye'nin Klasik Anlamı

Hem çağdaş sosyolojide hem de ekonomi biliminde çok fazla kişinin dikkatini çeken bir kavram olarak sermaye nedir? Nasıl anlaşılmalıdır? Hangi içermelerle ve bağlamlarda tartışılmalıdır? Bu sorulara verilecek cevaplar şüphesiz ki farklı

şekillerde defalarca formüle edilebilir. Fakat hem son yüzyılda kazandığı yeni şekiller hem de yüklendiği anlamlar bağlamında sermayeyi, Nan Lin'in bakışıyla iki ana boyutta incelemek, bu çalışma bağlamında da düşünüldüğünde daha anlamlı sonuçlar türetmeye yarayacaktır. Buna göre konu, klasik sermaye anlayışı ve yeni sermaye anlayışı olarak iki mahfilde incelenebilir. Lin, Sosyal Sermaye (2001) adlı eserinde klasik sermaye yaklaşımına Marksist yaklaşımın argümanları ile yeni sermaye yaklaşımını ise beşeri, kültürel ve sosyal sermaye anlayışları temelinde analiz etmektedir. Genel anlamda ise Lin (2001: 3), sermayeyi, "kaynakların kar getirmesi beklentisi ile pazara sunulması olarak" tanımlar. Böylece Lin sermayeyi kar amaçlı girişilen eylemlerin kaynağı olarak görür ve belirli bir toplumsal mekanizmanın işletilmesini zorunlu olarak değerlendirir.

Literatürde en eski kullanımlarına, Romalı hukukçuların metinlerinde karşılaşılan sermaye, faizden ayrıştırılmış olarak bir kredinin anaparası anlamında kullanılmıştır (Smitt ve Kulynych, 2002: 152). Genel anlamda ekonomik bir terim olarak karşımıza çıkan sermaye (capital) kavramı bu anlamda yaklaşık olarak on yedinci yüzyıldan beri kullanıla gelmektedir. Kavram, ekonomi ve sosyal bilimler tarafından ticari faaliyet dilinden adapte edilmiştir. Latince, sığır, çiftlik hayvanı anlamına gelen "capitale" kavramı, daha sonraları "para ve paranın yatırımı" olarak da kullanılmıştır (Wolf, 2004: 75). Fakat literatürde en yaygın olarak ekonomik bağlamda kullanılan kavram, modern iktisat teorisine göre üretimin dört ana unsurundan (diğerleri toprak, emek, girişim) biri olarak görülmektedir (Edgar-Sedgwick, 2007: 58). Üretimin bir unsuru olarak sermayenin anlamı, hizmet ve mamul üretmede gerekli olan altyapı, hammadde, araç, donanım, bina vb gibi maddesel bir boyut taşıyorsa (Nitzan-Bichler, 2009: 6; Ostrom, 2000: 174) bu sermaye türü fiziksel sermaye (physical capital) dir. Doğal sermaye olarak da adlandırılan, doğada bulunan her türlü hammadde ve imkâna işaret eden fiziksel sermaye ekonomik etkinliğin en önemli bileşenlerinden biridir. Fiziksel sermayenin yanı sıra, finansal sermaye (financial capital) şeklindeki üretim sürecinin parasal olarak gerekli alt yapısını imleyen bir başka kullanıma da rastlanır. Buna göre; para, üretimin gerçekleşmesi için gerekli ana unsurların bir araya getirilmesinde aracı

olarak kullanılır ve ayrıca paranın kendisinin kar amacıyla kullanılmasına yani meta olarak alınıp satılabilen bir boyut kazanmasına da işaret eder.

Sermayenin öncelikle parasal bir yekûndan ibaret olmadığı düşüncesi, bir toplumun zenginliğinin büyümesinin o toplumun üretim güçlerinin büyümesinden geçtiğini vurgulayan erken dönem siyasal iktisadın keşfiydi. Sermayenin bileşimi, araç ve aletler, makineler ve tesisler ve insan elinden çıkmış, üretken işe katkıda bulunan ya da onu çoğaltan –doğrudan tüketim için kullanılmayan- diğer malzemeler ya da donanımlardan oluşmaktadır (Marshall, 1999: 650). Böylece sermayenin anlamı, üretim sürecinin fiziksel boyutuna (nesneler, hammadde, para vb.) gönderme yapılarak anlaşılmaktadır. Paranın, bir sermaye haline gelmesi, yani paranın meta olarak alınıp satılması anlamında, değer içeriğinden çok hammadde olarak kullanılması anlaşılmaktadır.

Sermaye, Markist yaklaşımın en temel kavramlarından biridir. Marks için sermaye genel anlamından farklı bazı yan anlamları da içerir. Buna göre sermaye, yalnızca sahibine bir gelir akımı yaratabilecek bir aktif olmaktan fazlasıdır. Marksist yaklaşımda sermaye, kapitalist üretim ilişkilerinden ayrı olarak anlaşılamaz; maddi anlamda sermaye bir nesne değil, nesne biçiminde görünen bir toplumsal ilişkidir (Mohun, 2002: 509). Sermayeyi sosyal ilişkilerin merkezine yerleştiren Marks, sermayenin bir *şey* olmanın ötesinde insanlar/sınıflar (sermayedar ve işçi) arasındaki bir ilişki olduğunu vurgulamıştır. Temelde sermaye yalnızca üretimin bir faktörü değildir, gerçek bir sosyal ilişkidir. Marks'a göre; "Sermaye, tarihsel olarak şekillenmiş tanımlı bir toplumsal üretim ilişkisinden başka bir şey değildir" (Akt. Wolf, 2004: 75). Bu anlamda Marks sermaye birikimi sürecini, şeyler arasında bir ilişki biçimi olarak görünmesine rağmen, aslında insanlar arasındaki bir ilişki olduğunu ileri sürerek siyasal iktisadın da eleştirisini yapmaktadır (Marshall, 1999: 651). Sermayenin üretimin asli unsurlarından biri olarak görülmesi, sosyal bir ilişki ağından izale edilmesi sonucunu doğurmaz. Aksine Marks'ın da vurguladığı tam da bu boyuttur. Yani sosyal bir ilişki bağlamında ortaya çıkması ve artı değer üretmesidir. Lin (2001: 4), sermayenin klasik teorideki kullanımına dayanak olarak gördüğü "Marks'ta, sermayeye ilişkin dikkat çekici farkın "artı değer" (surplus value) üretmek olduğunu düşünmesidir" der. Bu anlamda, Marksist açıdan sermaye ilk

olarak, meta'nın üretimi ve değişimi ile yakından ilgilidir. İkinci olarak sermayenin değeri basit anlamda metadan daha fazlasını içeriyor olmasındadır. Üçüncü olarak sermaye toplumsal bir kavramdır ve ancak toplumsal etkileşim sürecinde ortaya çıkar. Son olarak ise sermaye ancak metanın üretimi ve değişimi sürecinde, kapitalist veya üretici tarafından edinilen bir unsurdur (Lin, 2001: 7). Böylece sermaye toplumsal -özellikle pazar gibi ekonomik değişimin ya da yatırımın olduğu- bir ortamın ürünüdür ve sahip olmak için ya da ortaya çıkarmak için belirli bir etkileşim ve iletişimin olması, böyle bir imkânın yaratılması ya da sunulması gerekmektedir. Sermayenin imkânlar dâhilinde kullanımı, yatırımı, değişimi, artırılması veya azaltılması ve benzeri gibi diğer art süreçler toplumsal ilişkilerin doğasında düşünüldüğünde ya da başka bir değişle ekonomik bir sürecin dışında toplumsal bir değer üretmek, bir potansiyel ortaya çıkarmak ya da toplumsal yapı üzerindeki etkisi ile birlikte düşünüldüğünde sermayenin sosyolojik imkânı daha açık hale gelir. Bunun yanısıra Wolf'un (2004: 75) vurguladığı gibi sermaye, sahibi için iş gücünü kontrol etmek ve kullanmak amacıyla gerçek bir toplumsal güce işaret eder. Organize edilebilir, kullanılabilir, fayda üretebilir boyutuyla sermaye, sosyal sermaye nosyonuna temel dayanak olarak görülebilir.

1. 1. 2. Yeni Sermaye Teorileri

1. 1. 2. 1. Beşeri Sermaye

Sermaye konusunda ortaya konulan klasik yaklaşımlar ekseriyetle ekonomi bilimi ile ilişkili yönü ağır basan açıklamalar ve kullanımlarla sınırlı kalmıştır. Sermayenin üretim sürecinin maddi unsurlarından biri olarak görülmesi dolayısıyla, kavramın farklı alanlarda kullanılması, yeni anlamlar ve sentezlerle ortaya konulması uzunca bir süre dikkat çekmemiştir. Üretim ve işleme sürecinin ana unsuru olarak maddi araç ve kaynakların ön planda tutulması, emek yoğun çalışma saatlerinin fazlalığı ve teknik araç gereçlere duyulan gereksinim, fabrika üretiminin insan bilgisine ihtiyaç duymaması, insani faktörlerden çok mekanik sistemin girdilerini hesap eden bir anlayışı beslemiştir. Böylesi piyasa mantığında ortaya çıkan ise sermayenin maddi unsurlar tarafından inşa edildiği bir ekonomik yapıydı. Oysa Adam Smith, 18.yüzyılda yazdığı *Ulusların Zenginliği* (1776) isimli eserinde, ekonomik etkinliğin verimliliğinde insan faktörüne dikkat çektiği görülür. Smith'e

göre insan, üretimin verimliliğini sağlayan en önemli faktördür, organize olmuş insanların gücünden faydalanmak üretim sürecine işgücü, zaman, kaliteli üretim ve işlem maliyetinin azalması açısından fayda sağlar. Smith'e göre, bir ülkedeki nüfusun elde edilebilir ve kullanılabilir bütün yetenekleri sermayenin bir parçası olarak görülebilir.

20.yüzyıl endüstriyel gelişimin farklı boyutlar kazandığı, yeni iş ve çalışma anlayışının geliştiği bir yüzyıl oldu. Özellikle küreselleşme ve artan rekabet koşulları, yanı sıra bilgi toplumu, bilginin üretilmesi, ulaşılabilirliğinde ve yaygınlık kazanmasında ortaya çıkan olağan üstü hızlılık (Tofler, 1996: 36)[3], teknolojinin gelişim hızı ve organizasyonların insan merkezli yeniden dizayn edilmesi vb. gibi gelişmeler sermayenin yeni kullanımlarını yaygınlaştırdı. Bilginin değer üretmedeki rolünün artmasıyla, sermaye olarak üretim sürecine dâhil olması sonucunu doğurdu (Nahapiet ve Ghoshal, 2000: 124). Klasik ekonomi, sermayeyi fiziksel unsurlar ve işgücü olarak tanımlarken, modern ekonomi bu anlayışı revize etti. Bilgiyi sermaye değeri olarak tanımladı.

Beşeri sermayenin çağdaş kavranışında en fazla Theodore Schultz ve Garry Becker'in çalışmaları dikkat çeker. Schultz'un klasik sermaye anlayışına yönelik eleştirisi yeni sermaye anlayışını -Smith'in yaklaşımının bir açılımı olarak- maddi unsurların ötesine taşıdı. Shultz, *Beşeri Sermayede Yatırım* (1961-*Investment in Human Capital*) isimli makalesinde, "klasik ekonomi anlayışında insan kaynaklarının, sermayenin emek kısmında bir üretim maliyeti olarak sadece işgücü ile ilişkilendirilmesini, yatırım maliyetinin hesaplanmasında basit düzeyde bilgi, beceri ve kol gücü gerektiren insan gücünün dikkate alınmasını ve bu bağlamda işgücünün eşit değerde görülmesini açıkça başarısız bir yaklaşım" (s.3) olarak değerlendirir.

Schultz'a göre (1961) insanın kendisini maddi sermayenin bir parçası olarak görmesi, onun özgürlüğüne zarar vermese bile onu değersizleştirir. Zaten insanların bir sermaye nesnesi olarak görülmelerine, sahip oldukları değerler ve inançlar engel

[3] Yaşadığımız dünyanın gündelik hayat pratiklerinden, organizasyonların işleyiş mantığına ve teknolojik gelişimin insani varoluşu hangi şekillerde biçimlendirdiğine kadar pek çok farklı toplumsal alanlarda yaptığı kestirimler ile alanında öncü bir çalışma olan Alvin Toffler'in (1996) *Şok; Gelecek Korkusu*, eseri bugünün sosyal gerçekliğini anlamada ve açıklamada bir referans olmuştur.

olur (s.2). Böylece insani varoluşun anlamı, bizatihi kendinde yerleşik bir değerin ekseninde ortaya konulmuş olur. İnsanı mekanik bir dizgenin parçası olarak, tasarruf hakkı sermayedarın elinde olan bir nesne olarak görmek imkânsızlaşır. Elinde tuttuğu bilgi ve becerinin niteliği, geliştirilebilir, dönüştürülebilir ve farklı şekillerde kullanılabilirdir. Schultz'un da belirttiği gibi, sermaye sahibinin işletme stoku olarak üretim aracına dönüştürdüğü insan, sahip olduğu bilgi ve becerinin sağladığı ekonomik değer ile bir sermayedara dönüşür (s.3).

Schultz'un, üretim sürecinin aktif yönlendiricisi olarak bireyin pozisyonuna ve donanımlarına atfen inşa ettiği beşeri sermaye teorisi, çağdaşı Becker'in çalışmalarında bazı eklerle desteklenir. Zira Becker (1964) için beşeri sermaye, daha geniş anlamda nitelikli insan gücünü inşa etmenin bir yoludur. Bunun en önemli boyutu ise kuşkusuz eğitim yoluyla gerçekleşir. Formel ve informel eğitim süreci özelde ekonomik yönelimli bir verimliliğin artırılmasını sağlarken, dahası bireysel ve toplumsal fayda üretme kaynağı olarak da görülür. Dolayısıyla eğitim beşeri sermayenin en önemli unsurudur (1993: 15).

Becker'in teorisine göre eğitim ve öğretim beşeri sermayenin en önemli yatırım aracıdır. Daha fazla eğitim almış insanların çoğunluğunun kazançları ortalamaların üzerindedir. Pozisyonunun gerektirdiği bilgi ve beceriyi geliştirme iş hayatı öncesinde edinilebileceği gibi bazen çalışma süresince gerçekleşir (Becker, 1993: 21). Çalışılan pozisyonun gerekleri, şirketin ya da piyasanın ihtiyaç duyduğu nitelikte işgücünün yaratılması, sahip olunan işgücünün bilgi ve becerilerine göre verimli kullanımı gibi unsurlar şirketlerin olduğu kadar[4], bilgi ve piyasanın ihtiyaç duyduğu niteliği elinde tutan bireylerin sermayeleri üzerindeki tasarruflarıdır. Ekonomi piyasasının belirleyici olduğu, işgücünün niteliğine atfen geliştirilen beşeri sermaye teorisi Becker'in inşa ettiği teoriye dayanak olurken, eğitimli insan ihtiyacının yalnızca firmalar için değil toplumun geneli için gerekli olduğu fikri Becker'in teorisini farklı kılmaktadır. Böylece ailenin, resmi ve gayri resmi eğitim ve öğretim

[4] *Entelektüel sermaye* adı altında daha spesifik bir sermaye alanı tam da bu noktada ortaya çıkar. Bir firmanın sahip olduğu işgücünün niteliklerine, bilgi ve becerilerine uygun olarak verimliliği artırıcı şekilde kullanılması ve organize edilmesi süreci firmanın ya da organizasyonun sahip olduğu entelektüel sermayenin düzeyine bağlıdır. Dolayısıyla entelektüel sermaye düzeyi kurumsal boyutta ortaya çıkar ve bilgiye dayalı ekonomik sistemlerin yarattığı yeni bir sermaye türüdür. Bkz. (Wall, Kirk ve Martin, 2004),

faaliyetlerinin bilgi, beceri, değer ve alışkanlıkların kazandırılması konusundaki rolü beşeri sermayenin inşa edilmesinde önemli olarak görülmüştür. Zira bireyin toplumsal değer üretmedeki rolü ya da "iyi toplum"un inşa edilmesinde eğitimli bireylerin yarattığı sosyal sermaye, bireysel temelde edinilen eğitimin bir sonucudur.

1. 1. 2. 2. Kültürel Sermaye

Beşeri sermayenin, bireysel olarak elde edilen bilgi ve becerinin hem ekonomi piyasası için geçerli bir faydaya dönüşmesinde hem de toplumsal düzeyde değer üretiminde ve sağlıklı ilişkilerin yaratılmasında temel önemde olduğu daha önce ifade edildi. Buna ek olarak sermayenin farklı kullanımlarından biri toplumsalın doğasında ortaya çıkan "kültürel sermaye" kavramıdır. Pierre Bourdieu'nun toplum kuramının temel kavramlarından sermayenin bir boyutu olarak kültürel sermaye, "toplumsal eşitsizliklerin kültürel yeniden üretimini ifade eder" (Lin, 2001: 14). Bourdieu (1986), toplumsal alanda ortaya çıkardığı işlevler bağlamında sermayenin üç temel türde ekonomik, kültürel ve sosyal olarak varolduğunu düşünür[5].

Bourdieu toplumun, sınıflar arası güç ilişkileri ile şekillenen mücadele alanlarına sahip olduğunu düşünür. Ona göre sınıf, güç ve sermaye toplumsal alanın gerçekliğini inşa eder, böylece toplumun yeniden üretilmesini sağlar. Sosyal ilişkilerin, etkileşimlerin gerçekleştiği toplumsal uzay (space) farklı 'alan'ların (field) açılmasını sağlar. Jenkins'in de (2002: 53) belirttiği gibi Bourdieu için alanlar, her şeyden önce bir güç ilişkileri sistemi olarak anlaşılmalıdır. Alan, toplumsal arenadır. Bu arenada özel amaçlı kaynakların kullanılması veya kazanılması ve onlara ulaşılması için mücadeleler, manevralar gerçekleşir. Onlar aynı zamanda ortak - kurumların- ve bireysel eyleyicilerin etkileşim ortam ve araçlarıdır. Bu kesinlikle, baskın sınıfın doğrudan uygulaması şeklinde bir zorlama değil, dolaylı ve kültürel olarak uyguladığı bir sembolik şiddet (symbolic violence) sürecidir (Jenkins, 2005: 69).

---

[5] Bourdieu'nun *Sermayenin Türleri* (1986-The Forms of Capital) başlıklı makalesinde tartıştığı ekonomik, kültürel ve sosyal sermaye kavramları sonraki bölümde daha detaylı olarak yer alacağı için bu bölümde sadece kültürel sermaye konusundaki fikirleri tartışılacaktır. Bunun yanı sıra Bourdieu bu üç türe *Simgesel Sermaye*yi (Symbolic Capital) de ekler. Simgesel sermaye ise bu türlerden herhangi birinin, algı kategorileriyle kavrandığında büründüğü biçimdir (Bourdieu, 2003;108).

Alan böylece yapısallaştırılmış –hem bireyler hem de kurumlar tarafından işgal edilen- işgal edenlerin doğalarının tanımladığı bir sosyal konumlar sistemidir. Ortaya çıkan toplumsal uzay bir iktidar mücadelesinin yaşandığı, değişik alan ve sermayelerle temasta olunan bir yerdir. Farklı alanların tahakküm edenleri orada çarpışırlar ki orası "farklı iktidar sahipleri arasında iktidar için bir çatışma alanı"dır (Akt. Ünal, 2004: 134). Aslında alanlar farklı oyunları (dolayısıyla çatışmaları) içerseler de, onlar arasında dönüştürmeler yapmak mümkündür. Bourdieu bunu açıklamak için sermaye kavramını kullanır. Herhangi bir türde sermayenin farklı türde sermayelere tahvilinin imkânı ve dönüştürülme dinamiklerinin analizi, Calhoun'un belirttiği gibi Bourdieu'nun teorisinin en özgün ve önemli özelliklerinden biridir (Calhoun, 2007: 106). Sermaye türlerinin dönüştürülebilir olması, sınıfsal çıkarların korunması ve sürdürülmesi adına işlevsel ve yeniden üretilebilen bir boyutta kurgulanır. Dolayısıyla ekonomik sermayenin eğitsel (scholastic) başarıya dönüşmesi amacıyla kültürel sermayenin yaratılması mümkün olabilir.

Bourdieu'nun sermaye teorisinin, toplumsal eşitsizliklerin üretilmesinde ve sürdürülmesinde eğitimin, kültürel ürünlerin, aile ve kan bağının, toplumsal ağların ve sembollerin anlamı üzerine şekillendiğini söylemek yanıltıcı olmaz. Bourdieu'nun sosyolojisinde diğer sermaye türlerine göre kültürel sermaye merkezi roldedir. Bu anlamda (Göker, 2007: 282) "kültürel sermaye inşa edilen toplumsal uzayın yapısına göre dini sermaye, bürokratik sermaye, politik sermaye, eğitimsel sermaye gibi gömlekler giyebilir". Yanı sıra kültürel sermaye, "algı kategorileri, böylesi bir özelliği tanımaya (farketmeye) ve kabul etmeye ona bir değer vermeye olanak sunacak biçimde oluşmuş toplumsal eyleyiciler tarafından algılanan herhangi bir özelliktir" (Bourdieu, 2006: 108).

Kültürel sermaye, geniş anlamıyla eğitim -başka bir deyişle, 'sosyalleşme'- sürecinde elde edilen birikimin toplamını dile getiren bir kavramdır. Bourdieu, kültürel sermayeyi formel eğitimle kazanılan ve diplomalarla objektif bir görünüm kazandırılan "okul sermayesi" ile aileden kaynaklanan ve doğal bir biçimde, aile hayatı içerisinde kazanılan nitelikleri ifade eden "tevarüs eden kültür sermayesi" olmak üzere ikiye ayırarak inceler (Ünal, 2004: 116) Böylece sermayenin kültürel

temelleri üzerinden yürüttüğü teorisini "edinilen ve aktarılan" olarak iki farklı dizgede ele alır. Eğitimin, beşeri sermaye yaratmadaki işlevleri aynısıyla kültürel sermayede karşılık bulur. Bourdieu, bazı temel farklar ile eğitim imkânlarından faydalanmanın, sınıfsal çelişkileri ya da çatışmaları bünyesinde barındırdığını ifade eder. Bu eşitsizliklerin kaynağını ise tevarüs eden ve yakın sosyal çevreden edinilen kültürel unsurların ortaya koyduğu farklar temelinde ele alır.

Bourdieu'ya göre (2002: 282), kültürel sermaye üç şekilde varolabilir. İlk olarak; Somutlaşmış ya da "bedenselleşmiş halde" (embodied state) varolur. Akıl ve beden mizacının uzun süreli şekillenmesini ifade eden bir durumdur. İkinci olarak; "Nesneleşmiş halde" (objectified state) varolur. Resimler, kitaplar, sözlükler, araçlar, makineler, vb. gibi kültürel ürünler şeklinde varolurlar. Üçüncü olarak ise; "Kurumsallaşmış halde" (institutionalized state) varolurlar. Eğitimsel niteliklerin bir parçasında görülebileceği gibi tahsis edilmiş olarak maddileşen bir şekilde, kültürel sermayede garanti altına alındığı farz edilen tamamen asıl imkânların tahsis edilmesidir.

Kültürel sermaye kavramı Bourdieu'nun uygulamalı çalışmalarının sonuçları üzerinden kurduğu teorik hipotezlerinin açıklamaları olarak yansımıştır. Bu veriler, farklı sınıflardan gelen çocukların okulla ilgili akademik başarılarının eşitsizliğini açıklama imkânı vermiştir. Farklı sınıflar ve sınıf fraksiyonlarından gelen çocukların akademik piyasadaki özel *çıkar*lardan *fayda*lanmaları, onların geldikleri sınıflar ve sınıfsal fraksiyonlar arasındaki kültürel sermaye dağılımları ile doğrudan ilgilidir (2002: 282). Buna göre, okulda başarılı olmak için aileden gelen kültürel sermaye unsurlarına, çeşitli dilsel ve kültürel becerilere sahip olan çocuklar daha fazla çıkar sağlayacaktır. Bu da gizli bir sınıfsal çatışma alanını besleyen kültürel arka plandır. Çocuğun sosyalleşmesinde fayda sağlayan kültürel imkânlar, sportif ve sanatsal faaliyetlerin sağladığı bedensel ve zihinsel beceriler, aileden ve yakın sosyal çevreden edinilen yetiler çocuğun bedenselleşmiş haldeki sermayesini besler. Böylece çocuğun edinilmiş kültürel sermaye unsurları ile diğer çocuklar karşısında avantajlı olması toplumsal eşitsizliğin akademik başarıda görünür kılınmasını ortaya çıkarır. Bu anlamda Becker'in beşeri sermaye kazanmada eğitimin işlevsel sonuçları olduğu teorisi, sınıfsal farklılıkların eğitimsel yatırımlardan faydalanma konusundaki

toplumsal eşitsizliğin yarattığı haksız rekabet koşulları ile akamete uğrar (Becker, 1964; Bourdieu, 2002).

Ekonomik sermayenin paylaşımına dayalı sınıfsal yapı, bu sermayenin paylaşımında da yer yer karmaşıklaşsa da, genellikle paralel bir biçimde işleyecek şekilde sınıfsal farkları yansıtır, yeniden üretir ve meşrulaştırır (Aktay, 2007: 477). Üretilen ve sürdürülen sınıfsal farkların kültürel nesnelleştirilmesi -sanat ürünlerinde, eşyalarda, yaşama koşullarında vb.- maddi değer ölçütlerine dönüştürülebilir olur. Böylece kısmi olarak da olsa, nesnelerin ihtiva ettiği sosyo-kültürel değerin sahiplenilmesi, ekonomik imkânlar dâhilinde gerçekleşebilir. Sanat eserlerine, entelektüel ürünlere, seçkinci özellikleriyle gündelik eşyalara sahip olmak sermayenin ekonomik boyutu ile ilgilidir. Fakat bu ürünleri ortaya çıkarabilecek kapasitenin ya da tüketebilecek *zevk*in (beşeri özelliklerin) kazanılması bilgi, beceri, alışkanlık, kültürel ortam, eğitim vb. gibi unsurlara dayalıdır. Bu unsurlar aynı zamanda sermaye sahibinin kendinde menkul kültürel kodlara tekabül eder. Yani bedenselleşmiş haline. Sanat yapıtı üzerinden açıklamak gerekirse; sanat eserinin üreticisinin kendi zevkini nesnede görünür kılması, nesneye yansıtması kültürel sermayenin -üretici olarak kişide varolan sermayenin- açığa çıkması iken, onu tüketen kişinin yani satın alanın sahiplendiği sermaye biçimi ise kültürün nesnelleşmiş halidir.

Kültürel sermayenin kurumsallaşmış formu, eğitimsel onaylama ve kutsama sisteminin ve devlet/bürokrasi alanının eyleyicilerin eşitsiz toplumsal konumlara dağıtılması üzerindeki kurumsal etkisi bağlamında inşa edilir (Göker, 2007: 283). Bu anlamda sözgelimi toplumsal uzaydaki konumuyla akademik sermaye sahibinin bunu kendisi veya çocukları için mesleki pozisyon elde edilmek veya daha yüksek ücretli işgücü üretmek için kullanması, ya da yakınları için daha iyi eğitim imkânlarına erişmek için aktarması kurumsallaşmış haldeki kültürel sermayeye örnektir. Genel olarak Bourdieu'nun kültürel sermaye nosyonuna yüklediği anlam, toplumdaki tabakalaşmaya olan etkileri ve sınıfsal mesafelerin üretilmesi dahası yeniden üretilmesi bağlamında anlaşılabilir.

1. 1. 2. 3. Sosyal Sermaye: Sermaye mi, Sosyal mi?

Sosyal teoride sermaye konusu son yıllarda oldukça farklı bağlamlarda ele alınmış ve tartışmaların konusu olmuştur. Yukarıda değinilen anlamlarıyla hem modern toplumun karakteristik yapısını tanımlamada hem de yeni ekonomi anlayışları etrafında geliştirilen organizasyon mantığının işletilmesinde farklı sermaye türleri ortaya konulmuştur. Özellikle son yılların dikkat çeken kavramlarından biri olan sosyal sermaye, hem ekonomi biliminin çatısı altında ekonomik eylemin sosyolojik motivasyonlarını anlamada, hem de özelde sosyoloji genelde de sosyal bilimler için toplumsal dinamiklerin anlaşılmasında, Halpern'in (2007) adlandırmasıyla anahtar bir kavram (buzzyword) olarak kullanılmaktadır.

Sosyal sermayeye yönelik tanımlamaların bazı noktalarda salt sermayeye ilişkin unsurlarla örtüşüyor olması karşımıza sorunlu bir alanı çıkarmaktadır. Sosyoloji, siyaset ve ekonomi özelinde tartışmaya açılan kavramın bu anlamda öncelikli olarak vesayet sorunu olduğu görülmektedir. Ekonomi biliminin temel kavramlarından biri olan sermayenin siyaset bilimi ve sosyoloji için kullanışlı bir metafor haline gelmesini, sosyal bilimlerin ekonomistler tarafından sömürgeleştirilmesi olarak değerlendiren yaklaşımlar ortaya çıkmıştır (Fine ve Green, 2000: 82; Fine, 2011: 36). Sermayenin ekonomi dilindeki referansı, çoğunlukla ekonomik gelişmenin insani unsurların dışındaki maddi temellerle ilişkilendirilmesine dayanmaktadır. Sosyal sermayenin vurgusu ise daha kapsayıcı olarak toplumsal olanın ön plana çıkarılmasıdır. Dünya bankası bu anlamda sosyal sermayeyi ekonomik gelişmede kayıp halka (missing link) olarak tanımlamıştır (Grootaert; 1998). Böylece sermayenin ekonomik içeriğinde gözden kaçırılan eksenin sosyal dünyaya ilişkin olduğu vurgulanmıştır. Bu yaklaşımın yanında sosyal sermayeyi troika (üçler erki) olarak yani (Svendsen-Svendsen, 2009: 1) siyaset, ekonomi ve sosyolojinin kesişme noktası şeklinde gören yaklaşımlar vardır.

Fakat bu vurgu, ekonomi karşısında sosyal bilimlerin kavramsal düzeyde -Fine'ın (2000) ifadesiyle- sömürgeleşmesine neden olur. Oysa büyük çapta ekonomik etkiliğin temeli insanın sosyalliklerinde anlam kazanmaktadır. "Alışveriş Kuramı, Rasyonel Seçim Kuramı ve Oyun Teorisi" vb. gibi sosyal bilimlerin ekonomi dilinden devşirdiği metodolojik tanımlamalar bu karşılaşmanın çok önce

gerçekleştiğini göstermektedir (Baron-Hannan, 1994: 1111-1141)[6]. Bu anlamda sosyal sermaye kuramının dili her ne kadar ekonomik eylemin doğasından neşet etmiş gibi görünse de kavramsal düzeyde kullanım alanları ve tanımlamaları ile yeni bir boyut kazanmıştır. Sosyoloji ve siyaset bilimi alanlarında yapılan pek çok araştırma ve analizlerde kavramın iştigal ettiği konum net olarak ekonomi biliminin sayıltılarından uzaktır. Dolayısıyla burada bir indirgemeden bahsetmek anlamlı sonuçlar vermeyecektir. Fakat bir analiz birimi olarak sosyal sermaye araştırmalarının yapısal koşulları yeni boyutların ortaya konmasına da imkân tanımaktadır. Mesela sağlık, aile, demokrasi, eğitim gibi farklı toplumsal bağlamlarda yapılan araştırmaların ekonomi diline tahvil edilebilecek bir boyutu yoktur.

Sosyal sermaye konusunun kavramsal düzeyde oluştuğu bilimsel zemine yönelik sorunun aşılması ve sosyal sermayenin daha net anlaşılabilmesi için diğer sermaye türleri ile olan ilişkisine değinmek gerekmektedir. Lachmann'ın tanımlamasıyla kısaca sermaye en temel düzeyde artı değer üreterek geri döneceği umuduyla biriktirilen ya da yatırıma dönüştürülen kapasitelerin bütünüdür. Bu bütün, doğrudan ya da dolaylı olarak, üretim araçlarıdır. Bu araçlar belki tamamıyla insan yapımı değildir (doğal kaynaklar gibi), ama onların tamamı insanın kullanımındadır (1978: 53). Değer üretebilmenin temel kaynaklarına atıfla anlaşılması gereken sermaye, somut özellikleri ile ekonomik etkinliğin altyapısal unsuru olarak görülürken, bunun yanında bilgi, deneyim ve yetenek gibi kişisel özelliklerin bütünü olarak da anlaşılmıştır. Bütün bu sermaye yaklaşımlarında ortaya konulan gerçek, üstü örtük kalsa da sermayenin bir güç olarak (Nitzan-Bichler, 2009) değerlendirilmesi gerektiğidir. Sahibi için ve ortaya konulduğu bağlam için sermaye bir güçtür. Sermayenin bu şekilde anlaşılması daha çok sosyal sermaye ile olan

[6] Sosyal bilimleri kendi içinde sınıflandırma ve sınırlandırma çabaları pek çok noktada sorun alanları doğurabilmektedir. Bu anlamda modern bilimin tasnifleriyle insani eylemlerin inceleme alanlarını münhasıran ayrıştırmak, hem bilimsel anlamda hem de toplumsal anlamda gerçekliğin kaybına sebep olacaktır. Dolayısıyla bilimler arasında bir *çatı* bilim aramak ya da bilginin sömürgeleştirildiği iddiası pek çok riski barındırır. Fakat bilimsel disiplinlerin hem inceleme alanı hem de teorik arka planı benzerlikler taşıyabilmekte, ortak metodolojik eğilimler geliştirebilmektedirler. Böyle bir durumda etkileşimden bahsetmek mümkündür. Bu etkileşimin çağdaş sosyoloji literatüründeki yansımalarını ekonomi bilimi özelinde inceleyen James N. Baron ve Mıchael T. Hannan'ın (1994), "The Impact of Economics on Contemporary Sociology" isimli makalesinde daha detaylı olarak görülebilir.

benzerliklerine işaret eder. Bunun yanında sermayeyi diğer sermaye türlerinden farklılaştıran çeşitli özellikler de sayılabilir.

Buna göre ilk olarak; fiziksel sermayenin tersine, fakat beşeri sermayeye benzer şekilde, sosyal sermaye kullanıldıkça biriktirilebilen bir nitelik arz eder. Farklı şekilde ifade etmek gerekirse, sosyal sermaye kolektif eylemin hem bir girdisidir hem de bir sonucudur. Sosyal etkileşimler müştereken faydalı sonuçların gerçekleşmesine yardımcı olurlar, bu etkileşimlerin niteliği veya niceliği ile artış gösterirler (Grootaert ve Bastelaer, 2002: 4-5). Dolayısıyla sosyal sermayenin artışı veya azalışı sermayenin kendinde bir gerçekliğe değil, aktörler arasında kurulan ilişkilerin doğasından neşet eden bir gerçekliğe işaret eder. Adler ve Kwon'un da (2000: 94) belirttiği gibi sosyal sermaye bireylerin kendilerinde değil, onların diğer bireylerle kurdukları sosyal ilişkilerinde yerleşiktir. Buradan yola çıkarak bir başka farklılık daha tespit edilebilir. Buna göre sosyal sermayeyi diğer sermaye türlerinden ayıran en önemli fark toplumsal bağlamın kendisidir. Diğer sermaye türleri kendilerinde bir değere sahiptir. Üretilmesi ve aktive edilmesi için herhangi başka bireye gereksinim duymadan potansiyel üretim etkisine sahiptir. Oysa Grootaert ve Bastelaer'in de vurguladığı gibi (2002: 5) sosyal sermayenin yaratılması ve aktive edilmesinde en az iki insana gereksinim duyulur. Başka bir ifadeyle sosyal sermaye kamusal bir karakter taşır. Bu durum Robinson Crusoe ekonomisi olarak isimlendirilir. Oysa sosyal sermayenin işlerlik kazanabilmesi için Cuma'nın ortaya çıkması gerekmektedir. Toplumsal alanın sermayesi aynı zamanda sosyal etkileşim ve iletişim ağlarının kurulmasına ve insanlar arasında karşılıklılık esasına dayalı bir ağ'ın (network) etkinleştirilmesine imkân tanır[7].

[7] Sosyal sermayenin ekonomi performansı üzerindeki etkilerine yönelik yapılan en dikkat çekici analizlerden biri şüphesiz ki Ronald Burt'e aittir. Sosyal ağ (social nerwork) teorisiyle insani etkileşimlerin ekonomi alanındaki yansımalarını sosyal sermayenin bir boyutu olarak gören Burt, üretim sürecinin etkinleştirilmesinde, işgücü piyasasının etkin kullanılmasında, maliyetlerin azaltılmasında ve pazardan maksimum verim elde etmede yani genel anlamda ekonomik hareketliliğin sağlanmasında sosyal sermayenin önemine dikkat çeker. Toplumsal yapının sunduğu imkânlar ve insanı çevreleyen sosyal ağların ekonomi alanına yönelik çözümlemesi, sosyal sermaye ve ekonomi arasındaki güçlü ilişkiyi daha belirginleştirir. Zira ona göre rekabet alanı üç çeşit sermayeye sahne olur. Bunlardan finansal sermaye, nakit, banka hesabı ya da kredi gibi paraya dayalıyken, zekâ, yetenek, bilgi ve tecrübeye dayalı beşeri sermaye ve öteki oyuncularla ilişkiye dayalı olan sosyal sermaye unsurlarından bahsedilebilir. Sosyal sermayeyi diğerlerinden ayıran özelliği ise oyuncunun sahip olduğu sosyal ağları etkin kullanarak hem maddi hem de beşeri sermaye unsurlarına nispeten kolay ulaşabilmesidir (1995: 9). Daha detaylı bilgi için *Structural Holes; The Social Structure of*

Bu farklılıklara rağmen sosyal sermayenin diğer sermaye türleri ile olan benzerlikleri üzerinde durulmayı gerektirir. Bu benzerlikleri Adler ve Kwon'un (2000: 93-94; 2002: 21-22) betimlemeleri temelinde özetlemek gerekirse; öncelikli olarak, sermayenin diğer türleri gibi sosyal sermayede bir çeşit kaynaktır. Geri dönmesi kesinlik taşımasa da gelecek beklentisi ile kaynakların kullanılması, toplumsal alana yatırım yapılması esastır. Toplumsal ağlar ve ilişkiler, kolektif eylemler ve dayanışma gibi toplumsal davranış biçimleri bahşedilmiş bir toplumsal kaynak olmayıp, inşa edilebilen ve geliştirilebilen ya da yıkılarak yok edilebilen özellikler taşır. İkinci olarak, sermayenin diğer türleri gibi sosyal sermaye de belirli amaçlar için tahsis olunabilir ve tahvil edilebilir. Tıpkı maddi sermaye gibi farklı türde amaçlar için kullanılabilir. Örnek olarak akrabalık ilişkilerinin ekonomik bir ortaklığa tahvilinin mümkün olması verilebilir. Üçüncü olarak, hedefin ya da üretimin gerçekleşmesinde gerekli olan kaynakların tamamlayıcısı ve hatta onların tamamının veya bir kısmının yerine ikame edilebilecek rezervleri temsil eder. Dördüncü olarak, fiziksel ve beşeri sermaye unsurlarına benzer şekilde fakat parasal sermayenin tersine sosyal sermaye süreklilik gerektirir. Beşinci olarak, beşeri sermaye gibi fakat fiziksel sermayenin tersine kullanıldıkça aşınan ya da değeri azalan bir boyuta sahip değildir. Aksine kullanım dışı kaldıkça değerini yitirmesi söz konusu olurken, kullanıldıkça etkinliğini artırmaktadır. Altıncı olarak, sosyal sermaye bireylerin özel eşyaları değildir, aksine kamuya ait olandır.

Sermayenin diğer türleri ile olan benzerlik ve farklılıklarından anlaşılacağı üzere sosyal sermaye, kolektif eylemin bir girdisi ve sonucu olarak işlev görmektedir. Belirli bir toplumsallığa işaret eden kavram, kendinde bir değerden ziyade kişiler arası etkileşimin hem girdisi hem de sonucu olarak ortaya çıkar. Böylece belirli bir sosyalliğe ve üretilen toplumsal organizasyonun ilkelerine yaslanır. Yani insani ilişkilere bağlı olarak sosyal sermayenin toplumsal bağlamda anlaşılması gerekmektedir. Çalışmanın bundan sonraki bölümü, öncelikle kavramın gelişimi ve toplumsal dinamikleri üzerine odaklanacak, böylece sosyal dünyanın hangi bağlamlarda sermaye ürettiği üzerine geliştirilen teorileri inceleyecektir.

Competition (1995) ve *Borkerage and Closure; An Intrıduction to Social Capital* (2005) isimli eserlerine bakılabilir.

1. 2. SOSYAL SERMAYE TEORİSİ

Sosyal sermaye teorisi aslında oldukça açıktır. Bu teori kısaca John Field'ın (2006: 1) formüle ettiği iki kelimelik şu cümle ile anlaşılabilir: *İlişkiler önemlidir*. Bu kısa cümle aynı zamanda toplumsal yapıyı inşa eden bireylerin, eylem, duyumsama ve anlam düzeyinde ortaya koydukları bu bütüncül yapının nasıl önem kazandığını da göstermektedir. İnsan doğası gereği, birliktelikler ve ağlar kurmakta, böylece hayatını kolaylaştırma ve sürdürme adına bu ağların içerisinde varolmaktadır. Bu birliktelikten ortaya çıkan iletişim ağları, ortak değerlerin yaratılması ve aktarımı için hayati bir görevi yerine getirir. Bu anlamda "insanların iletişim ağları, onların hedeflerini sürdürmelerine izin veren ve aynı zamanda toplumu bir arada tutmaya yardımcı olan daha geniş ilişkiler ve normlar kümesinin bir parçası olarak görülmelidir" (Field, 2006: 4). Bu birlikteliklere dâhil olma bazen resmi prosedürler gerektirse de çoğu zaman içine doğulan ve yaşanılan çevrenin bir ürünü olarak insanlara sunulur ya da gönüllü olarak yeni ağların yaratılması yoluyla gerçekleştirilir. Aile ve akrabalık gibi yakın ilişkilerin karakterize ettiği ağlar, tercihe bağlı olmaksızın bahşedilmiş olarak bireyleri sarmalar. Oysa evlilik, mesleki organizasyonlar, arkadaşlıklar gibi formel ama duygu yoğun bağlar ise, tercihe dayalı olarak ortaya çıkar. Bunların yanında vatandaşlık, sivil toplum örgütleri, gönüllü kuruluşlar, üyelik gerektiren dernek vb. gibi resmi ve yarı resmi olan toplumsal organizasyonlara katılım da bireyin ilgileri, değer yargıları, beklenti ve daha önemlisi güven duyguları temelli olarak tercih edilirler.

Bu noktada, 'bir birey doğuştan itibaren üyesi olduğu ağların içinde kalmaya veya yeni ağlar yoluyla çeperini genişletmeye ihtiyaç duyar mı? ya da bu bir toplumsal zorunluluk mudur?' gibi sorular anlam kazanmaktadır. Bu sorular etrafında aslına bakılırsa bizatihi toplumun kendisi tartışma konusu olur. İnsanların "toplumlaşma" sürecinde edindikleri benlik formülasyonları, onları bir arada tutan değerlerini, bağlarını, toplumsal etkileşim biçimlerini, davranış kalıplarını, kültürünü, inanç ve düşünüşlerini, kısaca biçim ve tözün yaratılmasını sağlar. Toplumsal alanın bilgisi, ona hayatiyet kazandıran gerçekliğin anlaşılmasına yönelir. Yani insanın toplumsal haline ilişkin gerçekliğin kavranmasına yöneldiği söylenebilir.

Doğal olarak sosyal sermaye kavramının açıklaması tam da burada başlar. Yani bireyin toplumsal ağlarla olan diyaloğu; bu bir anlamda bireyin toplumsal yaşamla olan bağının güçlenmesi ve bir potansiyelin ortaya konması sürecidir. Kısaca sosyal sermaye yaratma sürecidir. Buradan toplumsal ağlara katılımın ve değer yargılarının sosyal sermayenin merkezi önemdeki unsurları olduğu sonucunu çıkarmak mümkündür. Bu bağlamda önceki bölümde cevabı aranmaya çalışılan bir soru kendini gösterir; ekonomik bir birimi ifadede kullanılan sermaye (capital) nasıl olurda sosyal teoride bireyler arasılığın bir boyutunu ifade eder, dahası hem bireysel hem de toplumsal bağlamda farklı bir anlam kazanır? Toplumsal yapıyı ve düzeni anlamada kullanılmak istendiğinde sermaye kavramı karşımıza pek çok farklı şekilde çıkmaktadır. Bunun yanında sosyolojik literatürde insana veya bazı insani değerlere, toplumsal ilişkilere bir sermaye gözüyle bakılması, klasik sosyal teoride, örneğin Adam Smith'in çalışmalarında rastlandığı gibi modern sosyal teorinin de örneğin Bourdieu'nun çalışmalarında da başlıca ilgi alanlarından biri haline gelmiştir.

Bu anlamda sermaye toplumsal -özellikle bir etkileşimin, değişimin ya da yatırımın olduğu- bir ortamın ürünüdür ve sahip olmak için veya ortaya çıkarmak için belirli bir etkileşim ve iletişimin olması gerekir. Sermayenin imkânlar dâhilinde kullanımı, yatırımı, değişimi, artırılması veya azaltılması gibi art süreçler toplumsal ilişkilerin yerleşik doğasında anlaşılması gerekir. Başka bir deyişle, salt ekonomik bağlamın ötesinde toplumsal bir değer üretmek ve bir potansiyel ortaya çıkarmak üzere sermayenin sosyallikleri üzerinde düşünmek sosyal sermaye olarak ifade edilen bağlamı ima eder. Peki, sermayenin toplumsallığına yapılan bir vurgu olarak mı yoksa toplumsala içkin bir unsur olarak mı sosyal sermayenin ortaya konulması gerekir? Bu soruya cevap vermek için sosyal sermayenin kullanımına ilişkin bir kavramsal yaklaşım geliştirmek ve tarihsel süreç içinde kazandığı yeni anlamları açıklığa kavuşturmak gerekmektedir.

1. 2. 1. Genel Hatlarıyla Sosyal Sermaye Literatürü

Sosyal sermaye, son dönemler için çağdaş sosyal bilimlerde en popüler aynı zamanda üzerinde en fazla tartışılan kavramlarından biri olmuştur[8]. En genel anlamda, bizim sosyal ilişkilerimizin niceliği ve niteliğine vurgu yapar, bunu popüler bir deyim ile ifade etmek gerekirse "önemli olan neyi bildiğin değil, kimi tanıdığındır"(Woolcock, 2003: 1258). Sosyal sermayenin temelleri -ki bugün kullanıldığı anlamla bağlantılı olarak- klasik 19. ve 20. yüzyıl düşüncesinde önemli yer tutan, Tocqueville, Durkheim, Marks, Simmel ve Weber'in ortaya koyduğu çalışmalarda bulunabilir. Fakat bütün bu düşünürlerin çalışmalarında sosyal sermayenin bir kavram olarak kullanılmasına değil, muhtevasına ilişkin temel referanslara rastlanmaktadır. Sözgelimi, *Democracy in America* (1835-1840) isimli eserinde Alexis De Toqcueville; Amerikan toplumunu kendi kendini sivil düzeyde örgütleyebilme konusunda sergilediği üstün performansla nitelemektedir. Bu özelliği dolayısıyla Amerika'da her türlü işin yapılması için çeşitli boyutlarda gönüllü sivil örgütlenmelerin mevcudiyeti göze çarpmaktadır. Toplumsal dinamiklerin bir düzen yaratmada kullanılmasına vurgu yapan Toqcueville, demokrasinin işlerliğinin önkoşullarını da Avrupa ve Amerika örneklerinde karşılaştırmalı olarak ortaya koyar. Ona göre yüksek düzeyde örgütlenebilme ve ortak paylaşılan değerlerin fazlasıyla mevcudiyeti Amerika'da eksiksiz bir demokrasinin gelişmiş şekline olmasa bile onun temel unsurlarına sahip olduğu (Tocqueville, 1994: 33) anlamına gelmektedir. Dolayısıyla Tocqueville'nin meşhur çalışması, demokrasi, sivil toplum, toplumsal katılım (social participant), yurttaşlık, dindarlık ve bu unsurların yekûnu ile sosyal sermaye arasındaki nedensel ilişkiye yönelik bir çalışmanın kılavuzu olma niteliğini taşımaktadır. Bu sebepledir ki, Tocqueville, sosyal sermaye konusunda çağdaş sosyal bilimcilerin fikri anlamda beslendiği temel kaynaklardan biri olmuştur.

---

[8] Gerek akademik çevrelerde, gerekse çeşitli kurum ve kuruluşların önderliğinde sosyal sermaye konusunda ortaya konulan teorik ve uygulamalı çalışmalar, literatürün gelişmesi adına dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. Bu konudaki çalışmalar kuşkusuz hem teorinin, hem de yeni sosyal politikaların gelişmesine imkan sağlamıştır. Bu yeni durum aynı zamanda sosyal sermaye konusunda yapılan çalışmaların belirli eksenlerde, yani farklı perspektiflerde kümelenmesine sebep olmuştur. Böylece sosyal sermaye hem konunun farklı içerimleriyle hem de konuya ilgi duyan teorisyenlerin kendileri üzerinden başlıca araştırma konusu haline gelebilmiştir. Bu anlamda hem kavramsal gelişmenin son yıllardaki çeşitliliğini hem de araştırmacıların yaklaşımlarını ortaya koyan bir çalışma olarak İ. Semih Akçomak'ın (2009) "*Bridges in social capital: A review of the definitions and the social capital of social capital researchers"* isimli çalışması dikkate değer bir öneme haizdir.

Fakat kavramsal açıdan durum oldukça farklı cereyan etmiştir. Sosyal sermaye kavramına ilişkin klasik sosyal bilimcilerin çalışmalarında bazı izlere rastlanılsa da kavramsal açıdan en açık ve en erken şekillenişi 1916 Batı Virginia'dan eğitimci Lyda J. Hanifan'da bulunabilir. *The Rural School Community Center* başlıklı makalesinde, bir sosyal sermaye olarak yerel okul hayatında toplulukların uygulamalarının -düzenli aile toplantıları ve ders saatleri sonrasında okul binasının kullanılması yoluyla- hem öğrencilerin kolektif davranışlarını hem de eğitim ve müfredatın kalitesi ve uygulamasını geliştirmede nasıl yardımcı olabileceğini tartışmaktadır (Akt; Farr, 2004: 11-12). Ayrıca kırsal Amerikan yerleşimlerinde yaşayan göçmenlerin toplumsal hayata katılımlarına ve iyi vatandaş olmalarına yönelik eğitim programlarının oluşturulmasında etkisi olan Hanifan'a göre, bireyler komşularıyla ve onlar da diğer komşularıyla iletişim kurduğunda orada bir sosyal sermaye birikimi ortaya çıkar; böylece bireylerin sosyal ihtiyaçları ve topluluk içinde yaşama koşullarının iyileştirilmesi adına oldukça zengin bir kaynak yaratılmış olur (Putnam, 2002:4; 2000:12; Woolcock, 2003: 1258). İnsanların karşılaştıkları sorunların çözülmesinde kurdukları birliktelikler veya ortaklaşa gerçekleştirilen eylemler sosyal sermaye'nin en önemli göstergesidir. Bu konunda ileri sürülen göstergeler olarak sivil organizasyonlara dâhil olma, ağlar yoluyla etkileşim alanında yer alma, komşuluk ve arkadaşlık gibi yakın sosyal ilişkiler kurma vb. gibi toplumsal ilişki biçimleri ifade edilmektedir. Bazı düşünürlerin bu birliktelikler üzerinden sosyal sermayenin kökenine dair açıklamalara girişmesi, sosyal sermaye araştırmacıları için kavram kargaşasına neden olmaktadır[9].

[9] Bu konuda James Farr'ın sosyal sermayenin kavramsal tarih çalışması örnek verilebilir. Farr'a göre sosyal sermayenin izleri Hanifan'dan da öncesine yirminci yüzyıl başlarında kaleme aldıkları eserleri ile John Dewey ve Edward Bellamy'nin çalışmalarında izlenebilir. James Farr'ın bu çalışmasında ileri sürdüğü görüşlerine en güçlü muhalefet Ben Fine'dan gelmiştir. Fine'a göre (2007: 47-53) kavramın elde ettiği popülerlik sayesinde, yaygın kullanılan ve referans verilen bir boyuta ulaştığını, yeni içerik ve anlamlarla farklı disiplinlerde de kullanıldığını ifade eder. Özellikle milenyumun son on yıllarında çağdaş kullanımlarıyla tedavüle sokulduğunu, köken ve içeriğine atfen yapılan analizlerin de ancak bu minvalde sürdürülebileceğini ifade eder. Dolayısıyla böylesine derinlemesine, kim, ne zaman ve ne olarak kullanmış şeklinde bir analizin gereksiz olduğunu ifade etmektedir. Ortaya çıkan bu yeni kavramı James Farr'ın çalışmasına bir cevap olarak formüle ettiği, on bir hipotez eşliğinde kavramsal olarak analiz etmiştir. (*Eleven Hypotheses on the Conceptual History of Social Capital: A Response to James Farr*). Ben Fine'ın kaleme aldığı bu cevap yazısına karşın Farr, karşı bir cevap yazısı kaleme almıştır. O'na göre (2007: 54-61), kavramsal olarak bir köken incelemesi yapmanın hem bugün popülerlik kazanmış kavramın kullanım alanlarına yönelik anlamayı kolaylaştırmak hem de

Sosyal sermaye kavramını Hanifan'dan sonra, Amerikalı bir kentbilimci olan Jane Jacobs'un (1961) *The Death and Life of Great American Cities* isimli kitabında ve Glenn Loury'nin (1977) *A Dynamic Theory of Racial Income Differances* makalesinde kullandığı görülmektedir. Loury için, "sosyal sermayenin anlamı kişinin sahip olduğu toplumsal pozisyonun karakterine bağlıdır. Bu pozisyon dâhilinde beşeri sermayenin gereklerini elde eder, dolayısıyla toplumsal eşitsizliklerin ve imkânların yaratılması bireyin sahip olduğu ırk, sınıf gibi sosyal pozisyonları yoluyla sürdürülür" (Koniordos, 2008: 566).

Sosyal sermaye, kavram olarak bazı düşünürler tarafından farklı anlamlarda kullanılsa da çağdaş sosyal teorideki yerine James S. Coleman'ın *Social Capital in the Creation of Human Capital* (1988) ve *Foundation of Social Theory* (1990) isimli çalışmalarında formüle ettiği şekliyle kavuşmuştur. Fakat bunun yanında kavramın tarihsel gelişimine ilişkin çalışmalarında bazı düşünürlerin Pierre Bourdieu ismini ön plana çıkardığı görülmektedir. Zira profesyonel grupların üyelerinin kendilerinin ve çocuklarının konumlarını hangi yollarla koruduklarına ilişkin ilk kez 1973 yılında yayımlanan bir tartışmasında Bourdieu kavrama ilişkin bir tanımlama getirmiştir. Fakat daha sonra bu tanımını daha da netleştirerek *Le Capital Social: Notes Provisoire* (1980) ve *The Forms of Capital* (1986) isimli makale ve özet çalışmalarında sosyal sermaye hakkındaki düşüncelerini serdetmiştir. Sosyal sermaye konusunda seksenli yıllar bu iki önemli düşünürün çalışmalarına sahne olurken 1993 ve 1995 yıllarında yayınladığı çalışmalarıyla sosyal sermaye konusunda farklı bir açılım sağlayan Putnam olmuştur. Putnam, gönüllü derneklere, birliklere, kilise ve yerel ölçekli topluluklara üyelik ve sosyal sermaye arasında kurduğu ilişki üzerine kaleme aldığı makalesi ve kitabıyla dikkatleri üzerine çekmiştir. Demokrasi, bölgesel kalkınma ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi irdelediği Making *Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy* isimli çalışmasında, ekonomik gelişmişliğin sağlanmasını ve demokrasinin işlerlik kazanmasını toplumsal dinamiklere yaptığı atıfla açıklar. Tocqueville'nin çalışmasının izinden giderek, siyasal uygulamalar ve bir toplumun adet/töreleri (mores) arasıdaki ilişkiye dair aydınlatıcı tespitler sunmuştur (1993: 11). Hemen ardından yayınladığı makalesi *Bowling Alone:*

---

muhtevasının anlaşılmasına yönelik bir çözümlemenin gereğine işaret etmektedir. (*In Search of Social Capital: A Reply to Ben Fine*)

America's Declining Social Capital (1995)'de Amerika özelinde sivil derneklere katılım oranları ve geleneksel Amerikan toplumunda yaşanan değişimleri sosyal sermaye rezervlerinin azalması ile açıklayan tezini geliştirmiştir.

Çağdaş sosyal teori içerisindeki sosyal sermaye konusunda oluşan literatür temelde bahsi geçen bu üç düşünürün görüşleri ekseninde yeni tartışmaları doğurmuştur. Özellikle doksanlı yıllardan bugüne değin konu, sosyal bilimlerin diğer dallarında da geniş oranda ilgi uyandırmış ve toplumsal yapının dinamiklerini anlamada ve açıklamada sosyal sermaye nosyonu üzerinden yeni araştırmaların yapılmasına ve nedensel ilişkilerin kurulmasına imkân sağlamıştır.

1. 2. 2. Klasik Toplumsal Teori ve Sosyal Sermaye

Toplum kuramları olarak oluşan literatür çerçevesinde, geçmişten günümüze değin pek çok parametre toplumsal olanı açıklamak için referans olarak alınmış ve teorik mülahazaların konusu edilmiştir. Bu mülahazalar Callinicos'un ifadesiyle genel anlamda üç odak noktada toplanmışlardır: kapitalizm olarak bilinen piyasa sisteminde en üst gelişim düzeyine ulaşan ekonomik ilişkiler; özel güç biçimlerinin meşrulaştırılmasını ve bu güç biçimlerine tabi olanların dünyasındaki yerlerinin tanımlanmasını sağlayan ideolojiler ve çeşitli politik egemenlik örüntüleri (2007: 13). İnsani varoluşu ekonomik bir etkinliğe dayandıran toplumsal anlatının teorik açıklamalarından, ideolojik anlamlandırmalar yoluyla toplumsal organizasyonun kurgulanmasındaki belirleyiciliğine kadar hemen her kuramsal ve metodolojik açıklama temelde insani ilişkilerin doğasında beliren bir noktaya işaret etmiştir: bir arada yaşama.

Toplum, bir arada insanların salt ortak mekânları paylaşmasından müteşekkil değildir. Mekânın ortak kullanımı çoğu zaman insanları bir arada tutan güçlü bir bağ olmuştur. Fakat bir arada yaşamanın en önemli belirleyeni, belki de diyebiliriz ki, insanları bir araya getiren ve bir arada tutan bilinç hali ya da ortak duygudur. Bütüncül bir yapı olarak toplum, kendi sınırları içerisinde kurulan ilişkileri ve bu ilişkilere etki eden unsurları; dinsel inançlar, ahlâk, kültürel farklar, ortak geçmiş, gelenekler, değer ve inanışlar vb. gibi, bir yekûn içinde anlama imkânını sunar. Dolayısıyla açığa çıkan bu toplumsal yapının anlamı, ancak bireyin kurduğu

ilişkilerin doğasında anlaşılabilir. Klasik teorilerin önemi tam da bu noktada kendini gösterir. Sosyolojinin geçmişten bugüne konusu olan sınıfsal yapılar, topluluk/cemaat ilişkileri, siyasal parametreler, dinsel inanışlar, toplumsal bütünleşme, tabakalaşma ve sosyal değişme süreçleri gibi eksenlerde ortaya çıkan problemler, klasik sosyolojinin ilk elde analizlerinin nesnesi olmuşlardır. Bu anlamda klasik sosyologların topluma ilişkin tezleri, çözümlemeleri bugün geliştirilen teorilerin de temel yönelimleri üzerinde etkilidir. Bu düşünceden hareketle sosyal sermayenin teorik çatısı ilk olarak Marks, Durkheim, Weber ve Simmel'in klasik sosyal teoriye olan katkıları ekseninde kurgulanacaktır.

Önceki bölümde ifade edildiği gibi sermayenin sosyal bilimler için önemi Marks'ın çalışmaları ile daha belirginleşmiştir. Sermayeyi toplumsal ilişkilerin merkezine yerleştiren Marks, toplumsal eşitsizliklerin yaratılması ve bunun bir bilinç durumu ortaya çıkarmasını, kısaca politik ekonominin sınıfsal bilinç üzerindeki üst yapısal etkisini incelemiştir. Sermaye dolayımıyla artan toplumsal eşitsizlikler yanında, emeğin pratik toplumsal görünümlerinde karşılaşılan yabancılaşma sürecidir. Yabancılaşma teorisi ile Marks "insan ilişkilerini kişiler arasındaki değil, şeyler arasındaki ilişkiler olarak tarif eder" (Swingewood, 1998: 89). Böylece, kapitalist toplum yapısının en karakteristik iki unsurunu yani sermaye ve yabancılaşmayı toplumsal eşitsizliklerin ve yeni sınıf bilincinin yaratılmasında merkezi önemde incelemiş olur. Yeni sermaye teorilerinin tam da bu yabancılaşma sürecinde ortaya çıkan toplumsal çözülmenin pratik görünümlerini anlamak, hatta onarmak üzere bir hedef belirlediği düşünülürse, Marks'ın önemi anlaşılır.

Sanayi devriminin insanlık tarihinde önemli bir kırılmayı temsil ettiği kuşku götürmez bir gerçektir. İngiltere'de nüvelenen sanayi devriminin toplumları hızla etkisi altına alması, salt gündelik hayata yansıyan boyutlarıyla insanların yaşam tarzlarında bir değişimi temsil etmez. Bunun yanında zihinsel ve duygusal boyutları, inanç ve ahlâki yapıdaki değişimleri, bilim ve bilginin elde edilmesindeki farklılaşmaları da temsil eder. Bir geçiş sürecini ifade eden sanayi devrimi, ortaya çıkan yeni toplumsal ortamın bilgisini, sorunlarını, kapasitesini ifade etmeye yarayan sosyolojiyi doğurmuştur. Sosyolojinin kurucu babalarından biri olarak gösterilen Durkheim'ın bu anlamda bir geçiş dönemi sosyologu olduğu söylenebilir. Geçiş

dönemlerinde yaşanan toplumsal değişimler ve problemler çok boyutlu olarak Durkheim'ın eserlerinde görülür. Eserlerinde ele aldığı konular itibariyle Durkheim'ın kapsamlı çözümlemeler sunduğu, genelleştirilebilir kaidelere ulaşmaya çalıştığı söylenebilir. Bu çözümlemelerin temel dayanağı ise toplumun kendisidir. Aron'un da (2000: 255) ifade ettiği gibi; "bireyle topluluk arasındaki ilişki Durkheim'ın düşüncesinin temel konusudur".

Durkheim düşüncesinin ana bileşkesini oluşturan bireyle topluluk arasındaki bu ilişki biçiminin dayandığı bazı temel unsurlar vardır. Bu unsurların başında da ahlâk ve işbölümü gelir. Toplumu ahlâki bir gerçeklik olarak gören Durkheim için, ahlâk ve toplum arasında karşılıklı bir ilişki vardır. Ona göre (2006: 454), "toplum, çoğu kez sanıldığı gibi, ahlâka yabancı ya da onun üzerinde ancak ikincil önemde etkilerde bulunan bir olay değildir; tersine, toplum ahlâkın zorunlu koşuludur….İnsan, yalnızca toplum içinde yaşadığı için ahlâklı bir varlıktır, çünkü ahlâklılık bir topluluk içinde dayanışma durumunda bulunmaktan oluşur ve bu dayanışma ile koşut olarak gelişir". İnsanın ahlâkiliği sorunu, Durkheim için net bir biçimde cevabını bulmuştur. İnsan toplum içinde yaşayan bir varlık olarak ahlâklı olmak durumundadır. Ahlâk, bir toplumdaki dayanışma biçimini ve insanlar arasındaki ilişkinin niteliğini belirlediği gibi hem normatif düzeyde bir toplumsal bileşendir, hem de bireyi bilinç düzeyinde inşa eden değerdir.

Durkheim için ahlâkı oluşturan bağlardan bir tanesi toplumsal dayanışmanın varolmasıdır. Toplum ancak dayanışma içerisinde olan bireylerden teşekkül eder. Bireyle topluluk arasındaki ilişkiyi dayanışma biçimlerinde kuran Durkheim'e göre, iki çeşit dayanışmadan bahsedilebilir; "mekanik ve organik dayanışma". Mekanik dayanışma daha çok benzerlikler ekseninde kurulur. Durkheim'e göre; (2006: 220) mekanik dayanışmanın olduğu toplumların tanıtıcı özelliği, kendi aralarında türdeş ve benzer olan parçalardan kurulu bir dizge oluşudur. Bu topluluklarda bireyler birbirlerinden pek az farklıdırlar. Aynı topluluğun üyeleri, aynı duyguları hissettikleri, aynı değerlere katıldıkları, aynı kutsala inandıkları için birbirlerine benzerler. Bireyler henüz farklılaşmadığı için toplum tutarlıdır (Aron, 2000: 256). Toplumsal farklılaşmanın ve işbölümünün artması ile ortaya çıkan bir diğer dayanışma biçimi ise organik dayanışmadır. Bu dayanışma biçiminde ise, farklılaşma

temelinde artan işbölümü, her biri özel bir role sahip olan ve kendileri de farklı parçalardan oluşan farklı organlar dizgesi niteliğindedir (Durkheim, 2006: 221). Toplumsal işbölümünün varolabilmesi de bu anlamda dayanışmanın varoluşsal koşulları ile aynıdır. Ortak bilincin, vicdanın, ahlâkın kısaca toplumun baskısını içten hisseden bireyin girdiği dayanışma biçimi işbölümünü zorunlu bir sonuç olarak doğurur.

Dolayısıyla bireyi toplumsalın bir parçası olarak görebilmenin bir koşulu da, toplumsal dayanışmaya olan katkısı ya da başka bir ifadeyle, ahlâkiliği nispetinde mümkündür. Durkheim için birey öylesine toplum tarafından belirlenir ki, "bireyin kendine karşı ödevleri, gerçekte topluma karşı ödevleridir" (Durkheim, 2006: 455). Durkheimcı anlamda bireyselleşmenin toplum içerisinde mümkün olamayacağı görülür. Zira bireyin vicdanı, toplumun vicdanıdır. Onun eylemlerine yön veren toplumun kendisidir, ortak bilinçtir. Dolayısıyla topluma karşı sorumluluklarından azade olması imkân dâhilinde değildir. Durkheim'e göre, toplumsal olgular içselleşmiştir ve benliğin "ayrılmaz bir parçası"na dönüşerek bireyleri "içeriden" yönetmektedir. Bu şekilde toplum da ahlâki bir güç olarak bireyle ilişkiye geçer. Durkheim, "toplumların onsuz varolamayacağı ölçüde vazgeçilmez, kesinlikle zorunlu olan günlük ekmek" şeklinde bir ahlâk tanımı yapmaktadır (Swingewood, 1998: 126).

Durkheim'in toplum teorisi, baskın bir belirleyicilikle bireyin anlam ve eylem dünyasını kurar. Bu inşa süreci, Durkheim'in başyapıtlarından *İntihar* (1897) *ve Dinsel Yaşamın İlkel Biçimleri*nde (1912) de açıkça görülür. Bireysel bir eylem olarak görülen intiharı, toplumsal ortamın bir sonucu olarak inceleyen Durkheim için intiharın nedeni bireyin grup içinde yok olmasıdır (Aron, 2000: 269). Bu çalışmasında ortaya koyduğu patolojik durumun nihai sonucu olan intiharın toplumsal koşullarla olan bağı, bir diğer çalışmasında dinsel hayat ile ilgili çözümlemelerinde farklı bir bağlamda kurulmaktadır. Dinsel hayatın ahlâki olan ile iç içe geçmişliği karşılıklı bir zorunluluk halini ifade eder. Durkheim için, "dinde ahlâk, ahlâkta dinsel ögeler" (Swingewood, 1998: 138) her zaman olmuştur. Bu anlamda dinsel çıkarlar, toplumsal ve ahlâki çıkarların simgesel biçiminden başka bir şey değildir (Akt: Aron, 2000: 277). Dinin toplum için gerekliliği üzerinde duran

Durkheim için, her toplum ortak inançlara ihtiyaç duyar. Din aynı zamanda ortak bir yaratımdır. Ortak bilincin oluşması ve sürdürülmesi, anlamın yaratılması için gereklidir. Bu anlamda Durkheim'ın dikkat çektiği bir başka eylem biçimi olan ritüel (ayin)'in (Durkheim, 2005) anlaşılması gerekir. Durkheim'ın kullandığı anlamda ritüelin bugün bulduğu karşılık, çözülme ve bozulma çağında insanların toplumsal değerleri, anlam dünyasını ve toplumsallığı yeniden keşfetme imkânı bulan eylemler dizgesidir.

Weberyan çözümlemenin merkezi kavramı olan anlama*,* ritüel ile birlikte ele alınırsa, birey ve toplum arasındaki ilişkiselliğin boyutları daha net ortaya konulabilir. İnsanın anlam dünyasının, deneyimler yoluyla sürekli olarak kurulduğu gerçeğini vurgulayan Weber için, eyleme iliştirilen değer, ritüel yoluyla kendini kuran ve süreklileştiren kolektif anlamın göstergesidir (simgeselleşmesi). Kolektif bilincin ürettiği anlam, bireyin kendilik algısını şekillendirirken, kendinde bir değer olarak topluluğun zeminini de kurgular. Bu kurgulama süreci ritüeller vasıtasıyla birey için sürekli bir yaratım dizgesine dönüşür. "Durkheim, dinsel hayata ilişkin çözümlemesinde, kutsalın toplumsal kozmolojinin merkezi olarak görülmesinin ve inançların komünal ritüellerle yeniden üretilmesi ve aktarılmasının toplumsal dayanışma ve düzene nasıl yol açtığını açıklar" (Kane, 2008: 202). Dinsel çözümlemenin kapsamından çıkarıldığında ritüelin anlamı, toplumun ve toplumsala ait genelleştirilebilir, değer ve anlamların sürdürülmesi ve yeniden inşa edilmesinden doğar. Toplumsal etkileşim ve iletişimin ritüeller dolayımıyla canlı tutulduğu alan olarak sivil toplum, birey ve toplum arasındaki karşılıklılık halini pekiştirir. Böylece ritüeller vasıtasıyla ortak eylem alanı haline gelen sivil alan, toplumsal anlam ve değerlerin üretildiği, modern anlamda sosyal sermayenin inşa edildiği alan haline gelir. Kane'in (2008: 203), "kolektif hayat okulu" olarak ifade ettiği ritüel, bireyin toplumsal hayat ve onun içindeki yeri hakkındaki fikirlerini nasıl formüle etmesi ve kendisini onun içinde nasıl konumlandırması gerektiğini öğrendiği bir etkinliktir. Bir diğer ifadeyle "ritüel toplumsalın harcında yer almaktadır"(Alver, 2009: 5).

Weber'in toplum tanımının temeli, toplumlaşma, yani, "her birinin eylemi, anlamlı içeriğiyle, başkalarının eylemini dikkate alan ve buna göre yönlendirdiği için aktörlerin çoğulluğunun davranışını yansıtan toplumsal ilişkiler"dir. Toplumsal

eylem, şeylere değil, insan öznelere; toplumsal bağlama anlam yükleyen, eyleyen bireye yöneliktir (Swingewood, 1998: 175). Öyleyse, toplumsal bağlamı oluşturan anlamın keşfi, bireyin toplumla kurduğu ilişkinin gerçekleşmesi anlamına da gelmektedir. Yani bireyin kendini var edebilecek değer, anlam ve ahlâkı içselleştirmesi, onun toplulukla kurduğu ilişkinin varoluşsal bir zorunluluğa taşınması olarak görülebilir. Bu yorumu tamamlayıcı örnek olarak, Weber'in ünlü çalışması Protestan Etik (1905) tezi verilebilir. Weber bu çalışmasında bireyin eylemine atfettiği toplumsal anlamı sorunsallaştırmıştır. Böylece, "sosyal eylem için bir motivasyon kaynağı aramış, bunun sosyolojik kavramsallaştırmasını yapmaya çalışmıştır" (Topçuoğlu, 2003: 20).

Protestan etik (2002) tezinde Weber, dinin toplumsal eylemin anlam zemini oluşturma gücüne işaret etmiştir. Bu anlamda kullandığı "kanaat ahlâkı" bireyin dünyevi eylemlerinde ona yön tayin eden dinsel bir tutumdan beslenir. Bu tutum, bireyi dünyaya karşı temkinli bir tavır geliştirmeye yöneltir. Bireyin kendi varlığını ve dünyanın nimetlerini Tanrıdan bir lütuf olarak görmesini sağlayan Protestan etik, inanan bireyi dünya nimetlerinden uzak durmaya ve çileci bir tutuma sevk eder. Bu çileci tutumun kaynağı ise Calvinizm anlayışıdır. Calvinci anlayışın dayandığı temel esaslar; "Tanrı vardır, o bizim kaderimizi belirlemiştir, tanrı dünyayı kendi ünü için yaratmıştır, insanın ödevi tanrının ünü için çalışmak ve yeryüzünde tanrının krallığını kurmaktır, dünyevi şeyler, insan doğası, beden, günah ve ölüme aittir; insan için kurtuluş sadece tanrısal merhametle mümkündür" (Aron, 2000: 424). Din ve dünya arasında sıkışan, gerilim yaşayan bireyin yapacağı tanrı için çalışmak ve dünya nimetlerinden olabildiğince uzak durmaktır. Bu aynı zamanda bazı toplumsal değerler ile pekiştirilmekte ve üretilen sembollerle insanın sosyal dünyadaki ilişkilerini yönlendirmektedir. Özdenetim, yapılan işin kutsallığı, ilahi takdiri bir ödev ahlâkı olarak benimsemek, kardeşlik, sadakat (Weber, 2002) gibi bir dizi değer inanan birey için bu dünyada yerine getirmek üzere üstlendiği misyona anlam katan birer unsur olarak işlevselleşir. Aktay'ın ifadesiyle (2001) eylemin motivasyon kaynağı olur. İnanan için yaşamının anlamını teşkil eden bu değer yargıları, çeşitli sembollerle, ritüellerle ve etkileşim biçimleri ile kendini bireye dayatır, onun sosyal dünyasını düzenler. Bu düzenleme, topluluk düzeyinde inşa edilen sosyal sermayenin

en belirgin motivasyon kaynağıdır. Kısaca ifade etmek gerekirse, Weber'in Protestan ahlâkı ve kapitalizmin ruhu, dinsel refarans gücü üzerinden yaratılan sosyal sermayenin en iyi örneklerinden biridir.

Birey ve toplum arasındaki karşılıklı ilişki biçimi, kendini inşa eden bir sosyalliği ortaya çıkarır. Sosyal etkileşim ortamı, bireysel ve toplumsal gerçekliğin kurulduğu ve sürdürüldüğü alandır. Dolayısıyla etkileşimin boyutları iki değişkenden fazlasını ve farklı kombinasyonları gerektirir. Birey ve toplum arasındaki ilişkide yer alan araçsal unsurların kendinde bir değeri barındırıyor olması, çeşitli simge ve eylem kalıplarıyla sosyal etkileşim alanlarına kapı açması, kimi zaman toplumun imkânlarını, kimi zaman da toplumun kendisini inşa eder. Toplumsal bütünleşme olarak da adlandırabileceğimiz bu sürecin kendisi bizatihi bir farkındalığın/bilincin ürünüdür. Bu farkındalık Simmel'in ifadesiyle "toplumlaşma"[10] (sociation) kabiliyeti olarak adlandırılır. Simmel'in bu yöndeki kabulu, pozitivist toplum anlayışını da reddetmektedir. Yani ona göre; "kendi üyelerine hâkim olan, nesnelleştirilmiş bir yapı olmanın ötesinde toplum, bireyler arasındaki karmakarışık bir ilişkiler ve etkileşimler ağı şeklinde, toplumlaşma ilkesini somutlaştıran bir ağdır" (Swingewood, 1998: 165). Simmel için "ampirik toplumsal hayatın 'a priori'si hayatın bütünüyle toplumsal olmaması" (Simmel, 2009: 40) ilkesi üzerine kuruludur. Doğal nesneler olma sıfatıyla öz varoluşumuzun olmadığını savunan Simmel, başkalarıyla kurduğumuz etkileşimlerden ibaret olduğumuzu savunur. Dolayısıyla birey Simmel'e (2009: 41-42) göre; "toplumlaşma içinde kapsanır ve aynı zamanda kendini onun karşısında bulur".

Simmel'in toplumlaşma olarak kastettiği şey, bireyler arasında ortaya çıkan etkileşimlerdir. "Birkaç bireyin etkileşime girdiği yerde toplum vardır. Bu etkileşim daima belli saiklerle ya da belli amaçlar gözetilerek gerçekleşir… İnsanlar arasındaki bu etkileşimlerin önemi, bu yönlendirici saik ve amaçları içinde barındıran bireylerin onlar sayesinde bir birlik, yani bir toplum oluşturmasından gelir" (Simmel, 2009: 47). Gündelik hayatın olağan akışında bireylerin kurdukları sosyal ilişkilerin hangi

[10] Simmel'in toplumlaşma olarak ifade ettiği insan birlikteliklerinin ortak niyetsellikleri, eylem ve düşünce kalıplarını inşa etmeleri süreci sosyal sermaye tartışmalarında da dikkate alınan bir çerçeve sunmuştur. Sosyal sermayenin inşa edilmesi benzer bir toplumlaşma sürecine tekabül eder. bu konuda daha detaylı bilgi için bkz. (Castiglione, 2008:177-195).

gerekçeyi barındırdığı önemini yitirir, bu anlamda etkileşimin gerekçesi kendisinden daha önemli değildir. Toplumu inşa eden etkileşimin gerekçeleri ona, ancak mahiyet ya da yön kazandırır, fakat varoluşsal olarak kendini kurduğu yer etkileşimdir. Bunun yanı sıra, Simmel (2009: 50) için "belli bir sayıda birey şu ya da bu ölçüde bir toplum sayılabilir. Tarafların oluştuğu her seferinde, ortak işlerin yapıldığı, ortak bir his ya da düşünme biçiminin paylaşıldığı her seferinde, boyun eğme ve hâkimiyet kurma konumlarının her paylaşımında, birlikte yenen her yemekte, insanın başkaları için kendini süslediği her seferinde, bunlar gibi yeni sentezleyici fenomenlerin her ortaya çıkışında aynı grup eskiye nazaran 'daha fazla toplum' haline gelir". Birlikte eyleme atfedilen toplumsallığın süreklileştirilmesi, bireysel eylemin zamanla toplumsallık kazanmasına sebep olur. Yani eyleyen bireyin davranışlarına toplumsal anlamda yön veren, değer, sembol, inanç, kültürel formlar vb. gibi benimsenmiş edimler, ruhsal ve bireysel olarak, toplumlaşma sürecini hızlandırır. Simmel'de (2009: 58-61) insan deneyiminin kategorilerine yönelik kısaca şu söylenebilir; sonuçları itibariyle toplumsal olan şeyler, esas itibariyle bireyseldir. Toplumlaşma, ruhsal ve içsel süreçlerin ilişkilerde, eylemlerde, gruplarda yansıması ile ortaya çıkar.

Simmel, kolektif eylemin doğasını bireysellik temelinde ele alır. Birlik ya da grubun oluşması nasıl ki birden fazla bireyin bir aradalığını ifade ediyorsa, dar anlamda birliğin ya da grubun kendisi de bireysel bir şeydir. Yani bireyselliği, toplumsal ortamda ortaya çıkan birliktelikleri de açıklamak üzere kullanır. Tıpkı bireylerin etkileşime girmesi gibi, çevrenin de diğer çevrelerle ilişkiye girmesi söz konusudur. Simmel'e (2009: 237) göre; "kendimizi bağladığımız çevre ne kadar darsa, o kadar az bireysellik özgürlüğüne sahip oluruz; ne var ki bu daha dar çevrenin kendisi de bireysel bir şeydir ve tam da küçük olduğu için kendini diğer bütün çevrelerden keskin bir şekilde koparır. Buna karşılık, aktif olduğumuz ve çıkarlarımızın hüküm sürdüğü çevre genişlerse, onda bireyselliğimizin gelişmesi için daha çok yer olacaktır; ama bu bütünün parçaları olarak, benzersizliğimiz daha azdır: Toplumsal bir grup olarak bu daha büyük bütünün bireyselliği daha azdır". Simmel'in bireysel ve kolektif bireysellik olarak adlandırdığı yaklaşım, bireylerin ait olduğu grubun üyeleriyle kendini özdeşleştirmesi onun bireysellik özgüllüğünü daraltırken, çıkarlarının genişlemesi anlamında pozitif bir etkisinin olacağını ifade

eder. Günümüz sosyal sermaye yaklaşımının ortaya koyduğu tezden yola çıkarak şöyle bir sonuç çıkarılabilir; kişisel hedef ve çıkarların sağlanabilmesi için, diğer insanların bilgisi, gücü, etkinliğini kullanma imkânı sahip olunan sosyal ağın genişliği ile aynı doğrultudadır. Dolayısıyla kişinin sosyal sermayesi sahip olunan sosyal ağın etkinliği ve genişliğine bağlıdır. Böylece sahip olunan çevrenin diğer çevrelerle olan etkileşiminin genişlemesi bireyselliğin ve aynı oranda sosyal sermayenin gelişmesine sebep olacaktır. Ortak çıkar ve etkinlik etrafında bir araya gelen bireylerin, benzer his, duygu ve düşünceleri paylaşması da topluluk ruhunu ortaya çıkaracak ve grubun dayanışmasına katkı sağlayacaktır[11].

1. 2. 3. Demokrasi Teorisi ve Alexis De Tocqueville

Sosyal sermaye literatüründe ismi neo-Tocquevillian olarak da anılan, Robert Putnam'ın ortaya koyduğu tez; bir araya gelen bireylerin sivil toplum ağlarını kurma ve örgütlenebilme kabiliyeti, karşılaşılan problemleri müzakere edebilme ve çözüm üretmede ortak aklı kullanabilme inisiyatifi ve insanların ortak ya da bireysel fayda elde etmeleri amacıyla tek tek bireyleri aşan meselelerde bir araya gelerek birlik ve dayanışma ruhunu yaratma becerisi şeklinde özetlenebilir. Bu düşüncenin iki ana ögesi ilk elde dikkati çeker. Birincisi ortak hedefler ya da çıkarlar, ikincisi ise birlik ya da dayanışma ruhudur. Aslına bakılırsa bu iki öge bir toplumdan bahsedebilmenin ilkeleri olarak da temel öneme haizdir. Alexis De Tocqueville'in "Amerika'da Demokrasi" isimli çalışması, bu ilkelerin toplum için ifade ettiği anlamı döneminin Avrupası ile karşılaştırmalı olarak inceler, aynı zamanda ortaya koyduğu tespitler, Sezal'ın da ifadesiyle; (1994: 15) bir bakıma bugünün dünyasına ilişkin pek çok soruya da cevap sunar.

Tocqueville, bu çalışmasında pek çok kavram eşliğinde bir çözümleme yapar. Özellikle bugün sosyal sermaye tartışmalarının da odağında yer alan bir takım

[11] Bu başlık altında klasik düşünürlerin yaklaşımları ele alınmış ve sosyal sermaye teorisi için esas teşkil edecek görüşleri derlenmiştir. Bu anlamda klasiklerin katkıları burada yer verildiğinden daha fazlasını barındırmaktadır. Yanı sıra diğer pek çok düşünürün, özellikle İbn-i Haldun'un, *Asabiye* ve Ferdinand Tönnies'in *Gemeinschaft ve Gesellschaft* teorilerine de yer verilebilirdi. Fakat bu çalışmanın sınırları ve kapsamı düşünüldüğünde, klasiklere ilişkin değerlendirmelerin yeterli olacağı kanaati ortaya çıkmıştır. Bu konuların müstakil çalışmalar kapsamında incelenmesinin daha faydalı olacağını düşünmekteyiz. Fakat bu çalışmalarla ilgili detaylı bilgi edinmek isteyenler için Ramazan Yelken'in "Cemaat Sosyolojisi: Geç Modern Dönemde Cemaat Sosyolojisi (1999)" isimli eseri ufuk açıcı olacaktır.

kavramların –din (puritenizm), demokrasi, eşitlik, özgürlük, kardeşlik, birlik ruhu, dayanışma kültürü, ferdiyetçilik gibi- Amerikan toplumunun kurulmasındaki rollerine dikkat çeker ve döneminde Amerika'nın kuruluş felsefesinin hem siyasal hem de toplumsal temellerini Avrupa ile karşılaştırarak inceler. Bu bağlamda Tocqueville, üzerinde önemle durduğu demokrasi kültürünün yerleşmesinde topluluk ruhunun dinsel temellerine dikkat çeker. Amerika'ya ilk göç eden kolonilerin niyetleri ve kimlikleri, ona göre Amerika'nın kuruluş felsefesini oluşturan unsurların da temelidir. 1607 yılında güney Virginia'ya yerleşen ilk göçmenlerin maceraperest ve altın avcılarından oluşması, yerleşim yerlerinin tesisinde ne yüce bir görüşün, ne de manevi bir kavramın rol oynamaması ile sonuçlanır. Oysa "New England bölgesine yerleşen ikinci koloninin gerçekleştirdikleri birlik, daha ilk anda ne lordları, ne avamı hatta denilebilir ki, ne zenginliği, ne fakiri barındıran kendine mahsus bir hadiseydi. Büyük bir beyin gücü, iyi eğitim görmüş, üstün meziyetleri ve başarıları ile tanınmış insanlar. Bunlar beraberlerinde ahlâki değer ve düzen kavramını getirdiler". Belirli ideallere sahip olan bu insanlar, kendilerini hacılar olarak adlandırıyorlardı (Tocqueville, 1994: 35).

İngiltere'den en büyük göçlerin gerçekleştiği bu kolonilerle yaklaşık yirmi bin kişi, yeni bir hayat kurmak ve dinsel inanışlarını kendi istekleri doğrultusunda özgürce yaşayabilmek için Amerika'ya gelmişlerdir. Bu insanları bir arada tutan ve kenetleyen bir değer olarak din, (puritenizm) yalnızca bir inanç sistematiği sunmakla kalmamış aynı zamanda siyasal ve toplumsal bir doktrin olarak da işlev kazanmıştır. Tıpkı Max Weber'in kapitalizmin doğuşunu dayandırdığı dini referanslı temel ilkelerin insanlara yeni bir çalışma ahlâkı sunması gibi, dini inanç, bu kolonilerdeki insanlar için de sosyolojik anlamda bir yaşama ahlâkı inşa etmiştir. Bu bağlamda göçmenlerin yaptıkları ilk iş "Mayflower akti" olarak bilinen bir antlaşmada ilkeleri belirlenen bir toplumsal ve siyasal yapı inşa etmek olmuştur. Bu akit'in ilkeleri din, toplum ve siyasal yapı arasındaki ilişkiyi de açık bir biçimde ortaya koymaktadır. Buna göre;

> "Allah'ın adıyla. Âmin. Biz aşağıda adları yazılan, haşyetli hükümdar, Kral James'ın sadık tebaaları, Allah'ın rızası, Hristiyan dininin ilerlemesi ve Kralımızla, ülkemizin şerefi için Virginia'nın kuzey kısımlarında ilk koloniyi kurmak maksadıyla bu seyahate teşebbüs etmiş bulunuyoruz. Allah'ın huzurunda ve birbirimizin önünde yukarıda

> belirttiğimiz hedefleri gerçekleştirmek ve düzenimizi mükemmelleştirip muhafaza etmek için bir siyasi sivil toplum şeklinde teşkilatlanmaya müştereken ve tam bir ciddiyetle karar vermiş bulunuyoruz. Bu akte binaen, hepimizin kendimizi adayacağına ve itaat edeceğine söz verdiği kolonimizin menfaati için, zaman içinde eşit ve adil kanunlar, kararnameler, tüzükler, usuller ihdas etmeye ve gerektiğinde bunlarla ilgili idari birimleri kurmaya; ayrıca koloni'nin menfaatleri uğruna her tür itaate hazır olduğumuzu ifade ederiz…." (Tocqueville, 1994: 36)

Tocqueville'in üzerinde durduğu dinsel temelde ortaya konulan ahlâk nizamı ve toplumsal birliktelik ruhu, insanların birbirleri üzerinde denetim hakkına ve toplumsal iyinin üretilmesi için çalışmaya ve dayanışmaya zorlayan bir toplumsal düzeni amaçlıyordu. Fakat burada dikkatten kaçmayan bir unsur var ki, o da siyasi ve toplumsal düzenin ilkelerinin aşağıdan yukarıya doğru yayılma göstermesidir. Halkın genelinde beliren tartışma ve birlik ruhunun her alanda kendini göstermesi, Tocqueville için açık bir demokrasi (1994: 42) göstergesidir. Karşılaşılan her problemin çözümünde ya da alınacak kararlarda birliklerin kurulması, tartışma ortamının yaratılması ve ortak hareketin benimsenmesi, katılımcı ve müzakereci demokrasinin de varlığına işaret eder. Siyasal ortamın yasaları bu anlamda toplumsal yapının içinde neşvünema bulmuştur. Dolayısıyla politik sistemi belirleyen asli olarak toplumun kendisidir ve tabandan tavana yönelik bir yayılma kendini göstermektedir.

Tocqueville'e göre; Amerika'da demokrasi bir kamu ruhu yaratmış, hak ve ödev bilincini inşa etmiş, siyasi ve sivil faaliyetlerin halk nezdinde oldukça yaygınlaşmasını sağlamıştır (1994: 88-93). Amerika'da topluluk ruhunun en belirgin ifadesi puriten ahlâkın da bir sonucu olan, kardeşlik ve sorumluluk ilkelerinin benimsenmesidir. Bu toplumsal ilkeler, insanları hem birbirlerine karşı hem de yasalara karşı bir ödev ahlâkına yöneltmiştir. Tocqueville'in (1994: 172) de vurguladığı gibi, Amerikalıların sahip olduğu özgür kurumlar ve sık sık kullandıkları politik haklar her yurttaşa toplum içinde yaşadığını anımsatır. Bunlar Amerikalıya her an her yurttaşa yardımcı olmanın kendi çıkarına olduğunu anımsatır.

Amerikan örgütlenme sanatı olarak ifade ettiği, insanların bir araya gelebilme ve ortak kararlar alabilme kabiliyeti, Tocqueville için, döneminde, Amerikan demokrasisinin en ayırıcı vasıflarından biridir. Bu anlamda zamanının gelişmiş

devleti olarak Amerika, yığınları ortak amaçlar etrafında örgütleyebilen bir ülkedir. "Amerika'da siyasi örgütlerden başka pek çok örgüt vardır. Her yaştan, her kesimden Amerikalı sürekli örgüt kurar. Amerikalılar eğlence düzenlemek, iş hanı, kilise, hastane ya da okul yapmak için de örgütlenirler. Bu özellikleri itibariyle Amerikalılar, Avrupalılardan oldukça farklıdırlar. Yeni bir projenin önderliğini Fransa'da hükümet, İngiltere'de soylular, Amerika'da ise örgütler üstlenmiştir" (1994: 172).

Amerikan toplumunun en dikkat çeken iki özelliği, dinsel inanç sistemi ve örgütlenebilme yeteneği hiç kuşku yok ki, bu topraklarda vücuda gelen demokrasi kültürünün diğer türlerinden farkını temsil eder. Bugün siyasal sisteme olan etkileri ile sosyal sermaye tartışmalarının dayanağı olarak Tocqueville'e ayrıcalıklı bir yer verilmesinin bir sebebi de, Amerika üzerinden karşılaştırmalı olarak ortaya koyduğu bu gerçeğin, bugünün toplumları için bir kıstas unsuru olarak görülmesidir. Robert Putnam'ın Amerika'da sosyal sermayenin azaldığını ifade ettiği makalesi de bu minvalde sivil toplum örgütlerine olan katılım oranlarının yıllar içindeki azalışı ve Amerikan toplum yapısının ruhu olan dayanışmacı kültürün yerini bireyselleşmeye terk etmesi üzerinden sürdürmektedir.

1. 3. SOSYAL SERMAYE'DE TEMEL YAKLAŞIMLAR

Sosyal sermaye teorisinin ortaya çıkması görece yakın bir zamana işaret eder. Özellikle son otuz yıllık bir süreçte hızla gelişen ve pek çok akademik çalışmaya konu olan sosyal sermaye teorisinin bugün ifade ettiği anlamın açık bir şekilde ortaya konulabilmesi için bu teorinin kurucu isimlerinden bahsetmek gerekir. Kavramsal olarak ilk kullanımının yaklaşık yüz yıllık bir geçmişi olmasına rağmen, bugün ifade ettiği anlama ve kullanım şekillerine ulaşması yüzyılın son çeyreğine tekabül eder. Bu bağlamda, ilk olarak Pierre Bourdieu'nun çalışmalarına değinilecektir. İkinci olarak, James Coleman'ın sosyal sermaye'ye ilişkin işlevsel yeni kavramsallaştırmasına değinilecektir. Ardından, bu konuda kullanım alanlarının genişlemesi ve akademik dünyada popülerlik kazanması adına ortaya koyduğu çalışmalarla, en çok referans verilen isim olan Robert Putnam'a değinilecektir. Son

olarak ise sosyal sermaye teorisine ekonomi, sivil toplum ve değerler alanında yaptığı özgün katkılardan dolayı ismine yer verilecek olan Francis Fukuyama olacaktır. Kuşkusuz, alanda ortaya konulan çalışmaları bu dört isim etrafında sürdürmek yeterli gelmeyebilir. Bu konuda isminden söz ettiren oldukça fazla isim sayılabilir. Fakat bu çalışmaların özüne bakıldığında da görüldüğü üzere, yapılan araştırma ve incelemeler yukarıda ismi sayılan dört düşünür ve yaklaşımları ekseninde geliştirilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmanın sınırları da düşünüldüğünde, dört isimden fazlası ancak başka bir çalışmanın konusu olabilir.

1. 3. 1. Pierre Bourdieu: Sermayenin Farklı Şekilleri

Klasik sosyoloji, toplumu anlamak için sosyal olguları şeyler olarak görmüştür. Şeylerin mantığı, sosyolojinin inceleme alanına belirli temsillerle dahil olmuş, kavramsal sınırların, teorik incelemelerin ve ampirik modellemelerin eşliğinde ortaya konulan meta teorilere yansımıştır[12]. Toplumun bilgisini tekilleştiren, sınırlayan ve zorlayan klasik sosyolojide *derin revizyon* (Arlı, 2007: 131)'un faili olarak lanse edilen Bourdieu'nun eyleyici ve toplum arasında kurduğu derinlemesine ilişki yeni bir bilimsel metodolojiyi içerir. O klasik sosyolojinin aşamadığını düşündüğü dikotomik yapının indirgemeci epistemolojisinden kopuşu mümkün kılmıştır. Tarihsel gerçekliğin oluşturduğu toplumsal uzamın içinde birey ve sınıfları anlayabilme imkânının, sosyal uzamın kendinde gerçekliğinin koşullarına yaslandığını düşünür. Yapısal koşulların inşa ettiği eyleyicinin, sınıfsal konumlanışının toplumsal olarak yeniden üretilmesini, bu bağlamda toplumsal eşitsizliklerin ve güç ilişkilerinin eyleyiciler tarafından içselleştirilmesinin yordamını analiz eder.

[12] Bourdieu, sosyal bilimlerin mantığına da yansıyan temel bir karşıtlık olarak *öznelcilik ve nesnelcilik* ayrımına dikkat çeker ve bu ayrımı aşmaya çalışır. Bununla beraber bir diğer yandan da "sosyoloji toplumsal dünyayı aktörlerin bu dünya hakkında sahip oldukları temsillere indirgeyebilir; böylece bilimin görevinin bir meta söylem üretmeye dönüştüğünü" ifade eder. Sosyal bilimlerin klasik teoriden devşirdiği böylesi sınırları aşması gerektiğini düşünen Bourdieu, "gerçek bilimsel teori ve pratik, bu karşıtlığı toplumsal aktörlerin deneyimlerinin analizini bu deneyimi mümkün kılan nesnel yapıların analiziyle birleştiren bir modelle aşmaya çalışmalıdır". Bu anlamda ortaya koyduğu sosyoloji anlayışı yansıyıcı (reflexive) sosyoloji, bireylerin öznel bakış açısının analizinin yanında, bizzat bu bakış açısının konumlandığı özel noktalar veya konumlar uzayının anlaşılmasının gerekliliği üzerine durur.(Bourdieu, 2007) Bu konu için daha fazla bilgi içeren makalesi, (2007) "Vive La Crise!: Sosyal Bilimlerde Heterodoksi İçin"e bakılabilir.

Bourdieu, teorisinin merkezine yerleştirdiği, *habitus*, *alan* ve *sermaye* gibi kavramlar eşliğinde toplumsal uzamın ve sosyal gerçekliklerin mantığını anlamaya çalışır. Dolayısıyla sermayeye ilişkin çözümlemeleri ancak diğer kavramlar ile birlikte anlaşılabilir. Bourdieu teorik olarak toplumda birden fazla ve farklı sosyal alanların (2003: 81) varolduğunu düşünür. Toplum bu anlamda bir çoğulluğa sahiptir, eyleyicilerin sermayelerine uygun hareket ettikleri ve roller üstlendikleri sosyal alan, bir anlamda sınırların ve kuralların eşlik ettiği bir sosyal gerçekliğin inşasıdır. Aynı zamanda toplum, hem "tarihsel olarak oluşmuş" (Bourdieu, 2002: 280) kurallar bütünü, hem de kendini eyleyicilerin zihinlerinde yeniden üreten bir sosyal gerçeklik zeminidir.

Sosyal gerçeklik, Bourdieu'nun sosyolojisinde sosyal alana tekabül eder. Sosyal alanın eyleyicileri kendi habitusları dolayımında algıladıkları bu dünyanın sınırlarını sahip oldukları sermayelerinin çeşidi ve gücü nispetinde sürdürürler ya da genişletirler. Bu dünya algılar ve eylem şemaları aracılığıyla bireye benimsetilir, sürdürülmesi sağlanır. Yani "İnsanların edindikleri eğilimler sistemi onların toplumda işgal ettikleri konuma, özel sermaye donanımlarına bağlıdır" (Wacquant, 2007: 62). Başka bir anlatımla, bireylerin toplumsallaşma sürecinde edindikleri, ailelerinden devraldıkları ya da eğitim gibi formel kurumlar dolayımıyla biriktirdikleri sermayelerine göre, toplumsal uzamda konum alışları şekillenir. Bu bir anlamda bireyin algı kategorileri, görü ve ayrım ilkeleri ile oluşturdukları simgesel farklılıklara ve oluşan gerçek dile işaret eder. Kendi ilişkiselliğini yaratan bu simgesellikler, öznelerin sosyal alana ilişkin eylemlerinin konusu olan sermayelerine yansır, böylece hangi tür sermayenin gerektiği öznenin dâhil olduğu alanın pratikleri ve kurallarına göre belirlenmiş olur.

Bourdieu sosyal alanı açıklamak üzere oyun metaforunu kullanır. Bourdieu'ya göre, "sosyal hayat, ödüllerin daha büyük olması dışında, bir oyuna benzer. Sosyal hayat sadece bir mücadele alanı değildir, sürekli doğaçlamayı gerektirir" (Calhoun, 2007: 78). Doğaçlama gelişen oyun sahnesi, her an yeni stratejilerin üretilmesini, yeni tavır alışları gerektirir. Bu anlamda eyleyicilerin hamleleri oyunun stratejileri ile birlikte alanın güç ilişkilerini üretir ve mücadele alanlarının toplumsal zeminini anıştırır. Bourdieu'nun habitus olarak tanımladığı tam da bu bağlamda "bir oyundaki

her oyuncunun bir sonraki hareketi, bir sonraki oyunu, bir sonraki vuruşu sezgileriyle kavrama kapasitesi" olarak toplumsal alanda bireyin konumlanışını imler. Kelimenin de çağrıştırdığı üzere, "habitus alışkanlık gibi tekrarlar sonucunda edindiğimiz, sadece zihnimizle değil bedenimizle de tanıdığımız bir şeydir" (Calhoun, 2007: 79). Başka bir değişle, "Habitus algıladığımız, değerlendirdiğimiz ve içinde hareket ettiğimiz dünya aracılığıyla oluşan kalıcı ve aktarılabilen bir eğilimler sistemini anlatır" (Wacquant, 2007: 61). "Habitus bir alamda bireyin karakteristik eylem eğilimleri seti olarak ortaya çıkar. Bu eğilimleri toplumsal düzen içindeki konumlara uygun kılan bir sosyal süreç vardır. Ancak habitus bundan daha fazlasıdır; kurumlar ve bedenler arasındaki buluşma noktasıdır. Yani o, biyolojik bir varlık olarak her bireyi sosyo kültürel düzene –farklı hayat oyunları anlamlarını koruyacak, oyunu sürdürebilecek biçimlerde- bağlayan temel formdur" (Calhoun, 2007: 105).

Oyunu sürdürebilmenin ve eyleyicinin amaçlarını gerçekleştirmesinin bir yolu sahip oldukları sermaye türlerine dayanarak, alanın pratiklerini karşılayacak şekilde kullanabilme kapasitesine bağlıdır. Bu anlamda sermaye sosyal alanın asli unsurudur. Bourdieu (2002: 280) sermayeye ilişkin çözümlemelerinde üç temel türden bahseder. Bu anlamda *ekonomik sermaye*, hızlıca ve doğrudan doğruya, paraya ve mülkiyet hakkına dönüştürülebilen şekilde kurumsallaşmış olabilir; *kültürel sermaye* ise bazı durumlarda ekonomik sermaye içerisinde dönüştürülebilir veya eğitimsel nitelikler şeklinde kurumsallaştırılabilir; *sosyal sermaye* ise soyluluk unvanı şeklinde kurumsallaşmış olabilen ve bazı durumlarda ekonomik sermayeye dönüştürülen toplumsal yükümlülüklerin (sosyal etkileşimlerin) toplamını ifade eder. Bu sermaye türlerine eşlik eden daha genel kapsamlı bir sermaye türü olarak da *simgesel sermaye*, bu türlerden herhangi birinin, algı kategorileriyle kavrandığında büründüğü biçimdir (Bourdieu, 2003: 108). Simgesel sermaye sosyal alanın mantığına uygun bir şekilde her türden sermayenin aldığı bir biçim olarak ifade edilebilir.

Bourdieu, sermaye türlerini, oyun stratejilerine iliştirilen ve eyleyicinin hedefini elde etmesini sağlayan bir yapısal unsur olarak görür. Dolayısıyla alanın kurallarına uygun olarak işletilebilir ya da tahvil edilebilir herhangi bir sermayeye sahip olmadan, bireyin kendi nesnel koşullarını oluşturabilmesi ve oyuna dahil

olabilmesinin imkânı ortadan kalkar. Sermaye bu anlamda bizim toplumsal mücadelemizin en önemli unsurudur. Bourdieu'ya (2003: 82-83) göre;

> "Oyuncular yalnızca oyuna girerek, oyunun oynamaya değer olduğunu kabul etmiş olurlar (yoksa oyuna dair bir sözleşme olduğu için değil) ve bu karşılaşma rekabetlerinin ve çatışmalarının ilkesidir. Kozlara, yani güçleri oyuna göre değişen kartlara sahiptirler: kartların görece gücü nasıl oyuna göre değişiyorsa, farklı sermaye türlerinin (iktisadi, kültürel, toplumsal, simgesel) hiyerarşisi de farklı alanlarda değişir. Başka bir değişle, her alanda geçerli, etkili olan kartlar vardır –bunlar temel sermaye türleridir- ama koz olarak görece değerleri, alanlara hatta aynı alanın birbirini izleyen hallerine göre değişir. Daha temelde bir sermaye türünün değeri bu sermayenin kullanılabileceği bir alanın, bir oyunun varlığına bağlıdır ....Alanın yapısını belirleyen şey, oyuncular arasındaki kuvvet ilişkilerinin her anki durumudur: Her oyuncunun önünde sahip olduğu farklı sermaye türlerine karşılık gelen, farklı renkten jeton yığınları olduğu hayal edilebilir. Öyle ki oyuncuların oyundaki görece kuvveti, oyun mekânındaki konumu ve aynı zamanda oyun stratejileri, Fransızca'da dendiği gibi "oyunu", giriştiği az ya da çok riskli, az ya da çok temkinli, az ya da çok cüretkâr ya da ihtiyatlı hamleleri, jetonlarının hem topyekûn miktarına, hem jeton yığınlarının yapısına, hem sermaye yapısının topyekûn miktarına bağlıdır; aşağı yukarı eşdeğer topyekûn sermayeyle donanmış iki kişi, konumlarında olduğu kadar tavır almalarında da farklılık gösterebilirler, örneğin biri (görece olarak) daha çok iktisadi sermayeye ve daha az kültürel sermayeye sahipken (örneğin bir işletmenin patronu), diğeri daha çok kültürel sermayeye ve daha az iktisadi sermayeye sahiptir (örneğin bir öğretmen)"

Görüldüğü gibi sermayenin anlamı, sosyal alan içinde bireyin varoluşsal koşulları ile ilintilidir. Alanın nesnel koşulları karşısında konum alan öznenin, kendinde değeri olan ve dönüştürülebilir sermaye türlerine sahip olması, mücadele alanında ortaya çıkabilecek farklı konfigürasyonları imler. Bu "sermaye türlerine sahip olmak ise alanda elde edilebilecek özgül faydalara erişimi belirler" (Bourdieu, 2003: 81). Toplum bu anlamda farklı alanlarda –iktidar, ekonomi, aile, siyasal, dinsel gibi- güç ilişkilerinin ve mücadelelerin sahnelendiği, farklı stratejilerin üretildiği ve sermayelerin çatıştığı zemindir. Amaç bu mücadele arenasının gerekleri ile örtüşen sermayeye sahip olmak ya da dönüştürmek ve mücadelenin stratejilerini belirlemektir. Ancak böylelikle toplumsal varoluşun özgül faydaya dönüşmesi mümkün olabilir ve özne kendi sermayesi ile özdeş sınıfsal konuma erişir.

Bourdieu için mücadele alanı eyleyicilerin sermayeleri üzerinde stratejiler geliştirdiği ve farklı türleri arasında sermayelerini dönüştürebildikleri, yeni sermaye

birikimi sağlayabildikleri toplumsal uzamın parçalarıdır. Aslına bakılırsa, Calhoun için (2007: 106) farklı sermaye türleri ve bunlar arasındaki dönüştürülme dinamikleri analizi, Bourdieu'nun teorisinin en özgün ve önemli özelliklerinden biridir. Sermaye Bourdieu için, "hem farklı alanlardaki mücadeleleri kazananların biriktirdikleri özel kaynak türlerini, hem de bu kaynakları birbirine dönüştürmeyi sağlayan –para ve prestij gibi- daha genel sermaye biçimlerini anlatır. Bir sermaye bir alanla ilişkisi dışında varolamaz ve işlemez".

Bourdieu'nun temel olarak üç ana türde sermayeden bahsettiği yukarıda ifade edildi. Bu sermaye türlerinden yalnızca ekonomik sermaye klasik sermaye teorilerindeki aynıyla anlaşılabilir. Para, kaynak ve üretimin maddesel boyutuna göndermeleri içerir. Oysa sermayenin diğer türleri oldukça faklı anlamlarda kullanılmış, Marksist teorideki karşılığının çok ötesinde toplumsal alanın analizinde ve açıklanmasında kullanılmıştır. Marksizm, toplumsal eşitsizlikleri ve sınıfların yapısını ekonomi temelli ortaya çıkan sermaye birikimleriyle ifade etmeye çalışmış, alt ve üst yapısal koşulların –ekonomi ve toplum- belirleyici rollerinden bahsetmiştir. Fakat sermayenin sınıfsal çatışmaların ve toplumsal eşitsizliklerin açıklanmasında üstlendiği rol itibariyle, temelde üretim sürecinde ortaya konulan eksenin dışına çıkmamıştır. Bourdieu için sınıfların yapısını üreten ve toplumsal eşitsizlikleri anlamayı sağlayan sermaye, daha kapsamlı ve çeşitli boyutlarda anlaşılmalıdır. Özellikle ekonomik ilişkilerin ekseninden çıkarılarak, sosyal etkileşim alanlarındaki gündelik pratikler, özgül koşullar, alışkanlıklar, eyleyicilerin sosyal ilişkileri ve aidiyetleri, kurumsal yapılar ve iktidar alanları vb. ekseninde düşünmüştür.

Önceki bölümde daha geniş olarak yer verilen kültürel sermaye kısaca, toplumsal eşitsizliklerin kültürel yeniden üretimini ifade etmektedir. Kültürel sermaye üç şekilde varolabilir; *bedenselleşmiş* halde (embodied state), *nesneleşmiş* halde (objectified state), *Kurumsallaşmış* halde (institutionalized state) (Bourdieu, 2002: 283). Kültürel sermaye en geniş anlamda sınıfsal eşitsizliklerin toplumsal kurumlar aracılığıyla sürdürülmesine ve tüketilen nesne ve hizmetlerin sahip olduğu kültürel kodlar ile sınıfsal farkların pekiştirilmesini sağlar. Söz gelimi, iyi okullarda eğitim görme şansına sahip olan çocukların kültürel sermaye biriktirme şansları ile devlet okullarında eğitim gören çocukların edinecekleri kültürel sermaye

miktarlarının ve yoğunluğunun aynı olması söz konusu değildir. Ya da zengin kimselerin sanatsal faaliyetlere katılımları ve sanatsal ürünlere sahipliği aynı şekilde paranın kültürel sermayeye dönüştürülebilirliğinin en açık örneğidir. Bu örnekler aynı zamanda sermayenin yeniden üretilebilirliğini de göstermektedir.

Sosyal sermaye, daha çok sosyal etkileşimler düzeyinde kurulur. Bireylerin dahil olduğu ağlar ya da gruplar, aile ve akrabalıklarla tevarüs eden soyluluk, eğitim ve sosyal konumlar dolayımıyla elde edilen statüler gibi bireyin inşa ettiği ya da elde ettiği ilişkiler düzeyinde anlaşılmalıdır. Bourdieu'nun sosyal sermayeyi ilk olarak; (Akt; Field, 2006: 20); "Gerekli olduğunda faydalı "destekler" sağlayan toplumsal ilişkilerin sermayesi: Herhangi biri toplumsal açıdan önemli konumlara, örneğin siyasi bir kariyer gibi aynı zamanda para değeri de olan konumlara sahip olan alıcılarının ilgisini çekmek istediğinde çoğu zaman vazgeçilmez olan saygınlığın ve onurluluğun sermayesidir" şeklinde tanımlamıştır. Başka bir çalışmasında ise Bourdieu bu tanımlamasını daha da netleştirir. Bourdieu'ya göre nihai anlamda (2002:280); "Sosyal sermaye, daha fazla veya daha az kurumsallaşmış dayanıklı bir ağla bağlantılı olan müşterek arkadaşlık ve tanışıklık ilişkilerinin sahipliğinden -veya bir başka ifadeyle bir gruba üyelikten- doğan gerçek veya potansiyel kaynakların toplamıdır -ki onun üyelerinin her birine kolektif aidiyetin desteği sağlanmış olur".

Bu tanımlamalardan da anlaşılacağı gibi Bourdieu için sosyal sermaye, toplumsal alanda kurulan sosyal ilişkilerin gücü ve miktarı üzerinden anlaşılmaktadır. Sosyal ilişkilerin kapsamı oldukça geniş tutularak, toplum nezdinde karşılık bulan saygınlığın ve onurluluğun da yer verildiği görülür. Buna göre insanlar yaşamları boyunca, bir saygınlığı inşa ederler ya da aile ve soy aracılığıyla tevarüs eden itibarı sürdürme ve artırma çabasında olurlar. Zira bu itibar, bireylerin toplumsal alandaki tüm ilişkilerinde işlevsel bir yer tutar, başka alanlar için de dönüştürülebilir bir kaynaklar bütünü haline gelir. Bununla beraber Bourdieu için birey, dâhil olduğu toplumsal ağlar ve bu ağlarda devam ettirdiği ilişkilerin gücü nispetinde sosyal alanın aktif bir oyuncusu olur. Bu anlamda bireyin hedefine yönelik kullanabilmesi için sahip olduğu ağların harekete geçirilmesi en önemli sosyal sermaye unsurudur.

Özetlemek gerekirse, Bourdieu için sermayenin anlamı, toplumsal uzamdaki sosyal alanların aktörleri sahip oldukları mevcut ya da potansiyel sosyal ilişki

kaynakları ile anlaşılır. Aktörler, bu alanlarda ortaya konan oyunlarda habitusları ile sermayelerinin miktarı ve gücü nispetinde stratejiler geliştirir, öznel konumlarını artırmaya yönelik, başka bir değişle çıkar sağlamaya yönelik olarak sermaye biriktirmeye, oyunun sonundaki ödülü kazanmaya yönelirler. Tabi bu süreçte, Bourdieu, aktörleri her zaman rasyonel seçimler yapan bireyler olarak düşünmez, aksine doğaçlama yapmayı zorunlu bir insani tabiat olarak görür. Bu anlamda aktörlerin habitusları, onların sermayeleri dolayımıyla ortaya koydukları eğilimleridir, oyunu okuyabilme kabiliyetleridir. Son olarak Calhoun'un (2007: 107) yerinde tespitleri sermayenin Bourdieu için ne ifade ettiğini özetlemektedir. "Sermayeyi her biri farklı bir eylem alanıyla ilişki içinde farklı biçimler kazanabilen bir şey olarak gören Bourdieu; (ı)-insanların elde etmeye çalışacakları birçok farklı mal ve biriktirilebilecekleri birçok farklı kaynak olduğunu, (ıı)- bunların, anlamlarını (basitçe kendi içinde ve kendi başına değerli bazı maddi şeylerden ziyade) farklı alanları meydana getiren toplumsal ilişkilerden aldıkları için, kaçınılmaz olarak toplumsal olduklarını ve (ııı)- sermaye birikimi mücadelesinin nadiren hikâyenin tamamı olduğunu vurgular –sermayenin yeniden- üretimi mücadelesi aynı ölçüde önemli ve farklı sermaye dönüştürme biçimlerine bağlıdır".

1. 3. 2. James S. Coleman: Beşeri Sermayenin Yaratılmasında Sosyal Sermaye

Sosyal sermayenin modern anlamda kullanımına en önemli katkı Bourdieu ile hemen hemen aynı dönemde çalışmalar yapmış olan Coleman'a aittir. Coleman, sosyal sınıfların eğitim imkânlarına erişimi ve kullanımındaki eşitsizlikleri telafi eden sosyal ağları ve toplumsal dinamikleri kendi işlevselliği içerisinde anlamaya çalışır. Akademik başarı oranlarındaki farkın toplumsal tabakalaşmanın malzemesini oluşturması Bourdieu ile örtüşen ortak bir konu alanıdır. Fakat temel bir farkla, Coleman için eğitim sınıfsal eşitsizliklerin ortadan kaldırılması için bir fırsat ortaya koyar, böylece eğitim, sosyal sermayenin en önemli bileşenini oluşturur. Oysa Bourdieu için eğitim toplumda varolan sınıfsal eşitsizliklerin içselleştirilmesini sağlar ve bireylerin sahip oldukları kültürel sermayeleri ile birlikte -akademik başarı elde etme imkânlarını artırması ya da azaltması yoluyla - sınıflar arasındaki farkları beslediğini vurgular. Böylece sosyal sermaye Coleman için sınıfsal eşitsizliklerin

giderilmesine önemli bir katkı sağlar. Dahası toplumdaki dezavantajlı kesimlerin bireysel anlamda elde etmeye muktedir olamadıkları fırsatlardan çeşitli şekillerde yararlanma imkânlarını sunar. Bu anlamda din, sosyal ağlar, normlar, güven düzeyleri, komşuluk ilişkileri, aile yapısı ve akrabalık ilişkileri gibi unsurlar kendiliğinden birer sosyal sermaye kaynağına dönüşür. Coleman için böylece sosyal sermaye inşa edilebilir bir kaynaklar bütünü haline gelir.

Sosyal sermaye teorisi Coleman (1988) için temelde iki boyutta ifadesini bulur, birincisi aile merkezli; ikincisi ise sosyal ilişkiler merkezli. Ancak vurgulanması gereken bir husus olarak Coleman, geleneksel toplumsal yapılara haiz sosyal ilişki ve sosyal kontrol mekanizmalarının zamanla yeni biçimlerde ve kurumlara yüklenmiş halde ortaya çıkmasını sosyal sermaye biçimlerindeki değişimin en önemli unsuru sayar. *The Rational Reconstruction of Society* (Toplumun Rasyonel Yeniden Yapılanması) isimli makalesinde Coleman (1992: 2); toplumsal dönüşümü iki ana biçimde karşılaştırmalı olarak inceler: ilksel sosyal organizasyon (Primordial Social Organization) ve amaca yönelik inşa edilen sosyal organizasyon (Purposively Constructed Social Organization). Bu ayrımı temelde birey merkezli bir sosyal ilişkiler ağından, sistemler ve kurumlar merkezli bir sosyal alana geçildiğini vurgulamak için yapar. Bu ayrım aynı zamanda toplumsal aktörlere düşen geleneksel rollerin zamanla kurumsal organizasyonlara bırakılması sonucunda, sosyal ilişkilerde yaşanan gerilemeyi de ifade eder[13].

Sosyal ilişkilerin zaman içerisinde geçirdiği dönüşüm kuşkusuz birçok bakımdan geleneksel ile kopuşu getirdi. Bu kopuş hem aile gibi temel kurumsal birlikteliklerde hem de aile dışında daha kapsayıcı ticari ilişkiler, komşuluk ilişkileri, eğitim ilişkileri vb. gibi geniş ölçekte sosyal kurumlarda ve örgütsel ilişkilerde görünür oldu. Coleman'ın sosyal ilişkilerde *erozyon* olarak ifade ettiği bu kopuş süreci aile ve yakın sosyal ilişkilerde olduğu gibi sosyal kontrol mekanizmalarında

[13] Coleman toplumsal organizasyonların transformasyon seyrinde yaşadığı çözülmeleri ve değişmeleri üç ana etmene bağlar. İlk olarak; üretim biçimlerinde yaşanan devrim (sanayi devrimi) ile tarım toplumlarının çözülmesi ve hızla azalması. İkinci olarak; Üretime bağlı olarak tarım nüfusunun hızla şehirlere göçü ile yaşanan yerleşim alanlarındaki değişme. Üçüncü olarak ise; teknolojik gelişmeye bağlı olarak insanların mekansal sınırlılıklardan bağımsızlaşması ve uzun mesafeli etkileşimler gerçekleştirebilmesi. Bu üç temel evreye bağlı olarak ilksel sosyal organizasyonların üstlendiği geleneksel rollerin erozyona uğradığını düşünür. Bu konuda daha geniş bilgi için; "*The Rational Reconstruction of Society*" ve "*Foundations of Social Theory*"ye bakınız.

da aynı düzeyde etkiler bıraktı (Coleman, 1993: 9). Coleman, toplumsal yapıda ortaya çıkan bu değişimin sonuçlarını eğitim araştırmalarının bulguları olarak raporlaştırmıştır.[14]

Özellikle çalışmalarının ana eksenini oluşturan eğitim konusundaki araştırmaları, hem fırsat eşitsizliğinin giderilmesi, hem de eğitsel başarıyı elde etmede kurumların yetersiz kaldığı noktaları tespite yöneliktir. Bu çalışmalarındaki tespitler aile üyelerinin zirai toplumlardan, sanayi ve şehir toplumlarına dönüşmesinde yaşadığı kayıplar dolayısıyla çocuk yetiştirme konusunda yeterli sosyal sermaye üretemediğini vurgulamaktadır. Bu noktada belirtmek gerekir ki; Coleman'ın çocuk yetiştirmedeki sosyal sermayeden kastı, "yetişkinler ve çocuklar arasında geliştirilen normlar, sosyal ağlar ve ilişkilerdir". Bir çocuğun yetiştirilmesinde değerli olan bu "aile içi sosyal sermaye unsurları aynı zamanda aile dışı topluluk düzeyinde geliştirilen sosyal ilişkilerle de varolmaktadır"(1987: 36). Dolayısıyla Coleman, sosyal organizasyonlarda yaşanan bu değişimi yalnızca ailelerle sınırlı görmez, aynı zamanda komşuluk, cemaatsel birliktelikler ve yakın sosyal ilişki ağları gibi topluluğa ait temel formlarda da yaşandığını düşünür.

Coleman (1988, 2000) bir eğitimci olarak yaptığı çalışmalarda sosyal sermayeyi işlevselliği içerisinde anlamaya çalışır. Özellikle Amerika'daki devlet ve özel eğitim kurumlarında yaptığı uzun süreli araştırmalarda çözüm aradığı temel sorun eğitim yoluyla toplumsal eşitsizliklerin giderilmesinde hangi sosyal-yapısal unsurların etkili olduğudur. Coleman için farklı etnik ve dinsel geçmişlere sahip toplulukların eğitsel başarıyı elde etmede ve beşeri sermayelerini artırmada, mevcut toplumsal dezavantajlarından kurtulmanın bir yolu olarak sahip oldukları sosyal bağlar ve ilişkileri nasıl kullandıkları önemlidir. Bu bağlamda lise öğrencilerinin hangi türdeki okullara devam ettikleri (Katolik okulları ve devlet okulları), aile yapıları ve kökenleri, ebeveyn profilleri, başarı ve okul bırakma oranları gibi temel

---

[14] Coleman Raporu olarak da bilinen "Adolescent Society: The Social Life Of The Teenager And İts İmpact On Education" isimli çalışma, eğitsel başarıda öğrencinin aile geçmişinin önemini vurgularken, okulun fiziki yapısı veya ekonomik kaynaklarının daha önemli olmadığını göstermiştir. Kamusal eğitimin girdileri ve çıktılarının envanterini kullanan Coleman'ın çalışması ailenin ve toplumun arka plandaki niteliklerinin, okulun yapısından daha ağır basma eğiliminde olduğunu doğrulamıştır (Akt. Field, 2006: 31)

göstergeler üzerinden giderek sosyal sermayenin işlevselliğini ortaya koymaya çalışmıştır. Bu anlamda sosyal sermaye Coleman'ın araştırmalarında açıklayıcı unsur olarak önem kazanmıştır.

Coleman (1987: 35-36) Amerikan okullarında eğitim gören olağan üstü başarılı ilk kuşak Asyalı çocukların durumunu, Asyalı olmayan ailelerin görece zayıf çocukları ile karşılaştırır. Asyalı göçmen ailelerin sahip olduğu güçlü aile bağları ve bu bağların eğitsel başarıya dönmesi için kurulan yoğunlaştırılmış ebeveyn-çocuk ilişkisi ailedeki sosyal sermayenin boyutunu gösterir. Bu özel örnekte bazı Asyalı ailelerin çocuklarının ders kitaplarından ikişer tane satın aldıkları tespit edilmiş. Çocuklarının okuldaki başarılarını artırmada daha fazla yardımcı olabilmek amacıyla kitaplardan birini anneler kendilerine aldıkları ifade etmişlerdir. Bu da aile üyelerinin kendi beşeri sermayeleri yetersiz olsa bile, çocuklarının beşeri sermayelerini geliştirmek için kurdukları ebeveyn-çocuk ilişkisinden ortaya çıkan sosyal sermaye biçimine örnektir. Bir başka örnekte ise devlet okulları ve Katolik okullarındaki öğrencilerin okul bırakma ve başarı oranlarını karşılaştırmıştır. Dikkat çekici olan, Katolik okuldaki lise öğrencilerinin başarı oranlarının daha yüksek olduğunu ve neredeyse beş misli daha az okul bırakma oranlarına sahip olduğunu gösteren bulgulardır. Coleman ayrıca bu okullardaki öğretmenlerin beklentilerinin de daha yüksek olduğunu, bu durumun özellikle daha düşük avantaja sahip geçmişleri olan ya da düşük avantajlı çevrelerden gelen öğrenciler için faydalı olduğunu ileri sürmüştür (Schuler, Baron, Field, 2000: 5). Bu iki örnekte önce aile içinde işletilen mekanizmanın ve sonra da aile dışında dini cemaat okulları vasıtasıyla işletilen sosyal kontrol mekanizmaları olarak normların sosyal sermaye üretme potansiyelleri vurgulanmıştır.

Coleman, eğitim referanslarına sahip olmada son derece faydalı etkilere sahip olduğunu düşündüğü sosyal sermayenin dikkate alınması yerine beşeri sermaye teorisinin güncel siyaset düşüncesi üzerindeki baskınlığını eleştirir (Schuler, Baron, Field, 2000: 6). Beşeri sermayenin yaratılmasında sosyal sermayenin rolünü sorguladığı çalışmasında, o sosyal sermayeyi işlevleri ile tanımlama eğilimindedir. Bireyler için sosyo-yapısal kaynakların işlevselliği sermaye olarak, dahası sosyal sermaye olarak görülebilir (Coleman, 2000: 302). Bu işlevler biçimindeki sermayeyi

"bir aktör için ulaşılabilir olan özel kaynaklar bütünü" olarak tanımlar. Bu tanımlama ile temelde iki ana eksende "sosyal yapının bazı boyutlarının tamamını içeren" ve "yapı içerisindeki eyleyicilerin –kişi veya tüzel aktörler- bazı eylemlerini kolaylaştıran varlıkların çeşitliliği" kapsamında anlaşılması gerektiğini düşünür (Coleman, 2000: 302, 1988: 98).

Bu anlamda sosyal sermaye'nin bireysel bir boyut kazanması ihtimal dâhilinde görülmez. Aksine bireylerarası ilişkilerden beslenen, ortak zeminde inşa edilen sosyal ilişkilerden mülhem bir toplumsal güce işaret eder. Bireysel olarak elde edilmesi güç olan hedeflerin, ait olunan topluluğun ya da sosyal ilişki ağının referansları kullanılarak kolayca elde edilmesi anlamında sosyal sermaye işlevselleşir. Bu anlamda beşeri sermayeden de farklılaşır. Bireysel olarak sahip olunan donanımlar (eğitim, zenginlik, tecrübe, vb) beşeri sermayeyi tanımlarken, ait olunan sosyal ilişki ağının gücü, etkinliği aynı zamanda ilişkiler dolayımıyla inşa edilen güven düzeyi sosyal sermayeyi tanımlar. Sosyal sermaye toplumsal ortamda inşa edilen ve birliktelik halini besleyen aynı zamanda birliktelikten beslenen bir yapısal unsur olarak görülür. Şu halde sosyal sermaye topluma içkin olan, aktörlerin rasyonel eylemlerini kolaylaştıran ve normlar, değerler, ağlar gibi sosyal ilişkilerin zeminini tayin eden her türlü yapısal unsuru kapsar.

Böylece Coleman için sosyal yapılar, bireylere sundukları imkânlar dâhilinde sosyal sermayenin birer boyutu haline gelir. Bireyler arası ilişkilerin temel referansları yapının sunduğu çeşitlilikler içerisinde kendi bağlamlarından neşet eden ortak faydaların keşfine dayanır. Bireyin faydaya dönük rasyonel eylemi, sahip olduğu ağların, güven ve dayanışma düzeyinin, enformasyon kaynaklarının vb. gibi sosyal yapıya dönük boyutlarda algılanan işlevsel araçların geri dönüşlü etkinliğine/etkisine bağlıdır. Böylece sosyal yapının sunduğu olanakların işlevselliği, bireyden topluluğa ortak eylem kabiliyetinin artırılması adına normlar, mütekabiliyet esası, sorumluluk, aile ve akrabalık yapısı, etnik ve dinsel farkındalık gibi daha pek çok unsur tarafından süreklileştirilir ya da etkinleştirilir. Bu anlamda Coleman'ın ifade ettiği şu husus önemlidir; (1988: 96) "bireylerin eylemleri toplumsal bağlam tarafından şekillendirilmekte, yönlendirilmekte, sınırlanmaktadır; normlar, bireyler

arası güven, toplumsal ağlar ve toplumsal örgütlenme yalnızca toplumun değil ekonominin işleyişinde de önemlidir".

Toplumu aktörlerin etkileşim kurdukları alan olarak gören Coleman (1988: 98) için, "sosyal sermayenin özü toplumsal ilişkilerde yatmaktadır". Aktörlerin aktif birer özne olarak inşa ettiği toplumsal yapı, temelde insani ilişkilerden doğan gerçekliğin farklı boyutlarını ihtiva eder. İnşa edilen ve sürdürülen sosyal ilişkilerin kendinden menkul doğası, birey ya da topluluk için herhangi bir fark gözetmeksizin ontolojik bir gerçekliğe dönüşür, daha açık ifade etmek gerekirse, sosyal ilişkiler dolayımıyla toplum, kendinde ve kendisi için sosyal sermayenin özünü barındırır.

Coleman'ın yaklaşımı pek çok noktada Durkheim'ın normatif sosyoloji anlayışı ile benzerlikler taşır. Toplumsal dayanışmanın kaynağı olarak paylaşılan normların etkinliğini vurgulayan Durkheim'da olduğu gibi, Coleman da paylaşılan normların yoğunluğunu ve niteliğini önemser, çünkü bireyler arasında yakın, duygusal olarak yoğun, güven temelli birliktelikler gibi yapısal ilişkileri inşa etmede normların rehberlik edebileceğine inanır (Bankston ve Zhou, 2002: 287-288). Sosyal sermayenin bir yapısal unsur olarak sosyal ilişkilerin doğasında var olduğunu vurgular. Aktörlerin hedefledikleri eylemleri gerçekleştirme imkânını artıran sosyal ilişkilerin, birliktelikler yoluyla normatif bir karakter kazanması, güven ve karşılıklılık esasına dayalı sosyal düzeni inşa eder, kısaca toplumsal varoluşun zeminini sağlamlaştırır. Böylece sosyal sermaye Coleman için, toplumsal bir kaynak olarak aktörlerin eylemlerini ve hedeflerini gerçekleştirmede işlev kazanmış olur. Bu anlamda bütün bu unsurlar Coleman'ın ifadesiyle belirtmek gerekirse (2000: 302); "bireyler için birer sermaye kaynağına, dahası bir sosyal sermaye kaynağına dönüşür".

Sosyal sermayenin işlevsel bir okumasını yapan Coleman (1988: 98-100; 2000: 302-303), bu anlamda bazı örneklerle farklı kaynaklardan beslenen sosyal sermaye biçimlerini inceler. Bir gazete haberinde yer alan, Güney Kore radikal öğrenci hareketinin ortak hedefler doğrultusunda örgütlenerek kurdukları çalışma grupları ile ortaya çıkan sosyal sermaye biçimi üzerinde durur. Daha önce hiçbir ortak eylemde bulunmayan öğrencilerin, aynı bölge, lise ve kiliseye mensubiyet duyma ortak noktalarından yola çıkarak geliştirdikleri sosyal ilişki biçimi sosyal sermayenin inşa

edildiği zemini gösteren bir örnektir. Bir başka örnekte Yahudi cemaatine mensup insanların hâkimiyetindeki bir elmas pazarında kurulan güven temelli sosyal ilişkileri inceler. Bu ilişkiler kapsamında satıcıların elmasları emanet ettikleri insanlara karşı duydukları güven, ait olunan sosyal yapının özelliklerinden beslenmektedir. Aile, dini bağlılık ve topluluk duygusunun yüksek düzeyde güven temelli ticari ilişkilere kaynaklık etmesi, kapalı toplumsal yapıya haiz bir sosyal sermaye biçimini inşa eder.

En genel anlamda toplumsal alan bazı yapısal kurallar ve gerekler üstüne inşa edilir. Böylece bir arada yaşamanın temel ilkeleri -ortak kabuller olarak- üyeler üzerinde yaptırım gücüne sahip olur. Aksi durumda toplum denilen bütüncül sistemin varlığı tartışmalı hale gelir. Temelde bu ilke Coleman'ın düşüncesinde sosyal kontrol mekanizmaları yani normlar olarak ifadesini bulur. Bu minvalde bakıldığında sosyal ilişkilerin doğasına iliştirilmiş bir dizi sosyal sermaye biçimi kendiliğinden ortaya konulmuş olur. Coleman (2000: 306-312), sosyal sermaye biçimleri tasnifinde ifade ettiği; *yükümlülükler ve beklentiler, bilgi potansiyeli, normlar ve etkili yaptırımlar, otorite ilişkileri, tahsis olunabilir sosyal ilişkiler, amaçsal organizasyonlar*, aynı şekilde toplumsal varoluşun temel gerekleri üzerine inşa edilmişlerdir. Hem bireyler için beşeri sermayenin yaratılmasında hem de sosyal sermayenin aktörlerin eylemlerini gerçekleştirmede işlerlik kazanmasında yukarıda ifade edilen toplumsal ilişki biçimleri her düzeyde kendiliğinden faydalı sosyal ağların kurulmasını sağlarlar.

Mütekabiliyet esasına dayalı sosyal ilişkiler topluluk düzeyinde aktörlerin eylemlerine yön verirler. Sosyal çevre ile kurulan ilişkiler bu anlamda yükümlülükler ve beklentiler ekseninde yeniden ve sürekli olarak inşa edilirler. Bu anlamda Coleman'ın da ifade ettiği gibi, "Sosyal çevrenin güvenilirlik seviyesi, yerine getirilecek olan yükümlülükler ve mevcut yükümlülüklerin sürdürüleceğine olan inançla eşdeğerdir" (2000: 306). Yükümlülükler ve beklentilerin en önemli sosyal boyutu, rasyonel davranan bireyleri birbirlerine karşı sorumlu hissetmelerini sağlamasıdır. Böylece kurulan sosyal ilişkinin devam ettirilmesini ve sosyal güvenin kurulmasını ya da güçlenmesini sağlar. Bu anlamda yerine getirilen bir yükümlülük kişiler arası ilişkilerin güçlenmesine ve karşılıklı paylaşımın ve dayanışmanın artmasına sebep olur. Böylece yükümlülükler ve beklentiler önemli bir sosyal sermaye biçimine dönüşmüş olur.

Sürdürülen sosyal ilişkiler uzun vadede güçlü sosyal ağların kurulmasını sağlar. Bu ağlar vasıtasıyla bireyler elde etme imkânını bulamayacakları veya zorlanacakları hedeflerini gerçekleştirebilirler. Bu anlamda elde edilmesi maliyetli ve hatta güç olan bir başka unsur da bilgidir. Sosyal ağların bilgiye ulaşma ve bilgiye kaynaklık etmede önemli bir sosyal sermaye kaynağı olduğunu düşünen Coleman (2000: 310), sosyal ilişkilerin potansiyel bilgi kaynaklığı itibariyle önemli bir sosyal sermaye biçimi olduğunu düşünür.

Topluluğun sahip olduğu sosyal mekanizmaların işlerliği, bireyin kendini topluluğun kuralları, değerleri ve beklentileri ile ne oranda bağdaştırdığıyla ilintilidir. Aidiyet hissedilen topluluğun kendi varlığına tehdit olarak gördüğü her türlü istenmeyen davranış ya da eylemler, kendi ölçeğinde yaptırımlarla bertaraf edilir. Bu bir çeşit sosyal kontrol mekanizmasının işletilmesidir. Coleman'ın toplumsal organizasyonlara ilişkin temel ayrımında önemle vurguladığı sosyal kontrol mekanizmalarının zaman içindeki değişimi normlar ve yaptırımların etkinliği üzerinden daha net anlaşılabilir. "İlksel sosyal organizasyonlarda sosyal normlar, statüler, şeref ve ahlâki güce dayalı olarak işlerlik kazanıyordu". Dolayısıyla birey ve topluluk merkezli ve daha kapalı bir örgütlenme içerisinde sürdürülen bir kontrol mekanizması sosyal sermaye üretiyordu. Oysa inşa edilen sosyal organizasyonlarda birey ve topluluğun kendi varoluşsal koşullarından ziyade daha geniş ölçekte toplumun güvenliği ve hayatiyeti önem kazanmıştır. "Birey merkezli olmaktan çıkan kurallar kurumların denetimine bırakılmış ve merkezi idareler tarafından işlerlik kazandırılmıştır. Modern toplumlarda sosyal kontrol mekanizmaları, kanunlar, gözetim ve denetim, resmi teşvikler ve yaptırımlar belirlenmiş araçlarla sağlanmaktadır" (Coleman, 1993: 9). Şu halde normların ve etkili yaptırımların birer sosyal sermaye biçimi olduğu, bununla da kastedilenin, kişiler arası ilişkilerde ortaya çıkan ve ait olunan topluluğun kendi doğasından neşet eden kontrol mekanizmaları olduğu söylenebilir. Zira bu anlamda bireylerin topluluğun çıkarlarını ve kurallarını gözeteceği, kendi faydasına olanın topluluğun faydaları ile çelişmeyeceği anlamı çıkar. Topluluğun sahip olduğu yapısal kaynaklar bireyler için işlevsel birer sosyal sermaye unsuruna dönüşür.

Bir başka sosyal sermaye biçimi ise otorite ilişkileri ekseninde üretilir. Karizmatik kişiliklerin otoritesi topluluğun varlığı için önemlidir. Aktörlerin gerek kendi içlerinde gerekse dışarıyla olan münasebetlerinde karşılaştıkları genel problemlerin çözüme kavuşturulmasında ihtiyaç duyulan sosyal sermaye karizmatik liderlerin otoritesinde inşa edilir (Coleman, 2000: 311)[15].

İnsanların belirli amaçlarla bir araya gelmesi ve ortak eylemler gerçekleştirebilmesi amaca yönelik inşa edilen sosyal sermaye biçimini örnekler. Daha önce örneği verilen Kuzey Kore öğrencilerinin ortak noktalar üzerinden kurdukları çalışma grupları inşa edilen sosyal sermaye biçimidir. Belirli bir hedef ve beklentiyi gerçekleştirmek amacıyla kurulan bu çalışma grupları ya da benzer şekilde inşa edilen birlikteliklerin ilerleyen süreçte farklı beklenti ve hedefleri gerçekleştirmek üzere tahvil edilmesi *tahsis olunabilir sosyal ilişkiler* (a.g.e, 311) eksenli sosyal sermaye biçimini üretir. Bunun yanı sıra aktörlerin doğrudan sosyal sermayeye yatırım yapmaları da söz konusudur. Bu anlamda *amaçsal organizasyonlar* (a.g.e, 312) tarafından inşa edilen sosyal sermaye biçimi söz konusu edilir. İşverenlerin çalışanların performanslarını artırmak üzere giriştikleri grup faaliyetleri buna bir örnek olabilir. Ya da bir başka örnek olarak, gönüllülük esasına dayalı olarak kurulan ve kamu yararı gözeten dernek ve vakıfların ortaya çıkardıkları sosyal sermaye biçimi verilebilir. Her iki örnek aynı şekilde tespit edilen bir sorunun giderilmesine ya da artı fayda üretilmesine yönelik sosyal sermaye biçimini temsil eder.

Sonuç olarak sosyal sermayenin Coleman'ın düşüncesinde karşılığını bulduğu anlam sosyal ilişkilerin işlevselliği çerçevesinde bireyler için kullanışlı kaynakların üretilmesi ile eşanlamlıdır. Aktörlerin amaçsal eylemlerini gerçekleştirmede ya da kolaylaştırmada sosyal ilişkiler ve ağların önemli olduğunu vurgular. Toplumsal yapının bireylerin eylemlerine yardımcı olan ilişkileri barındırması itibariyle birer sosyal sermaye biçimine dönüştüğünü düşünür. Bu anlamda normlar, güvenilirlik, sosyal ağlar, gönüllü birliktelikler başlı başına birer sosyal sermaye biçimine dönüşür.

[15] Karizmatik lider tarafından temsil edilen sosyal sermaye biçimi, otoriter ilişkinin topluluğun diğer üyelerinin gözündeki saygınlığını ve liderin şahsında temsil edilen topluluğun sosyal statüsünü gösterir. Bu konuda daha detaylı bir çözümleme için Yasin Aktay'ın "Türkiye'de Bir Toplumsal Sermaye Olarak Karizma" isimli çalışmasına bakınız.

1. 3. 3. Robert D. Putnam: Topluluğun Çöküşü ve Yeniden Canlanmasında Sosyal Sermaye Göstergeleri

Sosyal sermaye konusunun, özelde siyaset bilimi genelde ise sosyal bilimlerde popülerlik kazanması, Putnam'ın İtalya üzerinde gerçekleştirdiği uzun soluklu ve kapsamlı araştırmalarından müteşekkil kitabını yayınlamasından sonraya denk gelir. Putnam, *Making Democracy Work* (1993a) isimli bu çalışmasında temelde sivil katılım kültürünün (civic engagement) kurumların performansına olan etkilerini, demokrasi ve ekonomik kalkınma gibi toplumsal gelişmişlik göstergeleri üzerinde nasıl etkide bulunduğunu incelemiştir. Bu çalışmanın hemen ardından yayınlanan makale ve söyleşileri ile (Putnam, 1993b; 1994; 1995a; 1995b; 2000) Amerika'nın azalan sosyal sermayesini tartışmaya açmıştır. Bu çalışmaları onun sosyal sermayeyi diğer düşünürlerden farklı olarak hangi bağlamlarda kullandığının ve temellendirdiğinin anlaşılabilmesi için önemli ipuçları sunmaktadır.

Putnam, sosyal sermaye teorisini Bourdieu ve Coleman'dan farklı olarak makro ölçekli göstergeler üzerinden kurgulamıştır. Coleman'ın (1988; 2000) ifadesiyle bir *kamu malı* olarak ya da Bourdieu'nun (2002) vurguladığı *aile, nüfuz ve sosyal çevre* içerisinde elde edilebilir bir potansiyel kaynak/güç olarak sosyal sermaye belirli bir toplumsallığa izafe edilir. Sosyal sermayenin bu şekildeki anlamına ilaveten Putnam'ın göstergeler ve sonuçlar üzerinden makro ölçekli yaklaşımı en genel çerçevede toplumun tamamına yönelik bir unsur olarak sosyal sermayeyi sorunsallaştırır. Topluluk içinde bireyin çıkarlarına ve hedeflerine yönelik uyarlamaların kaynağı olarak sosyal sermayenin işlevselleştirilmesinin yanı sıra Putnam (1993a) etkin bir siyasal yönetimin geliştirilmesi ve sürdürülebilir ekonomik kalkınmanın sağlanmasında bir unsur olarak sosyal sermayeye dikkatleri çekmiştir. Böylece diğer düşünürlerden farklı bir yaklaşımı dile getirmiştir.

Putnam'ın yaklaşımına temel oluşturan görüşler bir bakıma Tocqueville'in Amerikan toplumu üzerine serdettiği izlenimlerin günümüz toplum hayatına uyarlanması ile ortaya çıkmıştır. Sivil katılımın yüksek düzeylerde olduğu, bireylerin kendi kendini örgütleyebilme becerisi ile demokrasinin işlerliği ve toplumsal hayatın canlılığı için dayanak olduğu bir Amerika tasviri çizen Tocqueville'in görüşleri, geçmişle günümüzün en önemli kıyas unsuru olmuştur. Putnam'ın bu tasvirden yola

çıkarak sorduğu Amerikan topluluklarındaki sivil (*civic*) ve sosyal hayata neler olduğu sorusu yalnızca Amerika için sınırlı kalmamış, neredeyse bütün batı ülkeleri için dikkat çekici bir soruşturma alanı haline gelmiştir. Modern dünyanın özgürlükçü sosyal politikalarından beslenen bireyselleşme eğilimi hızla toplumsal birlikteliği sağlayan kaynakları, Putnam'a göre, (1993a: 8) toplumların sosyal sermayesini eritmiştir.

Sosyal sermaye yaklaşımına getirdiği yeni yaklaşımla adından sıkça söz ettiren Putnam'ın görüşlerini anlamak için öncelikli olarak araştırmalarının ekseninde yer alan sivil (civic) ilişkilerin farklı boyutlardaki algılanışına odaklanılmalıdır. Putnam'ın düşüncesinde Sosyal sermaye teorisinin ana fikri, en açık ve özlü olarak "sosyal ağların değerli olduğu" (2000: 19) tezi üzerinden inşa edilir. Sosyal ilişkilerin hangi bağlam ve şekilde olursa olsun sosyal sermaye teorisinin merkezinde bulunması fikri Putnam'ın araştırmalarının açıklayıcı değişkeni olarak anlaşılabilir. Gerek İtalya araştırması gerekse Amerika üzerine serdettiği görüşleri temelde *kişilerarası ilişkilerin* ve *kolektif eylem* tarzlarının çeşitli toplumsal bağlamlarda görünürlüğü üzerine inşa edilmiştir. Bu anlamda sosyal ağların yaratılması ve işletilmesi birey ve topluluklar adına ortak faydanın üretilmesinde önemli bir konuma sahiptir. Putnam "Making Democracy Work" isimli çalışmasında Hume'dan alıntıladığı bir paragrafla kolektif eylem ve karşılıklılık ilkesi üzerinde önemle durmuştur.

> Bugün senin mısırın olgundur; yarın benimki olgunlaşacaktır. Bugün seninki için benim emek harcamam ve yarın senin bana yardım etmen ikimiz için de kârlıdır. Senin için bir sevecenlik duygum yoktur ve senin de benim için olmadığını bilirim; bu yüzden senin hesabına herhangi bir sıkıntıya girmem ve eğer bir karşılık beklentisi içinde kendi hesabıma senin için emek harcarsam düş kırıklığına uğrayacağımı ve iyilikbilirliğine boşuna bağımlı olacağımı bilirim. Burada o zaman seni emeğinle baş başa bırakıyorum: Sen de bana aynı yolda davranıyorsun. Mevsimler değişir ve her ikimiz de karşılıklı güven ve güvenlik yokluğundan hasatlarımızı yitiririz[16] (Akt. Putnam, 1993a: 163).

Kolektif eylem ve karşılıklılık ilkesi toplumsal ilişkilerin ortak faydaya dönüştürülmesi anlamında Putnam için sosyal sermayenin en önemli unsurları arasında yer alır. Fakat toplumsal ilişkilerin düşünülenin aksine ortak faydayı

[16] Burada yer alan paragrafın türkçesi David Hume'un "İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme" adıyla Türkçe'ye çevirilen eserinden yapılmıştır.

önceleyen birliktelikler yaratması her zaman için mümkün olmaz. Sosyal bilimcilerin kolektif eylemin çıkmazları olarak ifade ettiği bir dizi sorun toplumsal ilişkileri ortak faydanın üretilmesi amacına yönelik ideal bağlamlarından uzaklaştırır. Bu anlamda Putnam'a (1993b: 1) göre "Hume'un çiftçileri aptal, deli veya şeytan değillerdi: onlar batağa saplanmışlardı". Hume'un çiftçilerinin içine düştüğü durumu analiz eden sosyal bilimciler bu durumu *ortak olanın trajedisi*, *kolektif eylemin umutsuz mantığı*, *kamu malları*, *mahkûm çıkmazı*[17] şeklindeki başlıklar altında incelemişlerdir. Son zamanlarda farklı sosyal bilim dallarında kolektif eylem üzerine geliştirilen bütün çözüm önerileri ve analizler Putnam'a (1993b: 1) göre sosyal sermaye kavramına dayanmaktadır.

Kolektif eylem problemi üzerine geliştirilen yaklaşımların temel düzeyde tartıştıkları insanların nasıl bir araya gelebilecekleri, dayanışma ve birliktelik ağları inşa edebilecekleri ve ortak faydaya dönük eylem gerçekleştirebilecekleridir. Bu paralelde sosyal sermaye teorisinin başlıca odaklandığı konuların başında gelen, toplumsal ilişkilerin doğasında yerleşik olan potansiyel gücün faydaya dönüştürülmesine yönelik kullanılabilmesi ya da ortaya çıkarılabilmesidir. Bu minvalde Putnam'a göre sorunun çözümü için temel referans sosyal sermaye kavramınadır. "Sosyal sermaye bireyler arası ilişkilere işaret eder, dolayısıyla sosyal ağlar ve mütekabiliyet esasına dayalı normlar ve güvenirlik bu ilişkilerden zuhur eder. O anlamda sosyal sermaye bazılarının sivil erdem (civic virtue) şeklinde ifade ettiği şeyle yakından ilintilidir" (2000: 19).

Sosyal sermaye burada sosyal organizasyonun özelliklerine işaret eder; bu özellikler toplumun etkinliğini geliştirebilen güven, normlar ve ağlar aracılığıyla koordine eylemleri kolaylaştırır (Putnam, 1993a: 167). Toplumsal ilişkilerin doğasından neşet eden sosyal kurallar, ağlar, güven, erdemler, değerler, kültürel kodlar vb. gibi birlikteliği sağlayan ya da kolaylaştıran tüm unsurlar zaman ve mekân gözetmeksizin varlığını farklı biçim ve adlarla da olsa sürdürmüştür. Tüm bu

[17] Oyun teorisi (Game Theory) olarak bilinen bu yaklaşımların temeli insani ilişkilerin olasılıklar üzerinden anlaşılabileceği noktasındadır. İnsanların eylemlerine yön veren psiko-sosyal unsurların hayatın hemen her alanına rahatlıkla uygulanabileceği ve bireysel ya da topluluk düzeyinde davranışların hangi saiklerden besleneceği olasılıklar olarak tartışılmaktadır. Bu konuda daha geniş bilgi için bkz. (Putnam 1993a). Ayrıca kolektif eylemin imkanını sorgulayan ve sosyal sermaye ile ilişkisini daha açık olarak ortaya koyan bir çalışma için bkz.(Ostrom ve Ahn, 2009,17-35).

unsurların bireylerarası ilişkilerin kurulduğu toplumsal zeminler olarak yerleşikleşmesi ya da sosyal ilişkilerde temel referans noktaları oluşturmaları bir toplum için sosyal sermaye kaynaklarının gücüne ve derecesine işaret eder. Bu anlamda sosyal sermaye olarak ifade edilen şey insanlar için gerektiğinde kullanılışlı olabilen ve kolektif hayatı kolaylaştıran yapısal kaynaklar olarak formüle edilebilir (Coleman,2000; Fine, 2010; Fukuyama, 1999, 2005; Halpern,2007; Lin, 2001a; 2001b; 2008; Ostrom, 2009; Portes, 2010; Putnam, 2000; 1993a; Serageldin ve Grootaert, 1999).

Kolektif hayatın rasyonelliği ya da birlikteliği sağlayan normların geliştirilmesi sosyal ilişkilerin gücü ve sürekliliği ile paraleldir. Toplumsal kurumların işlerlik kazanması topluluk ve bireysel hayatın daha sağlıklı ortamlarda cereyan etmesine imkân sağlar. Sosyal sermaye ve kolektif hayatın rasyonelleştirilmesi karşılıklı bir işlerlik döngüsünü inşa eder. Yüksek sosyal sermaye rezervleri sosyal hayatın bireyler ve topluluklar için daha kolay olması anlamına gelirken, sosyal ilişki ağlarının ve birlikteliklerin arttığı toplumlarda da sosyal sermayenin güçlü rezervlere sahip olduğu söylenebilir. Putnam (1995a: 125) düşüncesinde ifadesini açıkça bulan bu ilkeye göre birçok nedenden dolayı, sosyal sermaye stokunun kayda değer olduğu toplumlarda hayat daha kolaydır. Öncelikle, sivil katılım ağları genel karşılıklılığın güçlü normlarını besler ve sosyal güvenin ortaya çıkmasını sağlar. Bu tip bağlantılar işbirliğini ve iletişimi kolaylaştırır, itibar artırır ve böylece kolektif eylemin ikilemlerinin çözülmesini sağlar.

Putnam'ın sosyal sermaye yaklaşımında ilk olarak altı çizilmesi gereken unsur kolektif hayatın gereği olarak inşa edilen sosyal ağların ve ilişkilerin yoğunluğu ve gücüdür. Sosyal ilişkilerin önemi vurgulu bir şekilde açıklanmıştır. Sosyal ilişkiler toplumsal düzeyde bir dizi yaşamsal formu inşa ederler. Güven, mütekabiliyete dayalı normlar, dayanışma ve birliktelik ruhu, topluluk ve sivil toplumsal faaliyetler gibi toplumsal hayatın bireyler ve topluluklar için daha verimli hale gelmesini sağlayan enstrümanların yaratılmasında sosyal ilişkiler ilk ve en önemli kaynak rolünü üstlenirler. Aynı zamanda süreklileşen sosyal ilişkilerin kişilerarası işbirliğini ve dayanışmayı artırması Putnam'ın (1995a: 125) ifadesiyle "ben"i "biz"e dönüştüren en önemli unsurdur.

Ben ve biz arasındaki mesafenin azaltılması ve ortak faydanın bireysel olana tercih edilmesi, aynı zamanda genelin çıkarları ile örtüşen bireysel tercihlerin mevcudiyeti bir toplum/topluluk için sosyal sermayenin de özüne ışık tutar. "Sosyal sermaye böylece aynı anda özel bir fayda ve kamusal bir fayda olabilir" (Putnam, 2000: 20). İnsanlar akılcı, barış zamanında müşterek menfaatler uğruna işbirliği yapmaya gönüllü, ilişki kurabilir faillerdir (Taylor, 2006: 13). Bu gerçek aynı zamanda toplumları bir arada yaşamaya ve tutmaya yönlendiren güçlü motivasyonların ortaya çıkmasına da hizmet eder. İnsanların öteki üzerinden kurduğu kendi gerçekliği, varoluşsal bir zorunluluk olarak birliktelikler kurmaya ya da ortak zeminin inşa edilmesine olanak tanır.

Sosyal ilişkiler ve ağlar yoluyla bireylerin ortak niyetsellikleri geliştirebilmeleri, birlikte hareket edebilme imkân ve kabiliyetlerinin artırılması Putnam'a göre sivil katılımın gerçekleşmesi anlamını taşır. Sivil katılım ağlarının inşa edilmesi Putnam'ın önem verdiği bir diğer kavram olan kişilerarası karşılıklılık normlarının gelişmesini sağlar. Bu belki yukarıda Hume'dan yapılan alıntıda ifadesini bulan kolektif hayatın çıkmazlarına karşı önemli bir tedbirdir. Bireylerin gelecekte karşılığını göreceğini umarak veya daha kesin anlamıyla bilerek/güvenerek iyilik yapmalarına sebep olur. Dayanışma en temelde güven esasına dayalı gerçekleşen bir eylemdir. Bu durumda "sivil katılım ağları genelleştirilebilir karşılıklılık normlarının güçlenmesini ve güven düzeyinin artmasını teşvik eder" (Putnam, 1993b: 1). Putnam'ın sivil katılım ağlarının ve karşılıklılık esasına dayalı toplumsal ilişkilerin kaynaklık ettiği sosyal sermaye yaklaşımı, güveni bu iki temel esastan neşet eden bir unsur olarak görmesine sebep olmuştur.

Putnam, idealize ettiği toplumsal düzende, bireyleri kolektif hayatın birer olumsal parçaları gibi görerek, geniş anlamda toplumun, dar anlamda ise topluluk ya da bireylerin sosyal sermayesini sivil ağlara ya da faaliyetlere katılımlarına göre değerlendirir. Böylece kamusal iyinin gerçekleştirilmesi adına kolektif hayatın kendisine ve kurumlarına işlerlik kazandırılması sağlanmış olur. Bu durum Taylor'un ideal toplumsal düzen şeklinde tanımladığı, "amaçların çakıştığı ve her bir bireyin kendi işini kendi görerek diğerlerine yardım ettiği bir anlayışı" da (Taylor, 2006: 23) besler. Her iki durumda da toplumsal varoluşun esası bireyler için ahlâki bir zemine

yaslanır. Sorumluluklar ve müşterek menfaatler ekseninde anlaşılabilecek bu ahlâkilik, hâlihazırda bireyleri mütekabiliyet esasına dayalı normları geliştirmeye ve yaşamsal esasların sahiplenilmesine götürür.

Putnam için "sosyal sermayenin pek çok şekli -örnek olarak güven gibi- Albert Hirschman'ın 'ahlâki kaynaklar' olarak adlandırdığı unsurlarla aynıdır. Ahlâki kaynaklar olarak ifade edilen sosyal ağların belirli esaslar çerçevesinde kullanılması toplumsal kaynakların azalmasından ziyade artmasını sağlar ve bu kaynaklar asıl kullanılmadığı sürece tükenirler" (Putnam, 1993a: 169). Sosyal ağların güven yaratma işlevi aynı zamanda bireyler arasındaki sosyal ilişkilerin sürdürülmesi ve güçlenmesine bağlıdır. Bireyler arasında güven duygusunun yerleşmesi oldukça uzun sürelerde yaşanan deneyimlere yaslanır, dolayısıyla bir anda elde edilmesi ve sahiplenilmesi mümkün değildir. Fakat sosyal ilişkilerde güvensizliğin baş göstermesi kısa süreli deneyimler sonucu kolaylıkla ortaya çıkabilir.

Sosyal sermayenin bir çeşidi olarak güven, Putnam'ın önemle üzerinde durduğu bir diğer toplumsal unsurdur. Sosyal ilişkilerde mütekabiliyet esasına dayalı olarak inşa edilebilen güven, işbirliği gibi kolektif eylemlerin tarafları için kolaylaştırıcı unsurdur. "Güven işbirliğini kolaylaştırır" (Putnam, 2000, 21; 1993a: 171). Toplumsal güvenin temel esprisi gereği bireyler için işbirliği yaparak hareket etmeden önce yalnızca diğerlerine güvenmek yetmez, aynı zamanda diğerleri tarafından güvenilir biri olduğuna inanmak gerekir (Putnam, 1993a: 164). Dolayısıyla sosyal sermaye olarak güvenin geleneksel anlamda "itibar" (Putnam, 1993a: 169) şeklinde ifade edilen bireyi tanımlayan tarafı olduğu gibi, sosyal ilişkilerin süreklileştirilmesini sağlayan normlardan zuhur eden, öngörülebilirlik ve ahlâki yükümlülükler gibi insanların davranışları üzerindeki toplumsal kontrole ve genel güven düzeyine işaret eden tarafı da bulunmaktadır.

Bazen sosyal sermaye onun kavramsal kuzeni topluluk gibi, kulağa sıcak ve hoş gelir (Putnam, 2000: 21). Topluluk kavramı, toplumsal bağlamda birlik ve beraberlik, işbirliği ve dayanışma gibi yakın ilişkilere dayalı, olumlayıcı anlamda, bireysel veya topluluk düzeyinde sosyal hayatın daha verimli hale getirilmesi ve ortak hedeflerin gerçekleştirilmesi amacıyla harekete geçirilebilir potansiyel bir kaynağa işaret eder (Mattessich, 2009: 49-57; Henderson ve Vercseg, 2010: 83-96;

Levinson, 2003: 272-275). Bu anlamıyla topluluk ve sosyal sermaye arasındaki ilişki kavramsal yakınlıktan öteye, tamamlayıcı ve tanımlayıcı bir boyuta taşınır. Topluluğun üstlendiği olumlu işlevlerin neredeyse sosyal sermaye olarak anlaşılması söz konusu olur. Fakat hemen belirtmek gerekir ki, sosyal sermaye ve topluluk arasında varsayılan pozitif ilişki farklı bağlamlarda düşünüldüğünde aktörler için olumsuz çağrışımları olan, sınırlayıcı ve zorlayıcı kontrol mekanizmalarının üretilmesini de sağlayabilir.

Topluluk üyelerinin aidiyet kurdukları sınırlı birimler içerisinden hayatın ve toplumun genelini anlama çabası önyargıların ve yanlış anlamaların zeminini de inşa edebilir. Bu noktada sosyal sermayenin Putnam'ın bakışında netleşen bazı olumsuz sonuçları olduğu bilinmelidir. "Sosyal sermaye, kısaca, sermayenin diğer şekilleri gibi, doğrudan art niyetli, anti sosyal amaçlar için yönlendirilebilir. Bu sebeple, önemli olan sosyal sermayenin olumlu sonuçlarının –karşılıklı destek, birliktelik, güven, kurumsal etkinlik- nasıl en üst düzeye çıkarılabileceği ve olumsuz görünümlerinin –mezhepçilik, etnosentrizm, yozlaşma- minimize edilebileceğidir" (Putnam, 2000: 22).

Sosyal sermaye olarak ifade edilen topluluğun sahip olduğu gücün bireyler ve toplumun geneli için kullanışlı bir sosyal kaynağa dönüşmesi sosyal sermaye ve topluluk ilişkisinde olumlayıcı anlama sahiptir. Toplumsal alanın mikro boyutta bireylerarası ilişki ve ağları içermesi gibi makro boyutta devlet ve toplum ya da kurumlar ve toplum arasındaki ilişkiye denk gelecek şekilde anlaşılması mümkündür. Oysa hitap ettiği insan sayısı ile nüfuz alanı belirli sınırlılıklar taşıyan sivil ya da farklı saikler etrafında kümelenmiş insan toplulukları, grupları, birliktelikleri söz konusudur. Öyle ki, insanları belirli eksenlerde bir araya getiren, ortak amaç ve beklentiler yaratarak topluluk seviyesinde eylem kabiliyeti geliştiren motivasyonlar sosyal sermaye teorisinin anlamaya çalıştığı konuların başında gelir. Kuşkusuz ki bu motivasyonların topluluğun güçlü bağlarla bağlanması adına gösterdiği performans Putnam'ın dikkat çektiği bir özelliğe işaret eder; bu sosyal sermayenin kötüye kullanımı ya da *dışsallaştıran* sosyal sermaye olarak ifade edilir. Şu halde insan birlikteliklerinin toplumsalın geneline ulaşabilme kabiliyeti olumlayıcı anlamda,

sınırlayıcı ve özel alana sıkıştırıldığı oranda ise olumsuz anlamda çağrışımlara sahiptir.

Sosyal sermayenin tüm biçimleri beraberce düşünüldüğünde Putnam için belki en önemli iki ayrım; Bağlayıcı [Bonding] (veya dışsallaştıran) ve Köprü oluşturan [Bridging] (veya içeren) sosyal sermaye türleridir (Putnam, 2000: 22).[18] Bağlayıcı sosyal sermaye seçkin kimlikleri desteklemek ve homojenliği sürdürmek eğilimindedir; köprü oluşturan sosyal sermaye ise çeşitli sosyal bölümler içinden insanları bir araya getirme eğilimindedir (Field 2006: 45). Bu tasnif ile Putnam'ın vurgulamak istediği, sosyal ilişkilerin hangi bağlamlarda güçlü bağlar oluşturabileceği ve yüksek güven düzeyi ortaya çıkarabileceğidir. Bu anlamda bağlayıcı sosyal sermaye, topluluğun dışa kapalı, grup içi dayanışmasını besleyen, kendine dışsallıklar üreterek iç bağları güçlendiren ve daha sınırlı bir alanı kapsayan topluluk yapısını vurgular. Köprü oluşturan sosyal sermaye ise daha kapsamlı kimlikleri ihtiva eden, farklı grup ve insan birliktelikleri ile işbirliğini geliştiren dışa açık bir topluluk yapısını vurgular (Putnam 2000: 23). Bağlayıcı sosyal sermayeye örnek olarak etnik kardeşlik organizasyonları, kilise temelli kadınların okuma grupları ve sosyeteye özgü kulüpler verilebilir. Köprü oluşturan sosyal sermayeye örnek sivil haklar hareketi, pek çok gençlik hizmet gruplarını ve ekumenik dini organizasyonları verilebilir (Putnam, 2000: 22). Grup içi yoğun güven duygusu ve birliktelik ruhu ile örülmüş topluluklarda dışarıya karşı güvensizlik ve dışlayıcı algılamaların gelişmesi olağandır. Özellikle aile ve akrabalık bağları, dini motivasyonların yönlendirdiği mezhep ve kardeşlik söylemleri, milliyetçi söylemler etrafında kurulan bölgesel ya da ırka dayalı gruplaşmalar, mafya ve suç örgütleri, zenginliğe dayalı sosyal tabalaşmalar ve benzeri gibi yoğun ilişki ağlarına ve güçlü bağlara dayalı olarak gelişen topluluklar bağlayıcı sosyal sermayenin inşa edilmesini sağlarlar. Bununla beraber, farklı toplumsal birimlere hitap edebilen, ortak hedefler doğrultusunda işbirliği ve dayanışmayı sağlayabilen ve kendine dışsallıklar

[18] Putnam'ın Bağlayıcı ve Köprü oluşturan sosyal sermaye şeklindeki tasnifi diğer bazı yazarlar tarafından farklı şekillerde ifade edilmiştir. Örnek olarak Hartmut Esser'in "Relational Capital" (İlişkisel Sermaye) and "System Capital" (Sistem Sermayesi) şeklindeki tanımlaması da pek çok açıdan benzer bir tasnifi imler. Detaylı bilgi için bkz. (Esser, 2008, 22-49); Ayrıca böylesi bir ayrımın toplumsal örnekler üzerinden çözümleyici çalışmalar için bkz. (Caulkins 2009:57-72; Kramer, 2009:239-259).

üretmekten ziyade açık toplumsal örgütlenmeler ile içe doğru değil dışa doğru yönelen topluluklar ise köprü oluşturucu sosyal sermayeyi oluşturur. Putnam'ın sosyal sermaye teorisinde üzerinde önemle durulan işbirliği ve dayanışmayı gerçekleştirebilme kabiliyetine sahip, farklı kimlik ve toplumsal birimlere gerektiğinde ulaşabilen sivil örgütlenmeler bir toplumun olumlu sosyal sermaye göstergeleridir.

Çoğunlukla bağlayıcı sosyal sermayenin grup içi yoğun ilişkileri ile dışarıya kapalı örgütlenmeler inşa edici özelliği olumsuz bir çağrışıma sahip olmuştur. Bu bir anlamda sosyal sermayenin kötüye kullanımına da olanak sağlamaktadır. "Olumsuz sosyal sermaye" (Putnam 2000) ya da "sosyal sermayenin karanlık tarafı" (Graef 2009), ya da "kötü sosyal sermaye" (Warren, 2008) şeklinde tanımlanan bu özellik, sosyal ilişkileri belirli zeminlerde oldukça güçlü bir şekilde tutar ve bu zeminde farklılıkların temsil edilmesini engeller. Aile, din, etnik kimlik, vb. tam da böylesi yüksek düzeyde sadakat gerektiren ilişkileri inşa etmek için elverişli bir zemine sahiptir. Fakat bütün bu kategoriler kendiliğinden bir taassup üretmez, bu kurumların ürettiği kardeşlik, akrabalık, birlik ve beraberlik vb. gibi söylemlerin özel çıkarlar ya da haksız kazançlar için manipüle edilmesinden neşet eder. Aynı şekilde etnik kimlik ya da statü grupları da aynı söylem üzerinden kendilerine dışsallaştırıcı topluluklar inşa edebilirler. Buna örnek olarak; Mafya gibi suç örgütleri, ya da Ku Klux Klan ve Çetnikler gibi aşırı milliyetçi kimlikler, ya da yüksek sosyete olarak da ifade edilen zengin kulüpleri kendilerini ötekileştirerek keskin sınırlar içine çekilirler.

Topluluk dolayımında üretilen sosyallikler farklı olumsuz çağrışımlar ve kullanımlar için dayanak olsa da sosyal sermaye teorisinin hem Putnam için hem de diğer pek çok düşünür için üzerinde önemle durulan bir boyutunu oluşturur. Zira bir arada yaşama kültürü oluşturan bireyler için gerektiğinde sosyal katılım ağları inşa edebilme kabiliyeti ve güvencesi Putnam (1993a, 2000) tarafından "sivil kültür" (civic culture) olarak adlandırılır. Her toplum – modern ya da geleneksel, otoriteryan ya da demokratik, feodal ya da kapitalist- hem resmi hem de gayri resmi anlamda kişiler arası iletişim ve değişim ağlarıyla karakterize edilir (Putnam, 1993a: 173). Bu ağlar aracılığıyla bir arada yaşayan insanlar Simmel'in ifadesiyle toplumlaşırlar. Aktörler böylece toplumsal yapıya katkı sunarlar ve aynı şekilde aktörler de

toplumsal organizasyonlardan ortaya çıkan faydayı kullanabilirler. Bu açıdan bakıldığında bireylerin resmi ya da gayri resmi ağlara katılımları sosyal sermaye teorisi için önem arz eder. Putnam'ın iki temel çalışması da bu anlamda aynı temel üzere terkip edilmiştir. Sivil katılım oranları ve bunun toplumsal kurumların performansına olan etkileri, toplumun genel sosyal sermaye göstergeleri olarak sorgulanmıştır. İtalya çalışması tam olarak sivil geleneklerin demokratik ve ekonomik kurumların işlerlik kazanmasındaki önemi üzerine inşa edilirken, Amerika üzerine tespitleri de aynı şekilde birleşik devletlerin kuruluş felsefesi olarak tarihsel öneme sahip olan sivil katılım alışkanlıkları/ göstergeleri üzerine kurulmuştur.

Putnam için sivil katılım ağları sosyal sermayenin temel bir formudur. Bir toplumun yoğun ağlara sahip olması daha ziyade vatandaşlarının müşterek faydaların elde edilebilmesi için işbirliğine açık olduğunu gösterir (Putnam, 1993a: 173). Bu anlamda Amerikanın azalan sosyal sermayesi ya da güneyin kuzey karşısında daha zayıf sosyal sermaye göstergelerinin olması topluluk düzeyinde sivil katılım geleneklerinin aşınması ya da kurulamamış olmasından kaynaklanmaktadır. Bu bölümün başında ismi anılan Tocqueville'in Amerikan toplumu üzerine serdettiği görüşleri Putnam'ın bugün için izini sürdüğü güven, ağlar, karşılıklılık normları, sivil değerler ile karşılıklı değerlendirildiğinde sivil katılım ağlarının toplumun her kesimi için önemli birer sosyal sermaye göstergesi olduğu anlaşılabilir.

1. 3. 4. Francis Fukuyama: Sivil Toplum, Değerler ve Sosyal Sermaye

Yaşadığımız çağın en belirgin sorunlarından biri olarak hemen hemen pek çok düşünür toplumsal bağların ve ortak değerlerin zayıflamakta olduğu hatta erozyona uğradığı kanaatini taşımaktadır. Bu durumu "toplumsal çözülme" (Fukuyama, 2009) olarak adlandıran Fukuyama'nın teorisi yaşanan sorunları kategorize ederek sosyal sermayenin nasıllığına bir çözüm üretebileceği üzerine odaklanmaktadır. *Büyük Çözülme* isimli çalışmasında insanın doğası ile toplumsalın gerekleri üzerinden yürüttüğü tartışmalarını çözülme ve yeniden yapılanma gibi iki ana eksende çözümleyen Fukuyama için sosyal sermaye önemli bir sosyolojik değişkendir. Bütüncül bir yapı olarak topluma hayat veren sosyal değerler ve normların işlevselleştirildiği bir sosyal sermaye anlayışını diğer düşünürlerden bazı farklarla savunmaktadır. Diğer düşünürlerin üzerinde ısrarla durduğu güven, ağlar, sivil

toplum vb. gibi sosyal sermaye ile ilgili unsurların aslında bir sonuç olduğu, sosyal sermayenin kendisini oluşturmadığını iddia etmektedir (Fukuyama, 2001: 7). Ayrıca öncüllerin ısrarla vurguladığı sosyal sermayenin bir kamusal mal ya da fayda olduğu tezi de Fukuyama için yanlışlıklar içerir. Ona göre sosyal sermaye aktörler tarafından bencil hedefleri için üretilebilir bir şahsi maldır (2000: 8).

Ayrıca Fukuyama sosyal sermaye ile sosyal değerler, ekonomik gelişme ve sivil toplum gibi konularda detaylı çözümlemeler yaparak diğer düşünürlerden bazı noktalarda farklı bir yaklaşımı dillendirir. Sosyal değerleri ahlâka ve güvene dayalı olarak açıklama gayretinde olan Fukuyama için sivil toplumun anlamı bu değerlerle bezenmiş bir toplumsal düzeni imler. Ayrıca aile ve akrabalık gibi yakın sosyal ilişkilerin ekonomik kalkınmaya olan katkılarını, din ve ahlâk gibi hem değerler hem de ahlâk/etik alanına ait sosyal unsurların eşliğinde incelemektedir. Max Weber'in ünlü *püriten etik* tezine göndermelerle detaylandırdığı çalışmasında toplumsal ahlâkın oluşumu ve bunun ekonomiye tahvilini açıklar. *Güven* (2005) isimli çalışma tamamıyla sosyal sermaye ve ekonomik kalkınma arasındaki ilişkiye hasredilmiş olarak yazılmıştır. Genel olarak ifade edilecek olursa Fukuyama'nın yaklaşımında toplumun doğasında yaşanan çözülme modern kapitalizmin toplumsal örgütlenmesi ve değerler alanında yaşanan aşınmaya bağlanırken, toplumun yeniden yapılanması ve sosyal erdemlerin inşası gibi konular da sosyal sermayenin rolüne paralel açıklanmaktadır.

Toplumların yaşadığı değişim ve dönüşümler tarihsel süreç içinde incelendiği zaman, belirli dönemselleştirmeler yapılabilmektedir. Tarım toplumundan, sanayi toplumuna geçiş, bilgi toplumundan, günümüzü ifade eden bilgi çağına geçiş kuşkusuz pek çok bakımdan derin kırılmaların izlerini taşır. Bazı düşünürlerin temelde iki ana eksene yerleştirdiği geleneksel ve modern toplumların insanları farklı dünya ve toplum tasavvurlarına sahiplerdir. Din, ahlâk, gelenekler, cemaatler, kültür, aile, ekonomi, para, lüks, özgürlük, bireysellik ve benzeri isimlerle insanların dünyayı algılama biçimleri üzerinde tesirleri olan bu unsurlar bütün kırılma dönemlerinde farklı biçimlerde ve zihniyet algıları şeklinde tezahür etmiştir. Nostaljik bir ilginin konusu olarak gelenekseli yüceltmenin ya da geleceğe ütopik bir bağlanmanın neticesi olmamakla beraber günümüz toplumları pek çok bakımdan bir

çözülmenin eşiğinde ya da merkezinde görülmektedir. Geleneksel değerlerin ve toplumsal bağların yıprandığı yer yer yok olduğu şeklindeki düşünceler ile gelecekte nasıl bir dünyaya göz açılacağı düşüncesi diğer bazı sosyal bilimcilerin olduğu gibi Fukuyama'nın da temel ilgi alanını oluşturmaktadır. Özellikle *Büyük Çözülme* isimli eserinde bu temel kaygıların toplumsal göstergelerini -yukarıda bahsedilen- toplumsal değişimlerin izleri olarak yeni bir çağın başlangıcına yorar ve yaşadığımız yüzyılı vurgular biçimde ifade ettiği çözülmenin yerini toplumsal düzenin yeniden inşasının habercisi olarak yorumlar.

Fukuyama sosyal sermaye kuramını günümüz çağdaş toplumların yaşadığı çözülmeden yola çıkarak açıklamaktadır. "Aşırı bireycilik kültürünün toplumsal normlar alanına taşarak neredeyse bütün otorite unsurlarını aşındırdığını ve aileleri, mahalleleri ve ulusları bir arada tutan bağları zayıflattığını düşünür" (Fukuyama, 2009: 20). Bir arada olma duygusunu sağlayan ve insanları birbirleri ile dayanışma içinde tutan değerlerin ve ahlâki kuralların yıpranması günümüz dünyasının temel söylem dilini oluşturan özgürleşme ve sınırları yıkma söylemi ile mümkün olmuştur. Fakat bu durum "insanların en temel dürtüsü ve güdüsü olan onları topluluk olarak bir arada tutan ahlâk kuralları oluşturmaya iten sosyal varlıklar" oluşları ile temelde çelişir (Fukuyama, 2009: 21). İnsanlar tarafından benimsenen ve sosyal ilişkilerin sağlıklı bir zeminde işlemesini sağlayan birliktelik normlarının yerini aşırı bireycilik kültürü ile örülmüş yeni değer ve düşünceler evrenine bırakması topluluğun temel işlevlerini de sarsmıştır. Bu bir anlamda topluluğun çözülmesi şeklinde de ifade edilebilir. Ya da bu Fukuyama'nın ifadesiyle *toplumsal düzenin bozulması* demektir.

İnsanları bir arada tutan güven, değerler, dayanışma ve ahlâki kurallar gibi topluluğa ait unsurlar Fukuyama'ya göre sivil toplumu oluşturan ana unsurlardır. Bu açıdan sivil toplum'un anlamı örgütsel düzeyde bir araya gelen ve kurumsal bir çatı altında toplanan insanlardan ziyade toplumsal alanda birbirini kollayan, güven ve karşılıklılık normlarının güçlü olduğu toplumsal erdemlerin dayanışma ve birliktelik ağlarını kurmada ortak zemini inşa ettiği, rasyonel bir topluma işaret eder. Ayrıca başarılı bir sivil toplum bireylerin alışkanlıkları, adetleri ve ahlâki değerlerine dayanır (Fukuyama, 2001:144; 2005: 59; 2009: 21). Bu tanımlama aynı zamanda Fukuyama için sosyal sermayenin ne'liği ile ilgili önemli ipuçlarını da barındırır.

Sıklıkla referans verdiği Weber ve Tocqueville'in kavramları ile ifade etmek gerekirse, "toplumsal erdemler ve ahlâki" kuralların kültürel bir zemin oluşturduğu bir topluluk durumu ya da başka bir ifade ile "birleşme sanatı"nın incelikli kurallarıdır, sosyal sermayenin taşıyıcıları. Bu anlamda Fukuyama için sosyal sermaye kısaca; "iki ya da daha fazla insan arasında işbirliğini teşvik eden müşahhaslaştırılmış gayri resmi normdur" (Fukuyama, 2001: 7).

Fukuyama'nın ısrarla üzerinde durduğu modern kapitalizmin unsurları, eski sosyal ilişkiler, toplumlar ve teknolojilerdeki kuralların bir kenara bırakılmasına ve bunların yerini kapitalizm adına yeni ve daha verimli kuralların almasına dayanmaktadır. Modern algının üzerine kurulduğu özgürlük, sınırların kaldırılması, bencillik vb. kültürel formasyonlar dolayımıyla oluşan toplumsal çözülmenin ortaya çıkardığı -kuralların çiğnenmesinin bir bakıma gelenekselden farklı olarak elde kalan tek kural haline geldiği- kontrolsüz bireycilik kültürünün ciddi sorunları vardır (Fukuyama: 2009: 31).

> "İlk sorun**,** ahlâki değerler ile toplumsal kuralların bireyin seçimleri üzerinde öyle gelişigüzel kısıtlamalar olmadığı gerçeği ile ilintilidir; bu kısıtlamalar aksine, her türlü ortak girişimin önkoşuludur. Aslında toplumbilimciler son zamanlarda bir toplumun ortak değerler birikimini toplumsal sermaye olarak adlandırmaya başlamışlardır… Toplumsal sermaye ayrıca modern toplumda gerçekleşen her türlü ortak girişimin önkoşuludur. Bireyler seçim özgürlüklerini kısıtlayan, başkalarıyla iletişim kurmalarını sağlayan ve eylemlerini koordine eden ortak kurallara uyarak kendi güçlerini ve yeteneklerini geliştirirler. Dürüstlük, mütekabiliyet ve sözüne sadık kalmak gibi benzeri toplumsal erdemler, onları uygulayan grupların ortak hedeflere varmalarına yardımcı olur.
>
> İkinci sorun**,** aşırı bireycilik kültürünün ikinci sorunu, bireyin toplumdan soyutlanmasıyla sonuçlanıyor olmasıdır. Bir toplum daima birbirleriyle iletişim halinde olan insanlar grubundan oluşmaz; gerçek toplumları değerler, normlar ve üyelerinin ortak deneyimleri bir arada tutar. Bu ortak değerler ne kadar derin ve güçlü olursa toplum olma duygusu da o ölçüde güçlü olur….İnsanlar eşleri, aileleri, mahalleleri, işyerleri veya kiliseler ile aralarındaki geleneksel bağlardan kurtarıldıklarında, bu kez kendi seçtikleri bağlarda, toplumsal bağlılığa sahip olabileceklerini düşünmüşlerdi. Ancak insanlar daha sonra istedikleri gibi kurup son verdikleri bu tür yakınlıkların kendilerini yalnızlık ve yitiklik duygusuna, diğer insanlarla daha derin ve daha kalıcı ilişkiler kurma özlemine ittiğinin farkına varmaya başlamışlardı (Fukuyama, 2009: 31)".

Şu halde, toplum olmanın bir ön koşulu olarak normların bireyler için ahlâki sorumluluklar içeriyor olması birey ve toplum arasında kurulan mütekabiliyet ilişkisinin bir sonucudur. Sosyal normların yalnızca toplumsal düzeni sağlayan ilkesel kurallar bütünü olmasının ötesinde sosyal değerlerin üretildiği bir çeşit kaynak işlevi gördüğü de ifade edilebilir. Bu kaynaktan neşet eden güven, dürüstlük gibi sosyal erdemler bireyler için bağlayıcılıklar taşıyan toplumsal unsurlardır. Bu haliyle Fukuyama (2009: 34) için sosyal sermaye; "bir grubun üyelerinin paylaştıkları ve bu kişilerin işbirliği yapmalarına imkân tanıyan gayri resmi değerler veya normlar kümesi" olarak tanımlanabilir. Bu anlamda sosyal sermaye "bireysel değerlerden çok sosyal değerlerin hâkim olması"na dayanır (Fukuyama, 2005: 42).

Fukuyama'nın sosyal sermayeye ilişkin tanımlamalarında dikkat çeken bir unsur olarak; topluluğa hâkim olan güven duygusunun topluluğun üyeleri arasında sosyal ilişkileri kolaylaştırıcı önemli bir etken olduğudur. Bir başka deyişle "sosyal sermaye bir toplumda veya onun bazı bölümlerinde güven duygusunun hâkim olmasından ileri gelen bir yetidir" (Fukuyama, 2005: 42). Tüm gruplar belirli bir güven kapsamına sahip sosyal sermayeyi -işbirliği normlarını işleten insanların oluşturduğu bir çember içerisinde- somutlaştırırlar (Fukuyama, 2001: 8). Bu ulus gibi geniş grupları kapsamasının yanında aile gibi en küçük ve temel sosyal grupları ve bu iki uç arasındaki tüm diğer grupları da içine alabilir.

İKİNCİ BÖLÜM: TOPLUMSAL İLİŞKİLERİN SOSYAL SERMAYESİ

2.1. TOPLUMSAL ALANIN AKTÖRLERİ OLARAK BİREY VE TOPLULUK[19] İLİŞKİSİ

Toplumsal yapı kısaca, sosyal aktörlerin eylem ve etkileşimler dolayımıyla inşa ettikleri gerçekliktir. Kavramsal olarak en geniş anlamda bir soyutlama biçimidir toplum; bilinç ve algısal düzeyde yaratılan kabullerin tekil özne insanı aşarak makro yapılar şeklinde kurulmasıdır. Sosyallik, bir dizi anlam, eylem ve ilişki dizgesinde gerçeklik kazanır. Nicel anlamda insan birlikteliğinden fazlası olarak toplum, dayanışma ve birliktelik bilincini, ortak bir coğrafyayı, dil ve düşünce pratiğini, kültürü, değer yapılarını ve ahlâki olanı kısaca insanlar arası ilişkinin zemini olarak sosyal alanı üretir. Simmel'in sosyolojisinde *toplumlaşma* olarak ifade edilir, bu ifade ile rasgele bir arada bulunmanın ötesinde toplumsal kendilikleri inşa eden, bireyin toplumsal olarak varlığına imkân sağlayan her türlü yapı ve sürecin işlerlik kazandığı bir sosyal oluşum kastedilir. Sosyal yapıya bir süreç ve etkileşimler ağı olarak yaklaşıldığında birbirinden bağımsız tekil benlikleri değil, tanımlanan ve tanımlayan, amaçlı eylemler olarak ben ve öteki arasındaki karşılaşmalardan neşet eden sosyallikler çıkarsanır. Böylece toplumsalın üretimi rastlantısal bir gerçeklik olmanın ötesine geçer. Üretilen sosyalliğin anlamı öteki ile olan ilişkinin nedenselliği ile ilgili tanımlamaları barındırır. Sosyal alanın mukimi olan insan için toplum ancak öteki ile olan, dolaylı ya da dolaysız, sosyal ilişki bağlamında anlaşılabilir[20].

---

[19] İngilizce'de *Community* olarak ifade edilen kavram, dilimize birkaç farklı şekilde tercüme edilmiştir. *Topluluk, Cemaat* ya da *Komünote* şeklinde kullanılan kavram, halen bazı tartışmaların malzemesi olmaktadır. Cemaat şeklindeki kullanımın dinsel jargon içinde yaygın kullanımı kavrama gizli bir değer yüklemesi yapıldığı izlenimi vermektedir. Bu anlamda kavramın dini ifadelendirilmeleri dışındaki kullanımında bir anlam karmaşası çıkabilmektedir. Bu çalışma kapsamında tercih edilen topluluk ise dini kavrayıştan uzak, seküler bir dil üzerine inşa edilmiştir. Fakat burada ifade etmek gerekir ki, *cemaat* ya da *topluluk* İngilizcedeki *community* terimini tam olarak karşılamamaktadır. Batı literatüründe gelişim seyrine bakılınca kavram zaman zaman toplum yerine kullanılmış, siyasal göndermeleri (devlet, ulus, halk, kimlik tanımlamaları vb.) olan bir kavram olarak da kullanılmıştır. Bu kavrayışı zenginleştirmek adına Türkçe'de *komünote* şeklindeki kullanımların az da olsa örneklerini görebiliyoruz. Daha detaylı bilgi edinmek için bkz. Yelken, 1999; Bilgin, 2003; Williams, 2006).

[20] "Öteki" kavramının sosyoloji literatüründeki kullanımları oldukça çeşitlidir. Bu anlamda ilk olarak toplumsal yapının öznesi olarak ötekinden bahseden Dominique Schnapper'in çalışması dikkat çeker. Ona göre sosyoloji düşüncesinin merkezinde öteki ve etrafında gelişen toplumsal yapılar ve etkileşim ağları yer alır. Schnapper'in yanı sıra günümüz çok kültürlü toplumsal yapıları analize yönelen ve

Sosyal gerçeklik bir dizi eylemler, anlamlar, ilişkiler ile hayat kazanır. Aynı zamanda toplumun mekânsal organizasyonlarının yanı sıra mekânı ve maddi gerçekliği aşan duygu ve bilinç eksenli bir kurguya da dayandığı kabul edilmelidir. Sözgelimi kentler, devletler, ekonomik birliktelikler maddi gerçekliğin makro tezahürleri olarak görülebilir, fakat bu gerçekliği belirleyen erdem, ahlâk, kültür, dayanışma duygusu, normlar vb. gibi nesnel gerçekliğin dışında bir yerde konumlanan gündelik hayatı kuran pratikler toplumsal olanın mütemmim cüzü olarak önem arz eder. Toplumsal ilişki sosyal gerçekliğin ilk ve en temelli tezahürü, yapısal ve tözsel oluşun formlarını barındıran ve üreten zorunluluk, dahası Todorov'un ifadesiyle (2008: 89) var olmanın yaşamak ile farklılaştığı sosyolojik bağlamın kendisidir. Bu anlamda felsefecilerin–Aristoteles'in (2009: 18) "insansal iyi, ruhun erdeme uygun etkinliğidir", ya da Hume'un "insan insanın kurdudur" şeklindeki iki farklı- doğal kendiliğine (entity) göndermeler yaptığı *toplumcu* ve *bencil* (enfüsi) bir varlık olarak insan, ancak kurduğu sosyal gerçekliğin içindeki konum alışlara, öteki ile olan ilişki ve algılara uyarlanabilme yeteneği ile toplumsal yanını mümkün hale getirir. "İnsan doğal yapısı gereği toplumsaldır" (2009: 17) şeklindeki önermesi ile Aristoteles, insanı mutlak anlamda bir topluluğun içerisine yerleştirmektedir. Böylece o ana babası, çocukları, karısı, dostları ve yurttaşlarıyla birlikte olan insanın kendine yeterliğinden bahseder.

Sözgelimi, toplumun en küçük birimi olarak ifade edilen kan bağı ile birbirine bağlı olan bireylerden teşekkül eden aile ancak üyelerinin bu gerçekliği kabulü ve bu yapıya ait toplumsal rol ve davranış biçimlerini benimsemesi hatta diğer üyeler ile kurduğu duygusal bağ ile de sosyolojik anlamda gerçeklik kazanır. Sosyal aktör denilince ise ilk akla gelen birey ve bununla beraber birey merkezli yapılardan müteşekkil grup, topluluk, örgüt, birliktelik, kurum vb. gibi birden çok kişiyi bünyesinde barındıran sosyal yapılanmalar anlaşılabilir. Böylece bu sosyal yapılanmaların her biri bir sosyal aktör olarak toplumsal alanda belirli bir konuma ve eylem biçimine sahip sosyolojik bir gerçeklik kazanırlar.

---

yeni bir birlikte yaşama kültürü üzerinde düşünen sosyal bilimcilerin de benzer bir ilgi ile kavrama yöneldikleri görülür. Daha detaylı bilgi için bkz. (Bourse, 2009; Schnapper, 2005; Todorov, 2008; Touraine, 2000)

Sosyal aktörlerin ortak hayat ekseninde kesişen iletişim ve etkileşim alanlarının sınırları üyelerinin sosyal gerçekleri ile örtüşen genişliğe sahiptir. Bireyin toplumsal dünyaya açılan penceresi ait olduğu topluluğun niceliği ile de sınırlıdır. Bu sınırlı evrenin genel toplumsal tezahürleri ait olunan sosyal yapıya içkin her türlü sosyallikleri bireye dayatır. Fakat insan bu süreçte mutlak anlamda edilgen bir varlık değildir. Yapı ve birey toplumsal alanı karşılıklı inşa eder. Bu anlamda birey toplumsal olanı doğal bir parçası olarak içselleştirir. Aynı zamanda toplumsalı mümkün kılan eylemlerin sahibidir de. Gasset'in (2007: 36) ifadesiyle "insan dünyayı insanlaştırır, ona kendi esaslarını aktarır". Ek olarak insanın kendine ilişkin esaslarının toplum ile doğaçlama ilişkisi, esasın mutlak belirleyeninin insan olmadığı gerçeğini, toplumla diyalojik bir etkileşim içerisinde kökten bir gerçeklik olarak ortaya çıkarır. Söz konusu olan etkileşimin birey ve toplum arasında sürgit bir uzlaşı ya da çatışma ile ortaya çıkıyor olması, değişimin doğal seyri olarak bir süreç içerisinde toplumsal alanın mahiyetini belirler.

Bu noktada başa dönmek gerekirse, sosyal aktörlerin inşa ettiği bir gerçeklik olarak toplumun birey için bir kökten gerçekliğe dönüşmesinin gerekçesi insanın kendine yetemeyen bir varlık olması ile ilişkilendirilir. Kendini tamamlayan parçaların yer aldığı bir alan olarak toplum ya da topluluk birey için vazgeçilmezdir. Öyleyse insanın ilişki halinde olması onu toplumsallaştıran, bireye dönüştüren en önemli yanıdır. Kısaca formülleştirmek gerekirse Bilgin'in (2005: 158) "ilişkide insan yalın anlamda insandan önemlidir" şeklindeki ifadesi bu gerçeği açık bir biçimde ortaya koyar. Bu anlamda tüm olası toplumsal ilişkilerin temeli en basit haliyle birlikte bulunuştur (Gasset 2007: 107). Başka bazı düşünürlerin bunu "birlikte olma duygusu", "toplumsal aidiyet bilinci" ya da "topluluk duygusu" vb. şekillerde adlandırmaları tüm bu gerçekliğin farklılıklarını değil, yalın anlamda toplumsallığın birey için kapsamını vurgular.

Öyleyse bireyi kuşatan sosyal çevre olarak özelde topluluğun daha geniş bağlamda toplumun yapısal ögeleri önem arz eder. Belirli sosyal temsilleri paylaşanların karşılıklı etkileşim ve iletişimlerine zemin olan ayrıca anlam haritaları üreterek üyelerinin kimliklerini inşa etmede ortak referanslar sağlayan bir insan birlikteliğidir topluluk. Bu anlamda simgesel bir yanı vardır. Tanımı gereği ortak bir

kabulün baskınlığı söz konusudur. Kabul topluluğun kendisi ile ilgili olabildiği gibi, kendisinden olmayanlar hakkında ürettiği mitler ve anlamlar etrafında kendi kimliğini pekiştirir. Benedict Anderson'un çalışması olan *Hayali Cemaatler* buna iyi bir örnektir. Burada Anderson (2004: 15-22), "Ulus hayal edilmiş bir siyasal topluluktur" derken, üyelerinin diğer üyeleri tanımadığı, tanıyamayacağı hatta çoğu hakkında hiçbir şey işitmediği halde yine de her birinin zihninde toplamların hayalini taşıdığını vurgular.

Fakat yekpare bir bütünden de bahsetmek tam olarak mümkün değildir. Pek çok konuda farklı düşünce ve davranışların sergilendiği görülebilir. Hatta topluluk içinde hizip grupların varlığı bu farklı düşüncelerin kanıtıdır. Topluluk da sosyal bir aktör gibi toplumsal alanda bir konuma sahip olabilir. Topluluğa içkin olan değer, anlam, ahlâk, statü vb. sosyal bileşenler üyeleri tarafından benimsenir, aynı zamanda yeniden üretilir, pekiştirilir. Dahası bütün bu unsurlar üyeleri için topluluğun ayırıcı vasfı olarak da işlevselleşebilir.

2. 2. TOPLULUK DUYGUSU

2. 2. 1. Topluluk (Gemeinschaft) ve Toplum (Gesselschaft)

Topluluk olarak ifade edilen sosyolojik birimin tam olarak hangi saikler etrafında teşekkül etmesi gerekir? Ya da ne tür insani birliktelikler bir topluluk olarak ifade edilebilir? Topluluk ve toplum şeklinde yapılan farklı tanımlamalar nasıl ve hangi boyutlarla birbirinin yerine ikame edilebilir? Sosyolojik anlamda topluluğun bir sosyal aktöre dönüşmesi için ne tür içerimlere sahip olması gerekir? Şeklinde bir dizi soru sorulabilir. Tüm bu sorulara verilecek cevapları sosyoloji için ortak noktada birleştirmek için; topluluğu temelde insani birlikteliklere atıfla farklı sosyallikleri anlama ve sosyal olanı kavramsallaştırma gayretine bir yanıt olarak anlamak gerekir.

Topluluk sosyolojisi Tönnies, Weber ve Durkheim'ın çalışmaları ile geç ondokuzuncu yüzyılda kırsal düşüş, sanayileşme ve kentleşme gibi konular etrafında şekillenmiştir. Bu düşünürler küçük toplulukların sosyal uyumu daha fazla sağladığını buna karşın sanayileşme ve kentleşmenin geleneksel toplumlarda bir çözülmeye neden olduğunu savunmuşlardır (Clark, 2001: 2374). Böylece topluluk ve

toplum arasındaki temel farklılık toplumsal çözülme söylemi üzerinden şekillenmiştir. Bu anlamda topluluk sınırlı ve samimi bir insani kollektiviteyi temsil ederken, yakın ilişkileri, ortak değerlerin paylaşımını ve duygudaşlığı vurgulamaktadır. Buna karşın toplum benzerliklerden ziyade farklılıkları, ayrışmayı ve işbirliğini, bireysel menfaat ve dar sınırlar içinde insani var oluşu vurgulayan bir tanımlama olarak anlaşılmıştır. "Topluluk kısaca, ortak ilgiler, özellikler ve kimlikler etrafında bir araya gelen insanlardan teşekkül eden bir yapıdır" (Crow, 2007: 617-620). Toplum ise heterojen bir yapıya referansla sayısal anlamda yoğun ve çeşitli insan gruplarını barındıran bir yapıdır.

Tarihsel süreç içerisinde topluluk ya da toplum kavramları benzer içeriklerle anlaşıldığı da görülmektedir (Williams, 2006: 91-92). Hatta kavramın tarihsel izleğinde birbirinin yerine kullanıldığı, yakın kök ilişkisi –common (ortak)- olduğu da görülür. Eski Yunan'da topluluk ve toplum bir kavram altında birlikte ele alınmıştır. Bu kavram "societas" olarak Latinceye aktarılması yanında zaman zaman da "communitas" ya da "communitatem" -duygu ya da ilişkilerin ortaklığı- şeklinde de kullanılmıştır (Williams, 2006: 91; Strath, 2001: 2378). Fakat sosyolojik düşüncenin gelişim evresinde kavrama yüklenilen anlamlar toplum ve topluluk arasında belirgin farklılıklar üzerine oturtulmuştur. Tönnies'in bilinen kavramsallaştırması ile topluluk (Gemeinschaft) ve toplum (Gesselschaft) kavram çifti açık kutuplaşmaları tavsif etmiştir. Tonnies temelde iki temel insani oluş şeklini kabul eder: altını çizdiği asli var oluş organik veya 'doğal irade' (Wesenville-Natural Will) diğeri ise 'rasyonel irade' (Kürwille-Rational Will)'dir (Tönnies, 2000: 200). Sosyal ilişkilerden neşet eden sosyal bağın kendisi hem topluluğun özü olarak yani gerçek organik hayat gibi, ya da tersine akılda kurgulanan, yani bizim toplum olarak düşündüğümüz, tamamıyla mekanik bir inşa olarak kavranabilir (Haris, 2001; 17). Bu ayrım hemen akıllara Durkheim'in kullandığı şekliyle mekanik ve organik dayanışmayı getirir. Bu ayrımı ile Durkheim, endüstriyel gelişmeler ile şekillenen toplumların geleneksel ve modern şeklindeki iki farklı toplumsal organizasyona dönüşmesini açıklamak için kullanır (2006: 220-222).

> "Her türlü samimi, mahrem, bize ait olan ve birlikte ortaklaşa yaşam topluluk hayatı olarak adlandırılır. Toplum ise dışımızda olan kamusal yaşamdır… Topluluk eski, toplum ise yenidir; tıpkı bir fenomen ve ona

> verilen isim gibi… Topluluk devam eden hakiki bir hayat beraberliği, toplum ise geçici ve görüntüye dayalı bir hayattır. Topluluk yaşayan bir organizma olarak, toplum ise yapay/insan eliyle yapılan mekanik bir toplanış olarak anlaşılmalıdır" (Akt.Yelken, 1999:41).

Tönnies'in tasnifi bir karşıtlık ilişkisine dayalı iken Weber'de benzer bir tasnif bir süreklilik olarak incelenir. Topluluklaşma (Vergemeinschaftung) ve toplumlaşma (Vergesselschaftung) şeklindeki ayrıma göre; "bir toplumsal ilişki, oradaki toplumsal etkinliğin yönü katılanların aynı topluluğa üye olma yolundaki öznel (geleneksel ya da duygusal) duygusu üzerine dayalı ise ve dayalı olduğu ölçüde, ona topluluk oluşumu denilecektir. Toplumsal etkinliğin yönü (değer ya da amaç bakımından) ussal olarak güdülenen çıkarlar arasındaki bir uzlaşma ya da yine bu biçimde güdülenen çıkarlar arasındaki eşgüdüm üzerine dayalı ise ve dayalı olduğu ölçüde, bu ilişki toplumlaşma diye adlandırılacaktır" (Weber, 1995: 72-73). Weber'in bir süreç olarak ele aldığı topluluk ve toplum kesin çizgilerle birbirinden kopuk değildir. Bir bakıma tamamlayıcı bir kavram ikilisidir. Tek bir varlığın iki yönüne yapılan vurgudur. Fakat yine de Tönnies'in literatür üzerinde etkisi öylesine baskındır ki, kavramlar Weber'in perspektifinden pek çok noktada önemli farklılıklar içerir. Buna uygun olarak geliştirdiği tanımlamasında Berger açık bir karşıtlığı vurgular; "Topluluk bir gelenektir; toplum değişimdir. Topluluk hissetmektir; toplum rasyonelliktir. Topluluk dişildir; toplum eril. Topluluk sıcaktır, ıslaktır, samimidir; toplum soğuk, kuru, resmidir. Topluluk aşktır; toplum iş" (Akt. Bruhn, 2005: 29-30).

Bu anlamda esas farklılaşma endüstriyel gelişmeler dolayımıyla toplumsal hayatın yeniden formüle edilmesiyle ilişkilendirilmektedir (Little, 2002: 8). Kır toplumsal hayatının temsil ettiği geleneksel toplumların yeni mekânsal hareketler etrafında çözülmeye başladığı kabul edilir. Geleneksel toplumun karakteri ise topluluklar etrafında kümelenen bir dizi olumlayıcı değer ve kabullerden oluşmaktadır. Dolayısıyla toplumsal anlamda 'iyi'nin taşıyıcısı olarak topluluk görülmüştür. Modern toplumsal yapılar ise birey etrafında tanımlamalar ve değer yargıları geliştirirken, toplumsal bütüne yönelik tehdit ve tehlike unsuru olarak sorunsallaştırılmıştır. Bireylerin yan yana gelmesi ve ortak idealleri paylaşmaları, toplumsal bütün için gerekli etkileşim ve ilişki ağlarının yaratılması ve sürdürülmesi

işlevleri ile topluluk Graham Day'ın (2006: 1) ifadesiyle *toplumun asli veçhesi*dir[21]. En genel anlamda topluluk, toplumsalın mümkün kılınması için gereken referans kaynaklarını temsil etmektedir. Topluluk kavramı böylece Marshall'ın (1999: 90-91) tanımladığı içeriğe uyarlanır; "üyelerinin ortaklaşa paylaştıkları bir şeye -genellikle ortak bir kimlik duygusuna- dayanan, özel olarak oluşturulmuş bir toplumsal ilişkiler bütünüdür".

Modern zamanların yarattığı endişe ile topluluk yeniden sosyal bilimlerin inceleme alanı olmuş, sosyal politikaların üzerine inşa edildiği yeni bir uygulama alanı olarak belirmiştir. Bu anlamda 'topluluk geliştirme ve topluluk çalışmaları' (Day, 2006; Henderson ve Vercseg, 2010); toplumsal çözülme ve toplulukçuluk (Etzioni, 1993); 'etnik ve dini topluluklar' (Cantle, 2005; Davenport, 2008; Bruhn, 2005; Jones, Pollitt, Bek, 2007); 'komşuluk, dayanışma ve yardımlaşma ağları' (Kawachi ve Berkman, 2003; Bruhn, 2005); ekonomik paylaşım alanı olarak toplulukların keşfi' (Fukuyama, 2005; Little, 2002); 'güven ve dayanışmanın üretilmesi' (Misztal, 1996; Studdert, 2005; Mason, 2000); 'farklı kimlikler ve sosyal uyum çalışmaları' (Cantle, 2005, Jones, Pollitt, Bek, 2007); 'toplumsal ağların yaratılması ve sosyal sermaye' (Putnam, 2000, 1993a, 1993b) gibi başlıklar ekseninde konu irdelenmektedir.

Konuya ilişkin geliştirilen yaklaşımlar çok boyutlu olarak topluluğu tartışma konusu yapsa da esas olarak iki ana zemin vurgulanmaktadır. Oldukça geniş bir yorumlama alanına sahip olan topluluk; ilk olarak insanların yaşadığı coğrafi alan ve ikinci olarak ise ortak ilgi/menfaat ve kimlik etrafında şekillenen sosyal ilişkiler

[21] Amerika'nın toplumsal hayatı üzerine geliştirilen çözümlemeler genel anlamda modern dünyanın resmedilmesi olarak anlaşılmış ve Amerika dışındaki batılı toplumlar için de benzer bir çözümleme girişimi kaçınılmaz olmuştur. Bu bazı düşünürlerin dünyanın Amerikanlaştırılması olarak ifade ettikleri gerçeklikle de örtüşür. Fakat hemen ifade etmek gerekir ki, Amerikanın temsil ettiği dünyanın hayat tarzı ve toplumsal yapısı itibariyle bir çözülme içerisinde olduğu şeklindeki söylem gittikçe yüksek bir tonda dillendirilir olmuştur. İlk bölümde tartışıldığı üzere çağcıl toplumların yaşadığı sıkıntıların temelinde bireyselleşme eğilimini gören ve buna çözüm üretme çabasında olan düşünürlerden biri de Amitai Etzioni olmuştur. Etzioni artan bireyselleşme ve liberal düşünce karşısında toplumu ve toplumsal hayatın birliğini önceleyen bu anlamda topluluk gibi birlikte dayanışma ve işbirliği anlayışı üzerine inşa ettiği teoriyi "toplulukçuluk" (communitarianism) anlayışını geliştirmiştir. Toplulukçuluk anlayışı temelde insan haklarını sosyal sorumluluklar ekseninde ele alır. Bireyler toplumsal sorumlulukları ile var olurlar. Toplumda korkusuzca davranılabilmesi için insanların değerlerini, sorumluluklarını, kurumlarını ve topluluklarını sağlamlaştırmakla mümkün olacaktır. O toplumun merkezi özelliği olarak karşılıklılık esasına dayalı bir zorunluluklar ve kaygılar ağını önemser. (Daha fazla bilgi için Bkz. Etzioni, 1993; Day, 2006)

olarak ele alınır (Stewart, vd., 2009: 5; Jacobs, 2001: 2383; Crow, 2007: 618; Sennett, 1996; McMillan ve Chavis: 1986: 8). Bir bölgeye atıfla ele alındığında kent, komşuluk, yerleşim yeri vb. gibi "mekân temelli topluluklar" (place-based communities) anlaşılmaktadır. Oysa ortak ilgiler, değerler, davranış, kültür, din, dil vb. gibi sosyal etkileşim alanları temelinde kurulan topluluklar ise ilişki temelli topluluklar olarak anlaşılabilir. Bu ilişkiler üyeler için olağan akışında topluluk dışında kurdukları sosyal ilişkilerinden farklı cereyan eder. Çünkü topluluk üyeleri ortak amaçları, değerleri ve belki hayat tarzlarını paylaşırlar, ortak bir mukavemet geliştirirler, olumlu hisler yaratırlar ve karşılıklı bağlılık ve sorumluluk geliştirirler (Bruhn, 2005: 11). Fakat diğer taraftan topluluğa izafe edilen tüm bu özellikler dolayısıyla üzerinde uzlaşılan bir kavramsal tanımlama getirilememektedir (Mason, 2000: 19). Tüm bu nitelemeler topluluğun algılanışını genişletmekte, muhtevasını karmaşıklaştırmakta ve genel kabul gören bir bağlamda anlaşılmasını zorlaştırmaktadır.

Cohen'in (1999: 8) tanımlamasıyla; "Topluluk" sözcüğünün kullanımının makul bir yorumu, birbiriyle bağlantılı iki öneriyi ima eder gibi görünüyor: Bir insan grubunun üyelerinin (a) birbirleriyle ortak bir şeyleri olduğunu ve (b) bu ortak şeyin onları öbür varsayımsal grupların üyelerinden önemli sayılabilecek derecede ayırdığını. Böylece, "topluluk", benzerlik ve farklılığı eşanlı olarak ima eder. Bu tanıma ek olarak topluluğun özel bir sosyal ilişki biçiminin ürünü olduğunu vurgulamak gerekir. Bu özel ilişki biçimi doğrudan kişisel ilişkileri içerdiği gibi ötekinin bilgilerini haizdir; aynı zamanda bu tarz ilişkiler bazı kesinlikli sosyal yapıların varlığı ile ilişkilidir (Day, 2006: 19). Böylece topluluk bir kapsam ve sınırla anlaşılır. Fakat bu kapsamın ya da sınırın mekânsal bir zemine dayanması zorunlu değildir. Mekânı aşan değer, duygu, inanç, kültür, birliktelik ruhu gibi sosyal bileşenler topluluğun kurulmasını sağlayabilir. Asıl olan karşılıklı ilişki düzeyinin topluluk üyelerince sürdürülmesidir. Topluluk sürekli etkileşim alanları olarak işlev görür ve üyelerini belirli eksenlerde bir araya getirir. Müşterek bir var oluş alanı yaratır. Özel ilişki biçimleri üretir. Bazı ritüeller ve semboller aracılığıyla üyelerini ortak değerler alanına çeker ve aidiyet duygusu yaratır.

Topluluk, kısaca sermayesi insan olan bir ilişki biçimidir. Üyelerinin tamamını kuşatan ortak amaçları barındırır. Bu ortak amaçlar kendinde bir anlama sahiptir. Çoğu zaman üyelerin yeni anlamlar üretmesine gerek yoktur. Yelken'in (1999: 14) ifade ettiği gibi, topluluk münhasıran "bir bağlanış biçimi" üretir. Bu bağlanma ve ilişki biçimi topluluğu diğer topluluklardan ya da insanlardan ayırt eden kimlik unsuru olarak da karşımıza çıkar. Bu fark dolayımında topluluğun üyelerince benimsenen asli unsurun kimlik yaratma gücü ile daha belirginleşmesini sağlar. "Topluluğun esas göndergesi böylece, üyelerinin genelde ya da özgül ve önemli çıkarlar açısından şeylere birbirine benzer anlam vermeleri ya da benzer bir anlam verdiklerine inanmaları ve dahası, bu anlamın başka bir yerlerde verilen anlamdan farklı olduğunu düşünmeleridir" (Cohen, 1999: 14).

2. 2. 2. Topluluk Duygusu: Aidiyet, Bağlanma, Dayanışma

Maclver ve Page dilimize *Cemiyet* olarak çevrilen klasikleşen çalışmasında topluluğu var eden, *mekan* ve *topluluk duygusu* olarak iki asli unsurdan bahseder (1994: 23). Klasik sosyoloji topluluk çalışmalarını ilk elde mekân üzerinden anlamaya çalışmış, çözümlemelerini bu minval üzerine devam ettirmiştir. Kır-kent ayrımı, komşuluk ilişkileri, devlet ve bölgesel gruplaşmalar, geleneksel-modern ayrımı hep bir coğrafyaya bağlı olarak anlaşılmıştır. Güçlü toplumsal bağları yaratan ana unsur olarak mekânın önemi, üzerinde yaşayan insanların benzer yönelimler ile karşılıklı bir toplumsallaşma sürecini yaşamalarıyla ilişkilendirilebilir. Geleneksel anlamıyla mekân, benzer olanı yaşatan, farklı olanı ise dışlayandır. Mekân değer yükler, müşterek değerlerin üretilmesinde aracı olur. Kültürel formların ve sembollerin üretilmesinde mekân tüm varlığını hissettirir. Sınıfsal farklılıkların ve iktisadi eylemlerin yaratıcısı olur. Dolayısıyla üzerinde yaşayan insanları farklı kılabilecek özellikleri ihtiva eder. Mekân böylece topluluğun inşasında sosyolojik bir aktör olarak rolünü ifa eder. Mekân bu anlamda toplumsal ilişkilerin cereyan ettiği bir zemin olmanın ötesinde, toplumsal ilişkileri üreten, denetleyen, farklılaştıran, sürmesini sağlayan ve hatta sınırlayan bir özne konumundadır. Fakat vurgulanması gereken asıl unsur, topluluğun kendini var kılacak bir zemin ihtiyacından asla münezzeh olmadığıdır. Dolayısıyla topluluk, uygun olan her zeminde kendini var kılabilir.

19.yüzyıl endüstriyel gelişmelere sahne olurken yeni bir toplumsal yapının ve sosyal gerçekliğin habercisi olmuştur. Tönnies, Durkheim, Weber, Marks gibi düşünürlerin yaşanan dönüşümün toplumsal görünümlerini anlatmak için kullandığı terimler neredeyse benzer saikler etrafında kurgulanmıştır. Modernleşme ile artan bireyselleşme eğilimlerinin toplumlar üzerindeki çözücü etkisi dönüşümün en dikkat çeken yanıdır. Sanayi sonrası olarak ifade edilen yaşadığımız zamanın belirleyici unsurları ise hiç kuşkusuz bilgi ve iletişim teknolojilerinde yaşanan gelişmelerdir. Bu anlamda gelişen teknoloji ile birlikte hemen hiçbir şey geleneksel formları ile özdeş kalamamıştır. Teknolojinin insan hayatına olan yansımaları günden güne baskın bir karakter kazanmaktadır. Teknolojik gelişmeler etrafında hayatın yeniden kurgulanması, yeni türde toplumsal ilişkileri ve sosyal gerçeklikleri de ortaya çıkarmaktadır. Bu anlamda teknoloji ve topluluğun giderek artan bir ilişki içinde olduğu da gözlenmektedir. Son yıllarda internet teknolojisinde yaşanan gelişmeler ve yeni sosyalizasyon alanlarının ortaya çıkması ile toplumlar farklı bir yapıya doğru evrilmektedirler. İnternetin yeni sosyal ilişkiler için bir zemin olarak belirmesi, yeni bir dil üretirken, farklı kültür ve toplumlar için bir etkileşim alanı yaratmış, aynı zamanda da ortak hedefleri gerçekleştirmek üzere insanlara zaman ve mekândan bağımsız olarak biraraya gelme imkânı sunmuştur. *Sanal topluluklar* (Virtual Community) ya da *Online Topluluklar* (Online Community) olarak adlandırılan bu yeni çeşit sosyallikler, üyelerini -hatta üye olmayanları da kapsayarak- çeşitli konular ve ilgiler etrafında birleştirebiliyorlar. Bu yeni tip sanal topluluklar, yüz yüze gelişen ve karşılıklılık esasına dayalı gerçek toplulukların gücü ve etkinliği ile kıyaslanabilir düzeyde tartışılmaktadır. Ayrıca sürdürülebilirliği ve gerçek hayata olan katkısı ile halen tartışma konusu olmaktadır[22].

Tesadüfî bir arada bulunmanın ötesinde insanların ortak gayeler ve ilgiler etrafında birlik, dernek, örgüt, kooperatif, siyasal ya da ekonomik organizasyon vb.

[22] Ayrıca bu tip topluluklarda üretilen sosyal anlam ve dil yoğun olarak simgesel düzeyde kurulmaktadır. Gerçek hayatın dönüştürülmüş kopyaları gibi işlev gören bu sosyal ağlar kamusal-özel şeklindeki ayrımı da ortadan kaldırmış görünüyorlar. Farklı bir mahremiyet alanı geliştiren bu sanal dünyanın insanları bağlamın kendisine uygun olarak farklı bir iletişim dili ve biçimi geliştirmektedirler. Yardımlaşma, eğitim, inançlar, siyaset, mizah vb. gibi daha pek çok alanda ilgiler farklı bir seviyede gerçekleşmektedir. Sanal topluluklar dolayımıyla farklı bir yaşam tarzı ve algısı inşa edilmektedir. Dolayısıyla topluluk araştırmacılarının ilgi alanlardan biri olarak sanal topluluklar konusu üzerinde çalışmaların hızla arttığı alanlardan biri olacaktır. Daha detaylı bilgi için bkz. (Rheingold, 2000; Reich, 2010).

gibi bir topluluk kurmaları süreklilik arz eden etkileşim ve ilişki alanlarını zorunlu kılar. Daha önce de ifade edildiği gibi topluluk özel bir sosyal ilişki biçimidir, hangi boyutta olursa olsun sosyal ilişki gerçekleşeceği ve sürdürüleceği müşterek bir zemine gereksinim duyar. Gelişen teknoloji ile internetin bir sosyal ilişki zemini olarak belirmesi, topluluğun gelecek yönelimlerine ilişkin dikkat çekici bir örnektir. Topluluğun bu açıdan bakıldığında bir ortama bağlı kaldığı görülür. Tekrar etmek gerekirse, ortam ya da mekân topluluk için asli bir unsurdur. Dolayısıyla kimi yazarlar tarafından dile getirilen mekân duygusu (sense of place) bireyi topluluğa bağlayan önemli bir araçtır. [23] Mekân bir bağlılık yaratarak insanın temel ihtiyaçlarından biri olan aidiyet duygusunu tatmin eder. Bu bağlamda Yelken'in vurguladığı bir gerçeğin altını çizmek gerekir. "İnsan bir toplumsal varlık olarak cemaat içinde doğduğu ve yaşamı boyunca da her nerede olursa olsun biricik var oluş temeli olarak topluluk ilişkilerinden şu veya bu biçimde kopamayacağı ve çeşitli biçimlerde de olsa topluluk ağları öreceği" (Yelken, 1993: 87), ve bu ağlar dolayımıyla aidiyet bağı kurması ve bir kimlik inşa etmesi insanın doğasına uygundur. Bu gerçek Maslow'un ihtiyaçlar hiyerarşisinde insanın aidiyet kurma ihtiyacı ile de örtüşür.

Duygusal anlamda bir bağlanma yaratan, aidiyet ve kimlik gibi temel gereksinimleri karşılayan bir zemin olarak topluluk, insanın toplumsal kişilik olarak inşa edilmesini sağlar. Sennet'in (1996: 279) ifadesiyle "topluluk aynı zamanda kolektif bir kimliktir; "kim olduğumuzu" dile getirme biçimimizdir". Kimliğin bir tanımlayanı olarak topluluğun öne çıkması, aidiyet ve birliktelik duygusunun gücünü vurgular. Üyelerin ortak bir tanımlayan altında buluşabilmesi, toplumsal bir aktör olarak topluluğu tekil bir özne konumuna da dönüştürür. Topluluğun anlamı üye olarak bireyin tercihlerinde, düşüncesinde, söylemlerinde, ilişkilerinde, sembollerinde ve ritüellerinde ifadesini bulur. Dolayısıyla bireye atfedilen eylem ve çaba öz olarak topluluğun kendisinden doğar. Bu anlamda Sennett de (1996: 279)

[23] Mekân duygusu kişilerin toplumsal ve duygusal olarak bir mekâna bağlanmalarını imler. Buna göre mekânlar özel olarak, duygu, davranış, inanç ve alışkanlık gibi bağlar yaratır. Buna en açık örnek *mahalle*dir. Mahalle bir mekânın insanlar eliyle imar edilmesi, ona hayat verilmesi, üzerinde bir hayatın yaşatılmasıdır. Alver'e (2010:117) göre mahalle; hayatın, belli bir kültür, değer, inanç, ritüel ve gelenek çerçevesinde örüldüğü, bu yönüyle kendine özgü yapısı, kimliği, hayat tarzı ile mücehhez bir yapıdır. Daha fazla bilgi için bkz. (Bruhn, 2005; Alver: 2010).

mahalleden ulusa kadar belli bir grup içindeki insanların kendilerini bir bütün olarak gördükleri sürece, her toplumsal gruplaşmanın topluluk olarak görülmesi gerektiğini belirtir.

Sosyal bir aktör olarak topluluğun kamusal alanda kendine yer bulması, üyelerinin bir kimlik olarak kolektif bir ifade biçimini benimsemesi ile aynı anlamı taşır. Kolektif kimlik, irade, eylem hepsi bir müşterek algılama etrafında var olur. Sennett'in (1996: 279) tanımladığı şekliyle "kamu" oluşur. Bu güçlü bir topluluk duygusunu açığa çıkarır. Topluluk duygusu ise ortak eylemin yarattığı birlikten ve paylaşılan bir kolektif benlik duygusundan doğar (Sennett, 1996:279). Topluluk duygusunun pratik toplumsal hayata yansıması güçlü bir kamusal alanı ortaya çıkarır. Hatırlanacağı üzere, Tocqueville'in (1994) Amerika üzerine yaptığı çözümlemelerin ana ekseni etkin bir sivil toplumsal alanın varlığıdır. Ortak iyinin elde edilmesi ve sorunlara pratik çözümler getirilmesi adına girilen işbirliği ve dayanışma kamusal yaşamın topluluk ve sivil toplumsal faaliyetler etrafında organize edilmesi ile ilişkili olarak ele alınmıştır. Bu anlamda duygusal bir bağlanışın, aidiyet kurma gereksiniminin ve toplumsal kimliğin temel veçhesini barındıran bir alan olmanın ötesinde topluluk, üyelerin rasyonel eylem alanlarıdır; böylece insanların ihtiyaçlarını karşılamak üzere organize olmalarına imkân tanıyan menfaat birlikleri şeklinde işlevselleşebilirler.

"Bir topluluk müşterek bir yaşama sahasıdır. Müşterek yaşama, ortak saha kadar ortak bir hayat tarzından *haberdarlık* ile birlikte bulunmalıdır" (Maclver ve Page, 1994: 24). Bir topluluğa karakterini verecek olan temel bir unsur olarak topluluk duygusunu ele alan Maclver ve Page'in düşüncesi kolaylıkla sosyolojik bir bağlama yerleştirilebilir. Fakat bilinmelidir ki, topluluk duygusu (Sense of Community) bir değişken olarak topluluk araştırmalarında ekseriyetle psikolojik bir boyutta incelenmiştir. Sarason 1974 yılında ilk olarak topluluk duygusu kavramını tanımlamış ve topluluk psikolojisi çözümlemelerinde kavram anahtar bir rol üstlenmiştir. Sarason (1974) topluluk duygusu kavramını "diğerleriyle benzerliklerin algılanması, başkalarıyla karşılıklı bağımlılığın kabul edilmesi, başkalarına kendinden beklenenleri vererek karşılıklı bağımlılığın devam ettirilmesi isteği ve

bireyin daha büyük ve sabit bir yapının parçası olduğu hissini yaşaması" olarak tanımlamıştır (Akt. Obst, Smith ve Zinkiewicz, 2001: 120).

Topluluk duygusu olarak ifade edilenin özel bir karşılık ile anlaşılmaya çalışılmasından önce Sarason bilinmesi gereken asli unsurları, *hissetmek*, *tanımak* yahut *rahat edebilme derecesi* (degree of comfort) olarak belirtir (Akt. Bruhn, 2005:14). Topluluk dolayımıyla kurulan kişilerarası bağlar, topluluğun kendisini de kapsar. Topluluğun varlığı duygusal bir bağlanımı zorunlu kılar. Ait olunan topluluğun sosyal çevresinde yer almak, bir kimlik tanımlamasına dönüştürmek, algılanan topluluğun bilinirliğinin bir göstergesidir. Topluluk dâhilinde üyelerin birbirlerini tanıması ve topluluğun kapsamının bilinmesi üyelerin geliştirdiği topluluk duygusunun derecesi ve sınırları ile alakalıdır. Bu sosyal çevre içinde bireyin kendini rahat hissetmesi ya da rahatça ifade edebilmesi de aynı şekilde topluluk duygusunun bir göstergesidir. Sarason'un topluluk duygusuna ilişkin üç eksenli tematik değerlendirmesine göre (a.g.e.14); "ortak bir amaç etrafında bir arada çalışan veya herkesin işbirliğine dayalı gerçekleşen bir aktivitede ya da bir olayda yer alan her bir bireyin" ortak bir topluluk duygusuna yaslandığı söylenebilir.

Bireyin toplulukla kurduğu ilişki bir çeşit bağlanma ilişkisidir. Müşterek zeminin inşa edilmesi ile gerçekleşen bir ilişkidir. Bu müşterek zeminde karşılıklı ilişki ve ortak menfaat bireyleri birbirlerine karşı sorumlu ve bağımlı kılar. Çoğu durumda topluluğun çıkarları ortak menfaat olarak üyelerin uhdesinde kalır. Dolayısıyla topluluk değerleri olarak kabul edilen her bir öge bireyleri ortak hareket etmeye ve dayanışmaya yönlendirir. Değerlerin üyeler nezdinde bulduğu karşılık, topluluk duygusunun paylaşılması ile güçlenir. Nihayetinde temel düzeyde sürdürülebilir sosyal ilişkilere dayalı olan topluluğun, kendinde bir anlam yaratma potansiyeli topluluk duygusunun üyeler tarafından üretilmesini ve sahiplenilmesini gerektirir.

Genel anlamda ifade edecek olursak, topluluk duygusu bireylerin aidiyet hissettikleri topluluk(lara) ilişkin düşüncelerini çok boyutlu olarak anlama çabasıdır. Bu anlamda kavram farklı disiplinlerin konusu olabilecek çok boyutluluğa sahiptir. Topluluk psikolojisi açısından dikkat çeken bir kavram olarak topluluk duygusu çalışmalarına yön verenlerden en önemlileri hiç kuşkusuz ki, McMillan ve Chavis

olmuştur. McMillan ve Chavis (1986: 9) kavramı kısaca; "bireylerin/üyelerin, aidiyet duygusuna sahip olma hissi, birbirlerini ve grubu önemseme hissi ve üyelerin ihtiyaçlarının birbirlerine bağlılıkları yoluyla karşılanabileceği inancını paylaşmaları" olarak tanımlamışlardır. Bu tanımlama doğrultusunda topluluk duygusunun dört ögesinin olduğunu belirtmişlerdir. Bunlar; üyelik (membership), etki (influence), bütünleşme ve ihtiyaçların giderilmesi (integration and fulfillment of needs) ve paylaşılan duygusal ilişki (shared emotional connection) dir. Bu kavramlar eşliğinde geliştirilen tanımlamlarını yaklaşık on yıl sonra yeniden gözden geçiren McMillan (1996:315) kavramları farklı isimler altında toplamış, kapsamlarını genişleterek yeni düzenleme yapmıştır. Yeniden tanımladığı şekliyle "topluluk duygusu, bir aidiyet birlikteliği *ruh*udur, güvenilebilir olan bir otorite yapısının olduğunu *hissetmek*tir, birlikte olmaktan doğan müşterek faydaya yönelik *ticari* bir farkındalıktır ve paylaşılan deneyimlerden gelen bir ruh olarak korunan *sanat*tır".

2. 2. 2. 1.Topluluk Duygusunun Dört Unsuru: Üyelik, Etki, Bütünleşme ve İhtiyaçların Giderilmesi, Paylaşılan Duygusal İlişki

Topluluk duygusu son yıllarda üzerinde farklı disiplinlerden araştırmacıların çalışmalar yaptığı bir alan olmuştur. Bu çalışmaların yoğunluk kazandığı alt başlıklar ise kuşkusuz kent ve yeni kentsel ilişkiler olmuştur. Komşuluk, gettolar, yeni mahalle ortamları, site hayatları vb. gibi kentsel formların tartışıldığı bir çalışma alanı ön plana çıkmaktadır (Wilson-Doenges, 2000; Chavis, Wandersman, 1990). Yanı sıra yeni toplumsal hareketlerin bir sonucu olarak ortaya çıkan farklı etnik gruplar ve toplumsal uyum (social cohesion) üzerine yapılan çalışmalar (Cantle,2005, Jones, Pollitt, Bek, 2007); gençlik, askerlik, dindarlık, meslek sahipleri, sivil toplum ve dernekler vb. gibi alt toplumsal gruplarda topluluk duygusu üzerine yapılan çalışmalar (Bowen, vd.2001; Hughey vd.2001; Cantle, 2005; Davenport, 2008; Bruhn, 2005; Jones, Pollitt, Bek, 2007); online topluluklar ve teknolojinin topluluk duygusunu yaratmada rolü üzerine yapılan çalışmalar bunlara örnektir (Blanchard, 2008; Rheingold, 2000; Reich, 2010). Bu çalışmaların ana ekseni üyelerin aidiyet hissettikleri grubu algılamaları, bağlanma şekilleri, birliktelik ve dayanışma duyguları, ortak hedefleri paylaşmaları gibi başlıklardan teşekkül etmektedir. Topluluk duygusu olarak ifade edilen ve üyelerinin topluluklarını nasıl

algıladıklarını anlama amacındaki çalışmaların genel olarak McMillan ve Chavis'in tasnifine dayandığı görülür. McMillan ve Chavis'in çalışmaları başlıkta ifade edilen dört ana unsur üzerine kuruludur.

(ı) *Üyelik* (membership), bir topluluğun parçası olabilmek ve topluluğa dahil olarak aidiyet kurabilmenin ön koşuludur. Bir topluluğun üyeleri ile kurduğu ilişki farklı boyutlarda tezahür eder. McMillan ve Chavis bu boyutları (a) sınırlar, (b) emniyet hissi, (c) aidiyet ve kimlik duygusu, (d) kişisel yatırım ve (e) ortak semboller olarak tasnif eder (1986:9). Daha sonraki çalışmasında McMillan'ın (1996:315) *ruh* (spirit) olarak adlandırdığı üyelik, topluluğun sınırlarını vurgular niteliktedir ki, *sınırlar* biz ve onlar ayrımının limitlerini belirler. Cohen'de sınır kavramına vurgu yaparak; bir yapının görünüşteki karakteri ne olursa olsun, bu yapının tözü büyük ölçüde topluluğun sınırlarının simgeselleştirilmesi tarafından oluşturulmuş olabilir. Sınırın simgesel dışavurumu ve onaylanması insanların kendi topluluklarına ilişkin taşıdıkları bilinci ve duyarlılığı yükseltir (Cohen, 1999: 54). Biz ve onlar ayrımının tanımlanması, üyeler için güvenli bir alanı mümkün kılar. *Emniyet duygusu*, üyelerin topluluk içerisindeki ilişkilerini güçlendirir ve üyeler arasındaki samimiyetin gelişmesini sağlar. Topluluk içi ilişkilerin sınırları üyeler için emniyetli alanlar yaratarak bir *aidiyet ve kimlik hissi* yaratır. Bir topluluğun üyesi için diğerleri ile kurduğu samimiyete dayalı ilişki ve topluluğun sosyal çevresinde yer almak, olumlu duyguların gelişmesini sağlar. Kişiler aidiyet ilişkisi kurdukları topluluğun sosyal ortamında kendini evinde hisseder ve burada yer alarak *kişisel yatırım* yaptıklarını düşünürler. Böylece grupla da duygusal bir bağ kurduklarını düşünürler. Bu nedenle kiracı olmak yerine, kendi evinde oturmak komşularla ilişki ve bağlantı kurmada çok daha önemli görülür. Her topluluk yalnızca üyeleri ile paylaştığı ve *ortak kullandığı semboller sistemine* dayanır (McMillan ve Chavis, 1986: 9; 1996: 315). Bir topluluğun üyeleri kendi aralarındaki önemli farklılıkları tanısalar da, aynı zamanda kendilerinin birbirlerine başka bir topluluğun üyelerine benzediklerinden daha fazla benzediklerini varsayarlar. Bunun nedeni tam da, her ne kadar sembollere iliştirdikleri anlamlar değişiyor olsa da, sembolleri paylaşıyor olmalarıdır (Cohen, 1999: 19). Sınırlar, topluluğun sosyal bir aktör olarak kamusal alanda yer almasında önemli bir ayrım sağlar. Bu ayrım temelde bir toplumsal mesafe olarak algılanır ve

üyelerinin topluluk dışındaki insanlar ile aralarında algılanan farkı vurgular. Topluluk içinde ise ilişkilerin güçlenmesini, emniyet duygusunun gelişmesini sağlayarak işlevselleşir.

Topluluklar kendilerine uygun bir takım adetler geliştirebilirler. Geliştirilen bu adetler bir takım sembollere, ritüellere, mitlere, kutlamalara ve tatillere dayalı kolektif temsiller olarak üyeler tarafından benimsenir, tekrar edilir (McMillan ve Chavis, 1986: 11). Tercih edilen kıyafetlerden, kullanılan dile kadar özel sembolik anlamlarıyla tanımlanan topluluğun sınırları toplumsal mesafenin üye olanlar ve olmayanlar arasında net bir ayrımın yapılmasını mümkün kılar. Bir anlamda topluluğun sınırları semboliktir, üyeler tarafından içselleştirilmiştir.

(*ıı*) *Etki* (influence), üyeler ve topluluk arasında kurulan bağın gücüne vurgu yapar. Yapı ve birey arasında kurulan bağın karşılıklı işlediğinin bir göstergesidir. Bu anlamda topluluk yapısının üyeler üzerinde kurduğu bir etkinlik düzeyinden bahsedilebileceği gibi, üyelerin de topluluğun geneli üzerinde etkisinin olabileceği kabul edilir. McMillan ve Chavis (1986: 11) etkiyi çift yönlü (bidirectional) olarak incelemişlerdir. Bireylerin grup içerisinde etkilerinin olduğunu hissetmeleri ihtiyacı vardır. Aynı zamanda grubunda üyeleri üzerinde etkisinin olması grup birliği için gereklidir. Bu karşılıklı etki mekanizması simultane olarak işlemektedir.

Üyelerin topluluk ile kurdukları ilişkinin çift yönlü işlemesi bir başka unsur olan güveni gündeme getirir. McMillan'ın diğer çalışmasında vurguladığı güven, grup uyumu ve kolektif eylem gücünü ifade etmede önemli bir bileşendir. Topluluğun gücünün kullanılması ile güvenin gelişeceğini öngören McMillan (1996: 319), ayrıca gücü temsil eden birimlerin ya da otoritenin üyeler arasında güven duygusunu tesis etmesi gerektiğini ifade eder. Dolayısıyla güven ve etki eşanlı olarak birey ve yapı arasındaki bağın gücünü vurgular. Bu anlamda topluluk için, liderlerin üyeleri etkilediği ve aynı zamanda üyelerin de liderleri etkilediği durumlarda daha güçlü bir uyumun gerçekleşeceğini vurgular.

(*ıı*) *Bütünleşme ve İhtiyaçların Giderilmesi* (integration and fulfillment of needs), üyeler için topluluğu gerekli kılan temel unsurlardan biridir. Bir topluluk içerisine doğan bireyler olarak, toplumsal hayatın daha kolaylaştırılması ve insani

ihtiyaçların karşılanması bir takım sosyal ilişki ağlarının geliştirilmesini zorunlu kılar. Aile ve akrabalık gibi insanı doğumundan itibaren sarmalayan toplulukların yanı sıra kişinin gündelik hayatını sürdürebilmesi ya da kolaylaştırabilmesi, birey ve toplum ilişkisinin sağlıklı bir şekilde sürmesi için ara birimler olarak topluluklar ya da benzer gruplar işlevsel bir takım özellikler ihtiva eder. Bu özelliklerinden dolayı topluluğun kendisi birey için çekicilik kazanır. McMillan ve Chavis bunu teşvik olarak da ifade ederler. Motivasyon anlamında birey ve grup ilişkisinde üyelerin ödüllendirilmesi birliktelik duygusunu olumlu anlamda etkiler (1986: 12). Bazı durumlarda yalnızca üyeliğe kabul edilmenin kendisinin olumlu bir motivasyon olduğu söylenebilir. Topluluk sayesinde kazanılan sosyal prestij, statü, bir ağ içine dahil olma, ticari bir pozisyon vb. topluluğa duyulan aidiyet hissini artıracağı gibi üyelerinin daha yakın ve uyumlu ilişkiler içerisinde olmalarını da sağlayabilir. Bununla beraber bir toplulukta bütünleşmeyi sağlayan bir asli ihtiyaçların karşılanmasını sağlayan bir diğer husus ise ortak değerlerin olmasıdır. Müşterek değerleri paylaşan insanlar bir araya geldikleri zaman, benzer ihtiyaçlara, önceliklere ve amaçlara sahip olan insanları bulurlar. Böylece birlikteliğe katılarak itiyaçlarının daha iyi tatmin edilebileceğine inanırlar ve böylece topluluk teşvik edilmiş olur. Bu motivasyon böylece topluluğun uyumunu da artırır.

(*ıv*) *Paylaşılan Duygusal İlişki* (shared emotional connection), ortak bir geçmişe dayanır. Grup üyelerinin yer almak zorunda oldukları bir tarihsel geçmişlerinin olması gerekli değildir, fakat onunla tanımlanabilecek bir ortak hafızaya sahip olmaları gerekir (a.g.e.,1986: 13). Ortak hafızada yer eden olaylar, değer ifade eden yaşanmış hikayeler, mücadeleler, felaketler yada sevinçler vb. hepsi insanları bir topluluk çatısı altında yaşamaya ya da ortak bir kimlik etrafında bir arada tutmaya yarar. Bu anlamda topluluk için asli olan duygusal bağı kurar.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM: ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ VE ALAN ARAŞTIRMASI VERİLERİNİN ANALİZİ

3. 1. ARAŞTIRMANIN METODOLOJİSİ

3. 1. 1 Araştırmanın Konusu, Önemi ve Soruları

Sosyal sermaye, literatürdeki yerini doksanlardan sonra belirginleştiren ve sonrasında hem akademik çevrelerce hem de kurumsal araştırmalar sayesinde yoğun bir ilgiye mazhar olan bir kavram. Tarihsel izleği sürülerek yirminci yüzyılın başına kadar giden bir köken arayışı içinde kavramsal kullanımlarına ve kullanılan bağlamlara ilişkin açıklamalar yapıldı. Sosyal teorideki yerine ise önce Bourdieu, Coleman ve ardından Putnam'ın çalışmaları sayesinde ulaştı. Bir yanıyla iktisat bilimine ait bir kökene sahip olması ile sosyal bilimlerin iktisat bilimleri tarafından kolonize edilmesi (Fine ve Green, 2000; Fine, 2011) tartışmalarının bir eşiği oldu. Fakat kavramın zengin bir alanda ifade edilmesini ve sosyal bilimlerde yeni tartışma alanlarının açılmasını ve çeşitlenip sürmesini sağlayanlar çoğunlukla sosyologlar ve siyaset bilimciler oldu. Modern insanın ve organizasyonların karşılaştığı sorunları, toplumsalın doğasına yerleşik gerçekler ile anlama ve açıklama çabası sosyal sermayeyi sosyologlar için önemli kıldı. Demokrasi ve modern yönetişim sistemleri ise sosyal sermayeyi siyasal hayat için açıklayıcı referans unsur haline getirdi. Sosyal sermayeye referansla insana ait olan her türlü oluşum, sosyal bilimciler için farklı bir bakışla ele alınmaya başladı. Bu minvalde, iktisat, sağlık, aile, eğitim, kentleşme, siyaset, teknoloji gibi bilimsel araştırma alanları için sosyal sermaye dünya genelinde hızla önem kazanan bir kavramsallaştırma olarak yerini sağlamlaştırıyor.

Her bilim dalı kendi perspektifinde kavrama farklı bir açıdan yaklaşmaya çalışsa da, 'insan ve onun ilişkileri' hemen hepsi için ortak bir çatı olarak kabul görmektedir. Modernite insanı aşan, sistemleri ve büyük organizasyonları önemseyen bir bilim anlayışını inşa etmişti. Makro teoriler ile anlaşılmaya çalışılan toplumun bilgisi insan odaklı olmaktan çok sistemik işleyişi açıklıyordu. Bugün ise sosyal bilimler insanı merkeze alan, onun merkezde yer aldığı sosyallikleri açıklamaya çalışan teoriler üretmektedirler. Bu anlamda değerler, kişisel ilişkiler, kültürel alışkanlıklar, eşitsizlikler, hazlar, beğeniler, tüketim pratikleri, ritüeller, inançlar vb.

gibi toplumsal unsurları insan odaklı inceleyen araştırmalar artmaktadır. Hatta klasik sosyal teori bu bakışla yeniden yorumlanmaktadır. Durkheim'in *ahlak* vurgusu, Weber'in *Protestan etiği*, Simmel'in *toplumlaşma* ilkeleri, Marks'ın *sermaye birikimi* gibi klasik sosyal teorinin merkezinde yer alan kişi ve konular, Fukuyama, Bourdieu, Coleman, Putnam, Nan Lin, gibi düşünürler tarafından çağdaş sosyal teoriyi inşa etmede önemle üzerinde durulmaktadır. Bu açıdan bakıldığında sosyal sermaye gibi insanı ve ilişkilerini merkeze alan bir sosyal bilim yaklaşımı genel bir çatı olarak inşa edilmektedir. Bugünün sosyolojisini insan öznenin hallerinden yola çıkarak teorileştirme çabası, giderek belirginleşen bir hal alıyor. Bugün gelinen noktada, enfüsi ve sosyal bir varlık olarak insan, her haliyle sosyolojinin ilgisine girmiş gibi görünüyor.

Bu çalışma böylesi bir ilgiye eşlik etmek ve kendi sınırlı ölçeğinde katkıda bulunmak adına gerçekleştirildi. Amacı, Türkiye için yeni sayılabilecek bir kavram olan sosyal sermayeyi kentsel alanda topluluk ile olan ilişkisinde incelemektir. Topluluk ekseninde kurulan kentsel ilişkilerin, sıradan ilişkiler gibi değerlendirilemeyeceği, sosyal sermaye teorisi ile tutulacak bir projeksiyon sayesinde bu ilişkilerin barındırdığı potansiyel gücün anlaşılabileceği öngörülmüştür. Bu düşünce ile şekillenen çalışma, sosyal sermaye ve topluluk duygusunu toplumsal bağlamında incelemek amacıyla kurgulanmıştır. Bu ilişkiyi sosyal sermaye soru grubu ve topluluk duygusu ölçeği ile anlamaya çalışmıştır.

Türkiye'de de son yıllarda akademik ve bağımsız çalışmaların konusu olarak sosyal sermaye ilgi çekmeye başlamıştır. Bu konu ekseninde yayınlanan makaleler, araştırmalar, telif eserler, çeviriler ve derleme çalışmaların sayısı gün geçtikçe artıyor[24]. Türkiye'de özellikle iktisat ve siyaset bilimcilerin araştırma gündemine giren sosyal sermaye, diğer sosyal bilim dalları için yeni gelişen bir ilginin konusu olmaktadır. Fakat hemen belirtmek gerekir ki, Türkiye toplumunun sosyal sermaye rezervlerinin anlaşılması için özgün bir çerçeveye ihtiyaç vardır. Bu çerçevenin geliştirilmesi ancak yapılan çalışmaların sayı ve çeşitliliğinin arması ile mümkün gözükmektedir. Böylesi bir kaygıyı önemseyen bu tez çalışması, sosyal sermayeyi

[24] Sosyal sermaye konusunda Türkiye için gerçekleştirilen çalışmalara örnek olarak bkz. (Şan, 2007a, 2007b; Kalaycıoğlu, 2007; Özdemir, 2006; Topçuoğlu vd., 2010; Uğuz, 2010; Şahin ve Ünal, 2010; Devamoğlu, 2008; Başak, 2010; Özmete, 2010)

topluluk gibi yakın toplumsal ilişkilerin geliştiği özel bir alanda incelemek amacındadır. Mekâna dayalı toplulukların kendine has ilişki biçimleri üretmesi, yerinden edilmiş modern insanın sosyal ilişkiler aracılığıyla kendine zemin kurma çabasının bir parçası olarak ayrıcalıklı bir anlam kazanmaktadır.

Yukarıda ifade edilenler doğrultusunda, bu tez çalışmasının soruları şu şekilde ifade edilebilir;

Sosyal sermayenin anlaşılmasında kaynaklar ve göstergeler:

- Konya'da çeşitli alanlarda faaliyet gösteren sivil toplumsal organizasyonlara katılım (kayıtlı ve gönüllü olarak) hangi düzeydedir?
- Çeşitli toplumsal (komşuluk ve arkadaşlık çerçevesinde gelişen) faaliyetlere katılım hangi düzeydedir?
- Vatandaşlık göstergeleri olarak da ifade edilen toplumsal eylemlere (güncel) katılım hangi düzeydedir?
- Yardım istenmesi gereken bir durumda insanlar kimlerle ilişki kurabilirler?
- Problemler karşısında desteğine güvenilen kişi ya da kurumlar hangileridir?
- Konya'da genel güven göstergeleri hangi seviyededir?
- Güven çapının sınırında kimler ya da hangi kurumlar yer almaktadır?

Sosyal sermayenin ölçülmesinde alt boyutlar ve ilişkiler:

- Konya'da sosyal sermayenin alt boyutları nelerdir?
- Sosyal sermaye düzeyini belirleyen değişkenler hangileridir?

Konya'da topluluk duygusu ve sosyal sermaye ilişkisi:

- Konya'da topluluk duygusu hangi boyutlarda ölçülebilir?
- Topluluk duygusunu belirleyen değişkenler nelerdir?
- Topluluk duygusu sosyal sermaye düzeyi üzerinde etkilimidir?
- Toplumsal faaliyetlere katılım sosyal sermaye düzeyi ile ilişkilimidir?

3. 1. 2. Sosyal Sermayeyi Ölçmek

Sosyal sermayenin tanımlanması sürecinde ortaya çıkan farklı yaklaşımlar, ölçüm düzeyinde de temele alınması gereken ana unsur/ların ne olduğu ya da hangi boyutlarda incelenmesi gerektiği konusunda da ortaya çıkmıştır. Sosyal sermayenin önemine vurgu yapan siyasetçiler, teorisyenler ya da araştırmacılar aynı zamanda sosyal sermayenin ölçülmesinin ne kadar zor olduğu noktasında da ortak bir görüş bildirmektedirler (Adam ve Roncevic, 2003: 161; Deth, 2003: 80; 2008:151; Halpern, 2007:31). Hatta bu düzeyde ortaya çıkan tartışmalar bazı durumlarda sosyal sermayenin kendisini de tartışmalı hale getirmiştir[25]. Buna uygun olarak OECD'nin dürüstçe ifade ettiği gibi "sosyal sermayeyi ölçmek zordur" (Field, 2006:180).

Ekonomik İşbirliği ve Gelişme Organizasyonu (OECD) ve Dünya Bankası (World Bank) dünya genelinde ciddi boyutlarda sosyal sermaye araştırmaları yapmakta ve uluslar arası politikalar geliştirmektedirler. Bu araştırmalar uzun süreli zaman serilerini de içermektedir. Ülkeler genelinde toplumsal yapı araştırmaları ile çeşitli veri setleri oluşturulmakta ve ülkeler için -Türkiye'yi de içine alan- geniş ölçekli analizler yapılmaktadır. Bu çalışmalarda OECD'nin beş temel düzeyde sosyal sermayeyi ölçtüğü görülmektedir. Bunlar; (*ı*) *Yurttaşlık katılımı*; oy kullanma oranları, yerel veya ulusal konularda eyleme geçme, (*ıı*) *Sosyal ağlar ve destek*; arkadaşlarla ve akrabalarla ilişki kurma, (*ıı*) *Sosyal katılma*; gruplar ve gönüllü organizasyonlarda yer alma, (*ıv*) *Karşılıklılık ve güven*; hediye alıp verme, iyilik yapma vb, diğer insanlara ve kurumlara -polis ve hükümet gibi- güvenme; (*v*) *Sosyal çevre (muhit) hakkında düşünceler*; sosyal sermayenin ölçülmesi ile sıkı bir ilişkisi olmamasına rağmen, -yaşanılan alanla ilgili tatmin düzeyi ve problemler gibi algılar-

[25] Bütün tartışmaların ve eleştirilerin ötesinde sosyal sermayenin her seviyede ve alt boyutlarıyla incelendiği ve ölçülmeye çalışıldığı görülmektedir. Bu anlamda siyasal ya da ekonomik bir eyleme motivasyon kaynağı (Newton,1997; Maloney ve Boßteutscher, 2007; Rothstein, 2009; Kalaycıoğlu, 2007); yoksulluğun azaltılmasında ve refahın toplumsal tabana yayılmasında bir aracı (Collier, 2002; Knack, 2002; Krishna, 2008; Woolcock ve Radin, 2008; Foschi, 2008; Groatert, 2001) aile, akrabalık, komşuluk, arkadaşlık ve buna benzer yakın ilişkilerin sosyalliklerini anlama ve bir sosyal politika oluşturma (Hogan, 2001; Furstenberg ve Kaplan, 2004; Kawachi ve Berkman, 2003) eğitimde fırsat eşitliği sağlama; sivil örgütlenme düzeyleri ve ortak eylem ortamlarına bir kaynak oluşturma; ya da toplumsal yapıya dair farklı boyutlarda bir kilit unsur olarak (Grootaert, Narayan, Jones ve Woolcock, 2004; Grootaert, van Bastelaer, 2001) sosyal sermayenin ele alınması, ölçülmesi ve ortaya konulması önem arz etmektedir.

sosyal sermayenin ölçümlerinin analizinde ve yorumlanmasında gereklidir (Harper, 2002; 5)[26]

Tıpkı OECD gibi sosyal sermaye ile ilgili araştırmalarla *Dünya Bankası,* kavramın ölçülmesinde ve ekonomik kalkınma ile olan ilişkisini belirginleştirmesinde önemli sonuçlar elde etmiştir. Yapılan çalışmalarda sosyal sermaye ekonomik kalkınmanın kayıp halkası olarak kavramsallaştırılmıştır [27] . Dünya bankası araştırmacıları sosyal sermayeyi iki ana eksende incelemişlerdir; yapısal sosyal sermaye (structural) ve kültürel-bilişsel (cognitive) sosyal sermaye olarak (Krishna ve Uphoff, 1999:2). Toplumsal ağlar, dernekler ve organizasyonlar yapısal kaynaklar olarak tanımlanmıştır. Demokratik kurumlar, hükümet, eğitim, din vb. gibi kurumsal kaynaklar bu boyutta anlaşılmaktadır. Güven, değerler, karşılıklılık, normlar vb. gibi unsurlar ise bilişsel sosyal sermaye olarak tanımlanmıştır. İki ana türde incelenen sosyal sermayeyi ölçmek için altı alt boyut dikkate alınmıştır. Buna göre; (*ı*) Gruplar ve ağlar, (*ıı*) Güven ve dayanışma, (*ııı*) Kolektif eylem ve işbirliği, (*ıv*) Bilgi ve iletişim,(*v*) Sosyal uyum ve içerme, (*vı*) Yetkilendirme ve siyasal eylem gibi başlıklar sosyal sermaye ölçümünde kıstas alınmıştır (Grootaert, Narayan, Jones ve Woolcock, 2004; Grootaert, van Bastelaer, 2001, 8-10; Jones ve Woolcock, 2009, 381-382).

Sermayenin diğer biçimlerinden farklı olarak, sosyal sermaye, toplumsal ilişkilerin doğasında yerleşik (embedded) kaynaklardır. Dolayısıyla, sermayenin diğer biçimlerinden farklı olarak bazı göstergeler ölçüm için önemlidir. Buna göre, sosyal sermaye ölçümlerinde üzerinde uzlaşılan ortak kıstas genel güven düzeyidir. Genelleştirilmiş güven ve sosyal sermayenin boyutları arasında kurulan doğrusal ilişkiye göre; insanların birlikte hareket etmeleri ve ortak bir değer yönelimine sahip olmaları, aynı zamanda her anlamda toplumsal katılım düzeyinin yüksek olması genel güven düzeyi ile ilişkilidir. Sivil örgütlenmelerin ya da gönüllü üyeliklerin sayısıyla da doğrudan ilişkisi olduğu düşünülen genelleştirilmiş güven düzeyinin

[26] OECD'nin sosyal sermaye alt boyutları ve göstergeleri olarak kategorize ettiği bu bölüme ilişkin daha detaylı bilgi için bkz. Dave Ruston ve Lola Akinrodoye, Social Capital Question Bank 2002.

[27] Kayıp Halka (missing link), metaforu, Dünya Bankası'nın sürdürülebilir ekonomik kalkınma modellerine ilişkin arayışlarda ortaya konulmuştur. Bu kavram ekonomik kalkınmanın fiziki ve beşeri sermaye unsurlarına indirgenmesi ile temelde eksik bırakılan ya da unutulan bir öğenin sosyal sermayenin önemine vurgu yapmaktadır. Bkz. (Grootaert 1998)

ölçülmesi Ron Inglehart'ın da başında bulunduğu Dünya Değerler Araştırması[28] (DDA)' nda kullanılan bir takım sorularla mümkün olabilmektedir. Bu sorular; (*ı*) Sizce insanların geneline güvenilebilir mi? Ya da başkalarıyla bir iş yaparken ya da ilişki kurarken dikkati elden bırakmamak mı lazım?; (*ıı*) Sizce, insanlar genellikle yardımsever midir? Ya da kendi çıkarlarını mı gözetirler?; (*ııı*) Size göre; İnsanların çoğu fırsat bulduklarında, menfaat teminine mi çalışırlar, dürüst mü olurlar?. (www.worldvaluessurvey.org)

Yukarıda ifade edildiği gibi oluşturulan sorularla ölçülmeye çalışılan güven düzeyinin yanında DDA'da derneklere üyelik, gönüllü faaliyetlere katılım, sivil toplum örgütlenmelerinde üstlenilen görevler, siyasal katılım gibi sosyal sermaye için farklı ölçüm düzeyleri de kullanılmaktadır. Sosyal sermayenin ölçülmesine yönelik daha kapsayıcı olarak ortaya konulan bir başka yaklaşıma göre, sosyal sermaye üç düzeyde incelenebilir; Mikro (micro), Orta (meso), Makro (macro) (Chiesi, 2007: 2; Grootaert, 2001: 11). Mikro düzeyde (özel alanda) bireysel sosyal sermaye ölçümü mümkün olmaktadır. Buna göre; farkındalık (Coleman, 1990; Lin, 2000), işbirliği, kişisel güven (Möllering, 2006;), sadakat, itibar, karizma (Glaser, 2002; Lin, 2000), sosyal ağlarda hassas bilgilere ulaşabilme (Gronavetter, 1973) gibi mikro düzeyde sosyal sermaye ölçülebilmektedir. Makro düzeyde ise sosyal sermayenin dinamikleri kamusal yarar gibi ulusal veya uluslar arası düzlemde temsil edilmektedir. Yurttaşlık erdemi ve sivil katılma (Putnam, 1993; Norris, 2001), kurumsal güven, paylaşılan normlar ve değerler (Fukuyama, 1995; Ostrom, 2000), oyunun kuralları, gönüllü birliklere üyelik (Hall, 2002). Bunlarla birlikte, ülkelerin refah düzeyleri ve yoksulluk oranları, yönetişim sistemleri, ülkeler arasındaki karşılaştırmalı ekonometrik analizler ve ekonomik performans göstergeleri, sivil ve siyasi özgürlüklerin oranları, siyasal istikrarlılık ve siyasal şiddet oranları gibi unsurlar makro düzeyde sosyal sermayenin göstergeleri olarak sayılabilir. Orta düzeyde ise kolektiviteye referansla, sosyal kimlik ve aidiyet, müşterek faydaya dönük iştirakler, üyelerin yer alabildiği diğerlerinin ötelendiği ortak çevre/muhit (Durlauf, 2005), organizasyonlar (Coleman, 1990) gibi yerel düzeyde, kurumsal ve

[28] Türkiye için genel güven düzeyini gösteren geriye dönük en eski veriler Dünya Değerler Araştırmasının gerçekleştirdiği araştırmalara dayanmaktadır. Türkiye'de ilk olarak 1990 yılında başlayan araştırma farklı zaman aralıklarıyla gerçekleştirilmeye devam etmektedir.

örgütsel ilişkiler ve sosyal ağlar (network) seviyesinde ölçülmektedir. Yani toplumsal temelde sivil ağlara ve gönüllü faaliyetlere katılım oranları, siyasal katılım oranları, komşuluk, dini cemaatlere olan bağlılıklar gibi unsurlar meso seviyede sosyal sermayenin göstergeleri olarak ölçülebilmektedir.

Sosyal sermayeyi yerel düzeyde ölçmeyi amaçlayan bu çalışma için Jenny Onyx ve Paul Bullen (2000: 39) tarafından oluşturulan soru formu kullanılmıştır. Yazarlar dünya genelinde sosyal sermayeyi ölçmek üzere geliştirilen soruları derleyen bir soru formu sayesinde sosyal sermayeyi alt boyutları ile ölçümlemişlerdir. Sekiz alt boyut ihtiva eden bu çalışmada, sosyal sermaye araştırmacılarının da yaklaşımları dikkate alınarak her bir boyutta soru kümeleri oluşturulmuştur. Sosyal sermayenin boyutları; (*ı*) Güven ve emniyet hissi, (*ıı*) Topluluklara katılım, (*ıı*) İş ilişkileri, (*ıv*) Farklılığın hoş görülmesi, (*v*) Komşuluk ilişkileri, (*vı*) Hayatın değeri, (*vıı*) Aile ve arkadaşlık ilişkileri, (*vıı*) Sosyal ilişkilerde olumlu etkiler olarak belirlenmiştir.

Bu tez çalışmasının mahiyeti ve hedefleri düşünülerek Onyx ve Bullen'in geliştirdiği sosyal sermaye soru formu ölçme aracı olarak kullanılmıştır. Topluluk ile ilişkili soruları ihtiva etmesi ve hemen her boyutta sosyal sermayenin ölçülmesi için kullanılagelen sorulara yer vermesi nedeniyle bu soru formu bazı değişiklikler ve uyarlamalarla kullanılmıştır. Ek olarak sosyal sermaye ve topluluk duygusu ile ilgili olduğu düşünülen bir takım sorular geliştirilmiş ve ayrıca uluslar arası araştırmalarda kullanılan sorulara -aynen ya da uyarlanarak- yer verilmiştir.

3. 1. 3. Topluluk Duygusunu Ölçmek

Araştırmaya yön veren iki ana eksenden biri olarak topluluk duygusu, münferit bir analize tabi tutulmasına karşın, sosyal sermaye için açıklayıcı bir değişken olarak sahip olduğu potansiyel değer üzerinden de analiz edimiştir. Bu çalışma kapsamında, müşterek zeminlerde üretilen sosyal hayatın barındırdığı sosyal sermaye gücünün, topluluk çevresinde nasıl inşa edildiği, algılandığı ve kullanışlı hale geldiği incelenmiştir. Özel bir ilişki ve bağlanma biçimini üreten topluluğun, güven, dayanışma, işbirliği, yardımlaşma gibi toplumsal yapıya içkin ilişki tarzlarını süreklileştirmesi birey ve toplum için olumlu bir özellik olarak belirir. Sürekli ve

karşılıklı paylaşılan sosyal ilişki biçimlerini üreten topluluk, bireyleri ortak paydada buluşturabilir. Bireysel anlamda elde edilmesi güç olan amaçları gerçekleştirmede ya da üstesinden gelinemeyecek sorunları çözmede topluluğun yapısal kaynakları bireyler için ya da topluluğun kendisi için kullanışlı birer sosyal sermaye kaynağına dönüşür. Bununla beraber topluluğun sahip olduğu sınırlar, biz ve öteki ya da grup içi ve grup dışı olarak toplumsal alanda bir ayrışmanın da kaynağı olabilir. Topluluk sahip olduğu değerler ve kimlik unsurları ile üyeleri için aidiyet bağları üretirken aynı zamanda üye olmayanlar ya da topluluğun parçası olmayanlar için dışsallıklar ve ötekileştirici unsurlar üretir. Bu anlamda bir çatışma potansiyelini de doğasında barındırır29.

Topluluk duygusu salt psikolojik bazı alt boyutları da içermesi ile bu çalışma kapsamında sınırlandırılarak ele alınmıştır. 1977'de, Sarason, ilk olarak psikolojik topluluk duygusu olarak adlandırdığında, kavramın ölçülmesinin zorluklarını da fark etmişti (Obst, Zinkiewicz ve Smith, 2002: 88). Sarason aynı zamanda topluluk duygusunun karakteristik özellikleri olarak; "ötekilerle benzerliklerin algılanması, ötekilerle bağlılığın kabulü, bu bağlılığı sağlamak için ötekilerin onlardan bekledikleri bir şeyi vermeye veya yapmaya gönüllü olmayı, daha güvenilir ve istikrarlı bir yapının bir parçası olduğunu hissetmeyi" not etmiştir (akt. Obst, Zinkiewicz ve Smith, 2002: 88).

Sarason'un ilkesel olarak ortaya koyduğu bu kavramın diğer bilim dalları için uygulanabilir ve kullanışlı bir boyuta taşınması McMillan ve Chavis'in çalışmalarıyla mümkün olmuştur. Topluluk duygusunu dört boyutta tasnif ederek ölçülmesini kolaylaştırmışlardır. Bu boyutlar; (*ı*) Üyelik, (*ıı*) Etki, (*ııı*) Bütünleşme ve ihtiyaçların giderilmesi, (*ıv*) Paylaşılan duygusal ilişki şeklindedir (McMillan ve Chavis, 1986: 6-23; McMillan, 1996: 315-325). Bu boyutlar birey ve topluluk arasındaki ilişkinin mahiyetini ve çerçevesini gösterir bir indeks oluşturmuştur. Bu

---

[29] Bu ilişki önceki bölümlerde, bağlayıcı (veya dışsallaştıran) ve köprü oluşturan (veya içeren) sosyal sermaye türleri (Putnam, 2000: 22) olarak ele alındı. Topluluğa isnat edilen pek çok hususiyetin sosyal sermaye literatüründe karşılık bulması aradaki ilişkinin doğrusal bir zeminde kurulduğunu göstermektedir.

boyutları ölçmek üzere geliştirilen ölçek ise bu indeksi ve başka bazı çalışmaları da kapsayan geniş bir ölçek olarak Patricia Obst, Lucy Zinkiewicz ve Sandy Smith (2002a, 2002b, 2002c) tarafından dizayn edilmiştir. Bu ölçek beş faktör içermektedir. Bunlar; (*ı*) Aidiyet, (*ıı*) Bağlar ve değerler, (*ııı*) Arkadaşlık ve destek olma, (*ıv*) Kimlik bilinci, (*v*) Sosyal Etki.

3. 1. 4. Araştırmanın Kapsamı ve Sınırlılıkları

Yerel düzeyde sosyal sermayeyi sorunsallaştıran ve topluluk çerçevesinde anlamayı hedefleyen bu çalışma Konya kent merkezi ile sınırlandırılmıştır. Araştırma evreni olarak kent merkezi ile sınırlandırılması Konya ili için genellenebilir sonuçlara ulaşılmasını engellemiştir. Dolayısıyla yapılan analizler ve çıkarımlar salt kent merkezi ile sınırlandırılmış, kırsal alanın sosyal sermaye rezervleri çalışmanın kapsamı dışında tutulmuştur.

Türkiye'de sosyal bilimsel ilgiye henüz yeni mazhar olabilmiş konulardan biri olarak sosyal sermaye çalışmaları için ortak bir bilgi havuzunun olmayışı -bu tezin ortaya koyduğu bilgilerin sınanabilirliği açısından- önemli bir handikap olarak değerlendirilebilir. Özellikle Avrupa ve Amerika menşeli çalışmalarda uzun süreli veri setlerinin çözümlenmesi ve ulusal ya da uluslar arası araştırmalarda geriye dönük verilerin kullanılması ile ölçülebilen sosyal sermaye düzeyi, Türkiye için mümkün olamamıştır. Türkiye'nin toplumsal yapısı ile ilgili münferit çalışmalar ve özel alanlarda gerçekleştirilen araştırmalar kapsamlı bir çerçeve inşa etmek için yeterli olamamaktadır. Belirli periyotlarla gerçekleştirilen genel toplumsal yapı araştırmalarından (Gallup, Eurobarometer vb.), dünya ve Avrupa değerler araştırmalarından (World Value Survey, European Value Survey), ulusal ya da dünya genelinde süregelen siyasal, sosyal, ekonomik bazı araştırma setlerinin ihtiva ettiği veri birikiminden damıtılabilen bir takım bilgilerle Türkiye için bazı sonuçlar kestirebilmek mümkündür. Bu çalışma kapsamında da elde edilen bazı bilgiler lüzum görüldükçe karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Türkiye geneli için devletin resmi

kurumları tarafından yayınlanan bir takım istatistiklere de bu anlamda yer verilmiştir. Konya iline ait yapılan çalışmalar da yine bu minvalde yol gösterici olmuştur[30].

Sosyal sermaye siyasetten ekonomiye, eğitimden sağlığa geniş bir alanda çeşitli boyutlarda analiz edilebilen bir konudur. Bu çalışma ise sosyal sermayeyi topluluk çerçevesinde ortaya çıkan sosyal ilişkiler ile analiz etmeye çalışmıştır. Dolayısıyla araştırma topluluk ve sosyal sermaye arasındaki ilişkinin anlaşılması ile sınırlandırılmıştır.

3. 1. 5. Örneklem

Araştırma Konya kent merkezinde yer alan üç ilçede gerçekleştirilmiştir. Araştırma için kent merkezinde yer alan üç ilçenin nüfusları dikkate alınmış, örneklem ilçe nüfus oranlarını yansıtacak yüzdelere bölünmüştür. İstatistik kurumunun 2010 yılı nüfus istatistiklerine göre Konya kent merkezi nüfusu yüzdelik dağılımı Selçuklu %47,8; Meram %28,9 ve Karatay %23,4'tür (bkz. Tablo 72). Araştırmanın örneklemi nüfus yoğunluğu gözetilerek seçilmiştir. Buna göre örneklemin dağılımı ise Selçuklu %49,6; Meram %30,1 ve Karatay %20,3 şeklinde gerçekleşmiştir. Merkez üç ilçenin nüfus istatistikleri ile karşılaştırıldığında elde edilen dağılımın temsil kabiliyetinin olduğu görülmektedir. Bu ilçelerde yer alan mahallelerden tesadüfi olarak seçilen adreslere gidilerek anket uygulaması yüz yüze gerçekleştirilmiştir. Bu görüşmelerde ilgili adreslerde hane halkından yalnızca 18 yaşından büyük olan hane reisi veya eşi ile anket uygulaması gerçekleştirilmiştir. 1750 civarında anket uygulaması gerçekleştirilmiş, elde edilen anketlerin değerlendirme için uygun olmayanları elenerek toplam 1511 anket formu çalışma kapsamında değerlendirilmiştir.

3. 1. 6. Kullanılan Soru Formunun Özellikleri

Araştırma sosyal sermaye ve topluluk duygusu ile iki ana eksende ilerlese de uygulanan anket formunda dört temel boyut yer almıştır. Araştırmaya katılanların sosyo demografik özelliklerini gösterir alt kısmında, çalışmaya katılan insanların

[30] Konya ili özelinde gerçekleştirilen bazı araştırmalar bu tez çalışması için yol gösterici olmuştur. Daha detaylı bilgi için bkz. (Topçuoğlu, 2003; Koyuncu, 2005; Konya BŞB. Sosyal Doku Araştırması, 2006)

toplumsal konumları tespit edilmeye çalışılmıştır (Demografik bilgiler başlığını taşıyan, K1'den başlayan ve K12 ile biten soru grubudur).

Bir diğer alt boyut ise sosyal sermaye göstergeleri olarak görülen, uluslar arası ölçümlerde de kullanılan çeşitli sorulara yer verilmiştir. Bu sorular sosyal sermaye düzeyi hakkında ön kestirim yapabilmeyi salık veren ve temel düzeyde sosyal sermaye kaynaklarını ölçen sorulardır. Bu grupta (B1'den başlayarak B10 ile sona eren grup) genel memnuniyet düzeyleri (B1) ve dindarlık (B4) gibi tanımlayıcı sorular yer almış, sivil toplumsal faaliyetlere katılımı formel ve gönüllülük esasında ölçen sorulara yer verilmiş (B2) ve sosyal ilişki ağlarını ölçmek üzere olağan üstü durumlar için yardım istenecek kişi ve kurumlar (B3, B10) sorulmuştur. Bu grupta yer alan diğer sorular (B5, B6) ise çeşitli eylem kalıplarına olan katılım düzeylerini göstermeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Bu grupta yer alan sorular ile Putnam'ın izinden gidilerek, insanların toplumsal ve siyasal katılma düzeyleri üzerinden sosyal sermaye rezervleri anlaşılmak istenmiştir. Bu bölümde sosyal sermayenin bir diğer göstergesi olan ve dünya değerler araştırması gibi uluslararası ölçeklerde kullanılan güven sorularına yer verilmiştir (B7, B8, B9).

Üçüncü alt boyutta yer alan sorular sosyal sermaye konusunu sekiz alt boyutta ölçmeyi amaçlayan, Jenny Onyx ve Paul Bullen tarafından geliştirilen soru grubudur (C1-C36). Bu soru grubu bir ölçek gibi işlem görebilecek ve bir arada toplam değerlendirmeye imkân tanıyacak şekilde dörtlü derecelendirme içeren cevap seçenekleri ile kullanılmıştır. Bu şekilde kullanılması ile değerlendirme esnasında hem genel bir puanlamaya hem de alt boyutlarda puanlama yapılabilmesi mümkün olmuştur.

Dördüncü grupta ise topluluk duygusu ölçeğine yer verilmiştir (A1-A59). Altı faktörden oluşan bu ölçeğin güvenirlik katsayısı oldukça yüksek düzeyde tespit edilmiştir (KMO testinde güvenilirlik oranı: ,957). Toplam varyansın %46,159'unu açıklayan bu ölçeğe uygulanan faktör analizi ile toplam dokuz ifade değerlendirme dışı bırakılarak, altı faktör tespit edilmiştir. *(ı) Mahalleye Aidiyet, (ıı) Mahallede Gündelik Hayat ve Komşuluk, (ııı) Güven, Etki ve Sosyal İlişki, (ıv) Bağlılık ve Paylaşılan Duygusal İlişki, (v) Yardımlaşma, Dayanışma ve İhtiyaçların Giderilmesi, (vı) Mahallede Sosyal Uyum ve Diğerkâmlık.*

3. 1. 7. Araştırmada Kullanılan İstatistikî Teknikler

Araştırmada elde edilen veriler SPSS 16.00 paket programı ile analiz edilmiştir. Öncelikle betimleyici frekans tablolarına yer verilmiş, alandan toplanan verilerin genel dağılımları tespit edilmiştir. Böylece yapılacak analizler için değişkenler tespit edilebilmiş, ortalama değerler ve dağılımlar görülmüştür. Topluluk duygusu ölçeğine faktör analizi yapılmış, böylece ölçeğin toplam varyans içerisindeki ölçme gücü, güvenirliği ve alt boyutları tespit edilebilmiştir. Her bir faktör için Z puanları hesaplanmış diğer istatistik analizler için uygun hale getirilmiştir. Değişkenler arasındaki ilişkileri değişik boyutlarda analiz edebilmek ve farklılıkları görebilmek amacıyla çeşitli fark ve ilişki testleri kullanılmıştır. Tek yönlü ANOVA, t-testi ve Ki-kare analizleri ile değişkenler arasındaki farklılaşmalar ve ilişkiler p değeri üzerinden incelenmiştir. Yapılan ANOVA analizleri için ortalamaların dağılım grafikleri de ayrıca sunulmuştur. Bununla birlikte sosyal sermaye indeksi oluşturulmuş ve elde edilen toplam değer regresyon analizi marifetiyle incelenmiştir. Bu analiz ile sosyal sermaye indeksine etki eden unsurlar bir model içerisinde birlikte değerlendirilmiştir.

3. 2. ALAN ARAŞTIRMASI VERİLERİNİN ANALİZİ

Alandan toplanan verilerin işlenmesi ve analizlerin yapılması bu bölümün ana çerçevesini oluşturacaktır. Araştırmanın teorisinde ortaya konulan bir takım düşünce, hipotez ve sorulara karşılık gelecek bulgular ve cevaplar bu bölümde ortaya konulacaktır. Dolayısıyla bu bölüm teori ve pratik arasında kurulacak olan ilişkinin test edileceği alan olacaktır. Bu başlık altında ilk olarak araştırmaya katılan örneklemin sosyolojik özellikleri betimlenecektir. Frekans ve ortalama tablolarından faydalanılarak sonuçların ortaya konulmasına çalışılacak olan bu bölüm, öncelikle araştırmanın evreni ve örneklem arasındaki dengenin ve yeterliliğin ortaya konulması için gereklidir. İkinci olarak araştırmanın gerçekleştiği toplumsal alana ilişkin bilgilerin net bir şekilde ortaya konulması, sonraki bölümlerde yapılacak olan analizlerin de anlaşılmasını kolaylaştıracaktır.

Genel toplumsal göstergeleri ortaya koyan ilk tespitlerin ardından sosyal sermaye konusunu detaylandırmayı sağlayacak olan veriler işlenecektir. Betimleyici analizler ve fark testleri ile konuya ilişkin bazı toplumsal göstergeler ve kaynaklar anlaşılmaya çalışılacaktır. Üçüncü başlık altında ise sosyal sermaye konusu sistematik bir şekilde analiz edilecektir. Burada sosyal sermaye ölçeği olarak geliştirilen soru grubunun çeşitli alt başlıklar ve toplam puan değerleri üzerinden ilişki ve fark testleri incelenecektir. Dördüncü başlık ise araştırmanın ikinci önemli boyutunu oluşturan topluluk duygusu konusuna odaklanacaktır. Burada topluluk duygusu ölçeğinin alt faktörleri çeşitli değişkenler eşliğinde incelenecektir. Beşinci ve son boyutta ise sosyal sermaye düzeyine etki eden diğer faktörler ve değişkenlerin toplam bir değerlendirmesini yapmak ve oluşturulan modelin geçerliğini sınamak üzere regresyon analizi sonuçlarına değinilecektir. Böylece sosyal sermayeyi açıklayan unsurların hangileri olduğu ve etkilerinin hangi düzeyde olduğunun tespiti yapılacaktır. Son olarak genel bir değerlendirmeyi de içeren sonuç bölümüyle analizler ve yorumlar nihayet bulacaktır.

3. 2. 1. Genel Toplumsal Göstergeler

Sosyo-demografik özellikler, araştırmanın konusu, amacı ve inceleme alanına ilişkin derinlikli analizlerin yapılabilmesi ve toplumsal farklılaşmaları görebilmek

amacıyla gerekli olan bağımsız değişkenleri ihtiva etmektedir. Analize başlamadan önce unutulmaması gereken bir husus da gerek cinsiyet, gerek bölgesel bazı dağılımlarda ortaya çıkan rakamsal farkların herhangi bir yanılgıya sebep olmaması gerektiğidir. Zira araştırmanın metodolojisinde ifade edildiği üzere evreni temsil etmek üzere seçilen örneklemin sayısal oranlarının üstünde bir rakama ulaşılmış, bunun yanında sahadan toplanan anketlerin bazıları analize uygun bulunmayarak değerlendirme dışı bırakılmıştır.

Bu başlık altında incelenecek olan tablolar ve veriler ile alana ilişkin demografik değişkenlerin ortaya konulması, örneklemin sosyal ve kültürel bir takım göstergeler eşliğinde sunulması düşünülmektedir. Bu bağlamda cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi, ekonomik göstergeler, sahip olunan ev, doğum yeri ve anketin yapıldığı bölgeler gibi belli başlı bir takım betimleyici tablolar incelenecektir.

Tablo - 1: Cinsiyet Dağılımı

	Sayı	**Yüzde**
Erkek	659	43,6
Kadın	852	56,4
Toplam	**1511**	**100,0**

Araştırma kapsamında ulaşılan insanların cinsiyet dağılımına kadınların oranı erkeklere göre daha fazladır. Beklenilen değerler %6 oranında bir farklılık göstermektedir. Bu farklılığın ortaya çıkmasında öncelikli sebep olarak araştırmanın yapıldığı haneye ulaşılan zaman dilimlerinde kadınların yoğunlukta olması, değerlendirme dışı bırakılan anketler dolayısıyla dengenin yitirilmesi ve araştırmaya katılan erkeklerin kadınlara göre daha gönülsüz olması sayılabilir. Bütün bu sebeplerden sonra araştırmaya iştirak eden insanların cinsiyet dağılımına bakıldığında kadınların %56,4 olduğunu, erkeklerin ise %43,6 olduğunu görebiliriz. Kotalı tesadüfi örneklem tekniği ile cinsiyet dağılımına ilişkin elde edilen bu veriler, istatistiki analizler için temsil gücüne sahiptir.

Tablo - 2: Yaş Dağılımı Ortalama Tablosu

	Toplam	**En Düşük**	**En Yüksek**	**Ortalama**	**Standart Sapma**
Yaş	1511	18	83	39,91	12,048

Tablo - 3: Yaş Dağılımı (Kategorik)

	Sayı	**Yüzde**
18 – 29	332	22,0
30 – 39	439	29,1
40 – 49	429	28,4
50 – +	311	20,6
Toplam	**1511**	**100,0**

Yaş bağımsız değişkeni için sorulan soru kategorik olarak hazırlanmamış, ankete katılanlardan yaşlarını belirtmeleri istenmiştir. Böylece örneklemin yaş ortalamaları alınabilmiştir. Buna göre örneklemin yaş dağılımının ortalaması 39 – 40 yaşları civarında gerçekleşmiş, en düşük yaş oranı 18 olurken en yüksek yaş oranı ise 83 olarak ortaya çıkmıştır. Standart sapma değeri ise 12, 048 oranında ortaya çıkmıştır.

Örneklemin yaş dağılımı, elde edilen verilerin yüzdeleri ve sayıları itibariyle kategorik olarak görülebilmesi ve istatistikî analizlerde kullanılabilirlik alanını artırmak amacıyla belirli yaş aralıklarına bölünmüştür. Dağılımın dört farklı kategori ile değerlendirmeleri alınmış böylece %29,1 oranı ile en yüksek dağılım 30 – 39 yaş aralığında ortaya çıkmıştır. İkinci en yüksek yoğunluk ise 40 – 49 yaş arasında %28,4 ile karşımıza çıkmaktadır. Yaş dağılımının bu şekilde oluşması, anketin özellikle bir aile büyüğüne uygulama zorunluluğundan/tercihinden dolayıdır. Çalışmanın konusu ve hedefleri içerisinde yer almayan gençlerin, özel bir inceleme alanı olarak başka bir çalışmanın konusu olabileceği düşünülmektedir. Bu çalışma kapsamında ise esas olarak incelenmesi istenen toplumsal birim, aileyi yönlendiren ve komşuluk ilişkileri gibi yaygın sosyalliklere dâhil olacağı düşünülen aile büyükleridir. Dolayısıyla yaş değişkeni açısından ortaya çıkan oranların otuzlu ve kırklı yaşlarda yoğunlaşması doğal bir sonuçtur.

Tablo - 4: Medeni Durum

	Sayı	Yüzde
Evli	1238	81,9
Hiç evlenmemiş	181	12,0
Eşi ölmüş	60	4,0
Boşanmış	32	2,1
Toplam	**1511**	**100,0**

Daha önce de belirtildiği üzere araştırmaya konu olan örneklem erişkin bireyleri kapsamaktadır. Dâhil olunan sosyal ilişki ağları ve toplumsal yapı içerisinde üstlenilen rolleri gereği gençlerin bir bölümü ve çocuklar araştırma kapsamının dışında tutulmuştur. Görüşmeler yalnızca hane büyükleri ile gerçekleştirilmiştir. Fakat medeni durumlarıyla ilgili olarak herhangi bir kota uygulanmamıştır. Dolayısıyla hâlihazırda evli olan, yalnız yaşayan, boşanmış olan, ya da dul olarak hayatına devam eden insanlarla görüşmeler yapılmıştır. Bu tabloya göre araştırmaya katılanların medeni durumları itibariyle önemli bir kısmının evli (%81, 9) olduğu görülmektedir. Bunun yanında hiç evlenmemiş olan 181 kişilik (%12) bir örneklemin olduğu görülmektedir. Dikkat çekici bir oran ise % 2,1'lik (32 kişi) boşanmış insanların oluşturduğu gruptur. Bu orana önem atfedilmesinin bir sebebi, bugünün batılı modern toplumlarındaki sosyal sermayenin azalmasının en bariz göstergesi olarak evlilik oranlarının düşmesine, kadınların kamusal alandaki görünümlerine paralel olarak düşüşe geçtiği ileri sürülen aile değerlerine ve sayısının azaldığı ileri sürülen sağlıklı aile ortamlarına tezat oluşturabilecek bir istatistik ile karşılaşılmasıdır. Aile, cinsiyet ve sosyal sermaye arasında kurulacak olan korelâsyonlar ile bu sav, daha açık bir şekilde ileri istatistikî analizler sayesinde görülecektir.

Tablo - 5: Doğum Yeri Dağılımı

	Sayı	Yüzde
Konya Merkez	820	54,3
Konya İlçe ve Kasaba	327	21,6
Başka Bir Şehir	351	23,2
Yurt Dışı	13	,9
Toplam	**1511**	**100,0**

İnsanların doğdukları şehirde yaşıyor olmaları ile şehre ve şehrin insanlarına karşı bağlılık duygusu geliştirmeleri arasında olumlu bir ilişki kurulabilir. İçinde doğulan çevrenin sosyo-kültürel ortamı hiç kuşkusuz bireyin yerel toplumsal kabulleri içselleştirmesini, yaşama tarzını benimsemesini sağlarken, sosyal ilişkiler boyutunda da benzerliği üretebilir. Türkiye'deki diğer pek çok büyük şehrinden farklı olarak Konya'nın nüfus yapısı çok çeşitliliği değil, kendi içinde homojen bir yapıyı barındırmaktadır. Sözgelimi Konya, nüfus yoğunluğu ve çeşitliliği ile ülkenin diğer büyük şehirlerinden özellikle İstanbul veya Ankara gibi daha kozmopolit şehirlerden farklılaşmaktadır (bkz. Tablo 73). Bu haliyle araştırmaya konu olan insanların doğum yeri dağılımına bakıldığında belki diğer büyük şehirlerden farklı olarak Konya merkez (% 54,3 oranı ile 820 kişi) ve Konya'ya bağlı ilçe ve kasabalarda doğanların (%21,6 oranı ile 327 kişi) toplam oranı %75,9 ile yüksek bir seviyede çıkmıştır. Bunun yanında diğer büyük şehirlerin aksine başka şehirlerde doğan insanların oranı (% 23,2) görece düşük çıkmıştır.

Tablo - 6: Eğitim Düzeyi

	Sayı	**Yüzde**
Hiç bir okul bitirmemiş	31	2,1
İlköğretim/ortaokul	718	47,5
Lise	404	26,7
Yüksek okul ve üniversite	358	23,7
Toplam	**1511**	**100,0**

Araştırmanın bir diğer önemli bağımsız değişkeni eğitimdir. Sosyal sermaye araştırmalarında eğitime atfedilen önem, (sosyal sermaye kavramının ilk kullanımlarına referansla düşünülürse) öğrencilerin başarı düzeylerinin artırılmasına pozitif etkileri dolayısıyladır. Sosyal ağların ve çevrenin imkânları eğitim başarısının artırılmasında etkin bir şekilde kullanılabilir. Bu anlamda eğitim başarısı sahip olunan sosyal sermaye rezervleriyle güçlü bir paralellik arz eder. Fakat eğitim düzeyinin sosyal sermaye ile olan ilişkisi bu çalışmanın bir konusu değildir. Daha ziyade eğitim sosyal sermayeyinin anlaşılmasında bir değişken olarak görülmektedir. Örneklemin eğitim düzeylerine bakıldığında ise ilköğretim/ortaokul (718 kişi, % 47,5) seviyesinde

bir yoğunlaşmanın olduğu görülmektedir. Bunun yanında lise (404 kişi, %26,7) ve yüksek okul/üniversite (358 kişi, %23,7) de bir başka yoğunlaşma alanıdır.

Tablo - 7: Meslek Kategorileri

	Sayı	**Yüzde**
Memur	119	7,9
Esnaf (konfeksiyoncu, terzi)	162	10,7
İşçi (elektrik Teknisyeni, şoför, çocuk bakıcısı)	230	15,2
Profesyonel (doktor, mühendis, avukat)	110	7,3
Serbest meslek	91	6,0
Öğretmen, polis.	127	8,4
Ev hanımı	539	35,7
Emekli	126	8,3
İşsiz	7	,5
Toplam	**1511**	**100,0**

Araştırmada meslek kategorileri oluşturulurken ücret ve statü dengeleri gözetilmiştir. Fakat saha uygulaması esnasında insanlardan belirlenmiş kategoriler sunulmamış, bunun yerine kendilerinin ifade ettiği mesleki uğraşları olduğu gibi kayıt altına alınmıştır. Daha sonra elde edilen bu meslekler ve uğraşlar kategorize edilerek bir tablo haline getirimiştir. Örneklemin mesleki dağılımları konusunda ilginç bir tablo oluşmuştur. Buna göre herhangi bir meslek ve uğraş sahibi olmayanlar arasında ortaya çıkan ayrışmanın rakamlarla ifadesi kendi içinde bir dengesizlik gibi görülebilir. Bunun bir sebebi, ev hanımı olmanın herhangi bir mesleki karşılığının bulunmayışıdır. İkinci olarak ankete katılanlar arasında ev hanımlarının yüksek oranda görülmesi (539 kişi, %35,7) anketin yapıldığı sırada hanede bulunanların kadın ağırlıklı olmasından kaynaklanmaktadır. Ayrıca anketin zamanlaması ve adrese gidilerek uygulamanın gerçekleştirilmesi bu sonucun ortaya çıkmasını sağlamıştır. Bunun yanında Konya iline ait başka çalışmalar da bu oranları doğrulayan referans kaynağı olmuştur. Konya'da ikamet eden bayanların büyük oranda ev kadını olması ve çalışma hayatında görünür ol(a)mamaları sosyal sermaye teorisi içinde ayrıca değerlendirilmeyi gerektirmektedir. Mesleki dağılımlara bakıldığında araştırmaya katılanlar arasında ücretli işçi olarak çalışanlar (230 kişi, %15,2) ve esnaflar da (162 kişi, %10,7) görecek yüksek oranlarda ortaya çıkmıştır. Daha sonra sırasıyla öğretmen, polis gibi (127 kişi, %8,4) lisans ve yüksek okul mezunu seviyesinde birim

memuriyetleri gelmektedir. Emekliler (126 kişi, %8,3), lise ve yüksek okul mezunu alt birim memuriyetler (119 kişi, %7,9), mesleklerinde uzmanlık seviyesinde olan doktor, yönetici, avukat, mühendis gibi (110 kişi, 7,3) hem devlet kurumlarında hem özel sektörde çalışan profesyoneller, son olarak ise serbest meslek sahibi (91 kişi, % 6) insanlardan oluşanların kategorisi sıralanmaktadır.

Tablo - 8: Evde Beraber Yaşayanlar Dağılımı

	Sayı	**Yüzde**
Yalnız	28	1,9
Eş	170	11,3
Çocuklar	53	3,5
Aile büyükleri	178	11,8
Akrabalar	9	,6
Eş ve çocuklar	924	61,2
Eş, çocuklar ve aile büyükleri	139	9,2
Çocuklar ve aile büyükleri	10	,7
Toplam	**1511**	**100,0**

Konya şehrindeki ailelerde genel itibari ile geniş ailelere özgü bazı geleneksel izler görülebilir. Tam anlamıyla geniş aile olmasa da yaygın bir biçimde aile büyüklerinden bir ya da bir kaçının aile ile iç içe yaşamaya devam ettiği gözlenmektedir. Bu durum evlenen çocukların evden ayrılmak ve yeni hane kurmak yerine ebeveynleri ile birlikte kalmayı tercih etmelerinin bir sonucu olabilir. Zira katılımcıların verdikleri cevapların istikameti böylesi bir yoruma imkân vermektedir. Yalnızca aile büyükleri ile yaşayanlar (178 kişi, %11,8), akrabaları ile (9 kişi, %0,6) yaşayanlar, eş-çocuk ve aile büyükleri ile (139 kişi, %9,2) çocukları ve aile büyükleri ile (10 kişi, %0,7) birlikte yaşayanların toplamı %22,3'e tekabül etmektedir. Bunun yanı sıra eş, çocuk ve görüşülen kişiden oluşan çekirdek aile tipi 924 kişi % 61,2'lik oranı ile örneklemin en önemli kısmını oluşturmaktadır. Ayrıca yalnızca eşi ile birlikte yaşayanların oranı da 170 kişi ile %11,3'e tekabül etmektedir. Evde beraber yaşayanların dağılımı bize Konya şehrinin aile yapılarıyla ilgili açıklayıcı bir resim çizmektedir. Buna göre aile araştırmaya katılan insanlar için temel düzeyde hatta görece geleneksel varlığını devam ettirmektedir. Sosyal sermaye araştırmalarında bir değişken olarak aile ve aile benzeri birlikte yaşama tarzlarının oranları önemli bir konuma sahiptir. Bu bağlamda bir sonuç olarak herhangi bir topluma özgü olmaksızın

sosyal bir kurum olarak ailenin varlığını en temel karakteri ile devam ettiriyor olması olumlu anlamda önemli bir sosyal sermaye göstergesi olarak değerlendirilebilir.

Tablo - 9: Gelir Dağılımının Ortalama Tablosu

Aylık Gelir	Toplam	En Düşük	En Yüksek	Ortalama	Standart Sapma
	1497	100 TL	12,000 TL	1,448.38TL	976.615

Tablo - 10:Aylık Gelir Miktarı Dağılımı (kategorik)

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
- – 750 (alt)	356	23,6	23,8
751 – 1500 (Orta Alt)	689	45,6	46,1
1501 – 2500 (Orta)	329	21,8	22,0
2501 – 3500 (Orta Üst)	79	5,2	5,3
3501 – ++ (Üst)	43	2,9	2,4
Toplam	**1496**	**99,0**	**100,0**
Cevap Vermeyenler	**15**	**1,0**	
Genel Toplam	**1511**	**100,0**	

Araştırmanın önemli bir bağımsız değişkeni ise gelir düzeyleridir. İnsanlar arasında ortaya çıkan gelir düzeyindeki farklılaşmalar dâhil olunan sosyal sınıfların en önemli göstergelerinden biridir. Sahip olunan gelir düzeyleri kişilerin ekonomik hayatına ilişkin bir gösterge olmasının yanı sıra sahip olunan kültürel ve sosyal sermaye düzeyleri için de bir belirleyici olabilmektedir. Dolayısıyla gelir düzeyi, yapılacak analizlerde bireylerin sosyal sermaye düzeyleri ile ilgili karşılaştırmalarda bağımsız değişken olarak önemli bir gösterge olacaktır. Gelir düzeyine ilişkin soru çalışmada herhangi bir kategoriye dâhil edilmeden sorulmuş, insanların gelir durumları ile ilişkili bilgiler ifade edildiği şekliyle kayıt altına alınmıştır. Böylece gelir dağılımının istatistikî ortalamalarını almak mümkün olmuştur.

Beyan edilen gelir oranlarına göre ortalama gelir düzeyi 1,448.38 TL olarak tespit edilirken en düşün 100 TL en yüksek ise 12.000 TL'dir. Elde edilen bu veriler sınıfsal bir kategoriye göre bölündüğünde, orta alt gelir seviyesinde 689 kişi %46,1 oranında, alt gelir seviyesinde 356 kişi %23,8 oranında, orta gelir seviyesinde ise 329 kişi %22 oranında tespit edilmiştir. Buna ilave olarak üst seviyede gelire sahip 43 kişi %2,9 oranında tespit edilmiştir.

Tablo - 11: İkamet Edilen Evin Sahiplik Durumu

	Sayı	Yüzde
Kira	530	35,1
Ev sahibi	893	59,1
Akraba evi	88	5,8
Toplam	**1511**	**100,0**

Araştırmaya katılanların %59,1'i şuanda oturmakta oldukları evin sahibi olduklarını ifade etmişler. Katılımcılardan %35,1'i kiracı olduklarını ve %5,8'i ise akrabalarına ait bir evde ikamet ettiklerini ifade etmişlerdir. İkamet edilen yer konusundaki dağılımdan birkaç farklı anlam çıkarmak mümkündür. Bir eve sahip olmak, insanların kurdukları sosyal ilişkiler ve yaşadıkları mahalleye aidiyet duyguları üzerinde önemli ölçüde etkili olabilecek bir bağımsız değişken olarak görülebilir. Bunun yanı sıra insanların akrabalarının evinde ikamet etmeleri, aile ve akrabalık ilişkilerinin sosyal destek mekanizması olarak işlevselleştiğini göstermektedir. Bu durum akrabalığın sosyal sermaye değerine bir örnek olarak da değerlendirilebilir.

Tablo - 12:İkamet Edilen Evin Niteliği

	Sayı	Yüzde
Müstakil ev	267	17,7
Kooperatif evi/kat (2-3 kat)	184	12,2
Apartman dairesi	962	63,7
Güvenlikli site dairesi	90	6,0
Villa	8	,5
Toplam	**1511**	**100,0**

Ekonomik düzeyin -bir gösterge olarak- insanların yaşam tarzları, kurdukları ilişkiler, kültürel sermaye gibi toplumsal alanda kendilerini ifade etme imkânlarını ve toplumsal ilişki düzeylerini önemli ölçüde etkilediği düşünülürse, böyle bir etkinin insanların yaşama alanlarının niteliğine de yansıması beklenir. Dolayısıyla insanların ikamet ettikleri evin niteliği, sadece yaşama alanına dair bir gösterge olarak değil, sahip olunan sosyal sermaye düzeyine ve sosyal ağların niteliğine ilişkin de bir ipucu olarak görülebilir. Bu bağlamda oluşturulan tabloda %63,7 oranında apartman dairesi, %17,7 oranında müstakil ev, %12,7 oranında kooperatif evi ve %6,5 oranında ise

güvenlikli site ve villa tarzında evde ikamet edildiği tespit edilmiştir. İkamet edilen evin niteliği bir boyutuyla insanların dış dünyaya kendilerine ilişkin verdikleri ya da vermek istedikleri mesajın bir taşıyıcısıdır. Gelir düzeyinden dolayı ortaya çıkan bir farklılaşma kuşkusuz hem mekânsal düzeyde hem de sosyo-kültürel düzeyde kendi sembollerini kurgular. Özellikle eve ilişkin sergilenen her bir sembole atfedilen önem toplumsal alanda sınıfsal farklılıkları ve kültürel sermaye birikimlerini de yansıtabilmektedir. Dolayısıyla oturulan evin niteliği yalnızca gündelik hayatta insanların barınma ihtiyacına denk gelecek bir karşılığın ötesinde bir işleve sahiptir.

Tablo - 13: Anketin Yapıldığı İlçelerin Dağılımı

	Sayı	**Yüzde**
Selçuklu	750	49,6
Meram	455	30,1
Karatay	306	20,3
Toplam	**1511**	**100,0**

Araştırma için Konya kent merkezi evren olarak belirlenmiştir. Konya kent merkezini temsil etmesi için ise merkezde bulunan üç ilçe, toplam nüfus içerisindeki yoğunlukları nispetince araştırmanın örneklemine dâhil edilmiştir. Bu bağlamda nüfusu yansıtması amacıyla seçilen örneklem sayıları, ilçelerin birbirine eşit rakamlarla dağılımına göre değil, toplam içerisindeki yüzdelik dağılımına denk gelecek şekilde planlanmıştır. Selçuklu, %49,6'lık oranı ile en çok kişi ile görüşülen merkez ilçedir. Ankete katılanların %30,1'i Meram'da, %20,3'ü de Karatay'da yaşamaktadır. Elde edilen bu veriler ile gerçek nüfus istatistikleri arasında yüksek oranda benzerlik bulunmaktadır. 2010 yılı Konya merkez ilçelerinin gerçek nüfus istatistiklerine göre; Selçuklu ilçesi 495.363 kişi %47,8 oranı ile nüfusun en fazla yoğunlaştığı bölge olurken, Meram ilçesi 298,169 kişi %28,9 oranı ve Karatay ilçesi de 242,495 kişi %23,4 oranına sahiptir (bkz. Tablo 72). Merkez üç ilçenin nüfus istatistikleri ile karşılaştırıldığında elde edilen dağılımın temsil kabiliyetinin olduğu görülmektedir.

Tablo - 14: İkamet Edilen Bölgede Bulunma Süresine İlişkin Ortalamalar

Yaşanılan	**Toplam**	**En Düşük**	**En Yüksek**	**Ortalama**	**Standart Sapma**
Süre	1511	1	72	10,12	9,513

Tablo - 15: İkamet Edilen Bölgede Bulunma Süresi Kategorik Dağılım Tablosu

	Sayı	Yüzde
1 - 3 yıl	413	27,3
4 - 9 yıl	463	30,6
10 - 19 yıl	410	27,1
20 - + yıl	225	14,9
Toplam	**1511**	**100,0**

Özellikle belirli bir mekân temelinde ortaya çıkan toplumsal ilişkiler ve dâhil olunan sosyal organizasyonlar, -başta komşuluk, dayanışma ve geliştirme grupları gibi- zaman içerisinde olgunlaşarak kendine bir yön tayin edebilirler. Belirli bir geçmişe sahip olmak sosyal ilişkilerin gücünü ve etkinliğini belirleyen önemli faktörlerdendir. Dolayısıyla insanların nerede ve hangi koşullarda yaşadıkları kadar aynı bölge içerisinde ne kadar süredir yaşadıkları da önem kazanan bir başka değişkene dönüşür. Aynı bölgede ikamet edilen süreyi gösteren bu tablodan çıkan sonuca göre, katılımcıların aynı bölgede ikamet etme süreleri ortalama 10 yıldır, standart sapma değeri ise 9,513 olarak görülmektedir. Aynı mahallede yaşanılan süre dağılımına kategorik olarak bakıldığında ise 1 – 3 yıl arası %27,3 oranında, 4 – 9 yıl arası %30,6 oranında, 10–19 yıl arası %27,1 oranında, 20 ve üstü %14,9 oranında görülmektedir.

3. 2. 2. Sosyal Sermaye: Göstergeler ve Kaynaklar

Sosyal sermayenin ölçülmesi üzerine henüz bir uzlaşma oluşamamasına rağmen, bu konuda yapılan çalışmaların genel anlamda dikkate aldığı bazı ortak göstergeler vardır. Bu göstergeler üzerinden bir topluluk ya da toplumun sosyal sermaye rezervleri anlaşılmaya ve irdelenmeye çalışılır. Bu çalışma kapsamında ise sosyal sermaye; sivil ve siyasi faaliyetlere katılma, genel güven düzeyi, aile ve komşuluk ilişkileri, din ve yardımlaşma duygusu vb. gibi bağlamlarda anlaşılmaya çalışılacaktır.

Bu başlık altında, Konya merkez ilçelerinde yaşayan insanların sosyal sermaye düzeyinin belirlenmesi ve toplumsal ilişkilerin bu bağlamda ürettiği değer betimlenmeye çalışılacaktır. Bu bölüm genel bir değerlendirme içerecek olması ve sosyal sermaye düzeyinin temel referans kaynaklarını irdeleyecek olması sebebiyle sonraki bölümlerde detaylandırılacak olan alan bulgularının anlaşılmasında da önemli

bir aşama olacaktır. Ayrıca bu bölümde incelenen veriler başka bazı araştırmalarda elde edilen bir takım verilerle de karşılaştırmalı bir şekilde sunulacaktır.

Tablo - 16: İnsanların Genel Memnuniyet Düzeyleri

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Çok Mutluyum	503	33,3	33,7
Biraz Mutluyum	729	48,2	48,8
Pek Mutlu Değilim	187	12,4	12,5
Hiç Mutlu Değilim	75	5,0	5,0
Toplam	**1494**	**98,9**	**100,0**
Cevap Vermeyenler	**17**	**1,1**	
Genel Toplam	**1511**	**100,0**	

Modern insan üzerine yapılan değerlendirmeler bireyselleşmenin ve yalnızlaşmanın hızla arttığına vurgu yapmaktadır. Artan bireyselleşme ve yalnızlaşmanın bir sonucu olarak insanlar kimlik edinme ve aidiyet kurma amacıyla geleneksel sosyal ilişkiler ağına dâhil olmak ve büyük çaplı sosyal organizasyonlarda yer almak istememektedir. Tersine bireysel edimleriyle, eylem ve yaşama alanına dair kişiye özel alanların imkânlarına sarılmakta ve daha küçük çaplı ve sanal organizasyonlara dâhil olmaktadır. Modern zamanlarda bireylere sunulan refah devleti bazı düşünürlere göre –Fukuyama gibi- mutsuzluğun da kaynağı olabilmektedir. İnsanların yaşadıkları hayata dair memnuniyet düzeyleri uluslararası karşılaştırmalar yapmak amacıyla kullanılan bir değişken olarak, modern insana dair bir çıkarım yapma imkânı vermektedir. Farklı ülkelerde yapılan genel toplum anketlerinde de kullanılan genel memnuniyet sorusuna bu çalışmada katılımcıların %48,8'i biraz, %33,7'si çok mutlu olduğu cevabını vermiştir. Diğer taraftan katılımcıların %17,5'i ise mutsuzluğunu dile getirmiştir. Dünya değerler araştırmasının Türkiye uygulamasında sorulan benzer soruya verilen cevaplara bakacak olursak; katılımcıların %48,9'u biraz, %37,4'ü oldukça mutlu olduklarını ifade etmiş, toplamda %13,7'si ise mutsuzluklarını dile getirmiştir. Türkiye genelini yansıtan bu oranlar dünya ülkelerinden elde edilen verilerin ortalaması ile karşılaştırıldığında benzerlik göstermektedir. Dünya genelinde elde edilen verilere göre mutluluk oranları %54,1 biraz, %27,6 oldukça şeklinde, mutsuzluk oranları ise toplamda %18,3 olarak ortaya çıkmaktadır. Konya, Türkiye ve dünya geneli

ortalamaları bariz farklılıklardan ziyade genel itibari ile yakın sonuçlar ortaya koymaktadır.

Tablo - 17: Sivil Toplum Kuruluşlarına Üyelik ve Sivil Toplumsal Faaliyetlerde Gönüllü Çalışma Dağılımı

	Üyelik				Gönüllü Çalışma			
	Üye		Üye Değil		Çalışıyor		Çalışmıyor	
	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%	Sayı	%
1- Yaşlı, sakat veya yoksullara yardım eden bir hayır kuruluşu	36	2,4	1475	97,6	80	5,3	1431	94,7
2- Dini dernek, vakıf, cami yaptırma derneği, vb.	86	5,7	1425	94,3	114	7,5	1397	92,5
3- Eğitim, sanat, müzik, kültür gibi alanlarda çalışan bir kuruluş	76	5,0	1435	95,0	64	4,2	1447	95,8
4- Sendika	75	5,0	1436	95,0	38	2,5	1473	97,5
5- Siyasi parti veya siyasi faaliyet gösteren bir kuruluş	56	3,7	1455	96,3	43	2,8	1468	97,2
6- İnsan hakları kuruluşları	9	,6	1502	99,4	10	,7	1501	99,3
7- Çevre koruması, hayvan hakları gibi alanlarda çalışan kuruluşlar	15	1,0	1496	99,0	25	1,7	1486	98,3
8- Mesleki kuruluşlar	135	8,9	1376	91,1	72	4,8	1439	95,2
9- Sağlık alanında çalışan gönüllü kuruluşlar	35	2,3	1476	97,7	34	2,3	1477	97,7
10- Spor kulüpleri, lokaller, boş zamanları değerlendirme kuruluşları	78	5,2	1433	94,8	56	3,7	1455	96,3
11- Kadın grupları, kadın hakları ve sorunları ile ilgilenen kuruluşlar	26	1,7	1485	98,3	33	2,2	1478	97,8
Ortalama	**-**	**3.78**	**-**	**96,22**	**-**	**3,43**	**-**	**96,57**

Farklı sivil toplum örgütlerine katılımların yüzde 9 seviyelerini geçmiyor olması, aynı şekilde gönüllü çalışmalarda da düşük düzeyde katılım oranlarının ortaya çıkması sivil bilince ilişkin olumsuz bir görüntü çiziyor. Fakat akılda tutulması gereken bir husus olarak sivil örgütlenmelerin toplumun geneline teşmil edilecek bir

yapısı yoktur. Konya'da insanların sivil toplumsal faaliyetler ekseninde bir araya gel(e)memesi, Türkiye'deki durumun da bir yansımasıdır. Dünya Değerler Araştırmasının ortaya koyduğu verilere bakıldığında da görüleceği üzere sivil örgütlere katılım ülke genelinde Konya'daki dağılımdan daha düşük düzeydedir. Çeşitli sivil toplum örgütlerine olan katılımın Türkiye ortalaması aktif üyelik düzeyinde %1,45; pasif üyelik düzeyinde %1,27 oranındadır. %97,23 oranında ise üye olmadığını beyan eden geniş bir halk kesimi bulunmaktadır. Bu ortalamalar ile karşılaştırıldığında Konya ili Türkiye genelinin neredeyse iki katına denk bir sivil örgütlenme becerisine sahiptir. Diğer dünya ülkeleri ile karşılaştırıldığında ne Türkiye için ne de Konya için ortaya çıkan verilerin sosyal sermaye rezervleri açısından olumlu bir tablo sunduğu söylenemez. Fakat sivil toplum ve etrafında geliştirilen tartışmaların ülkemiz adına örgütsel düzeyde hayatiyet kazanmaya çalışan yeni bir sivil bilincin şekillenişini dikkate alması gerekmektedir. Gelecek için bir projeksiyon tutmak gerekirse, ülkemizde sivil toplum ve sivil örgütlenmeler açısından bir gelişme olduğu dikkat çekmektedir Bu bilgimizi destekleyen veriler Türkiye Cumhuriyeti İçişleri Bakanlığı- Dernekler Genel Müdürlüğü tarafından yayınlanan yıllara göre dernek ve üye sayıları istatistiklerinde bulunabilir. Bu verilere göre ülkemizde derneklerin sayıları son on yıl içerisinde (2000 yılı için) 60931'den yaklaşık 85,296 (2010 yılı için)'a ulaştığı görülmektedir. Yanı sıra Türkiye İstatistik Kurumunun yayınladığı sendika ve dernek faaliyetleriyle ilgilenme oranlarına göre ülke genelinde insanların %5,09'u ilgili, %6'sı orta derecede ilgili ve %77,26'sının ise ilgisiz olduğu görülmektedir[31].

[31] Türkiye'nin sosyal sermayesi üzerine yapılan çalışmaların sayıca yetersiz olmasına rağmen son dönemlerde bu konuda yapılan çalışmalar artmaktadır. Bunlara örnek olarak Türkiye'de demokrasi ve sosyal sermaye arasındaki ilişkiyi farklı boyutlarda tartışan ve ayrıca Türkiye geneli ve dünya ülkeleri içinde Türkiye'nin konumunu sivil katılım, güven gibi eksenlerde irdeleyen çalışmalar için Bkz. (Aydemir ve Özşahin, 2011; Kalaycıoğlu, 2007). Ayrıca, Türkiye İstatistik Kurumunun ve İçişleri Bakanlığı'nın online olarak yayınladığı bu istatistikleri farklı değişkenler eşliğinde değerlendirmek ve daha detaylı istatistiki verilere ulaşmak için kurumların (www.tuik.gov.tr ve www.dernekler.gov.tr) adreslerine bakılabilir.

Tablo - 18: Bir yakın veya Tanıdık İnsan için Yardım İstenecek Kişi ya da Kurum Dağılımı

	Birinci Öncelik		İkinci Öncelik		Üçüncü Öncelik	
	Sayı	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**	**Sayı**	**Yüzde**
Ailesi	893	59,1	248	16,4	103	6,8
Komşular	266	17,6	536	35,5	266	17,6
Polis	137	9,1	215	14,2	271	17,9
Muhtar	65	4,3	103	6,8	96	6,4
Arkadaşlar	42	2,8	198	13,1	342	22,6
Yardımsever Dernek-Grup	21	1,4	24	1,6	74	4,9
Hayırsever bir Kimse	20	1,3	68	4,5	87	5,8
Valilik	19	1,3	34	2,3	96	6,4
Diğer	19	1,3	10	,7	53	3,5
Hiç Kimse	14	,9	25	1,7	38	2,5
Dini Lider, Cemaatler	6	,4	17	1,1	29	1,9
İş Sahibi	6	,4	31	2,1	42	2,8
Siyasi Liderler	3	,2	2	,1	14	,9
Toplam	**1511**	**100,0**	**1511**	**100,0**	**1511**	**100,0**

İnsanlar yakın çevrelerinde gerçekleşen olaylara çoğunlukla duyarsız kalamazlar. Eğer ki, yakın çevreden aile, akraba, arkadaş gibi gündelik hayatın sürekli etkileşim dairesi içinde yer alan insanlar kastediliyorsa, bu insanların karşılaştığı olumsuz durumlar için daha fazla duyarlılık göstermeleri beklenir. Oysa modern zamanlarda ortaya çıkan güven(sizlik) ve bireyselleşme problemi ortak toplumsal alanı paylaşan fakat birbirine yabancı insanların karşılıklı duyarlılık düzeylerini de erozyona uğratmıştır. Sosyal problemlerin ve suç oranlarının hızla artması, toplumsal alanda yer alan insanların sosyal kontrol mekanizmalarını artırmasına değil tersine duyarsızlaşmalarına sebep olmuştur. Toplumsal problemler ve suç bireysel bir tedirginlik ve güvensizlik halini doğururken, ortaya çıkan sosyal rahatsızlıklara karşı insanlarda bireysel düzeyde çekimserliği artırmıştır. Modern zamanın insanı için devlet ve hukuki otoritelerin böylesi durumlarda inisiyatif alması tercih edilmektedir. Sivil inisiyatifin devlet gibi kapsamlı bir otoriteye devredilmesi, sosyal organizasyonların ve normların gücünü yitirmesine, müdahil olan sosyal sorumluluk düzeyi yüksek bireyin, çekimser kalan itaat düzeyi yüksek bireye dönüşmesine neden olmuştur. Toplumsal güvensizlik durumu, otoriter, kuralcı ve müdahil yönetimlerin etkinlik alanını artırmıştır. Oysa gündelik hayatın akışında pek çok yeni durumla

karşılaşan bireyin sorunları her düzeyde otoriter bir müdahaleyi gerektirmez. Dahası sorumluluk ve karşılıklılık ilkesi, kişisel problemlerin hallolmasında ilk elde kişiyi güven çapında yer alan insanlardan ya da kurumlardan destek almaya yöneltir. Marazi durumların hallinde insanlar kendi tecrübelerine ve meselenin boyutuna göre bir sosyal ağı devreye sokar. Hangi sosyal ağ ya da kuruma güven duyuyorsa, başka bir ifade ile sosyal sermaye rezervlerine bağlı olarak, ilk akla gelecek olan genellikle tercih edilir. Yakın ilişkilerin sosyal sermaye düzeyini anlamayı sağlayacak olan bu tabloya göre; bir tanıdığının başına herhangi bir olumsuz hal gelmesinde insanların ilk destek isteyecekleri kişi ya da kurumun yine yakın çevreden (Birinci öncelikli olarak Aile %59,1, ikinci öncelikli olarak Komşular %35,3 ve üçüncü olarak arkadaşlardan %22,6) insanlar olduğunu görüyoruz. Oysa devleti temsil eden resmi kurumlar (polis, valilik, muhtar, siyasal erkin üyeleri vb.) ve üçüncü sektör olarak da bilinen sivil örgütlenmeler (dini lider veya cemaatler, hayırsever dernekler, iş sahibi, ya da hayırsever kişiler, vakıflar vb.) daha sonra gelmektedir.

Tablo - 19: Dindarlık Düzeyini Gösteren Ortalama Tablosu

Dindarlık	Toplam	En Düşük	En Yüksek	Ortalama	Standart Sapma
	1461	1	10	7,10	1,825

Tablo - 20: Dindarlık Düzeyini Gösteren (Kategorik) Dağılım Tablosu

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
1	17	1,1	1,2
2	72	4,8	4,9
3	443	29,3	30,3
4	610	40,4	41,8
5	319	21,1	21,8
Toplam	**1461**	**96,7**	**100,0**
Cevapsız	**50**	**3,3**	
Genel Toplam	**1511**	**100,0**	

Sosyal sermaye teorisinde, bireylerin toplumsal düzeyde katıldıkları ya da oluşturdukları organizasyonların sayısı, niteliği ve hedefleri ile doğru orantılı olarak değerlendirilebilen bir boyut vardır. Bu boyut Putnam gibi düşünürler için en temelde bireylerin vatandaşlık bilincinden, demokrasilerin verimli kılınmasına, ekonomik düzeyde işbirliğine ve artı değer üretimine kadar geniş düzeyde eksen bulmuştur.

Özellikle hem Putnam'ın meşhur çalışması *Bowling Alone*'da vurguladığı düşünceler, hem de öncülü Tocqueville'in Amerikanın kuruluşuna ilişkin incelemelerde bulunduğu *Amerika'da Demokrasi* kitabında vurguladığı düşünceler, benzer şekilde insanların dindarlık ve dinsel organizasyonlardaki rolleri üzerine çıkarımları din ile sosyal sermaye arasında güçlü bir ilişkinin varlığına dair önemli veriler sunmaktadır. Bu bağlamda, sosyal organizasyonların ortaya çıkmasında, normlara kaynaklık etmesinde ve dahası üst kimliklerin ifade edilmesindeki rolü ile din kurumu önemli bir işleve sahiptir. Kuşkusuz insanların dindarlıkları görecelik arz eden bir boyuta sahiptir ve toplumsal araştırmalarda ölçülmesi oldukça zor bir alana karşılık gelmektedir. Din ile ilişkili pek çok farklı şekilde soru sorulabilir. Örnek olarak; din ve dindarlıkla ilgili ifadeler oluşturulabilir, dini ibadetlerin kategorizasyonu yapılabilir ve yerine getirilmesi üzerine sorular oluşturulabilir ya da çeşitli başlıklar altında daha derinlemesine sorularla dindarlık ya da kişilerin din ile kurdukları ilişki ölçülmeye çalışılabilir. Fakat bu çalışmanın sınırları ve ihtiyaçları düşünüldüğünde yukarıda tablosu verilen soru ve diğer sorular içerisinde yer verdiğimiz küçük sorgulamalar yeterli olacaktır. Yanı sıra, dindarlığın kişilerdeki ifade ettiği anlam dikkate alınmış, ötesinde ibadetler ve dini kurallara ne ölçüde riayet edildiği sorgulamaların dışında tutulmuştur. Böylece yukarıda verilen tabloya göre kişilerin kendileri ile alakalı dindarlık ölçütleri, 1'den (hiç dindar değil) 10'a (oldukça dindar) kadar giden bir skalada ifade edildiğinde ortalama 7,1 dağılım göstermiş, standart sapması ise 1,825 olarak belirlenmiştir. Dindarlık düzeyi ile diğer değişkenler arasındaki ilişkiyi daha açık tespit edebilmek için dindarlık göstergeleri beş farklı düzeye dönüştürülmüştür.

Tablo - 21: Bazı Toplumsal Faaliyetlere Katılıma İlişkin Ortalamalar Tablosu

	Ortalama	Standart Sapma
1- Komşu veya arkadaşlarla bir araya gelip sohbet etme	3,16	,822
2- Komşu veya arkadaşlarla bir araya gelip yemek yemek	2,79	,924
3- Komşu ve arkadaşlarla bir araya gelip mevlit okumak ya da dini sohbet yapmak	2,41	1,023
4- İhtiyaç sahibi olan insanlara, maddi yardımlarda (sadaka, zekât, bağış vs) bulunmak	3,07	,774
5- Evimizde pişen yiyeceklerden komşulara veya arkadaşlara ikram etmek.	3,18	,809
6- Hastalık, ölüm veya doğum gibi özel zamanlarında komşuları ziyaret etmek.	3,56	,692
7- İnsanlara küçük de olsa hediyeler vermek.	2,82	,870
8- Boş zamanlarda mahallenin kahvehanesinde ya da lokalinde vakit geçirmek.	1,31	,733

Toplam 1511 kişi üzerinden değerlendirilmiştir.

Türk toplumunun sosyal ilişkilerini pek çok farklı yoldan anlamak mümkündür. Bunlardan biri olarak insanların gündelik hayatlarında kurdukları ilişkiler ve paylaşımlar dikkat çekici bilgiler barındırmaktadır. Özellikle mekânsal yakınlıkların, duygusal bağların, din ve genel toplumsal ritüellere ilişkin uygulamaların etkisi ilk elde karşılaşılan unsurlardır. Gündelik ilişkilerin sosyal sermaye yaratımındaki rolü pek çok düşünür için temel bir öneme sahiptir. Özellikle aile, komşuluk, arkadaşlık gibi sosyal ilişki biçimleri sosyal sermayeyi artırıcı unsurlar olarak görülmektedir. Dolayısıyla bir insanın sosyal sermaye rezervini anlamak için onun dâhil olduğu ağların ya da organizasyonların (sivil toplum örgütleri gibi) sayısı ve niteliği yanında gündelik sosyalliklerini anlamak da önemlidir. Bu bağlamda gerek komşuluk ilişkileri, gerek din kaynaklı gündelik ritüeller, arkadaşlık ve yardımlaşma gibi sosyal sorumluluk biçimlerini içeren bazı ifadelere katılımın oranları 1'den (hiç), 4'e (sıklıkla) kadar giden bir skalada ölçülmeye çalışılmıştır. Tabloya göre "insanların komşuları ve arkadaşları ile bir araya gelip sohbet etmeleri" ne yönelik gündelik

ilişkilere katılımları 3,16 ortalama ve 0,822 standart sapma ile görülmektedir. Sonuçların, bazen seçeneği ile sık sık seçenekleri arasında yoğunlaşan oranlarda çıkmış olması, arkadaş ya da komşularla olan ilişki düzeyinin insanlar için ne oranda önemli olduğunun göstergesidir. Komşularla ve arkadaşlarla sohbet amaçlı bir araya gelmek, kişilerarası sosyal ilişkilerin en çok tercih edilen nedenlerindendir. Bununla birlikte komşularla veya arkadaşlarla yemek esnasında bir araya gelmek, insanları tanımanın, özel alana dâhil olmanın ve arkadaşlık gibi sosyal ilişkilerin pekiştirilmesine önemli bir katkıda bulunmaktadır. Böyle bir eyleme katılım oranları 2,79 ortalama ve 0,924 standart sapma düzeyinde çıkmıştır. İnsanları bir araya getiren bir diğer unsur ise dini ritüellerdir. Bunlardan biri olarak mevlit okuma ya da dini içerikli sohbetlere katılma oranları, dindarlık sorusunda verilen cevaplar ile karşılaştırıldığında bir çelişki anlaşılmamalıdır. Zira dindarlık düzeyinin bir göstergesi olarak çoğunlukla kişisel ibadetler dikkate alınmaktadır. Bir ibadet biçimi olmanın ötesinde dinsel kaynaklı birliktelik kurma faaliyetinin bir göstergesi olarak, komşu ve arkadaşlarla bir araya gelip mevlit okuma ya da dini sohbet yapma eylemine katılım oranları 2,41 ortalama ve 1,023 standart sapma düzeyinde tespit edilmiştir. Bu eyleme katılım için sık sık şeklinde cevap verenler %16,1 ve bazen şeklinde cevap verenlerin oranı ise %33'tür. Yine bir başka hem dinsel kaynaklara sahip hem de evrensel etik bir değer eylemi olarak yardımlaşma genel kabul görmüş bir eylem biçimidir. Bu cevaplardan anlaşılan bir sonuç olarak gerek bir ibadet biçimi, gerek sosyal yardımlaşma ve dayanışmanın bir biçimi olarak maddi yardımda bulunma eylemi hangi gerekçeye dayanırsa dayansın bir sosyal sermaye paylaşımı olarak görülebilir. Zira sahadan elde edilen veriler bu gerçeği göstermektedir. Buna göre katılımcıların ortalama 3,07 oranı ve 0,775 standart sapma değerleri ile yüksek bir katılım oranı görülmektedir. Yakın sosyal çevre ile kurulan ilişkilerde insanlar paylaşımcı bir kimliğe sahiptirler. Tıpkı bir önceki faaliyet gibi insanlar evlerinde pişen yemeği komşularına ikram edebilmekte, sahip olduğu yiyeceği başkalarıyla ya da komşularıyla bölüşebilmektedirler. Bu eylemler bir sosyal ve dini değer olarak komşuluk ilişkilerinde süregitmektedir. Evlerinde pişen yemekleri komşularına ya da arkadaşlarına ikram ettiğini ifade edenlerin ortalaması 3,18 ve standart sapması 0,809 değerlerinde tespit edilmiştir. Bu oranlardan da anlaşılmaktadır ki, insanlar sahip oldukları maddi imkânları kısmi oranlarda paylaşmaktan çekinmemektedirler. Bu

paylaşım değerinin bir diğer eylem tarzında tam anlamıyla karşılığını bulmadığı görülmektedir. İnsanlara küçük de olsa hediyeler verme davranışının yaygınlığı diğer iki eyleme göre daha düşük oranlara 2,82 ortalama ve 0,870 standart sapma değerine sahiptir. Fakat bunun yanında insanların doğum ve ölüm gibi sevinçli ve zor zamanlarında ortak duyguyu paylaşmak üzere sıklıkla bir araya geldikleri tespit edilmiştir. Toplam sekiz farklı toplumsal eylem tarzından en fazla katılımın ortaya çıktığı bu faaliyet için elde edilen katılım oranları 3,56 ortalama ve 0,692 standart sapma değerine sahiptir. Bunun yanında en düşük ortalamalar, boş zaman etkinliği olarak mahallenin ortak mekanlarından kahvehane veya lokal gibi yerlerde vakit geçirmek olmuştur.

Komşular ve arkadaşlar, bir insan için yakın (belki de en yakın) sosyal ilişkilerin kurulabileceği insanlar olarak düşünülebilir. İnsanların gündelik aktiviteleri içerisinde sıklık derecesine göre aile üyelerinden sonra en yoğun ve yakın ilişki kurdukları sosyal çevrelerinde komşuları ya da arkadaşları yer alır. Bu açıdan düşünüldüğünde komşu ya da arkadaş ilişkileri sosyal faaliyet alanını insanlar için zenginleştiren bir boyuta sahiptir. Farklı düzeylerde kurulan bu tür sosyallikler süreklilik ve samimiyet içeren güçlü sosyal bağların oluşmasına ve karşılıklılık esasına dayalı sosyal ilişki ağlarının kurulmasına aracılık etmektedir. Sosyal sermayenin bir alt boyutu olarak düşünülen sosyal ağlar ve toplumsal katılma böylesi aracı ilişkiler etrafında kurulur. Bu anlamda tabloda verilen çeşitli faaliyetlere katılım oranları ayrı ayrı bir anlama sahip olduğu gibi, bir arada bütün olarak da değerlendirilebilir. Belirtilen faaliyetlere katılımları birleştirerek 'toplumsal katılma' olarak ifade edilebilecek olan bir değişken elde edilmiştir. Böylece Putnam'ın sivil katılma (civic participation) olarak adlandırdığı sosyal sermaye göstergeleri arasında yer alan -siyasal veçheleri hariç olmak üzere- gündelik toplumsallığın eylem alanı incelenmiş olacaktır. Buna göre en düşük katılımın 8, en yüksek katılımın ise 32 puanlık bir gösterge değerine sahip olduğu bir sosyal katılma indeksi elde edilmiştir. Bu dağılım içerisinde ortalama 22,31 puan (ölçek ortalaması 2,78 ve 0,47 ölçek standart sapma değeri) ve 3,772 standart sapma değeri tespit edilmiştir. Bu dağılımın ortalamasına göre toplumsal faaliyetlere katılım örgütsel sivil toplum faaliyetlerine kıyasla oldukça yüksek seviyede çıkmıştır. Formel olmayan sivil toplumsal faaliyet

alanı olarak düşünüldüğünde Türk toplumunun geleneksel değerleri ile örtüşen doğru alan tespit edilmiş olur. Böylece sosyal sermayenin Türkiye özelinde anlaşılmasını kolaylaştıran bir unsur olarak sivil katılım oranları, kuruluşlar ekseninden komşuluk ve arkadaşlık gibi serbest kişisel ilişkiler ve geleneksel değerler alanına çekilmiş olacaktır. Bu anlamda bazı çalışmaların verileri bu savı destekleyen ilginç sonuçlar ihtiva eder. Bikmen ve Meydanoğlu tarafından (2006; 2008) yayınlanan çalışmalar, Türkiye'de hayırseverlik kültürünü ve sivil toplum faaliyetlerini hem münhasıran hem de ilişkili olarak incelemektedir. Bu çalışmaların ortaya koyduğu verilere bir örnek vermek gerekirse, Türkiye'de insanların %80'i bir şekilde bağış yaptığını fakat bunların yalnızca %18'inin formel anlamda bir sivil toplum kuruluşuna yapıldığını göstermektedir.

Yukarıdaki veriler esas alınarak oluşturulan toplumsal katılım indeksi ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir ilişki vardır. Yukarıda ifade edilen bir takım toplumsal faaliyetleri, kadınlar erkeklere göre daha sık olarak gerçekleştirmektedirler. Bu anlamda kadınların ev ve arkadaş çevresinde kurdukları ilişkiler daha yoğundur ve karşılıklılık esası taşımaktadır. Kısaca ifade edilirse, cinsiyet değişkeni ile toplumsal katılım arasında pozitif anlamlı bir farklılık ilişkisi vardır (t=,-2,913 sd= 509 p=,004) (Bkz. Ek1, Tablo:1).

Yukarıda ifade edilen toplumsal faaliyetler genel itibariyle sosyal sorumluluk duygusu ile birlikte düşünüldüğünde anlamlı bir bütünlük arz eder. Toplumsal katılma, sorumluluk bilincinin gelişmesi, birliktelik ve dayanışma duygusunun paylaşılması gibi birey ve ait olduğu sosyal çevre arasında kurulan özel bir ilişki biçimini vurgular. Bu konuda anlamlı bir farklılaşma ilişkisi yaş değişkeninde tespit edilmiştir. Yaş kategorilerine bağlı olarak insanların toplumsal katılma düzeyleri farklılaşmaktadır (F=11,947 sd=3 p=0,000) (Bkz. Ek1 Tablo:2). Yaş oranları arttıkça toplumsal katılma oranları da artmaktadır.

Toplumsal faaliyetlere katılım ile eğitim düzeyi arasında anlamlı bir farklılık ilişkisi gözlenmektedir. Eğitim düzeyi itibariyle yüksek okul ve üniversite mezunu olan katılımcıların toplumsal faaliyetlere en az katılım sağlayanlar olduğu görülmektedir (F=5,815 sd=3 p=0,001), (Bkz. Ek1 Tablo:3). Tabloda yer alan faaliyetlerin çoğunluğu toplumsal yapının değerler alanıyla ilgili olağanlaştırılmış,

süre giden sosyal ilişkilerdir. Bir bakımda geleneksel yapıya dair içerikleri ile böylesi sosyal ilişkiler insanların yaşam alanını yapılandırır. Eğitimin aile ve sosyal çevre ile yakından alakalı olan kısmında bu sosyallikleri üreten algılar yerleşir. Dolayısıyla formel eğitim sürecinin insanların gündelik sosyalliklerine yönelik etkisinin az olması anlaşılabilir bir durumdur. Toplumsal katılmayı etkileyen bir başka değişken de dindarlık düzeyidir. Din olgusunun toplumsal karakteri düşünüldüğünde -özellikle aynı dine inananların birbirlerini gözetmesi ve dayanışma içinde olmasına yönelik öğretileriyle- toplumsal ilişkileri düzenleyen bir etkiye sahip olması beklenir. Yapılan anova testinde elde edilen sonuçlar, bu düşünceyi desteklemektedir. Dolayısıyla dindarlık ve toplumsal katılma pozitif anlamlı bir farklılaşma ilişkisine sahiptir (F=21,277 sd=4 p=0,000) (Bkz. Ek1 Tablo:4). Cinsiyet, yaş ve dindarlık gibi değişkenler ile anlamlı bir farklılaşma içinde olan toplumsal katılma indeksi, ekonomik gelir düzeyine göre incelendiğinde anlamlı bir farklılaşma ilişkisi göstermemiştir. Başka bir ifadeyle, gelir seviyesindeki değişiklik toplumsal faaliyetlere katılımı etkilememektedir. (F=0,163 sd=4 p=0,957) (Bkz. Ek1 Tablo:5).

Toplumsal katılma indeksinde yer alan faaliyetler genel itibariyle yakın sosyal ilişkileri içermektedir. Toplumsal faaliyetler kuşkusuz ki, tabloda yer alanlardan daha çeşitli ve fazla sayıdadır. Çalışma kapsamında tercih edilen faaliyetlerin sayısı ve çeşitliliği göz önüne alındığında bu tabloda topluluk ve yakın sosyal çevre ile ilişkili faaliyetler olduğu görülmektedir. Bu faaliyetlere katılım bazı temel değişkenler eşliğinde incelenmiştir. Fakat kısaca ifade etmek gerekirse formel olmayan boyutlarıyla toplumsal katılma toplumun genelini ilgilendiren pek çok ortak faaliyeti kapsamaktadır.

Toplumsal katılma indeksi olarak adlandırılan bu tabloda yer alan faaliyetler, yakın toplumsal ilişkilerin din ve geleneksel değerler ile birlikte anlam kazanan yanını betimlemektedir. Oysa toplumsal katılma yukarıda da vurgulandığı üzere çok daha çeşitli ve daha fazla aktiviteyi kapsamaktadır. Tablo 22'de yer verilen faaliyetler ise doğrudan ve dolaylı olarak siyasal göndermeleri olan ifadelerdir. Bu anlamda tabloda yer alan faaliyetler daha genel, kapsayıcı ve bir bakıma modern bazı etkinlikleri içerdiği görülmektedir. Özel olarak günümüz vatandaşlık bilincinin ve

siyasal kültürün farklı birer varyantını ortaya koyan bu ifadeler son üç yılı kapsayacak şekilde ve ikili cevap seçeneği (evet-hayır) ile birlikte sorgulanmıştır.

Tablo - 22: Son Üç Yıl İçinde Gerçekleştirilen Bireysel ve Toplumsal Faaliyetlere Katılım Düzeyi

	EVET		HAYIR	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
1- Seçimlerde oy kullanmak	1409	93,2	102	6,8
2- Bir dernekte aktif görev almak	155	10,3	1356	89,7
3- Etkili bir insan ile kişisel bağlantı kurmak (devlet adamı, belediye başkanı, siyasi vb.	260	17,2	1251	82,8
4- Bir problem için medya ile görüşmek	87	5,8	1424	94,2
5- Bilgilendirme kampanyasında aktif görev almak	117	7,7	1394	92,3
6- Bir seçim kampanyasında aktif görev Almak	97	6,4	1414	93,6
7- Bir protesto veya gösteride yer almak	88	5,8	1423	94,2
8- Bir milletvekili ile temas kurmak	116	7,7	1395	92,3
9- Hükümet karşıtı bir eylemde bulunma	76	5,0	1435	95,0
10- Etrafınızda gördüğünüz bir problem hakkında insanlarla konuşmak	1029	68,1	482	31,9
11- Bir problem hakkında polis veya mahkemeye başvurmak	404	26,7	1107	73,3
12- Bağış veya herhangi bir maddi yardımda bulunmak	1025	67,8	486	32,2
13- Gönüllü bir kuruluş için faaliyette bulunmak	364	24,1	1147	75,9
14- Başka ülkelerdeki insanlar için yardımda bulunmak (para, kurban vb.)	663	43,9	848	56,1
15- Herhangi bir konuda bir seminere/ konferansa katılmak. (Komek, kurs, sempozyum vb.)	546	36,1	965	63,9

Bu tabloda yer verilen bazı eylemler modern insanın dünyasıyla ilişkili bazı algı ve davranış kalıplarını vurgular. Bu tablo Putnam'ın 'yurtttaşlık erdemleri' (civic virtue) olarak adlandırdığı günümüz dünyasının algı ve değer alanını betimleyen eylemleri içermektedir. Mesela modern zamanlarda etkinliği oldukça artan medyanın insanların düşünce ve eylem tarzlarındaki yönlendiriciliği göz ardı edilemez. Seçim kampanyaları ya da protesto gösterileri gibi demokratik eylemlerin hem

organizasyonlar düzeyinde hem de bireysel sorumlulukların geliştirilmesinde üstlendiği roller ya da insanların vatandaşlık bilincinin artmasına paralel geliştirdikleri yeni siyasi dil ve eylemler de aynı derecede önemlidir. Tüm bunlar toplumların ve bireylerin sosyal sermaye rezervlerinin hangi sebeplerden hareketle inşa edildiğini anlamada oldukça açıklayıcı bilgiler vermektedir. Genel itibariyle sorumluluk bilinci, demokratik değerler ya da sosyal yardımlar gibi farklı eylemlere toplumsal seviyede katılım oranları, bireylerin toplumsal düzeyde kendilerini nasıl ifade ettiklerini de ortaya koymaktadır. Zira günümüz insanına atfedilen bireyselleşme eğilimleri ve yalnızlık sendromu, hem sosyal sermaye düzeyinin azalması hem de toplumsal değerlerin aşınması dolayısıyla toplum olma bilincinin yitirilmesinde bir gösterge olarak okunabilir.

Yukarıda toplam 15 adet toplumsal ve bireysel sorumluluklara ilişkin oluşturulan eylem ve katılma davranışı sıralanmıştır. Burada yer verilen sosyal ve siyasal içerikleri olan eylem türleri uluslararası seviyede sosyal sermayenin ve vatandaşlık bilincinin ölçülmesinde gösterge olarak kullanıldığı biçimiyle yer almıştır. Fakat bu eylemler, Türkiye için anlaşılabilir ve uygulanabilir bazı eklemeler ve düzenlemelerle kullanılmıştır. Buna göre soru tablosunda insanların son üç yıl içinde yer alıp, aktif katılım sergileyebilecekleri düşünülen olası eylemlere yer verilmiştir.

Tabloda göre katılımcıların verdikleri cevaplara bakıldığında ilk olarak ‘seçimlerde oy kullanma’ davranışına oldukça yüksek düzeyde, %93,2 oranında bir katılım olduğu görülmektedir. Önceki tablolarda da gösterilen ‘Bir dernekte aktif görev almak’ %10,3 oranında tespit edilmiştir. ‘Etkili bir insan ile kişisel bağlantı kuran’lar %17,2 oranında, ‘bir problem için medya ile görüşen’ler %5,8 oranında, ‘bilgilendirme kampanyasında aktif görev alan’lar %7,7 oranında, ‘bir seçim kampanyasında aktif görev alan’lar %6,4 oranında, ‘bir protesto veya gösteride yer alan’lar %5,8 oranında, ‘milletvekili ile temas kuran’lar %7,7 oranında, ‘hükümet karşıtı bir eylemde bulunan’lar %5 oranında, ‘problemler hakkında insanlarla konuşan’lar %68,1 oranında, ‘bir problem hakkında polis veya mahkemeye başvuran’lar %26,1 oranında, “bağış veya herhangi bir maddi yardımda bulunan’lar % 67,8 oranında, ‘gönüllü bir kuruluş için faaliyette bulunan’lar %24,1 oranında,

‘başka ülkelerdeki insanlar için yardımda bulunan’lar %43,9 oranında, ‘herhangi bir konuda bir seminere/konferansa katılan’lar ise %36,1 oranında tespit edilmiştir.

Siyasal ve toplumsal içerikli faaliyetler olarak bir araya getirilen eylemlerin genel olarak modern yurttaşlık eğilimlerini gösterdiği daha önce ifade edilmişti. Geleneksel değerlerden farklı olarak günümüz için yeni türde bir toplumsal eylem alanının genişlemeye başladığı -medya, siyaset, demokrasi, sivil toplum örgütleri gibi yeni sacayakların kurulmaya ve gelişmeye başladığı- söylenebilir. Türkiye gibi modern zamanların toplumsal değerlerini geleneksel yapısıyla bağdaştırmaya -hatta çoğu durum için değiştirmeye- çalışan toplumlar geçiş sürecini yaşayan toplumlar olarak kabul edilebilirler. Günümüz Türkiye’si böylesi bir dönüşümü hızla yaşarken Konya gibi İç Anadolu kentlerinde değişim daha yavaş seyretmektedir. Söz konusu değişimin toplumsal pratiklere yansıması uzun soluklu bir süreci zorunlu kılıyor. Bu tespitleri daha açık olarak ortaya koymak için yapılan istatistikî karşılaştırmalara bakılacak olursa, cinsiyet ayrımının kamusal alandaki görünürlüklerinin geleneksel formlarla bağdaştığı tespiti yapılabilir. Cinsiyet değişkeni ile karşılaştırıldığında, ‘bir dernekte aktif görev almak, etkili bir insan ile bağlantı kurmak, bir problem için medya ile görüşmek, bilgilendirme kampanyalarında aktif görev almak, bir seçim kampanyasında aktif görev almak, bir protesto veya gösteride yer almak, bir milletvekili ile temas kurmak, bir problem hakkında polis veya mahkemeye başvurmak’ gibi günümüz demokrasi kültürü çerçevesinde anlaşılabilecek olan eylemlerin erkekler lehine daha fazla tercih edildiği, kadınların bu tür konularda erkeklere göre daha az girişimde bulundukları görülür. Kısaca ifade etmek gerekirse cinsiyet değişkeni ile yukarıda ifade edilen faaliyetler arasında erkeler için anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir. Oysa tabloda yer alan diğer faaliyetlerde anlamlı bir ilişki tespit edilememiştir. Genel itibariyle bakıldığında erkeklerin kamusal alanı ilgilendiren faaliyetlerde daha yoğun olarak yer aldığı gözlenmektedir (Bkz. Ek 1. Tablo 6).

Toplumsal ve siyasal bir takım faaliyetlere eğitim ve yaş gibi değişkenler eşliğinde bakılacak olursa veriler ilginç bir görünüm arz eder. Toplumsal faaliyetleri bir bütün olarak tek bir puan üzerinden değerlendirdiğimizde Eğitim seviyesinin toplumsal faaliyetlere katılımı artırdığı söylenebilir. Bu tabloda yer verilen faaliyetler

büyük oranda modern dünya insanının siyasal ve toplumsal kültürüne işlenmeye çalışılan dahası idealleştirilen demokratik katılım araçlarıdır. Dolayısıyla formel eğitim düzeyinin eylemlerin karakterini belirleme gücü yüksektir. Türkiye gibi toplumlar gelenekleri ile sosyalleşirken, formel eğitim ile modern dünyaya adapte olmaya çalışırlar. Bu sürecin farklı bir okuması ancak siyasal kültüre ilişkin çalışmalar ile ortaya konulabilir[32] (Bkz. Ek1. Tablo 7). Bununla beraber eğitim düzeyi ile toplumsal faaliyetlerin her biri için yapılan ki-kare analizlerinde ise yaş ile toplumsal ve siyasal faaliyetlere katılım arasındaki ilişkiye bakıldığında bazı eylemler ile anlamlılık ilişkileri görülmektedir. Yapılan ki-kare analizine göre; 'seçimlerde oy kullanmak, bir dernekte aktif görev almak, bir problem için medya ile görüşmek, bir protesto veya gösteride yer almak, milletvekili ile temas kurmak, hükümet karşıtı bir eylemde bulunmak, bir seminere /konferansa katılmak' gibi kamusal ve siyasal içerikli bir takım faaliyetlerde yaş etkili bir değişkendir. Fakat yaş değişkenine bağlı olarak toplam bir değerlendirme yapmak mümkün gözükmemektedir. Toplumsal ve siyasal faaliyetlerin 40 ile 50 yaşları arasında en üst noktalara ulaştığı görülmektedir (Bkz. Ek1. Tablo 8).

Sonuçlara genel itibariyle bakıldığında demokratik değerlerin katılımcılar arasındaki temsil oranlarının düşük olduğu görülüyor. En yüksek düzeyde katılımın oy verme davranışı olmasından yola çıkılarak demokratik değerlerin tersine yüksek çıktığını söylemek diğer seçeneklerdeki oranlara bakılınca imkânsızlaşmaktadır. Zira demokrasiye ilişkin siyasal katılım düzeylerinin yegâne belirleyici eylemi seçimlerde oy kullanmak değildir. Oy kullanma davranışı siyasal katılmada sadece bir boyuttur. Bunun yanında seçim kampanyalarında görev almak, siyasi derneklere üye olmak, siyasi liderlerle bağlantı kurmak, hak ve özgürlükler konusunda bilinç sahibi olmak, siyasal eylemlerden biri olan protesto veya bilgilendirme kampanyalarında yer almak şeklinde devam eden pek çok eylem demokrasiye ilişkin değerleri, demokrasi kültürünün pratiklerini ve siyasal katılım düzeylerini ortaya koyar[33]. Bu minvalde

[32] Bu konuda üniversite ve siyasal kültür arasındaki ilişkiyi toplumsallaşma çerçevesinde inceleyen güncel bir örnek çalışma olarak; Bkz. (Akın, 2009).

[33] Modern yurttaşlığın siyasal temsili katılma davranışında görülür. Demokratik sistemin en temel karakteristiklerinden biri olarak tanımlanan yurttaş katılımı en geniş anlamıyla siyasal davranışın farklı veçhelerini imler. Siyasal katılmanın türleri üzerine daha ayrıntılı bilgi için bkz. (Koçak, 1996)

geliştirilen pek çok seçeneğin katılımcıların son üç yıl içinde gerçekleştirdiği eylemler arasında yer almıyor olması siyasal katılım düzeyinin düşüklüğüne yönelik bir sonucu ortaya koymaktadır. Seçimlerde oy verme davranışının oldukça yüksek düzeyde çıkmasının bir sebebi de, özellikle Türkiye gibi seçimlerde oy kullanmanın tercih edilebilir bir demokratik hak olmasından ziyade yerine getirilmesi bir ödev olan (hatta hiç uygulanmamış olmasına rağmen bu konuda küçük bir cezanın öngörüldüğü bilinmelidir) bir seçmen davranışı olduğudur. Hemen hiç bir gelişmiş demokratik yapıda seçmenin oy kullanma hakkı üzerinde devletin müeyyide belirlemesine izin verilmez. Fakat tarihsel tecrübe göstermiştir ki, Türkiye'de halk siyasal otoriteyi belirlemenin yegâne gücünü seçimlerde bulmuştur. Seçimler dışında siyasal katılmanın diğer türleri hemen hiçbir düzeyde oy vermek kadar etkili kullanılmamaktadır. Protesto gösterilerinin yapılması, imza kampanyaları, siyasi ya da sosyal dernekler etrafında bir araya gelme gibi siyasal katılma biçimleri Türkiye'de henüz siyasal kültürde yerleşmiş davranış türleri değildir. Böylesi etkinliklerin siyasal otorite üzerindeki belirleyici gücü halk nezdinde kanıksanmış gibi görünmemektedir. Bu anlamda sosyal sermaye teorisi açısından Türkiye adına özgün bir boyut siyasal katılma biçimlerinde ortaya çıkmaktadır. O halde, Türkiye'de seçimlerde oy kullanmanın önemli bir sosyal sermaye göstergesi olduğu ifade edilebilir. Oysa batılı ülkelerde seçimlerde oy kullanmak halkın nihai siyasal eylem biçimi değildir. Diğer siyasal katılma türleri tecrübe edilmiş etkili bir siyasal eylem olarak benimsenmiş görünmektedir. Bunun yanında Türkiye'de insanlar yüzleştiği problemler hakkında organizasyonlar kurarak ya da var olan organizasyonlara dâhil olarak aktif bir şekilde çözüm amaçlı bir araya gelmektense, konuşarak pasif bir eylemi tercih etmektedirler. Hak ve özgürlüklerin bilincinde olarak, protesto veya çeşitli siyasal kampanyalarda yer almak gibi ya da doğrudan siyasal temsilcileri ile iletişim kurmak yerine, sıradan insanlarla konuşarak çözüme değil ama problemin dillendirilmesine katkıda bulunmaktadırlar.

Önceki tablolarda katılımcıların sivil düzeyde faaliyet gösteren organizasyon ve kuruluşlara katılım düzeyleri ya da bir araya gelerek organize faaliyetler ortaya çıkarma inisiyatifleri oldukça düşük seviyelerde çıkmıştı. Bu durum Türkiye genelinde sosyal sermaye rezervlerinin sivil platformlarda oldukça sınırlı oranda

olduğunu göstermektedir. Fakat bu çalışmanın temel tezlerinden biri olarak sorgulanan sosyal sermayenin yakın toplumsal ilişkiler düzeyinde yoğunlaşmasına bir cevap olarak değerlendirilmemelidir. Uluslararası seviyede sosyal sermayenin ölçütleri Türkiye özelinde düşünüldüğünde sonuçlar oldukça düşündürücüdür. Dolayısıyla hem bu çalışmanın hedefleri hem de Türkiye özelinde sosyal sermayenin dinamikleri kısmen farklı minvalde değerlendirilmelidir. Tablonun ortaya koyduğu bir gerçek de cevap verenlerin pasif sosyal katılıma yönelik tutumları, maddi yardımda bulunma konusunda ve başka ülkelerdeki ihtiyaç sahibi insanlara maddi yardım etme konusunda oldukça yüksek oranlarda olduğudur. Ya da herhangi bir konuda seminer veya konferans gibi pratik faydaya yönelik organizasyonlarda yüksek oranlar ortaya çıkmaktadır. Önceki veriler ile birlikte düşünüldüğünde bu tablonun ortaya koyduğu bir gerçek olarak Türkiye'nin sosyal sermaye rezervleri pasif etkiler seviyesinde süregitmektedir. Pasif etkiler insanların sosyal organizasyonlarda aktif katılımcılar olarak yer al(a)mamalarının, bunun yanında para ve sözel seviyede yoğunlaşmanın bir ifadesidir. Pasif etkiler, sosyal sermaye düzeyine yönelik, Türkiye özelinde anlam kazanan bir gösterge olarak değerlendirilebilir.

Tablo - 23:İnsanlara Duyulan Genel Güven Düzeyi

	Sayı	**Yüzde**
İnsanların çoğuna güvenilebilir.	97	6,4
Çok dikkatli olmak gerekir	1414	93,6
Toplam	**1511**	**100,0**

Sosyal sermaye teorisinin en önemli bileşenlerinden biri olarak pek çok düşünür genel güven düzeyini temel almaktadır. Toplumlar genel güven düzeylerine göre tasnif edilirken, suç, aile yapılarındaki değişmeler, toplumsal değerlerin gücü, ekonomik işbirliği, sosyal organizasyonların sayısı ve katılım oranları vb. gibi değişkenler de bu gösterge ile birlikte ele alınarak bir toplumun ya da topluluğun sosyal sermaye rezervleri anlaşılmaya çalışılmıştır. Hemen belirtmek gerekir ki, kişiler arası güven düzeyi birlikte yaşama kültürünün ve toplumsal düzenin sağlanması adına diğer değişkenlerden bazı noktalarda farklı ve önemli bir konuma sahiptir. İlk olarak genel güven ve güvensizlik oranları hem toplumsal bir sonuç hem de bir sebeptir. Aile yapılarındaki ve cinsiyet rollerindeki değişmelerin genel güven

düzeyi üzerindeki doğrudan etkisi Fukuyama ve Coleman gibi düşünürlerin dikkatini çekmiştir. Bunun yanı sıra genel toplumsal ilişkilerin karakterinde önemli bir etkiye sahip olan güven, mütekabiliyet, saygınlık, dürüstlük, işbirliği gibi toplumsal erdemlerin yaratılmasında da başat bir öneme sahiptir. İkinci olarak güven ve güvensizlik neden ve sonuçları itibariyle basit doğrusal ilişkilerden ziyade karmaşık toplumsallıkların bir bileşeni olarak işlev görmektedir. Söz gelimi, ekonomi piyasaları salt üretim ve tüketim dengelerinde gelişen, mal ve para üzerinde işleyen bir sistem değildir. Ekonomi piyasasında güven, ilişkileri hızlandıran, yatırımları artıran, işlem maliyetlerini düşüren ve genel olarak sistemin işlerliğini kolaylaştıran bir unsurdur. Putnam İtalya'nın güney ve kuzey bölgelerinde yaptığı araştırmalarla, bu düşünceyi destekleyen sonuçlar ortaya koymuştur. Üçüncü olarak güvenin, birincil ilişkilerin doğasından ortaya çıkan bir yönü vardır. Özellikle aile ve akraba ilişkileri, mafya benzeri katı iç kuralları olan organizasyonlar, komşuluk, arkadaşlık vb. gibi yakın ilişkilerin doğası en temelde güveni besleyen ve ortaya çıkaran sosyal ilişki ve örgütlenmelerin başında gelir. Özellikle sağlıklı bir aile ortamında ortaya çıkan güven düzeyinin toplumsal yapıya teşmil edilebilecek bir boyuta sahip olduğu bilinmektedir.

Toplumsal düzeni ortaya çıkaran ve sürdüren pek çok değişken içerisinde güvenin önemi aşikârken, hangi saiklerle ortaya çıktığı, nasıl korunduğu ya da hangi düzeyde var olduğu ise başka tartışma alanlarının konusudur. Fakat genel güven düzeyinin ölçülmesi pek çok düşünür için yaklaşık son elli yıl içinde oldukça dikkat çekici bir konu olmuştur. Bu sebeple oluşturulan ölçekler, kişilerarası güven ölçekleri, kurumlara duyulan güven düzeyleri, siyasal güven ve ekonomik güven gibi özel alana dair ölçekler yanında genel toplumsal seviyede güveni belirleyen ölçekler geliştirilmiştir. Gelinen noktada uluslararası alanda kabul gören bir ölçme aracı olarak geliştirilen üç soru vardır. (*ı*) Genel olarak düşünüldüğünde insanlara güvenilebilir mi? (*ıı*) Genel olarak insanlar yardımsever midir? (*ııı*) Genel anlamda insanlar menfaatperver midir?

İlk olarak güven düzeyine ilişkin sorulan soruya örneklemin %93,6'sı çok dikkatli olunması gerektiği şeklindeki seçeneği işaretlemiş, yalnızca %6,4'ü ise insanların çoğuna güvenilebileceğini belirmiştir. Yüksek oranda görülen bu farklılaşma, çalışmaya dâhil olan örneklemin genel güven duygusunun çok düşük bir

seviyede olduğunu ortaya koymuştur. Genel güven düzeyinde ortaya çıkan bu düşük oranların yalnızca Konya iline mahsus olmadığının belirtilmesi gerekir. Dünya değerler araştırmasının ortaya koyduğu verilere göre Türkiye'nin genelinde güven düzeyi %4,9 oranında tespit edilmiştir. %95,1 oranında cevap ise temkinli olmaya yönelik verilmiştir.

Tablo - 24: İnsanların Yardımsever Olup Olmadığına İlişkin Düşünce Düzeyi

	Sayı	**Yüzde**	**Geçerli Yüzde**
İnsanlar genellikle yardımsever olmaya çabalarlar	378	25,0	25,1
İnsanlar çoğunlukla kendi çıkarlarını gözetirler	1130	74,8	74,9
Toplam	**1508**	**99,8**	**100,0**
Cevap Vermeyenler	**3**	**,2**	
Genel Toplam	**1511**	**100,0**	

Toplumsal bir değer olarak yardımseverlik, insanların birbirlerine duydukları güvenin derecesi ile doğrudan ilişkilidir. Genel kanıyı oluşturan ortak tecrübeler insanlar arasındaki etkileşim ve ilişki tarzlarını sürekli olarak yeniden inşa etmektedir. Başkalarına ilişkin davranış beklentileri yalnızca ötekini ilgilendiren bir boyutta düşünülemez, istisnai olsa da cevap verenlerin meseleye yönelik potansiyellerini barındırır. Dolayısıyla başkalarına ilişkin düşüncenin temeli hem kendi tecrübî bilgileri hem de olası bir durumda kendi duruşlarını da ortaya koyar. Yardımseverlik yerine kişisel çıkarların ön plana geçmesi, birlikte yaşama ilişkin önemli bir boyutun eksikliğine işaret eder ve toplumsal düzensizliğin bir göstergesi olarak görülebilir. Önceki tabloda tespit edilen güven düzeyinin düşük oranları, benzer şekilde bu tabloda da ortaya çıkmaktadır. Genel anlamda insanların yardımsever olabileceğini düşünenlerin oranı yalnızca %25,1 seviyesinde kalırken, insanların kendi çıkarlarını gözettikleri düşüncesi %74,9 oranında çıkmıştır. Türkiye geneline bakıldığında da durum farklı değildir. Dünya değerler araştırmasında birden (çıkarcı) başlayarak ona (yardımsever) kadar devam eden skalada 4,7 ortalama 2,59 standart sapma değeri tespit edilmiş ve insanların başkalarına ilişkin düşünceleri çıkarcı oldukları yönünde yoğunlaşmıştır.

Tablo - 25: İnsanların Menfaatçi veya Dürüst Olmalarına İlişkin Düşünceler

	Sayı	Yüzde	Geçerli Yüzde
Menfaat temin ederler	1223	80,9	81,1
Dürüst olurlar	285	18,9	18,9
Toplam	**1508**	**99,8**	**100,0**
Cevap Vermeyenler	**3**	**,2**	
Toplam	**1511**	**100,0**	

Genel güven düzeyini ölçmeyi amaçlayan üçüncü soru, insanların çıkarcılık ve dürüstlük arasında nerede durduklarını anlamayı amaçlamaktadır. Sosyal erdemlerin yaratılması, kuşkusuz mütekabiliyet esasının sağlıklı işlemesi ve toplumsal değerlerin gözetilmesi ile olabilir. Güvenirliğin, yardımseverliğin, paylaşımcılığın, dürüstlüğün paylaşılması yalnızca bireysel bir eylem olarak iki kişi arasında gerçekleşmez, aksine tekrar eden eylemler silsilesi olarak toplumsal alana teşmil edilir. Böylece toplum denilen karmaşık ağların, sağlıklı bir yapıyı muhafazaya yönelik olarak işletilmesi mümkün olabilir. Bu bağlamda yukarıdaki tablo insanların genel olarak menfaatperver olduğu düşüncesini paylaşanların oranı % 81,1 olurken, % 18,9 oranıyla da insanların dürüst olduğu düşüncesi hâkimdir.

Tablo - 26: Problemler Karşısında Destek Alınacak Kişi ya da Kurumların Varlığına İlişkin Dağılım

	Birinci Derece		İkinci Derece	
	Sayı	Yüzde	Sayı	Yüzde
Aile	1150	76,1	112	7,4
Komşu	91	6,0	262	17,3
Emniyet Güçleri (Polis, Asker)	87	5,8	232	15,4
Akraba	63	4,2	601	39,8
Devlet Birimi (Vali, Belediye, Muhtar)	16	1,1	53	3,5
Cemaat	6	,4	27	1,8
Mensubu Olunan Dernek	4	,3	14	,9
İşadamı	3	,2	7	,5
Diğer	10	,7	62	4,1
Hayır Yok	81	5,4	141	9,3
Toplam	**1511**	**100,0**	**1511**	**100,0**

İnsanların gündelik hayatında karşılaştıkları problemlerle baş edebilmesi -her durum için değil belki ama çoğunlukla- çeşitli seviyelerde başka insanların ya da kurumların yardımını gerektirir. İnsanların destek alacakları kişi ya da kurumlar ise onların daha çok güven yönelimleri ve etkileşim düzeyleri göz önüne alınarak çeşitlilik gösterebilir. Bu anlamda, tablo 18'in ortaya koyduğu verileri de destekleyen sonuçlarıyla yukarıdaki tablo insanların herhangi bir problem karşısında birinci derecede ailelerinin desteğini (1150 kişi ve %76,1 oranı), ikinci derecede ise akrabalarının desteğini (601 kişi ve %39,8 oranı) isteyeceklerini göstermektedir. Ardından ise komşular (%17,3) ve emniyet güçleri (%15,4) gelmektedir. Bu tablonun ve diğer tablolardan elde ettiğimiz bir genel sonuç olarak denilebilir ki; araştırmaya katılanların geneli için güven çapında yakın aile ve akrabalarla birlikte, gündelik hayatlarındaki etkileşimlerinin bir parçası olan komşu ve arkadaşların yer aldığı görülmektedir.

3. 2. 3. Sosyal Sermayenin Ölçülmesi: Alt Boyutlar ve İlişkiler

Sosyal sermayenin göstergelerini anlamak ve genel bir çerçeve çizmek için yapılandırılan sorulara ilişkin açıklamalara ve analizlere yukarıda yer verildi. Böylece elde edilen veriler münferit olarak değerlendirilmiş, ayrıca bazı sorular için detaylı analizler yapılmıştır. Fakat mevcut değerlendirmeler içerisinde sosyal sermaye rezervlerinin hangi kaynaklardan beslendiği, değişkenler ile ortaya çıkan farklılaşmaların hangi düzeylerde gerçekleştiği ya da farklı başlıklar altında nasıl bir ilişki tablosunun ortaya çıkacağı bu bölümün amaçları arasındadır.

Bir toplumun sosyal sermaye kaynaklarını analiz edebilmek için farklı düzeylerde ölçümlere ve göstergelere ihtiyaç duyulur. Çoğu zaman ülke ya da topluluk genelini ilgilendiren araştırmalar ya da veri setlerinin çözümlenmesi ile anlaşılmaya çalışılan sosyal sermaye bazı kategorik başlıklar altında incelenir. Robert Putnam'ın çalışmasından sonra alan araştırmalarının daha sistematik ilerlediğini söylemek yanlış olmaz. Putnam'ın İtalya çalışması sosyal sermayenin hangi başlıklar altında incelenmesi ve nasıl bir tasnifin yapılması gerektiği konularında önemli bir örnek teşkil etmiştir. Bu öncü çalışma ve diğer çalışmalar etrafında geliştirilen yaklaşımlar temel bazı kategorilere işaret etmektedir. Bunlar genel güven düzeyi, sivil toplum faaliyetlerine katılım, güncel meseleler karşısındaki tutumlar, toplumsal

değer ve normlara yönelik tutumlar, sosyal ağlar ve ilişkiler gibi başlıklar altında toplanabilir. Fakat bu tez çalışmasının kapsamı düşünülerek tercih edilen sosyal sermaye soru cetveli bazı farklılıklarla otuz beş sorudan oluşan ve sekiz alt boyutu ölçmeye çalışan bir soru grubu haline getirilmiştir

Ankette yer alan sorular toplam **dört seçenekli** cevaplara sahip olması ve her bir sorunun sıklık ve yoğunluk gibi derece belirten seçeneklerle kurgulanmasından dolayı faktör analizine de uygundur. Bu bölümde yer alan sorulara faktör analizi uygulandığında toplam on alt boyut ortaya çıkmıştır. Fakat faktör yüklemeleri ve güvenirlik katsayılarına bakıldığında on faktörden yalnızca beş faktörün istenilen güvenirlik düzeyine sahip olduğu ve üzerinde analize imkân tanıdığı görülmüştür. Elde edilen bu sonuçlar dolayısıyla farklı bir analiz biçimi tercih edilmiştir. Bu bölümde yer alan soruların münferit değerlendirmelere uygunluğu ve kendi aralarındaki ilişkiler dikkate alınarak alt başlıklara bölünmeye imkân tanımasından dolayı toplam puanlamalar ve ortalamalar üzerinden değişkenlerin üretilmesi ve analizlerin yapılması tercih edilmiştir.

Sosyal sermayenin ölçülmesi için tercih edilen sorular toplamda genel bir gösterge olarak değerlendirilerek, toplam ortalama puanları üzerinden farklı istatistikî analizler için kullanılabilecek bir indeks puanı üretilmiştir. Ayrıca tespit edilen sekiz alt boyut için ayrı ayrı puanlar hesaplanarak her bir boyut için yine faklı istatistikî analizlerin uygulanması mümkün olmuştur. Bu boyutlar, '(*ı*) Güven ve Emniyet Hissi, (*ıı*) Topluluklara Katılım, (*ııı*) İş ilişkileri, (*ıv*) Farklılığın Hoş Görülmesi, (*v*) Komşuluk İlişkileri, (*vı*) Yaşamın Değeri, (*vıı*) Aile ve Arkadaşlık ilişkileri, (*vııı*) Sosyal İlişkilerde Olumlu Etkiler' başlıkları altında toplanmıştır. Sosyal sermaye indeksinin alt boyutlarında yer alan ifadeler, sosyal sermaye soru cetvelini ilk olarak düzenleyen Paul Bullen ve Jenny Onyx'un kategorileri esas alınarak tasnif edilmiştir.

Tablo - 27: Sosyal Sermaye İndeksi Genel Ortalaması

	Ölçek Ortalama		**Puan Ortalama**	
Sosyal Sermaye Genel Ortalama	**Ort.**	**Std. Sapma**	**Ort.**	**Std. Sapma**
	2,73	,360	98,61	12,694

Yukarıdaki tabloda yer alan ortalamalar Konya için sosyal sermayenin hangi düzeyde olduğunu genel olarak göstermektedir. Tüm soruların ortalaması olan tablo- 27'de yer alan ortalamalar Konya için genel bir gösterge olarak değerlendirilebilir. Bu tabloya bakıldığında sosyal sermaye orta düzeyde bir değer taşımaktadır. İndekste yer alan ifadelerin her biri için ortalamalara bakıldığında en yüksek değere sahip olanların sosyal sermaye göstergesi olarak üzerinde önemle durulan tutumlar olmadığı görülür (Bkz Ek Tablo 9). Bunların içerisinde yakın sosyal çevre ile kurulan gündelik basit etkileşimler yer almaktadır.

Gündelik hayatın içerisinde cereyan eden etkileşimler ve sosyal ilişkiler genel olarak sosyal sermayenin birer göstergesi olarak görülebilir. Fakat bu eylemler amaçsal ve organize eylemlere dönüşmüyor yahut daha yoğunluklu ve güçlü toplumsal birlikleri ortaya çıkarmıyorsa gündelik basit sosyal ilişkiler olarak kalırlar. Kurulması ve kırılması kolay olan bu tip ilişkiler sosyal hayatın üzerine inşa edilmesi için sağlıklı bir zemin sağlamazlar. Bu ilişkilerin sosyal sermaye açısında değerini artıran unsurlar bireyleri sosyal ağ(lar)a bağlayan, kişilerarası ilişkilerde güven ve karşılıklılık esasını pekiştiren, ortak hedefler doğrultusunda bir araya gelmelerini sağlayan boyutlarda anlaşılmalıdır. Bu bağlantıyı anlamayı amaçlayan sorulara verilen yanıtlar gösteriyor ki, Konya'daki sosyal ilişkiler ve etkileşimler sosyal sermaye için güçlü zeminler barındırmamaktadır[34]. Zira sosyal sermaye indeksinde yer alan sorulara verilen cevaplar itibariyle en düşük ortalamalara sahip olanlar; güven, sivil toplumsal katılma, organize girişimlerde yer alma gibi toplumsal faydayı önceleyen faaliyetlerdir (Bkz Ek Tablo 9). Bu faaliyetler dikkate alındığında sosyal sermaye göstergeleri sınırlı bir görüntü vermektedir.

Fakat Konya için başka bir gerçeklik tablosu elde edilen verileri ciddi bir biçimde ters yüz etmektedir. Konya'nın farklı bağlamlarda anlaşılabilen toplumsal

[34] Mark Gronavetter'in 1973 yılında kaleme aldığı makalesinde önemsiz veya zayıf olarak görülen ağların ve ilişkilerin faydalı sonuçlar üretmede oldukça işlevsel olduğunu savunmuştur. Bu yaklaşımı sosyal sermaye teorisi açısında da önemsenmiştir. Bu bağlamda düşünülecek olursa gündelik sıradan ilişkiler aracılığıyla insanların daha geniş sosyal ağlara erişebileceği sonucu çıkar. Dolayısıyla sıradan ve güçlü olmadığı iddia edilen ilişkiler ve ağlar, kişisel ya da toplumsal faydayı elde etmede, diğer yoğunluk düzeyi yüksek ağ ve ilişkilerden daha etkin sonuçlar üretebilir. Özellikle iş bulma, yardımlaşma, dayanışma gibi sosyal sonuçları ile olumlu işlevlere sahip olan bu ağların anlaşılması ve çözümlenmesi farklı bir çalışmanın konusu olabilir. Bundan dolayı bu çalışma kapsamında ele alındığında üzerinde durulmayan bir sosyal sermaye göstergesi olarak değerlendirilecektir. Daha fazla bilgi için bkz (Granovetter, 1973)

özellikleri sosyal sermaye rezervlerinin güçlü damarlara yaslandığını da göstermektedir. Üretim ve yan sanayi ile Türkiye'de sanayi üretiminde önemli bir potansiyele sahip olan Konya'nın bu özelliği, ortak hareket edebilme kabiliyeti yüksek, dayanışmacı ve eşgüdümsel amaçlara sahip insanların bir araya gelmesinden teşekkül ettiği düşünülen *aile şirketleri* gibi iktisadi örgütlenmelere dayandığı bilinmektedir. Abdullah Topçuoğlu'nun (2003) yaptığı çalışma bu konuda dikkat çekici veriler sunar. Topçuoğlu, bu şirketler için üzerinde önemle durduğu bir unsur olarak akrabalık ve hemşehrilik ilişkilerinden mülhem güven ve dayanışma duygusunu vurgular. Bu yakın sosyal ilişkilerin ekonomiye tahvili ile öncelenen, toplumsal faydanın üretilmesidir, bir çeşit sosyal sermaye gücüdür. Benzer bir vurgu Şennur Özdemir'in *Müsiad* (2006) isimli çalışmasında yer alan *Anadolu Kaplanları* şeklindeki nitelemesinde görülebilir. Örnek olarak incelenen çalışmaların ortaya koyduğu bilgiler Konya için sosyal sermayenin özel konumunu açıklamada şümullü bir açıklama için yeterli değildir. Ekonomiye tahvil edilebilen sosyal sermaye unsurlarının incelendiği bu çalışmaların yanı sıra, Aktay ve Topçuoğlu'nun (2007) birlikte kaleme aldıkları bir diğer çalıma olan Konya'da sivil toplum ve kültürel temelleri konulu çalışma, sosyal sermaye rezervlerini şehrin tarihi ve dinsel-kültürel kimliği etrafında anlamaya çalışır. Bu çalışmada Konya için güçlü bir sivil bilince işaret edilir. Görece yüksek bir sivil bilinç ve toplumsal örgütlenme düzeyi öne çıkarılarak, tarihsel süreç içinde hangi koşullarda sivil bilincin inşa edildiği gösterilmektedir. Ancak bu göstergeler Topçuoğlu'nun (2003) da ifade ettiği gibi olağan koşullarda gündelik hayata yansımamakta, olağanüstü koşullarda etkinliğini göstermekte, yakın sosyal ilişkiler ve değerler zemininde gelişmektedir. Bu boyutlarıyla düşünüldüğünde özelde Konya için genelde ise Türkiye için sosyal sermayenin zemini yakın sosyallikleri anlamaktan geçmektedir. Böylesi bir yaklaşım bu çalışma kapsamında elde edilen veriler için de anlamlı bir ilişkiyi mümkün kılar.

Sosyal sermayenin bazı göstergeler eşliğinde bu çalışma için ortaya çıkan sonuçlarına daha detaylı bakılırsa, yukarıda ifade edilen çalışmaların sonuçları daha anlamlı olabilir. Cinsiyete göre sosyal sermaye indeksi ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir. Buna göre erkeklerin kadınlara göre daha yüksek ortalamalara sahip olduğu görülmektedir (Bkz. Ek Tablo 10); (t=11,969 sd=1509 p=,000). Araştırmaya katılanların yaş, eğitim ve gelir gibi değişik özellikleri dikkate

alınarak yapılan analizler sosyal sermaye indeksinin hangi koşullarda değişim gösterdiğini anlamaya yardımcı olacaktır. Bu analizlere göre; yaş ile indeks ortalamaları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiş, fakat bu ilişki 30–40 yaş arasındaki grubun yüksek ortalamaya sahip olmasından kaynaklanmaktadır. Bu kategori dışındaki ortalamaların ise düşük puanlara sahip olduğu görülmektedir. Bu veriye göre yaş sosyal sermaye indeksi üzerinde her seviyede pozitif bir etkiye sahip bir değişken değildir (F=3,470 sd=4 p=,016) (Bkz. Ek1 Tablo 11). Eğitim düzeyi ile olan ilişkisinde indeks ortalamaları arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiş, eğitim düzeyi arttıkça ortalama puanlarının da arttığı gözlenmiştir. Bu bağlamda eğitimin, sosyal sermayeyi geliştiren unsurlar arasında sayılması gerekmektedir (F=46,615 sd=3 p=,000) (Bkz. Ek1 Tablo 12). Bu grubun son değişkeni olan gelir, aynı şekilde anlamlı bir farklık ilişkisine sahiptir. Değişkenin sosyal sermaye indeksi üzerinde pozitif anlamlı bir farklılığa sahip olduğu tespit edilmiştir. Buna göre gelir seviyesindeki artışın sosyal sermaye indeksinde yer alan faaliyetlere ve düşüncelere olumlu yönde etkide bulunduğu anlaşılmaktadır (F=22,967 sd=4; p=,000) (Bkz. Ek1. Tablo 13).

Sosyal sermayenin dindarlık ve genel memnuniyet göstergeleri ile olan ilişkisi, birey ve toplum arasındaki ilişkinin de bir parçasıdır. Moral değerlerin insanları toplumsal faaliyetler konusunda motive etmesi beklenir. Genel memnuniyet düzeyi ile insanların hayat algıları ortalama bir bakış açısını yansıtır. Toplumla kurulan ilişki bireylerin hayata bakışını belirleyen en önemli etmenlerdendir. Dolayısıyla yaşanılan hayattan duyulan memnuniyet, insanları toplumun geri kalanı ile daha güçlü ilişkiler kurmaya yönlendirebilir. Bu ilişkiyi ölçen analize göre, insanların memnuniyet düzeyleri ile sosyal sermaye indeksindeki ortalamalarının yükseldiği görülmüştür. Kısaca ifade etmek gerekirse, genel memnuniyet duygusu ile sosyal sermaye indeksi arasında anlamlı bir farklılaşma ilişkisi tespit edilmiştir (F=9,579 sd=3 p=,000) (Bkz. Ek1. Tablo 14). Din insanlar için güçlü aidiyet bağlarını inşa eder. Bu ilişkilerin sosyal sermaye olarak toplumsal hayata olumlu yansımaları olabileceği gibi, dışlayıcı ve olumsuz sonuçları da olabilir. Dindarlık ve indeks arasındaki analiz bu ilişkinin anlaşılmasını kolaylaştıracaktır. Sosyal sermaye indeks ortalamaları ile dindarlık ilişkisi anlamlı bir farklılaşma düzeyine sahip değildir (F=1,536; sd=4; p=,189) (Bkz. Ek1 Tablo 15)

Sosyal sermaye ile mekânsal birlikteliğin ilişkisi bu çalışma kapsamında açıklanmaya çalışılan bir ilişkidir. Bu ilişkinin mahiyeti insanların yaşam alanlarıyla kurdukları bağın gücünü de gösterir. Yakın sosyal çevre üzerine geliştirilen algılamaları, birey ve toplum arasında kurulan ilişkinin temel düzeyde belirleyicisi olarak değerlendirmek mümkündür. Mahalle ise bu yakın sosyal çevrenin mekânsal farklılıklarını barındırır. Kenti farklı açılardan ayrıştıran ilçeler de bu mekânsal şekillenmenin ilk elde gösterenidir. Buna göre, sosyal sermaye indeksi puanlarının ilçelere göre farklılaştığı tespit edilmiştir. İlçeler içinde Meram'ın en yüksek, Karatay'ın ise en düşük ortalamaya sahip olduğu görülmektedir (F=4,926; sd=2; p=,007) (Bkz. Ek1. Tablo 16).

Güven, dayanışma ve birlikte hareket etmek sosyal ilişkilerin uzun soluklu sürdürülebilirliğinden doğan toplumsal unsurlardır. Sosyal sermayenin en önemli göstergeleri arasında yer alan bu unsurların, aynı sosyal ilişki ağını paylaşan insanlar arasında gelişmesi daha kolaydır. Bu bağlamda aynı mahallede yaşanılan sürenin sosyal sermaye üzerinde anlamlı bir farklılaşma üretmesi beklenebilir. Bu ilişkiyi gösteren analiz sonuçlarına göre sosyal sermaye indeksi ortalamaları aynı mahallede yaşanılan sürenin artmasına paralel olarak yükselmemiştir. Fakat ortalamalar düzeyinde bakılacak olursa yirmi yıl ve üzerindeki mukimlerde ortalamaların en yüksek seviyeye ulaştığı görülür (ort: 89,46). Kısaca ifade etmek gerekirse, aynı mahallede yaşama ile sosyal sermaye arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmemiştir (F=,844; sd=3; p=,470) (Bkz. Ek1. Tablo 17).

Farklı değişkenler ekseninde incelenen toplam sosyal sermaye indeksinin ortaya çıkardığı tablonun detaylandırılması ve farklı bağlamlarda alt boyutlarıyla incelenmesi iktiza eder. Sahadan edinilen veriler ve toplam puan üzerinden yapılan analizler ile genel bir değerlendirmeye ulaşılmıştır. Fakat sosyal sermaye göstergelerinin farklı alt boyutlarda zayıf ve güçlü yönlerini kavramak üzere incelenmesi çalışmanın ulaşmak istediği hedeflerden biridir. Bu amaçla indekste yer alan ifadeler sekiz alt boyutta dört temel değişken (cinsiyet, yaş, eğitim, gelir) etrafında anlaşılmaya çalışılacaktır.

Bağımsız değişkenler ile olan analizlere geçmeden evvel, dört seçenek üzerinden değerlendirilen alt boyutların ortalamalarına bakılacak olursa, genel

itibariyle "bazen" seçeneğinin diğer seçeneklere göre daha fazla işaretlendiği dikkat çekmektedir. (Her bir ifadeye ait ayrıntılı ortalamalar için Bkz Ek1 Tablo18). Bunun yanı sıra önceki bölümde yer verilen değerlendirmeler ile örtüşen oranlar tespit edilmiştir. Bu oranlarda açıkça görülen formel sivil faaliyetlere katılım ve güven duygusunun düşük katılım oranlarına sahip olduğuydu. Benzer faaliyet ve tutumlar farklı soru grupları ile ölçüldüğünde de benzer sonuçlar vermiştir. Buna göre en yüksek ortalamalar ise iş ve yakın sosyal çevrelerde gelişen sosyal ilişkileri imlemektedir.

Tablo - 28: Sosyal Sermaye İndeksi Alt Boyutların Ortalamaları

	Ölçek Ortalaması		**Puan Ortalaması**	
	Ort.	**Std. Sapma**	**Ort.**	**Std. Sapma**
1-Güven ve Emniyet Hissi	2,43	,562	12,15	2,810
2-Topluluklara Katılım	1,94	,608	11,67	3,651
3-İş ilişkileri	3,28	,789	14,02	1,928
4- Farklılığın Hoş Görülmesi	2,81	,666	11,22	2,661
5-Komşuluk İlişkileri	3,00	,610	15,11	3,099
6-Hayatın Değeri	3,01	,562	12,02	2,249
7-Aile ve Arkadaşlık İlişkileri	3,01	,623	12,03	2,499
8-Sosyal İlişkilerde Olumlu Etkiler	3,22	,769	9,508	1,887

Sosyal sermaye göstergesi olarak hemen her araştırmacının üzerinde uzlaştığı konulardan biri toplumsal güvendir. Bu çalışmanın ortaya koyduğu bir gerçek ise güven duygusunun ülke genelinde olduğu gibi Konya genelinde de düşük yüzdelere sahip olduğudur. Kişilerarası ilişkilerde ve toplumsal düzeyde düşük düzeyde bir güven duygusu endişe, risk, tehtid, korku gibi tedirginlik verici duyguların yoğun olduğu bir algının toplumun geneli için paylaşıldığını gösterir. Güvensizlik algısı sosyal hayatı zorlaştıran ve kişilerarası ilişkilerin kırılganlaşmasını sağlayan en önemli etmenlerden biridir. Ancak güven ya da güvensizliğin toplumun her kesimi için aynı düzeyde algılanması beklenemez. Sahip olunan nitelikler toplumsal hayatın farklı düzeylerde algılanmasını sağlar. Söz gelimi cinsiyet farkı, güven düzeyi üzerinde belirleyicidir. Cinsiyet değişkeni ve ilk boyut arasında yapılan t-testi analizine göre kadınların genel güven ortalamaları erkeklere göre daha düşük seviyededir (Bkz. Ek1 Tablo 19) (t=6,651 sd=1509 p=,000). Aynı şekilde yaş kategorileri ile genel güven düzeyi anlamlı bir farklılaşma düzeyine sahiptir. 18-29

yaş kategorisinde yer alan insanlar ile 40 ve üzerinde yaşa sahip insanların genel güven algılamaları farklılaşmaktadır. Güven ve emniyet duygusu ortalamasının yaşa bağlı olarak artmakta olduğu gözlenmiştir (Bkz. Ek1 Tablo 20) (F=7,382 p=,000). Cinsiyet ve yaş değişkenleri ile genel güven ve emniyet duygusu arasında anlamlı farklılaşma düzeyleri gözlenmiştir. Tespit edilen bu farklılaşma ilişkisi eğitim ve gelir değişkenleri ile yapılan analizlerde gözlenmemiştir. Eğitim ve gelir düzeyleri itibariyle insanların genel güven ve emniyet duyguları arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir (Bkz. Ek1 Tablo 21,22)

Robert Putnam ve takipçileri güçlü bir sivil toplum geleneğinin sosyal sermaye açısından önemi üzerinde dururlar. Sivil katılma olarak adlandırdıkları dernek ve örgütsel faaliyetlere katılımlar aracılığıyla sosyal erdemlerin üretilmesi, canlı bir toplumsal hayatın inşası ve kamusal yararın paylaşılması sağlanmaktadır. Yurttaşlık erdemleri olarak ifade edilen değerlerin edinilmesi ve birey toplum arasındaki bağın kuvvetlendirilmesinde sivil toplum örgütlerinin birer okul olduğu kabul edilir. Bu faaliyet alanları ve dernekler bir bakıma sivil değerlerin toplumsallaşma aracılarıdır. Farklı bağlamlarda faaliyet gösteren dernekler ve gönüllü teşekküllere formel ya da informel katılım oranları birey ve toplum arasında kurulan ilişkinin mahiyetini de ortaya koyar. Sosyal sermaye indeksinde yer alan ikinci alt boyut olan topluluk katılımı indeksin en düşük puan ortalamasına sahiptir. Cinsiyet değişkeni ile yapılan t-testi analizi anlamlı bir farklılaşma ilişkisi ortaya çıkarmış, erkeklerin kadınlara göre sivil faaliyetlere daha fazla katılım sağladıkları tespit edilmiştir (Bkz. Ek1 Tablo 19) (t=8058 sd= 1313,23 p=,000). Sivil faaliyetlere katılımı etkileyen diğer unsurlar ise eğitim ve gelir düzeyleri olarak görülmektedir. Bu farklılaşma ilişkilerine göre eğitim ve gelir düzeyleri arttıkça topluluğa katılım ortalamaları istikrarlı bir artma göstermektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse eğitim (Bkz. Ek1 Tablo 21) (F=8950 p=,000) ve gelir (Bkz. Ek1 Tablo 22) (F=6814 p=,000) ile topluluğa katılım arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bununla birlikte yaş değişkeni bu boyutta anlamlı bir fark üretmemektedir (Bkz. Ek1 Tablo 20).

Çalışma kapsamında genellikle yakın sosyal ilişkiler incelenmeye çalışılmaktadır. Farklı bağlamlarda ele alınan bu boyut aktif çalışma hayatı olan insanların çalışma ortamlarında kurdukları ilişkilerini de kapsamaktadır. Buna göre kişilerin cinsiyetleri, yaşları, eğitim ve gelir düzeyleri iş ilişkileri üzerinde anlamlı bir

farklılığa sebep olmaktadır. Erkekler, 18-29 yaş aralığında yer alanlar, yüksek okul veya üniversite düzeyinde eğitim sahibi olanlar ve geliri 2500 TL ve üzerinde yer alanların ortalamaları en üst düzeyde görülmektedir. Buna göre analize tabi tutulan tüm değişkenler ile üçüncü boyut arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Bkz. Ek1 Tablo 19, 20, 21, 22).

Modern toplumsal yapıların belirgin özelliklerinden birisi farklı unsurları barındırmasıdır. Sosyal alanın birden çok kimliği barındırıyor olması, soysal uyum ve bir arada yaşama kültürünü sorunsallaştırmıştır. Bu bağlamda siyasetin temel uğraşılarından biri de farklı unsurları bir arada yaşatmayı başarabilecek politikaları üretmek olmuştur. Fakat toplumsal realite ile üretilen politikanın örtüşmesi ve hedeflenen toplumsal uyumun sağlanabilmesi yüksek düzeyde sosyal sermaye rezervlerine ihtiyaç duyar. İnsanları ortak gayeler etrafında bir araya getirebilmek, organize eylem alanları açarak kamusal iyinin elde edilmesine çalışmak üretilen sosyal politikaların hedefleri arasındadır. Fakat farklı olmanın ortak bir kimlik gibi yaygınlaşması, insanlar arasındaki sosyal ilişkileri de sınırlamaktadır. Sosyal ilişkilerin mahremiyet duvarları içinde cereyan etmesi (bonding social capital), aktörleri kalın sınırlar içinde kalmaya yöneltir, böylesi bir toplumsal hayat genellenebilir bir sosyal sermayenin üretilmesinde engeller üretir. Sosyal ilişkiler farklılığı üreten değil, eriten bir boyuta taşınmalıdır. Genelleştirilebilir toplumsal bağlamların geliştirilmesi (bridging social capital) karşılıklı iletişim ve etkileşim alanlarının açılması ile mümkün olabilir. Bu temelde farklı olanın varlığına tahammülü zorunlu kılar. Sosyal sermaye indeksinin dördüncü alt boyutu olarak ifade edilen farklılıkların hoş görülmesi önem arz eder. Zira farklı unsurları ortak potada eritebilme gücü, sosyal ilişkilerin içine hapsedildiği sınırları aşmanın bir yoludur. Hoşgörü ortalamalarına bakıldığında; 'Başkalarının hemfikir olduğu fakat sizin katılmadığınız konularda, ne düşündüğünüzü açıkça söyler misiniz?' şeklindeki soru 3,36 ortalama değeri ile yüksek bir düzeyde kabul görürken diğer sorular aynı kabul derecesine ulaşamamıştır. Diğer sorular farklı kültüre mensup insanlarla bir arada yaşama ve sosyal çevrelerde kabul görme ihtimalleri üzerinden değerlendirilmiştir. Bu sorulara verilen cevapların ise 2,6 ortalama puan civarında toplanmış olduğu görülmektedir.

Farklı olmanın anlamı, yakın sosyal ilişkiler çerçevesinde düşünüldüğünde dışlayıcı bir tavrı çağrıştırır. Komşuluk, belirli ritüelleri ve alışkanlıkları paylaşan insanların sürdürdükleri gündelik etkileşim alanları olarak ortaya çıkan sosyal ilişki biçimlerinden biridir. Komşulukta sosyal ilişkiler mekânsal yakınlık üzerinden inşa edilir. Yakın olmak komşuluk ekseninde düşünüldüğünde yalnızca mekânsal bir birimi vurgulamadığı gib, hayat tarzı, alışkanlıklar, beklentiler, inançlar, değerler vb. gibi toplumsal içerikleri ile anlaşılmayı da gerektirir. Komşuluk bu anlamda sürdürülebilir bir ilişki biçimini gerektirir. Böylece sosyal sermaye potansiyeli yüksek bir ilişki olarak önem kazanır. Komşuluk bir arada olmanın koşullarını gündelik etkileşimler üzerinden inşa eder. Etkileşimler karşılıklı bir benzeşme, kabullenme ve samimiyet ilişkisini de peşi sıra besler. Sosyal sermayenin bir unsuru olarak komşuluk diğerlerine nazaran yüksek bir ortalama düzeyine sahiptir (ort.3,0040). Komşuluk ilişkileri indekste yer alan sekiz boyut içerisinde kadınlar lehine ortalaması yüksek olan yegâne boyuttur. Kadınlar için komşuluğun ritüelleri, benimsenmesi erkeklere nazaran daha yüksek düzeyde karşılık bulur. Yapılan t-testi bu ilişkiyi ortaya koyar.(Bkz. Ek1 Tablo 19) (t= -4,912 sd= 1509 p=,000). Yaş gruplarına bağlı olarak artan ortalamalar ile komşuluk anlamlı bir ilişki gösterir. Oysa gelir ve eğitim düzeyleri arasında böylesi bir farklılık ilişkisi ortaya çıkmamıştır. Kısaca ifade etmek gerekirse, komşuluk ilişkilerinin farklılaşmasında yaş ve cinsiyet belirleyiciliğinin bu araştırma dolayısıyla tespit edildiğini söylenebilir (Bkz. Ek1 Tablo 20, 21, 22).

Modern insanın en önemli problemlerinden biri de belki hayatın gayesini yitirmekten kaynaklanan bir belirsizlik ve boşluk hissidir. Bireyselleşme eğilimlerinin toplumsal bağları yıpratıcı yan etkileri yalnızca toplumsal düzeyde görülmez. Birey ve toplum arasında kurulan nedensel bağ gereklilik olmaktan çıkar. Değer yönelimli insanın yerini bencil insan tipi alır. Ötekini gözeten ve kamusal yararı kendi çıkarları ile örtüştürebilen insan tipi aşınmış olur. Bu anlamda hayatın değerinin olması aidiyet duygusunu pekiştiren, birey ve toplum arasında bağ kuran işlevsel bir özelliktir. İndeksin altıncı boyutu olan hayatın değeri diğer kategorilere göre yüksek bir ortalama puanına sahiptir. Analiz yapılan değişkenlerden cinsiyet ve eğitim kategorileri ile bu boyut arasında anlamlı farklılık ilişkisi tespit edilmemiştir. Bununla beraber yaş kategorileri arasında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiş, yaş

arttıkça ortalamaların da yükseldiği görülmüştür. Benzer şekilde yaş ile yapılan fark testi anlamlı bir farklılaşma ilişkisini ortaya koymuş, fakat kategoriler arasında istikrarlı bir artıştan ziyade 750 tl ve altı gelir düzeyine sahip olanlarla 3500 TL ve üzeri gelire sahip olanların hayat algıları anlamlı bir farklılık göstermiştir. Gelir seviyesi yüksek olan insanlarda ortalamaların yüksek olduğu gözlenmiştir.

3. 2. 4. Topluluk Duygusu Göstergeleri: Konya'da Komşuluk ve Mekâna Dayalı Sosyal İlişkiler

Araştırmanın önemli ayaklarından biri olan 'topluluk duygusu' başlığı altında, mekâna dayalı yakın sosyal ilişkilerin gerekleştiği alan incelenmektedir. Bu alanın en önemli göstergelerinden biri komşuluk ilişkileridir. Komşuluk, toplumun müşterek hayatlara sahne olduğu alt birimlerinden biridir. Birey ve toplum arasında konumlanan ara formlar olarak bireyi çevreler. Burada inşa edilen sosyalliklerin kendine özgü belirli bir ilişki biçimi üretmesi, değer, algı, kimlik, aidiyet gibi toplumsal semboller üretmesi beklenir. Makro düzeyde toplumun algılanması bireyi sarmalayan bu yakın sosyal çevre içerisine yerleşen gündelik hayat formları etrafında gelişir. Birey, toplumla gerçek anlamda burada yüzleşir. Süreklilik ve karşılıklılık esasına dayalı bir sosyal ilişki biçimini imleyen komşuluk, bireyleri ortak paylaşımlar etrafında sürekli olarak yeniden inşa eder.

Komşuluk toplum için gerekli olan bir takım sosyal unsurları barındırır. Güven ve emniyet duygusu bunların başında gelir. Yakın sosyal çevrenin insanları olarak tanıdıklık ve karşılıklı emin olma insanlar arasında hayatın olağan akışını kolaylaştıran dayanışma ve yardımlaşma duygusunu geliştirir. Aynı zamanda toplumsal aidiyet duygusu ve sosyal kimlik inşa eder. Topluluğun sosyolojisinden bahsedilen önceki bölümde de dile getirildiği gibi, topluluğun üyeleri için ortak bir simgeler dünyası ve alan üretme işlevi dışarıya karşı bir ortak duygu geliştirir, buna biz duygusu ya da topluluk duygusu denilebilir. Burada üyeler dış dünyanın riskleri karşısında kendilerini emniyette hissederler, ortak idealleri paylaşırlar, benzer hayat tarzlarına ve değerlere sahiptirler. Soyut anlamda topluluğun gerçeklik kazandığı alan ise komşuluktur. Çalışmanın topluluk ve sosyal sermaye ilişkisini ortaya koymak için seçtiği temel sorunsal bu noktada kesişir. Bu nokta komşuluk ve

mekâna dayalı toplumsal ilişkilerin sosyal sermaye kaynağı olarak ne kadar değerli olduğudur.

İfade edilen bu merkezi soruyu açıklamak üzere geliştirilen topluluk duygusu ölçeği bu çalışma kapsamında elli farklı ifadeden oluşmaktadır. Topluluk duygusunun salt psikolojik bazı alt boyutları bu çalışma kapsamına dâhil edilmemiş, toplamda altı faktör dikkate alınmıştır. Elde edilen faktörler topluluk duygusunun dört asli unsurunu da (Üyelik, Etki, Bütünleşme ve İhtiyaçların Giderilmesi, Paylaşılan Duygusal İlişki) kapsamaktadır.

Elli dokuz ifade ile uygulanan ölçek yapılan analizler sonrasında elli ifadeye düşürülmüş, altı farklı alt boyut tespit edilmiştir. Ölçeğe uygulanan faktör analizinde yüklemeler için alt sınır 0,40 olarak belirlenmiş, bu değerin altında kalan ifadeler ölçekten çıkarılmıştır. Ayrıca ölçekte yer alan bazı olumsuz ifadeler, araştırmaya katılanların fikirlerini ters açıdan da sorgulama imkânı vermiştir. Topluluğun kendisini ya da topluluğa ilişkin insanları ve unsurları olumsuzlayan bu ifadeler ölçekte yer alan olumlu bazı ifadelerin kontrol edilmesini sağlamıştır. Yanı sıra bu ifadeler hem anketin sağlıklı bir şekilde cevaplandığının, hem de anket uygulamasının dikkatli bir şekilde gerçekleştiğinin göstergesi olmuştur. Fakat faktör analizi yapılırken bu ifadelere eksi yüklemeler yapılmasını önlemek, faktör dağılımının güven düzeyini düşürmemek ve faktörlerin net bir biçimde gruplanmasını sağlamak amacıyla ifadelere ilişkin cevaplara ters döndürme yapılmıştır. Böylece faktörlerin daha belirgin olması sağlanmış, çıkarılan ifadeler ile ölçeğin ve her bir faktörün güvenilirlik puanları yükselmiştir. Topluluk duygusu ölçeğinin toplam güvenilirlik puanı 0,957 ile oldukça yüksek bir oranda tespit edilmiştir. Ölçeğin açıklanan toplam varyans puanı ise %46,159'dur. Bu çalışma kapsamında kullanılan ölçeğin alt boyutları; (*ı*) Mahalleye Aidiyet, (*ıı*) Mahallede Gündelik Hayat ve Komşuluk, (*ııı*) Güven, Etki ve Sosyal İlişki, (*ıv*) Bağlılık ve Paylaşılan Duygusal İlişki, (*v*) Yardımlaşma, Dayanışma ve İhtiyaçların Giderilmesi, (*vı*) Mahallede Sosyal Uyum ve Diğerkâmlık

Faktör 1: Mahalleye Aidiyet Hissi

Tablo - 29: Topluluk Duygusu Ölçeği Faktör Yüklemeleri (Faktör 1)

Mahalleye aidiyet hissi ifadeleri	Ort.	Std. Sapma	Faktör Yüklemesi
1- Bana göre bu mahalle yaşamak için iyi bir yerdir.	3,87	,979	**,768**
2- Uzun yıllar bu mahallede yaşamayı düşünüyorum.	3,60	1,173	**,712**
3- Özellikle bu mahallede yaşamak benim için önemlidir.	3,50	1,091	**,683**
4- Bu mahalle huzurlu ve düzenlidir.	3,94	,908	**,683**
5- İmkânım olursa bu mahalleden taşınmak isterim (*).	3,57	1,320	**,649**
6- Mahalledeyken kendimi evimdeymiş gibi hissediyorum.	3,72	1,040	**,643**
7- Kendimi bu mahallenin bir üyesi olarak kabul ediyorum.	3,85	,920	**,565**
8- Genel anlamda bu mahallenin sakini olmaktan memnunum.	3,99	,917	**,548**
9- Bu mahallenin bir sakini olmaktan dolayı pişmanım (*).	4,15	,956	**,541**
10- Bence bu mahalle şehir sakinlerince tanınan bir yerdir.	3,73	,997	**,511**
11- Mahalleme aidiyetim kimliğimin bir parçasıdır.	3,31	1,071	**,497**
12- Bu mahalledeki insanlar gerçekten dürüst ve güvenilirdir.	3,57	,882	**,495**
13- Bu mahallenin insanları başka mahallelere göre daha güvenilirdirler	3,47	,898	**,494**
Özdeğer (eigenvalue)	**13,727**		
Açıklanan Varyans (Varians explained) %	**27,453**		
Güvenirlirlik (Cronbach's alpha)	**,898**		

Not: (*) Tabloda yer alan olumsuz çağrışımları olan ifadelere verilen yanıtlara faktör analizi yapılırken ters döndürme yapılmıştır. Böylece eksi faktör yüklemeleri engellenmiş, ifadelerin toplam değer üzerindeki anlamı olumlanmıştır. Bu işlem ile ifadelerin muhtevası değiştirilmemiş, biçimsel/teknik bir değişiklik yapılmıştır.

Topluluk duygusu ölçeğinin ilk faktörü mahalleye duyulan aidiyet duygusunu göstermektedir. İnsanları bir arada tutan değerler ve topluluğun bir üst kimlik olarak belirmesi, aidiyet duygusunu artırmaktadır. Topluluğun sahiplenilmesi ve üyelerinin kimliğinin bir parçası haline gelmesi, topluluğun bir sosyal aktör olarak toplumsal

alanda etkinliğini de belirler. Böylece bireysel düzeyde başlayan güçlü bağlılık duygusu birey ve topluluk arasında gelişen karşılıklı bir ilişki biçimine dönüşür. Üyelerin ait oldukları toplulukların sosyal ortamındayken kendilerini güvende hissetmeleri ve emniyet duymaları beklenir. Topluluğun üyelerine hissettirdiği bu duygu sadakat ve sahiplenmeyi doğurur. Böylece topluluk dolayımında ortaya çıkan özel bir mahremiyet alanı belirir. Birey için yalnızlık ve yabancılık sınırı topluluğun sosyal çevresinde aşılmış olur. Bir bakıma kendini evinde hissetme duygusu ve rahatlığı topluluk üst kimliğinde geliştirilen aidiyet duygusu ile bağdaşır.

Bu faktör, ölçeğin en yüksek oranda açıklanan varyans (%27,45) puanına sahiptir. On üç ifadeden oluşan bu faktörün güvenilirlik puanı (0,898) da yüksektir. Mahalleye aidiyet olarak adlandırılan bu faktörün içerisine giren ifadelere daha detaylı bakılacak olursa ifadelerin yüksek ortalamalara sahip olduğu görülür. Yaşanılan yere ilişkin olumlayıcı ifadelere katılma düzeyinin yüksek oluşu, örneklemin topluluğa aidiyet duygularının da güçlü olduğunu göstermektedir.

Mahalleye aidiyeti gösteren bu faktör, sosyo demografik değişkenler eşliğinde incelendiğinde bazı değişkenlerin –cinsiyet, gelir, ev sahipliği gibi- (Bkz. Ek1 Tablo 23) (t=-1,330 sd=1504 p=,184) faktör üzerinde anlamlı bir farklılaşmaya sebep olmadığı görülmektedir. Buna göre, cinsiyet mahalleye aidiyet geliştirmede bir farklılaşma kaynağı olarak görülmemiştir. Cinsiyet düzeyinde anlamlı bir farklılaşma olmaması, ortalamaların birbirine oldukça yakın olmasından kaynaklanmaktadır. Oysa gelir düzeyine göre yapılan fark testinde elde edilen sonuç, gelir kategorileri arasında istikrarlı bir değişikliğin olmamasından kaynaklanmaktadır. Gelir ve topluluğa aidiyet arasında anlamlı bir farklılaşma ilişkisi tespit edilememiştir (F=1,334; sd=4; p=,255) (Bkz. Ek1 Tablo 24).

Topluluğa aidiyet kişinin yaşadığı sosyal çevre ile arasında kurduğu bir çeşit duygusal bağlanışın izlerini taşır. Dolayısıyla bu ilişkiye rasyonel ve formel bir takım gerekçeler ile yaklaşmak doğru olmayabilir. Bu yargı eğitim seviyesi ve topluluğa aidiyet faktörü arasında yapılan fark testinde ortaya çıkmıştır. Buna göre, eğitim düzeyi ile mahalleye duyulan aidiyet hissi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Fakat ilginç olan eğitim düzeyinin yükselmesi kişilerin yaşadıkları mahalleye karşı kurdukları aidiyet bağının zayıflamasına sebep olmaktadır. Eğitim seviyesi düştükçe

kişilerin mahalleye aidiyetlerinde ise artış gözlenmektedir. Bu anlamda ilköğretim ve yüksek öğretim seviyesindeki katılımcıların mahalleye aidiyetlerinin ortalamaları farklılaşmaktadır (F=2,833 sd=3 p=,037) (Bkz. Ek1. Tablo 24). Kategorik olarak hiçbir okul bitirmemiş olmaktan yüksek öğrenim görmüş olmaya doğru azalan aidiyet duygusu ortalamaları dikkat çekicidir.

Mahalle ile topluluk düzeyinde kurulan ilişki bir bakıma süreklileştirilen ve zaman içerisinde inşa edilen bir ilişki biçimdir. Mahalle içerisinde yaşa bağlı olarak insanların tecrübe ettiği ilişkiler artarken, atfedilen roller ile birlikte daha yoğun bir ilişki ve sorumluluk alanına sahip olurlar. Bu ilişki ve sorumluluk ağının topluluk ortamında yaşanılan süre ile ayrıca bir ilişkisi vardır. Dolayısıyla zaman mefhumu kişi ve topluluk arasında kurulan bağlanma ilişkisinin belirleyicisi olduğu söylenebilir. Bu bağlamda yaş ve aynı mahallede yaşanılan süre değişkenleri ile yapılan iki farklı analiz birbirine yakın sonuçlar vermektedir. Araştırmaya katılan insanların yaşları arttıkça mahalleye aidiyetin arttığı görülmektedir (F=14,305 sd=3 p=,000) (Bkz. Ek1. Tablo 25). Buna göre birinci faktörün yaşa göre anlamlı bir farlılaşma içinde olduğu tespit edilmiştir. Aynı şekilde mahallede geçirilen süre arttıkça kişilerin mahalleye aidiyetlerinin arttığı görülmüş, aralarında pozitif anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (F=5,806 sd=3 p=,001) (Bkz. Ek1. Tablo 28). Birlikte yaşanılan süre ile kişilerin yaşadıkları sosyal ve fiziki çevreye yönelik aidiyet duyguları arasında doğrusal bir ilişkiden bahsedilebilir.

Konya şehrinin merkez ilçelerinin sosyal dokusu gelişim evrelerine göre farklı şekillerde tezahür etmiştir. Kentsel gelişim geleneksel Konya'daki yaşam merkezlerinin farklı periferilere taşınması ile süregitmektedir. Selçuklu, Meram ve Karatay arasındaki temel ayrım, devam eden kentsel gelişim pratiklerine ve mevcut nüfus ve göç eden nüfusun yerleşmelerinden doğan farklılıklara dayanmaktadır. Bu anlamda Meram Konya'nın yerleşik nüfusunu barındırırken, Selçuklu ise genel olarak Konya'nın ilçelerinden göçlerle geliştiği görülmektedir. Karatay'ın nüfusu ise kent içi hareketliliğin olumsuz veçhelerinin görüldüğü bir alan olarak bilinmektedir. Eski Konya olarak bilinen yerleşim alanlarının hızla terk edildiği ve nüfusun yoğun olarak periferiden gelenlerle beslendiği bir bölge konumundadır. Bölgeler arası bu tasnif yaşanılan mahalleye yönelik aidiyet hissindeki farklılaşmadan da çıkarılabilir. Buna göre mahalleye duyulan aidiyet hissi en yüksek ortalamaya Meram ilçesinde

ulaşmış, ardından Selçuklu ve Karatay sıralanmıştır (F=12,386 sd=2 p=,000) (Bkz. Ek1. Tablo 26).

Yaşlanılan bölge ve kurulan yeni tip yaşam merkezleri farklı beklentideki insanların bir araya gelmesine ve ortak yaşama alanlarının geliştirilmesine de sebep olmuştur. Bu anlamda Konya genelinde sayısı oldukça fazla olan Kooperatif olarak bilinen yerleşim kümeleri dikkat çeker. Fakat son yıllarda sayısı hızla artan yeni tip yerleşme alanları olarak güvenlikli sitelerin sayısı da dikkat çekici boyutlara ulaşmıştır. Bu anlamda yaşanılan evin tipi bir bakıma üretilen komşuluk ilişkilerinin ve kişilerin toplumsal aidiyetlerinin de belirleyicisi olmuştur. Bu savı destekleyen veriler topluluğa aidiyet duygusu faktörü ile yaşanılan evin niteliği arasında yapılan analizde tespit edilmiştir (F=4,512 sd=4 p=,001) (Bkz. Ek1. Tablo 27). Bu tabloda vurgulanması gereken, güvenlikli sitelerin yüksek aidiyet ortalaması ile yerleşim alanlarından anlamlı faklılaştığı gerçeğidir. Güvenlikli siteler içinde yaşayanlarca yüksek düzeyde benimsendiği görülmektedir. Fakat beklentilerimizin tersine insanların yaşadıkları evin sahibi olmaları ya da kiracı olmaları topluluğa duyulan aidiyeti etkilememektedir. Bu ilişkiye dair yapılan analiz değişkenler arasında anlamlı bir farklılaşma düzeyi tespit edilemese de yakın bir değer çıktığı görülebilir. (F=2,848 s2=4 p=,058) (Bkz. Ek1. Tablo 29).

Son olarak topluluğa aidiyet ve insanların hayata ilişkin memnuniyet algıları arasındaki ilişkiye odaklanan analize göre, değişkenler arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu analize göre insanların genel olarak memnuniyet düzeyleri arttıkça yaşadıkları topluluğa aidiyet duygularının da arttığı görülmektedir. Tabloya göre ‘çok mutlu’ olduğunu ifade edenlerin ortalamaları ‘hiç mutlu değilim’ diyenlerin topluluk duygusu ortalamaları anlamlı bir farklılaşma içerisinde azalmaktadır. (F=19,254 sd=3 p=,000) (Bkz. Ek1. Tablo 31).

Genel olarak bakıldığında topluluğa aidiyet kişilerin içerisinde yaşadıkları topluluk ile güven, bağlılık ve memnuniyet gibi temel beklentiler üzerinden kurdukları duygusal bir bağ ile güçlü bir ilişkisi vardır. Yanı sıra insani bir ihtiyaç olarak beliren ait olma isteği, sahip olunan kimliğin de belirleyici unsurudur. Bu anlamda birinci faktör araştırmaya katılan insanların komşuluk çevresi üzerinden kurdukları ilişkisel ağların ait olma ve kimlik inşa etme isteklerine yönelik cevabını

karşılamaktadır. Bu faktör cinsiyet ve gelir gibi değişkenler ile anlamlılık ilişkisine sahip olmamakla birlikte, eğitim, yaş, mahallede yaşanılan süre, bölge, yaşanılan evin niteliği ve genel memnuniyet gibi göstergeler ile anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Faktör 2: Mahallede Gündelik Hayat ve Komşuluk

Tablo - 30: Topluluk Duygusu Ölçeği Faktör Yüklemeleri (Faktör 2)

Gündelik Hayat ve Komşuluk İlişkileri İfadeleri	Ort.	Std. Sapma	Faktör Yükleme
1- Mahalledeki komşularla ilişkim gündelik hayatımın bir parçasıdırlar.	3,30	1,172	**,686**
2- Mahallem gündelik hayatımın bir parçasıdır.	3,42	1,177	**,610**
3- Konuşma ihtiyacı hissedersem, mahalledeki insanlardan birini muhabbete davet edebilirim.	3,58	1,128	**,578**
4- Komşumda görüp hoşuma giden bir şeyi ödünç alabilirim veya değiş tokuş edebilirim.	2,66	1,269	**,553**
5- Komşularımı sık sık ziyaret ederim.	3,25	1,247	**,551**
6- Mahallede yaşayan insanlardan yeni arkadaşlıklar edindim.	3,57	1,091	**,535**
7- Eğer herhangi bir şey hakkında tavsiyeye ihtiyacım olursa, mahalledeki komşularımdan birine sorabilirim.	3,65	1,079	**,501**
8- Mahallede yaşayan insanlarla pek çok ortak yönümüz vardır.	3,17	1,122	**,489**
9- Komşularım ve benim mahalleden beklentilerim hemen hemen benzer şeylerdir.	3,39	1,042	**,487**
10- Hayatta öncelikli olan şeylerin neler olduğu konusunda, mahalledeki pek çok insanla aynı fikirdeyim.	3,13	1,072	**,469**
11- Mahalledeki insanlarla benzer bir yaşam tarzına sahibim.	3,37	1,155	**,465**
12- İhtiyaç duyduğum kimi şeyleri komşularımdan ödünç alabilirim.	3,81	1,043	**,433**
Özdeğer (eigenvalue)	**2,817**		
Açıklanan Varyans (Varians explained) %	**5,634**		
Güvenirlirlik (Cronbach's alpha)	**,862**		

Toplumsal ilişkilerin bir formu olarak topluluk, üyelerin sürekli ve yakın ilişkiler kurduğu bir sosyal ortamın ürünüdür. Sosyal ortam eğer bir mekâna dayalı olarak üretiliyorsa, genel itibariyle mekânsal birliktelik dolayısıyla ilişkiler kuruluyorsa, yakın sosyal ilişkiler bir mahallenin sınırlarını kuruyor demektir. Mahalle, içerisinde insanların karşılıklılık ve paylaşım esası üzerinden ilişki kurmasını kolaylaştırır. Böylece mahalle gündelik hayat içerisinde gelişen bir takım paylaşımları ve etkileşimleri olağanlaştırır. İlişkilerin anlık veya bir defalık olması ya da geçici olarak görülmesi, komşuluk gibi sosyal ortamlarda tercih edilmez. Uzun soluklu ve güçlü bağlar, komşuluk ilişkileri çerçevesinde inşa edilir ve tercih edilir. Bu anlamda bireyleri çevreleyen genel toplumsal ilişkilerin önemli bir parçası yakın sosyal ağlardan biri olan mahalle içinde cereyan eder. İhtiyaçların karşılanması, dertlerin paylaşılması, boş vaktin değerlendirilmesi, arkadaşlık ve muhabbetin gelişmesi gibi paylaşılan ortak yönler artar. Dolayısıyla mahallede sosyal hayat zamanla kendine özgü sosyalliklerin gelişmesi ile kurulur. Kişinin olağan hayatının bir parçası olarak mahalle içi ilişkiler karşılıklı bir paylaşımla beraber, benzer bir hayat tarzını da inşa eder. Gündelik hayatın paylaşılan aktivitelerinden, ritüellerinden, duygularından ve sembollerinden üretilen benzer hayat tarzları mahalle çeperinde kendine kolaylıkla yer bulur. Dolayısıyla beklentiler giderek benzeşir, öncelikler ve talepler ait olunan bu sosyal alanın istekleriyle bağdaşır. Dolayısıyla olağan sürecinde gelişen mahalle benzer olanı içerir, farklı olanı dışlar.

Topluluk duygusunun gelişmesi paylaşılan sosyal hayatın unsurlarının artması ve gündelik hayata olan yansımaları ile sürekli yeniden kurulur ve güçlenir. Topluluk duygusu ölçeğinin ikinci faktörü ‘mahallede gündelik hayat ve komşuluk’ başlığında toplanan ifadelerden teşekkül etmiştir. Bu ifadeler içerisinde en yüksek ortalamaya sahip olan ifadeler, komşular arasında gerçekleşen sosyal paylaşımı göstermektedir. Buna örnek vermek gerekirse; “ihtiyaç duyduğum kimi şeyleri komşularımdan ödünç alabilirim”(3,81), “eğer herhangi bir şey hakkında tavsiyeye ihtiyacım olursa, mahalledeki komşularımdan birine sorabilirim” (3,65), “konuşma ihtiyacı hissedersem, mahalledeki insanlardan birini muhabbete davet edebilirim” (3,58).

Mahallede gündelik hayat ve komşuluk başlığını taşıyan ikinci faktör, 2,817 özdeğerle açıklanan toplam varyans içerisinde %5,634'lük bir dilime sahiptir ve 0,862 güvenilirlik düzeyindedir. Tam on iki ifadeden oluşan bir faktör olarak kişilerin mahalle içerisinde kurdukları ilişkilerin boyutunu ve gündelik hayatlarında mahalle ilişkilerinin ne oranda temsil edildiğini göstermektedir.

Mahalle kendi sosyal ilişki biçimlerini üretir. Yaşama tarzını, alışkanlıkları şekillendirir. Sosyal bir atmosfer yaratarak insanlara belirli ilişki biçimlerini dayatır. Dolayısıyla komşuluk bir çeşit ritüeldir. İnsanların toplumsallaştığı karşılıklılık ve sosyal ilişki çeşitlerinin geliştiği, ben yerine bizi önceleyen bir toplumsal ortam yaratır. Mahalle sahip olduğu çeşitliliği ortak bir çeperde birleştirir. Bu bağlamda verilerin bağımsız değişkenler ile olan ilişkilerine bakılacak olursa; ilk olarak cinsiyet değişkeni ile faktör arasında anlamlı bir farklılaşma ilişkisi tepit edilmemiştir. Kadın ve erkeklerin komşu algısı temelde aynı düzeyde şekillenmiş görünüyor. Ortalamaların birbirine yakın çıkması ve değişkenler arasında anlamlı bir farklılaşma ilişkisinin tespit edilememesi bu savı destekler (t=,183 sd=1504 p=,855) (Bkz. Ek1 Tablo 32).

Bir mahalle içerisinde cereyan eden komşuluk ve gündelik hayata insanlar farklı düzeylerde katılım gösterirler. Gelir seviyeleri, eğitim durumları, yaşları meslekleri, dindarlıkları nispetinde komşuluk ilişkilerinin ve mahallede gündelik hayatın içerisine aktif katılım değişir. Örnek vermek gerekirse, gelir seviyesi ile insanların komşuluk ilişkileri anlamlı bir farklılaşma göstermektedir. Buna göre gelir seviyesinin artmasına ters orantılı olarak insanların komşuluk ilişkilerine ve gündelik hayata mahalle içerisinde aktif katılmaları azalmaktadır. Gelir seviyesi düşük olan insanların komşuluk ve mahalle içerisinde akan olağan hayat içerisinde daha fazla yer aldıkları görülmektedir (F=4,906 sd=4 p=,001) (Bkz. Ek1. Tablo 33). Benzer şekilde eğitim seviyesi ile ikinci faktör arasında ters orantılı anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu tabloya göre mukimlerin eğitim seviyeleri arttıkça komşuluk ilişkileri ve mahallenin gündelik hayat akışı önemsenmemektedir. İkinci faktörde yer alan ifadelere en yüksek düzeyde katılım eğitim seviyesi en düşük düzeyde olanlarca sağlanmakta, eğitim seviyesi en yüksek olanlar arasında ise bu ifadelere olan katılım oranları en düşük seviyede görülmektedir (F=19,676 sd=3 p=,000) (Bkz. Ek1. Tablo

34). Gelir ve eğitim seviyesi ile örtüşen bir diğer değişken olan meslek kategorileri ile ikinci faktör arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Ev hanımı ve emekli gibi herhangi bir meslek kategorisinde yer almayanlarda ortalama en yüksek seviyeye (ort: 51,68 ve 51,89) ulaşmış, profesyoneller ve memurları içeren meslek kategorilerinde ise ortalamalar düşük oranlarda (ort: 47) çıkmıştır (F=6,540 sd=8 p=,000) (Bkz. Ek1. Tablo 35). Bu veriler birbirleri ile dikkat çekici bir şekilde örtüşmektedir. Öyle ki, gelir seviyesi, eğitim düzeyi ve meslekler (profesyoneller ve memurlar) insanları mahallelerinde cereyan eden sosyal hayattan uzaklaştırmaktadır. Mahallede kurulan komşuluk ilişkileri ve gündelik hayat pratikleri eğitim, gelir ve meslekler ile ters orantılı olarak azalmakta, insanları bireysel edimlere yahut mahalle dışındaki sosyal alanlara yöneltmektedir.

Mahallede komşuluk ilişkileri ve sosyal hayata aktif katılma yaş ve dindarlık oranları ile pozitif artan anlamlı bir farklılaşma göstermektedir. Dindarlık düzeyi ve komşuluk faktörü arasında pozitif anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir. Buna göre dindarlık arttıkça insanların faktör ortalamaları istikrarlı olarak yükselmiştir. Kısaca dindarlık komşuluk ilişkilerinde olumlu bir etkiye sahiptir. Dindarlık oranları arttıkça insanların mahalleyi benimsedikleri, komşuluk ve sosyal hayata katılım oranlarının arttığı görülmektedir. Bu anlamda dindarlığın komşuluk ilişkileri ve yakın sosyal ilişkilere olumlu etkide bulunduğu söylenebilir (F=5,614 sd=4 p=,000) (Bkz. Ek1. Tablo 37). Dindarlık düzeyini beşli ölçek üzerinden değerlendirildiğinde kendini oldukça dindar olarak gören insanların komşuluk ve mahallenin sosyal hayatına daha fazla katılım (ort.: 51,83) sağladığı görülmektedir. Dindarlık düzeyinin artması ile paralel artan ortalamalar yine başka bir değişken olan yaş kategorileri ile de pozitif anlamlı bir ilişkiye sahiptir. Yaş oranları arttıkça kişilerin komşuluk ve mahalledeki sosyal hayata katılımlarının arttığı görülmektedir. En yüksek katılım ortalamaları yaş olarak en yüksek kategoride gözlenmektedir (F=6,299 sd=4 p=,000) (Bkz. Ek1. Tablo 36). Eğitim ve gelir düzeyleri ile ters orantılı olarak azalan ortalamaların, dindarlık ve yaş ile doğru orantılı olarak yükselmesi, mahalle içinde üretilen sosyal sermayenin potansiyel kaynaklarına da işaret etmektedir.

Mahallede gündelik hayat ve komşuluk başlığı taşıyan faktör, yaşanılan mekâna ilişkin değişkenler eşliğinde incelendiğinde benzer anlamlılık ilişkileri tespit

edilebilir. Zira sosyal ilişki uzun soluklu, yakın ve süreklilik arz eden bir yapıyı önceler. Mahalle içerisinde gerçekleşen sosyal ilişkiler yakınlığa, samimiyete ve sıklığa göre güçlenmektedir. Bu bağlamda şehrin ilçeleri homojen bir yapı göstermektedir. İlçelere göre faktöre ilişkin ortalamalar farklılaşmamakta, iki değişken arasında anlamlı bir ilişki tespit edilememektedir (F=;929 sd=2 p=,395) (Bkz. Ek1. Tablo 40). Komşuluk ilişkilerinin gücü ve sıklığı bir arada yaşama tecrübesinin süresine bağlı olarak değişir. Ortak geçmişe sahip insanların hayata bakışları, alışkanlıkları, birbirlerine yönelik beklentileri karşılıklılık esasına dayalı ilişkileri geliştirir. Komşuluk ve gündelik hayat pratiklerinin bu karşılıklılık esasına dayalı olarak gelişmesi ise beklenen bir sonuçtur. Bu minvalde aynı mahallede yaşanılan süre, yaşanılan evin sahiplik durumu ve evin niteliği ile ikinci faktöre yönelik ortalamalar arasında yapılan fark testinden anlamlı bir sonuç ortaya çıkmıştır. Buna göre kısaca ifade etmek gerekirse, aynı mahallede yaşayan insanların komşuluk ve mahalle içerisinde sürdürdükleri sosyal ilişkiler yaşanılan sürenin artması ile yoğunluk kazanmaktadır (F=10,065 sd=3 p=,000) (Bkz. Ek1. Tablo 41). Ev sahipliği durumu ve yaşanılan evin niteliği ile ikinci faktör arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (F=7,501 sd=2 p=,001) (Bkz. Ek1. Tablo 38) (F=2,895 sd=4 p=,021) (Bkz. Ek1. Tablo 39). Son olarak insanların genel memnuniyet düzeyleri ile karşılaştırıldığında ikinci faktör değişken ortalamalar göstermektedir. Genel memnuniyet arttıkça insanların komşuluk ve gündelik hayata olan katılımlarında anlamlı bir farklılaşma tespit edilmiştir (F=8,254 sd=3 p=,000) (Bkz. Ek1. Tablo 42).

Konya'da komşuluk dolayımında yakın sosyal ilişkiler ağının bir parçası olmak toplumsal hayatın önemli bir parçası olarak kabul görmektedir. Bu faktör içerisinde yer alan ifadelere ilişkin yüksek ortalama değerlerinden anlaşılıyor ki, bu sınırlı evren içinde yoğunlaşan toplumsal ilişkilerin önemi insanların geneli için komşunun ve mahallenin ne anlama geldiğini ifade etmektedir. Gündelik hayatın paylaşımları, toplumsallaşma ihtiyacı, fikir alışverişleri, ortak idealleri yaşatmaları vb. gibi pek çok unsur mahalle etrafında gelişen sosyal ilişkiler dünyasını ortaya koymaktadır.

Faktör–3: Güven, Etki ve Sosyal İlişki

Tablo - 31: Topluluk Duygusu Ölçeği Faktör Yüklemeleri (Faktör 3)

Sosyal Güven, Etkileşim ve Sosyal İlişkiler	Ort.	Std. Sapma	Faktör Yükleme
1- Komşularımın durumunun iyi olup olmaması benim umurumda değildir (*).	4,23	,933	**,589**
2- Mahalledeki insanları gördüğümde selam veririm.	4,42	,779	**,553**
3- Komşularımla karşılaştığım zaman hal hatır sorarım.	4,35	,790	**,522**
4- Acil bir durumda komşularımın yardıma koşacağına inanıyorum.	4,01	,958	**,519**
5- Kişisel bir sorunumun hallolmasında mahallede yardımını isteyebileceğim kimse yok (*).	3,63	1,228	**,509**
6- Mahallede güvenebileceğim arkadaşlarım yok(*).	3,70	1,224	**,497**
7- Mahallede kendimi hiçbir zaman tam olarak güvende hissetmiyorum (*).	3,81	1,131	**,495**
8- Mahallede yaşayan insanlar ile bir ilişki/kontak kurmakta zorlanıyorum (*).	3,71	1,190	**,480**
9- Komşularımın işleri yolunda gittiği zaman kendimi iyi hissederim.	4,07	,783	**,458**
Özdeğer (eigenvalue)	**2,110**		
Açıklanan Varyans (Varians explained) %	**4,221**		
Güvenirlirlik (Cronbach's alpha)	**,787**		

* Tabloda yer alan olumsuz çağrışımları olan ifadelere verilen yanıtlara faktör analizi yapılırken ters döndürme yapılmıştır. Böylece eksi faktör yüklemeleri engellenmiş, ifadelerin toplam değer üzerindeki anlamı olumlanmıştır. Bu işlem ile ifadelerin muhtevası değiştirilmemiş, biçimsel/teknik bir değişiklik yapılmıştır.

Topluluğun asli işlevlerinden bir tanesi de insanlara kendilerini güvende hissedecekleri bir çatı kurmaktır. Üyesi olduğu sosyal ortamın çeperine girdiğinde birey kendini evinde hisseder, tanıdığı ve güvendiği insanlarla yakın sosyal ilişkiler kurar. Kişilerarası ilişkilerin zemini ortak simgeler üzerinden algılanır. Dil, din, nesneler, alışkanlıklar, kılık kıyafet hemen her şey topluluğun üyelerine mahsusluk içerir. Mensubiyet duymanın, dışarıda kalmamanın rahatlığı ile kişilerarası ilişkiler, alışverişler mevcut ortamın baskın karakteri altında kolaylaşır. Etkileşimler ön kabullere dayalı olarak daha güçlü zeminlerde gerçekleşir. Topluluk çevresinde kurulan ilişkiler salt kişilerarası olmaz. Gizli bir üçüncü unsur kişilerarası ilişkilerde

düzenleyici ilke olarak belirir. Topluluğun yaptırım gücü kişilerin bilinçlerinde ve eylemlerinde hissedilir. İstenmeyen ya da benimsenmeyen eylemler dışlanma korkusu ile terk edilir. Dolayısıyla insanların eylemlerini alenileştirmeleri, güven duygusu ile gerçekleştirmeleri, ortak referans çevrelerine sahip olmaları aktörler için topluluğun olumlu tezahürleri olarak değerlendirilebilir.

Gündelik basit etkileşimlerden, birlikte eyleme geçmeyi gerektirecek zor ve karmaşık ilişkilere kadar topluluğun sahip olduğu sosyal sermaye gücü bireylerin hayatlarını kolaylaştıran potansiyeli barındırır. Bu anlamda bireysel olarak üstesinden gelinemeyecek durumlarda açığa çıkması beklenen bir toplumsal gücün varlığına güvenilir. Güven duygusu bu anlamda gerektiğinde işlevsel sonuçlar doğuran kullanılabilir toplumsal bir kaynak olarak anlaşılır.

İkinci bir boyut olarak topluluk, üyeleri için güvenlikli bir sosyal ortamı imler. Luhman'ın "tanıdıklık" ve "emin olma" olarak çeşitlendirdiği toplumsal güven insanların sosyal çevreleri içerisinde kurulan ilişkilerde diğerini kollamasına, ihtiyatlı olmasına ve çekinceler taşımasına gerek bırakmaz. İhtiyat, çekince gibi riske göndermeler içeren kavramlar sosyal hayatın olağan akışını zedeler. Sosyal ilişkileri sınırlayarak birlikte yaşamanın koşullarını zorlaştırır. Risk ve endişe gibi bireyin ötekine karşı sosyal mesafesini genişleten kaygılar, yaşanılan sosyal ortamın tehditlerle algılanmasına sebep olur. Dolayısıyla salt olarak güven, sosyal ilişkiler ve etkileşimler üzerinde belirleyici bir komundadır.

Topluluk duygusu ölçeğinin üçüncü alt boyutu olarak beliren 'güven, etki ve sosyal ilişki' birlikte yaşamanın asli unsurlarını göstermektedir. Sosyolojik anlamda bir arada yaşamanın gelişigüzel olarak yan yana gelme olmadığını gösteren bir unsur olarak kişilerarası güven, mahalle içerisinde kurulan ilişkilerde ne kadar güçlü olarak hissediliyorsa, topluluk duygusunun gücü de aynı nispette artacaktır. Güven duygusunun yaşanılabilir bir sosyal ortam için ne kadar önemli olduğunu anlamaya yarayacak olan üçüncü faktör, dokuz ifadeden oluşmaktadır. Bu faktör toplam varyans içinde %4,221 açıklama oranına ve 0,787 güvenilirlik derecesine sahiptir.

Konya'da güven, etki ve sosyal ilişkilere yön veren unsurlar bu çalışma kapsamında gelir, yaşanılan evin tipi, ilçe ve memnuniyet gibi değişkenler ile anlamlı

bir farklılık ilişkisi taşımaktadır. Fakat cinsiyet, eğitim durumu, yaş, aynı mahallede yaşanılan süre ve ev sahiplik durumu ile karşılaştırıldığında anlamlı bir fark ilişkisi tespit edilememiştir (Bkz Ek1 Tablo 43, 35, 46). Elde edilen verilere yakından bakılacak olursa; gelir seviyesinin düşmesi ile mahalledeki insanlara duyulan güven, etkileşim ve sosyal ilişkiler kurma ortalamaları yükselmektedir. Gelir seviyesine bağlı olarak kişiler mahallenin gündelik ilişki ağlarına katılım yönünde çekimserlik göstermektedirler. Mahalle gelir seviyesi düşük insanlar için bir bakıma hayatın daha yoğun bir şekilde yaşandığı ve güvensizlik duygusunun daha az hissedildiği alan olarak görülmektedir. Gelir seviyesi arttıkça kişilerin kendilerini mahalleli ile ilişki kurmaktan geri çektiği, gündelik hayatın akışını mahallenin dışında kurma eğilimi gösterdikleri ve komşularına güven duyma ve onlardan yardım istemek gibi sosyal etkileşimlerini azalttıkları görülmektedir (F=2,399 sd=4 p=,048) (Bkz Ek1 Tablo 44).

Yukarıda ortaya konulan veriler diğer fark tabloları ile birlikte değerlendirildiğinde daha açıklayıcı sonuçlar ortaya koymaktadır. Buna göre gelir seviyesi ile doğrudan ilişkili bir unsur yaşama alanı olarak ilçe ve yaşanılan evlerin niteliği de benzer sonuçlar ortaya koymaktadır. Güven, etkileşim ve sosyal ilişkiler gelir seviyesi düşük olan Selçuklu ve Karatay'da yüksek, Meram'da ise diğer ilçelere göre düşük oranlarda tespit edilmiştir. Meram bölgesi villa ve güvenlikli sitelerin yoğun olarak konumlandığı ve ekonomik gelir seviyesinin yüksek olduğu bir bölge olarak düşünülürse, insanların komşuluk hayatına olan katılımları, sosyal ilişkiler ve etkileşim alanlarının kurulması ve dahası güvensizlik duygularının artması anlam kazanır (F=23,882 sd=4 p=,000) (Bkz. Ek1. Tablo 50).

Gelir seviyelerinin ve emniyet kaygılarının artması ile insanların daha güvenlikli ve konforlu alanlarda yaşama isteğinde bir artış gözlenmektedir. Yakın gelecekte Konya'da güvenlikli sitelerin, lüks konutların, villaların daha da artacağını öngörmek için dikkatli bir gözlemci olmaya gerek bile yok. Böylesi konut taleplerinin artması insanların güvenlik ihtiyaçlarına ve rahat yaşama taleplerine cevap vermek içindir. Güvenlikli ve rahat hayatın rasyonel talepler olarak meşrulaştırılması, bireyselleşme eğilimlerine uygun olarak gelişen bir yaşama tarzının da meşru dayanağıdır. Benzer bir yaşama tarzını besleyen, ortak kültürel yaşam alışkanlıklarını güçlendiren bir unsur olarak insanların tercih ettikleri evler ile üçüncü faktör arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Buna göre yaşanılan evin

niteliği ile güven duygusu ve komşuluk çevresinde kurulan etkileşimler arasında anlamlı bir ilişki vardır. Bu ilişkiye göre kooperatif evi ya da iki-üç katlı yerleşim alanları ile apartmanlarda süren yaşam, komşuluk ilişkilerini ve yakın sosyal hayatı geliştirirken, villa, müstakil ev ve güvenlikli sitelerde komşularla gerçekleştirilen etkileşimler, pratik sosyal ilişkiler ve genel güven düzeyleri sınırlı kalmaktadır (F=6,524 sd=4 p=,000) (Bkz. Ek1 Tablo 47). Bu tablo, güvenlikli sitelerin gündelik hayatın risklerini ortadan kaldırmak ve güven duygusunu üretmek yerine insanlarda oluşan güvensizlik ve tehdit algısını daha da pekiştirdiğini göstermektedir. Bu anlamda günümüz insanının bilinçaltında yer eden güvensizlik ile algılanan tehdit, sosyal hayatın hangi koşullarda imar edildiğini göstermektedir.

Güvenlikli siteler ya da lüks konutlar hayatın olağan akışından muaf özel bir ilişki ve komşuluk biçimini güven esası üzerine tesis etmeya çalışır. Güvenlik duvarlarıyla çevrelenmiş müşterek mekân algılanan sosyal gerçekliği de inşa eder. taşır. Fakat elde edilen veriler beklentileri boşa çıkarmış gibi görünüyor. Ya da korkuyu sahiplenen insanların özel yaşama alanları güveni tesis etmede yetersiz kalmış gibi görünüyor[35].

İnsanları bir arada tutan motivasyonun ne olduğu üzerine çeşitli görüşler ve yaklaşımlar bulunabilir. Birlikteliği kişiler için anlamlı kılan unsurlar pratik tezahürler olarak insanların hayatlarına yansımayabilir de. Fakat genel anlamda ortak bir payda arayışı ya da anlamlı ilişkiler zemini üretmek uzun soluklu ilişkileri, ya da olağanüstü durumlarda müşterek tecrübeleri gerektirir. Kişilerin hayatına yön veren tecrübeler salt bireyi ilgilendirmez, aynı zamanda bireyi çevreleyen toplumun bir parçasıdır. Dolayısıyla birey kendi anını yaşarken aynı zamanda toplumsal alanın unsurlarını içselleştirir. Toplum denilen geniş evrenin ilk tezahürleri birey için, yaşadığı sosyal çevrede kurulan ilişkiler dolayısıyla da tecrübe edilir. Bu ilişkiler sosyal ağlar olarak bireyi toplumsal evrenin bir aktörü haline getirir. Toplumsal bir aktör olarak birey içine doğduğu, inşa ettiği ya da dâhil olduğu sosyal ağlar vasıtasıyla toplumla arasında bir bağ kurar. Bu anlamda topluluk ve birey arasındaki ilişki bir çeşit duygusal bağlanma ilişkisidir. Dolayısıyla tekrar başa dönersek, insanları bir arada tutan sebeplerin her durumda rasyonel, çıkara dayalı ya da bilinçli

[35] Güvenlikli site hayatı ve sosyal gerçekliğin Bu konuda daha fazla bilgi için bkz. (Alver, 2010)

olması beklenmez, toplumsallığın motivasyonu ortak hissiyat, tecrübeler ya da salt ilişkinin kendisi üzerinden kurulabilir.

Faktör–4: Bağlılık ve Paylaşılan Duygusal İlişki

Tablo - 32: Topluluk Duygusu Ölçeği Faktör Yüklemeleri (Faktör 4)

Sosyal Bağlanma ve Paylaşılan Duygusal İlişkiler	Ort.	Std. Sapma	Faktör Yükleme
1- Mahalledeki insanlara karşı güçlü bir bağlılık duygusu hissediyorum.	3,23	1,223	**,606**
2- Mahalledeki insanlarla benim aramda derin bir arkadaşlık bağı vardır.	3,27	1,437	**,548**
3- Eğer herhangi bir faaliyet düzenlemek istersem bir komşumdan yardım isteyebilirim.	3,80	1,002	**,548**
4- Mahalledeki insanlarla kurduğum arkadaşlıklar ve birliktelikler benim için çok şey ifade eder.	3,69	1,038	**,529**
5- Mahalledeki insanlara karşı bir sadakat duyuyorum.	3,42	1,077	**,507**
6- Ben sıklıkla küçük de olsa komşularıma yardımda bulunurum veya onlar da bana yardım eder.	4,01	,880	**,500**
7- Mahallemizin insanlarının yaptığı faaliyetleri başkasının işi değil, kendi işimiz olarak görürüm.	3,49	1,098	**,463**
Özdeğer (eigenvalue)	**2,110**		
Açıklanan Varyans (Varians explained) %	**4,221**		
Güvenirlirlik (Cronbach's alpha)	**,787**		

Topluluk duygusunun bir diğer önemli unsuru olan *paylaşılan duygusal ilişki* salt duygusal bir bağlanma ilişkisi değildir, insanların bir araya gelmesi ve karşılıklı bağın kurulması adına toplumsal alanı düzenleyen bir ilkedir. Bu ilkeyi sorgulayan ifadelerden teşekkül eden dördüncü faktör toplam yedi ifadeden oluşmaktadır. Toplam varyans içinde %4,221 açıklama gücüne sahip olan faktör 0,787 güvenilirlik düzeyine sahiptir.

Paylaşılan duygusal ilişkiler ve sosyal bağlanma üzerinde cinsiyet, yaş, eğitim, gelir gibi değişkenler farklı tezahürlere sahiptir. Kişisel özelliklerine göre insanların yaşadıkları sosyal çevre içinde farklı düzeylerde ilişki kurduğu önceki faktörlerde ortaya çıkmıştır. Benzer bir durum bu faktör için de geçerlidir. Cinsiyet farklılığı kişilerin topluluk ile arasında kurduğu ilişkinin ilk belirleyicisi

konumundadır. Yapılan t-testi analizine göre kadınların ortak duygusal bağlar inşa etmede erkeklerden daha yüksek ortalamalara sahip olduğu görülmektedir. Bu anlamda cinsiyete göre faktöre yüklenilen anlam değişmektedir (t= -3,250 sd=1504 p=,001) (Bkz. Ek1 Tablo 51).

Toplumsal hayatı bir uyum ve bağlanma ilişkisi olarak değerlendirmek bazı açılardan mümkündür. İnsanların müşterek algılar etrafında birlik oluşturmaları, aynı duygunun paylaşımcıları olarak toplumsal gruplar, topluluklar inşa edebilmeleri birleştirici unsurları gerektirir. Bu birleştirici unsurların başında ise din gelmektedir. Dindarlık düzeyi arttıkça insanlar müşterek eksenlerde buluşmaları daha kolaylaşır. Aynı şekilde ideolojiler ya da millet bilinci gibi insanı aşan düşünsel ve duygusal bağlanmalar insanların topluluk bilincini geliştirir, inşa eder. Bu çalışmanın önemli göstergelerinden biri olan dindarlık düzeyi ile bağlılık ve paylaşılan duygusal ilişki faktörü arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. İnanç temelli birliktelik kurma ve bağlar inşa etme arasında güçlü bir ilişki vardır. Bu analizin verileriyle birlikte dinin insanlara bir olma bilincini aşıladığı, kardeşliği ve dayanışmayı vaaz ettiği düşünülürse hayli anlamlı bir sonuç ortaya konulmuş olur (F=7,672 sd=4 p=,000) (Bkz. Ek1. Tablo 59).

Benzer bir ilişki yaş ile bağlantılı olarak da görülebilir. İnsanlar yaşlandıkça toplumsal uyum kabiliyetleri ve öteki ile kurdukları bağlanma ilişkisi de güçlenmektedir. Bu farklı yaş dönemlerinde insani faaliyet ve ilgi alanının sınırları ile de ilgili olabilir (F=4,163 sd=4 p=,002) (Bkz. Ek1. Tablo 52). Sosyal bağlılığı artıran ve duygusal bütünleşmeyi sağlayan bir diğer değişken de insanların köken olarak aynı bölgeden gelmeleridir. İnsanların doğduğu yer ile kurdukları sosyal ilişkilerin gücü doğru orantılıdır. Konya'da doğduğunu ifade edenler ile başka şehirde doğduğunu ifade eden insanların dördüncü faktördeki ifadelere katılım oranları farklılaşmaktadır. Konya'lı olanların daha yüksek ortalamalara, diğer şehirden gelenlerin ise daha düşük ortalamalara sahip olduğu görülmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse, dördüncü faktör ve doğum yeri değişkeni arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (F=,905 sd=3 p=,009) (Bkz. Ek1. Tablo 56).

Bu faktör ve önceki faktörlerde de tespit edilen dikkat çekici bir unsur ise eğitim ve gelir düzeyi ile ilgilidir. Gelir ve eğitim düzeyinin artması insanları

mahalle çevresinde kurulan sosyal ilişki ağlarından ve gündelik hayat pratiklerinden uzaklaştırdığı gibi, mahalleye karşı duygusal bir bağ kurma konusunda da önemli oranda olumsuz etkilemektedir. Bu analizin ortaya koyduğu veriler, eğitim seviyesi düşük ve yoksul sayılabilecek insanların mahalle ile kurdukları ilişkinin daha güçlü bir duygusal bağı beslediğini göstermektedir. Fakat gelir seviyesinin ve eğitim düzeyinin artması ile insanların kendilerine mahalle dışında konumlandırmaları da artmaktadır. Dolayısıyla diğer faktör analizlerinde karşılaşılan durum bu faktör içinde anlamlı sonuçlar göstermektedir (Eğitim düzeyi, F=11,231 sd=3 p=,000) (Bkz. Ek1. Tablo 53), (Gelir düzeyi, F=10,905 sd=5 p=,000) (Bkz. Ek1. Tablo 54).

Yaşanılan mekâna ilişkin özellikler ile sosyal bağların ve paylaşılan duygusal ilişkilerin gücüne yönelik karşılaştırmalarda anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Mukimlerin ev sahiplik durumu, aynı mahallede yaşanılan süre, yaşadıkları evin niteliği ve yaşadıkları ilçelere göre komşuluk ilişkileri duygusal bağlanmalar ihtiva etmektedir. Buna göre Karatay ilçesi farklılaşmanın açıkça görüldüğü ilçe olarak en yüksek ortalamalara sahiptir. Ardından Selçuklu ve Meram ilçeleri gelmektedir. Karatay'a ilişkin gelir ve eğitim düzeyi itibariyle diğer ilçelere göre alt düzeyde gelir ve eğitim seviyesinin olduğunu belirtmiştik. Bu göstergeler ile örtüşen bir tabloda Karatay ilçesinin dördüncü faktöre en yüksek ortalamaları sunmuş olması şaşırtıcı değildir (F=4,491 sd=2 p=,011) (Bkz. Ek1. Tablo 55). Bununla beraber aynı mahallede yaşanılan süre ilişkilerin yoğunlaşması ve sosyal bağların güçlenmesine olumlu anlamda katkıda bulunmaktadır. Dolayısıyla aynı mahallede yaşama süresi ile dördüncü faktör arasında yapılan analiz anlamlı bir farklılaşma ilişkisinin varlığını tespit etmiştir. Buna göre mahallede yaşanılan süre arttıkça insanların birbirleri ile olan bağlarının güçlendiği ve samimileştiği söylenebilir (F=18,717 sd=3 p=,000) (Bkz. Ek1. Tablo 57). Mekâna ilişkin karşılaştırmaların sonuncusu olan yaşanılan evin niteliğinin faktöre yüklemelerine bakılacak olursa, önceki analizlerle karşılaştırıldığında tutarlı bir tablo ortaya çıkmaktadır. Buna göre, güvenlikli siteler ve villa tipi evlerde sosyal bağların ve samimi ilişkilerin azaldığı görülmektedir. Kısaca ifade etmek gerekirse, yaşanılan evin niteliği ile dördüncü faktör arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (F=5,844 sd=4 p=,000) (Bkz. Ek1. Tablo 58).

Bağlılık ve paylaşılan duygusal ilişki başlığını taşıyan faktörle ilişki testi yapılan değişkenleri bütün olarak değerlendirecek olursak, farklılığı besleyen unsurların toplumsal değişmenin dinamikleri de olan ekonomi ve eğitim gibi asli unsurlar etrafında toplandığı görülür. Ekonomi ve eğitim ekseninde gerçekleşen toplumsal değişim süreci aileleri geleneksel köklerinden koparma eğiliminde olduğu görülür. Bu değişimin yaşanılan mekâna yansıyan yönlerinde yine benzer bir etkiyi görebiliriz. Artan refah taleplerine ve güvenlik ihtiyacına binaen tasarlanan yeni mekânlar, yakın toplumsal ilişkilere karşı yıkıcı bir etki yapmaktadır. Bu yıkıcı etkiyi en az hissedenler ise, yoksulluk, dindarlık, düşük eğitim seviyesi, Konya'da doğmuş olma, gibi unsurlar etrafında kümelenen insanlar arasındadır.

Faktör–5: Yardımlaşma, Dayanışma ve İhtiyaçların Karşılanması

Tablo - 33: Topluluk Duygusu Ölçeği Faktör Yüklemeleri (Faktör 5)

Mahallede Toplumsal Dayanışma ve İşbirliği	**Ort.**	**Std. Sapma**	**Faktör Yükleme**
1- Mahalledeki herhangi bir problem insanların bir araya gelmesiyle çözülür.	3,78	1,025	**,638**
2- İnsanlar, sıkıntıya düştüklerinde mahalledekilerden yardım alabileceklerinin farkındalar.	3,70	,904	**,611**
3- Mahalledeki işlerin iyileştirilmesi için gönüllü birliktelikler kurabilirim.	3,51	1,025	**,582**
4- Acil bir durumda, mahallede tanımadığım insanlar bile yardımıma koşarlar.	3,81	1,131	**,471**
Özdeğer (eigenvalue)	**1,442**		
Açıklanan Varyans (Varians explained) %	**2,885**		
Güvenirlirlik (Cronbach's alpha)	**,567**		

Sosyal sermaye göstergelerinden biri olarak sıklıkla sorgulanan bir özellik de insanların yardımlaşma ve dayanışmaya yönelik bir araya gelebilme yetenekleridir. Toplum olabilme insanların karşılıklılık esasına dayalı geliştirdikleri sosyal ilişkilerin gücü ve sıklığına dayanır. Ortak hareket edebilme, yardımlaşma ve problemlerin çözülmesi ya da beklentilerin gerçekleştirilebilmesi adına ortaya konulan inisiyatifler aynı zamanda topluluk duygusunun gücünü gösteren önemli göstergelerdir. Topluluk, üyelerin bireysel olarak gerçekleştirme imkânı olmayan

yahut zor olabilecek hedefleri gerçekleştirmede birlikteliğin gücünü aktive eder. Biz duygusunu önceleyen topluluk üyeleri için kişisel çıkarlar aynı zamanda topluluğun çıkarları ile örtüşen bir boyut taşır. Topluluk üyelerince önemsenen değerler, üyeler arasında devam eden sosyal ilişkilerin meşru zeminini inşa eder. Üyeler için topluluk içerisinde yer almanın işlevsel yanı sosyal bir aktör olarak topluluğun sahip olduğu yapısal kaynakları kendi çıkarları için kullanabilme imkânıdır. Topluluğun bir bütün olarak gücü üyeleri arasında gelişen sosyal ilişkilerin gücü nispetincedir. Kısaca ifade etmek gerekirse, topluluk üyelerin birbirlerini gözetmesi üzerine kurulur.

Topluluk ve sosyal sermaye ilişkisi üzerine açıklayıcı verileri bir araya getiren bir üst başlık olarak beşinci faktörde yer alan ifadeler önemlidir. Yardımlaşma, dayanışma ve ihtiyaçların karşılanması başlığını taşıyan bu faktör toplam dört ifadeden oluşmaktadır. Toplam varyans içinde %2,885 açıklama değeri ve 0,567 güvenilirlik puanı ile altı faktör arasında düşük sayılabilecek açıklama ve güven düzeyine sahip faktördür, dolayısıyla bu faktöre ihtiyatla yaklaşılmalıdır.

Araştırmada yer alan diğer sorular ile karşılaştırıldığında yakın sonuçların ortaya çıktığı görülür. Söz gelimi sivil toplum örgütlerinin faaliyetlerine resmi ya da gönüllü katılım sonuçlarındaki düşük oranlar bu faktör içinde de yakın düzeylerde karşılık bulmuştur. Bu açıdan faktöre ilişkin ortalamaların bağımsız değişkenler ile karşılaştırmalı analizlerinde de anlamlı farklılaşmalar tespit edilmemiştir.

Yardımlaşma, dayanışma içinde olma ya da ihtiyaçların giderilmesi adına komşuluk ilişkilerinin gücü cinsiyet, gelir, eğitim düzeyi ya da dindarlı göstergeleri eşliğinde anlaşılmaya çalışıldığında anlamlı fark ilişkileri tespit edilmemiştir. Bu açıdan faktörün ölçmeye çalıştığı sosyal ilişki biçimleri kendi içinde homojen bir dağılıma sahip olup, değişkenlerin niteliği ile ilintili olarak farklılıklar göstermemektedir (Bkz. Ek1. Tablo 60, 61, 62, 63, 64).

Faktör–6: Mahallede Uyum ve Benzerlik

Tablo - 34: Topluluk Duygusu Ölçeği Faktör Yüklemeleri (Faktör 6)

	Ort.	Standart Sapma	Faktör Yükleme
1- İnsanlar her zaman için sadece kendi rahatını düşünürler (*).	2,70	1,145	**,655**
2- Mahalledeki insanlar genellikle başkalarını çekiştirirler (*).	2,68	1,173	**,629**
3- Mahallede, farklı ve aykırı insanlara kötü gözle bakılır (*).	3,13	1,182	**,551**
4- Bu mahallede uyanık olmalısın yoksa istismar edilirsin (*).	3,46	1,091	**,521**
5- Mahallemdeki insanların düşüncelerine pek itibar etmem (*).	3,54	1,095	**,455**
Özdeğer (eigenvalue)	**1,240**		
Açıklanan Varyans (Varians explained) %	**2,479**		
Güvenirlirlik (Cronbach's alpha)	**,654**		

* Tabloda yer alan olumsuz çağrışımları olan ifadelere verilen yanıtlara faktör analizi yapılırken ters döndürme yapılmıştır. Böylece eksi faktör yüklemeleri engellenmiş, ifadelerin toplam değer üzerindeki anlamı olumlanmıştır. Bu işlem ile ifadelerin muhtevası değiştirilmemiş, biçimsel/teknik bir değişiklik yapılmıştır.

Topluluk bir üst çatı olarak, onu inşa eden unsurların paylaşılmasıyla mümkün olur. Topluluğun ilkesel anlamda gerçekliği, ortak paydaların varlığı ve üyelerce benimsenmesi ile özdeştir. Bu ortak paydalardan en önemlisi ise topluluk içerisinde yer alan insanların karşılıklı geliştirdikleri kabullenme ve uyum konusundaki uzlaşıdır. Topluluk esası, mutlak anlamda bir aynılık olmamakla birlikte, uyum ve benzerlik üzerine inşa edilen bir ortaklıktır. Bu ortak paylaşım ilişkisi kişileri birbirine karşı sorumlu kılar. Birbirini önemseyen insanları üretir. Bu ortaklık ilişkisi istismardan ziyade diğerkâmlığı önceleyen, topluluk çıkarları ile kendi çıkarlarını özdeşleştirebilen insanların inşa ettiği bir sosyal gerçekliktir. Kişinin ötekiler karşısında takındığı fedakâr tavrı geliştiren unsur da birlikte yaşadıklarından emin olmadır. Emin olmak için muhatabın bilinmesi ya da referansların güçlü olması gerekir. Bilmenin/tanıdıklığın ve güçlü referansların yakınlaştırdığı bireylerin kurdukları ilişkinin gücü ve yoğunluğu sosyal uyumu geliştiren, pekiştiren topluluk değerleridir.

Mahallede uyum ve benzerlik olarak adlandırılan topluluk duygusunun son faktörü, ölçeğin genelinde görülen olumlu yargılar yerine olumsuz ve problematik alanlarını vurgulamaktadır. Olumsuz yargıların ortalama puanları ters döndürülmüş, böylece ifadede beliren anlamı verilen cevaplar üzerinden anlaşılır kılmış ve faktör yüklemeleri eksi değerden artı değere dönüştürülmüştür. Toplam beş ifadeden oluşan bu faktörün toplam değer içinde açıklanan varyans oranı %2,479'dur. Bu faktörün güvenilirlik düzeyinin 0,654 olmasından dolayı ihtiyatlı yaklaşmak gerekmektedir.

Mahallede sosyal uyum ve benzerlik, bir arada yaşama alışkanlıklarını kolaylaştıran bir unsur olarak görülebilir. Mahalleye uyum bireylerin sahip olduğu özelliklere göre değişkenlik göstermektedir. Yaş, eğitim düzeyi, meslek gibi özellikler mahallede yaşayan insanlar arasında sosyal uyumu etkilemektedir. Mahallede toplumsal uyum ile cinsiyet değişkeni arasında anlamlı bir farklılık tespit edilmiştir. Buna göre mahallede yaşayan erkeklerin kadınlara göre faktör ortalamaları daha yüksektir (t= 4,514 sd=1504 p=,000), (Bkz. Ek1. Tablo 65). Araştırmanın diğer önemli değişkeni olan yaş ile yapılan fark testinde katılımcıların yaşa bağlı olarak mahalleye ilişkin tutumlarının değiştiği görülmektedir. Yaş oranları arttıkça insanların mahalle ile olan uyumları artmakta, insanlar komşularının düşüncelerini önemsemektedirler (F=3,891 sd=4 p=,004), (Bkz. Ek1. Tablo 66).

Topluluk duygusu ölçeğinde yer alan diğer faktörlerde hatırlanacağı üzere eğitim düzeyi arttıkça ifadelere katılım oranları düşmüştür. Dolayısıyla eğitim düzeyi ile mahalleye yönelik sergilenen tavırlar ve düşünceler ters orantılı olarak bireyleri etkilemektedir. Eğitim düzeyi arttıkça mahalledeki insanlarla kurulan ilişkinin gücü azalmakta, kişilerin mahalle dışındaki faaliyetlere katılımları artmaktaydı. Fakat bu faktör üzerindeki etkilerine bakıldığında eğitim düzeyi ile mahallede sosyal uyum sağlama arasında pozitif anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Eğitim düzeyi arttıkça insanların mahalleye uyumu ifade eden faktör ortalamaları da yükselmektedir (F=9,432 sd=3 p=,000), (Bkz. Ek1. Tablo 68). Bu ilişkiyi destekleyen bir diğer veri ise meslekler ile faktöre ilişkin ortalamalar arasındaki fark ilişkisinin anlamlılık düzeyidir. Yine önceki faktörlerde birey ve mahalle arasındaki ilişkilerde negatif etkilere sahip olduğu gözlenen profesyonel meslekler, memurlar gibi kategorilerde yer alan insanların, bu faktörde pozitif anlamlı fark ilişkisi gözlenmektedir. (F=6,123

sd=8 p=,000), (Bkz. Ek1. Tablo 69). Bu veriler ile örtüşmesi beklenen bir diğer gösterge ise gelir düzeyidir. Fakat analiz sonuçları gösteriyor ki, insanların gelir düzeyleri ile faktöre yönelik katılım oranları arasında anlamlı bir farklılık ilişkisi yoktur. Dolayısıyla gelir düzeyi ile insanları arasında mahalleye sosyal uyum ve benzerlik noktasında anlamlı bir farklılık gözlenmemektedir (F=1,498 sd=5 p=,187), (Bkz. Ek1. Tablo 67).

3. 2. 5. Sosyal Sermaye, Topluluk Duygusu, Toplumsal Katılma ve Değişkenler Analizi

En basit haliyle toplum bir dizi ilişkiler ve ağlar alanıdır. İnsanları birbirine bağlayan ilişkiler ve ağlar çeşitlendikçe toplumsal alanın çehresi de inşa edilir. Bu anlamda toplum bir inşa sürecidir. İnşa edilen bir gerçeklik olarak toplum sürekli bir değişimi yaşar. Değişimin asli veçhesi çoğu zaman sosyal ilişkilerin doğasından neşet eder. Toplumsal gerçeklik kendi mecrasını ilişkilerde inşa eder. Aktörleri bu mecrada saf tutmaya çağırır. Değerler, inançlar, beklentiler, hedefler, problemler ve dahası bu mecranın süreklileştirdiği desenler olur. O halde özne olarak bireyi var eden de, toplumsal aktörleri var eden de sosyal ilişkinin kendisidir demek yanlış olmaz. İlişkiler geri dönüşlü gerçeklik döngüsü olarak toplum ve birey arasında gerilimli bir sosyal dünyayı mümkün kılar. Bunun adı olağan hayattır, toplumun asli veçhesidir. Fakat bir ara yüz değildir.

Sosyal sermaye olarak adlandırılan şey, toplumsal ilişkilerin referans gücünden bağımsız olarak anlaşılamaz. Bunun yanı sıra sosyal ilişkilerin geliştiği bağlamın kendisi de ayrıca önem kazanır. Topluluklar bu bağlamı inşa eden referans çevrelerini oluştururlar. Topluluğun simgesel gücü –değerleri, duygusu, ilkeleri, hedefleri vb.- eylemin motivasyon gücünü oluşturmakla kalmaz, aynı zamanda eylemi kolaylaştıran dayanışma, işbirliği ve yardımlaşma gibi toplumsal ilişki biçimlerini de ihtiva eder. İlişki halinde insan sosyal bağları üretir ve geliştirir. Modern dünyada ilişki alanları sıklıkla organize topluluk alanları içerisinde gelişmektedir. En genel anlamda sivil toplum örgütleri bu gelişmenin sosyal ortamını ifade eder. Fakat genel itibariyle günümüz dünyasında referans kaynağı olarak yoğun sosyal ilişki ağları ve topluluğun gücü yerini kişiselleştirilmiş ve doğal mecrasından çıkarılmış esnek ilişki ağlarına bırakma eğilimindedir. Bazı düşünürlerin *yersiz*

yurtsuz olarak ifade ettiği modern insan için bir başka tanımlayıcı gerçeklik ise *köksüz ve yabancı* olmasıdır. Sosyal ilişkilerde kök salmak ve bir sosyal uzamın mukimi olmak, mütekabiliyet esasına dayalı sosyal ilişkilerin uzun soluklu eyleyicisi olmayı gerektirir. Topluluk duygusu olarak ifade edilen de haddizatında böylesi bir sosyal ilişki ağını vurgulamaktadır. Aidiyet duymak, topluluğun değerlerini benimsemek, müşterek gayeler ve problemleri sahiplenmek, ortak eylem kabiliyeti edinmek, benzer simge ve düşünce biçimlerini paylaşmak gibi benimsenen eylem ve algılar birey ve toplum ya da topluluk arasındaki potansiyel sosyal sermaye gösterge ve kaynaklarıdır.

Toplumsal yapı var oluşsal olarak bu kaynakları ve göstergeleri barındırır. Toplumsal yapı ilişkiler, ağlar ve kültürel formlar üreterek bireyleri farklı gayeler ve gerekçelerle birbirine bağlar. Sosyal sermaye teorisi açısından önemli olan da bu toplumsal yapıya içkin unsurları kullanarak potansiyel olarak var olanı işlevselleştirmek ve görünür kılmaktır. Yakın ve sürekli ilişkiler, motive edici unsurlar, normlar ve yaptırımlar, ağlar ve bağlar, güven ve değerler, kurumsal olan ya da olmayan sivil toplumsal örgütlenmeler, eğitim, paylaşılan refah, cinsiyet algıları vb. hepsi böylece sosyal sermayeyi inşa eden toplumsal kaynaklar olarak işlevselleşir. Burada üzerinde durulacak olan da – saha araştırması sayesinde elde edilen veriler eşliğinde- bu kaynakların etkisini belirginleştirmek ve sorgulamak olacaktır. Bu kapsamda bağımlı değişken olan sosyal sermaye indeksi toplam değerine ne tür faktörlerin etkisinin olduğu incelenecek ve araştırmanın sorularına cevap aranacaktır. Bu bağlamda ilk olarak *regresyon analizi* için modellemeler yapılmıştır, indeksin toplam değeri bu modeller eşliğinde incelenmiştir.

Üç farklı boyutta oluşturulan modellerin indeks üzerindeki etkileri ayrı ayrı ve bütün olarak değerlendirilmiştir. İlk model sosyo demografik özellikler olarak bilinen bağımsız değişkenleri ‘cinsiyet, yaş, gelir, eğitim, doğum yeri, aynı mahallede yaşama süresi, yaşanılan evin niteliği, ilçe, memnuniyet ve dindarlık’ ihtiva etmektedir. İkinci model ise topluluk duygusu ölçeğinde yer alan altı farklı faktörden teşekkül etmiştir. Üçüncü model ise toplumsal katılma indeks ortalamaları ve çeşitli siyasal ve toplumsal faaliyetleri içermektedir. Buna göre; üç model ve sosyal sermaye toplam indeksi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir (Bkz, Ek 1,

Tablo 70). Model sosyal sermaye ortalamasını belirleyen faktörlerle ilgili toplam varyansın %46'sını açıklamaktadır (R^2 = ,459). Bir başka ifadeyle kurulan bu üçlü modelde yer alan değişkenlerle sosyal sermaye düzeyini etkileyen faktörlerin %46'sını açıklanabilmektedir.

Regresyon analizinin ilk modelinde yer alan sosyo demografik değişkenler sosyal sermaye indeksinin %21'i açıklanmaktadır. Sosyal sermaye indeksine etki eden faktörler içerisinde ilk grupta cinsiyet, yaş, yüksekokul/üniversite düzeyi, gelir düzeyi, Karatay ilçesi ve genel memnuniyet düzeyi anlamlı sonuçlar göstermektedir. Cinsiyet değişkeninde erkekler seçildiğinde sosyal sermaye ortalamaları kadınlara göre 8,5 puanlık bir artış göstermektedir. Bu sonuca göre sosyal sermaye ortalamaları cinsiyete göre farklılaşmakta, erkeklerin ortalamaları kadınlara göre daha yüksek görülmektedir. Diğer değişken yaş ve sosyal sermaye indeksi arasında da anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu ilişkiye göre yaş arttıkça sosyal sermaye ortalama puanları 0.14 oranında azalmaktadır. Eğitim ile sosyal sermaye indeksi arasında kurulan ilişkide lise referans kategorisi olarak belirlenmiş, diğer kategorilerden üretilen kukla değişkenler ile her bir eğitim kategorisinin etkisi incelenmiştir. Diğer kategoriler içerisinde yalnızca yüksekokul/üniversite düzeyi ile anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Bu ilişkiye göre katılımcılardan yükseköğrenim mezunu olanların sosyal sermaye ortalamaları referans alınan lise düzeyi ile kıyasla 5,23 puan daha fazladır.

Önceki analizlerde karşılaşılan bir tespit regresyon analizinde de yinelenmiştir. Konya kent merkezindeki ilçelere göre yapılan analizlerde Karatay ile diğer ilçeler arasında bazı farklılıklar tespit edilmişti. Bu analizlerde karşılaşılan sonuçları destekleyen bir veri olarak Karatay ilçesi ile sosyal sermaye indeksi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Referans alınan Meram ilçesi ile kıyasla bakıldığında Karatay ilçesinin sosyal sermaye ortalaması 2,5 puan daha düşüktür. Son olarak anlamlı ilişki tespit edilen genel memnuniyet düzeyinin düşmesine paralel her bir birim için sosyal sermaye ortalamaları da 0,97 oranında azalmaktadır.

Tablo - 35: Sosyal Sermaye İndeksi Toplam Değerine Etki Eden Faktörlerin Hiyerarşik Regresyonu

	B	Beta	t	Sig.
Sabit (Constant) Sosyal Sermaye Ortalaması	16,726		3,878	,000
Sosyo Demografik Özellikler				
Cinsiyet (Erkek)	8,510	,285	13,130	**,000**
Yaş	-,147	-,119	-5,048	**,000**
Hiç Okul Bitirmemiş (Lise)	-3,028	-,028	-1,337	,181
İlk/ortaöğretim (Lise)	-,872	-,029	-1,157	,248
Yüksek Okul/Üniversite (lise)	5,238	,149	5,925	**,000**
Gelir Düzeyi	,001	,093	4,043	**,000**
Doğum Yeri = 1 (Konya)	-,686	-,023	-1,115	,265
Ne kadar süre aynı mahallede yaşıyor	-,015	-,009	-,400	,689
Kooperatif (Müstakil Ev)	,920	,020	,759	,448
Apartman (Müstakil Ev)	-,640	-,021	-,729	,466
Güvenlikli Site (Müstakil Ev)	-1,540	-,025	-1,023	,306
Selçuklu (Meram)	-1,431	-,048	-1,885	,060
Karatay (Meram)	-2,556	-,070	-2,887	**,004**
Memnuniyet Düzeyi	-,978	-,053	-2,535	**,011**
Dindarlık Düzeyi	-,038	-,005	-,223	,823
	R² = ,214		***R² Değişimi = ,206***	
Topluluk Duygusu Faktörleri				
Faktör 1 (Aidiyet)	,207	,140	6,610	**,000**
Faktör 2 (Komşuluk)	,138	,093	4,198	**,000**
Faktör 3 (Güven)	,104	,070	3,345	**,001**
Faktör 4 (Bağlılık)	,222	,150	6,928	**,000**
Faktör 5 (Yardımlaşma)	,250	,169	8,245	**,000**
Faktör 6 (Uyum)	,180	,120	5,734	**,000**
	R² = ,352		***R² Değişimi = ,342***	
Toplumsal ve Siyasal Faaliyetlere Katılım				
Toplumsal Katılma İndeksi	,721	,182	7,543	**,000**
Seçimlerde Oy Kullanma (Hayır)	-,293	-,005	-,246	,806
Dernekte Aktif Görev Alma (Hayır)	1,986	,041	1,805	,071
Etkili Bir İnsan ile Bağlantı (Hayır)	2,163	,055	2,243	**,025**
Medya ile Görüşme (Hayır)	1,717	,027	1,227	,220
Bilgilendirme Kampanyası (Hayır)	4,569	,082	3,625	**,000**
Seçim Kampanyasına Katılma (Hayır)	-1,378	-,023	-1,017	,309
Bir Protestoda Yer Alma (Hayır)	2,059	,032	1,466	,143
Bir Milletvekili ile Temas (Hayır)	-,592	-,011	-,446	,656
Hükümet Karşıtı Eylem Bul. (Hayır)	2,108	,031	1,486	,138
Bir Problem Hakkında Konuş. (Hayır)	1,023	,032	1,465	,143
Polis/Mahkemeye Başvuru (Hayır)	2,271	,068	3,266	**,001**
Bağış/Maddi Yardım Yapma (Hayır)	-,164	-,005	-,226	,821
Gönüllü bir Faaliyette Bulunma (Hayır)	1,548	,045	1,885	,060
Başka Ülke İnsanına Yardım (Hayır)	1,500	,050	2,270	**,023**
Seminer/Konferansa Katılma (Hayır)	3,364	,109	4,513	**,000**
	R² = ,459		***R² Değişimi = ,445***	

Topluluk duygusu olarak etkisi ölçülemeye çalışılan değişkenler ile sosyal sermaye indeksi arasındaki ilişkinin test edildiği ikinci modelde, faktörler ile sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu ilişkiye göre topluluk duygusunu ölçen her bir faktör sosyal sermaye ile anlamlı bir faklılık ilişkisi göstermektedir. Modelde yer verilen ilk faktör olan 'mahalleye aidiyet' ile sosyal sermaye arasında anlamlı bir ilişki mevcuttur. Bu ilişkiye göre faktörün her bir birimi için sosyal sermaye indeksi 0,20 puan artmaktadır. İkinci faktör olan 'mahallede gündelik hayat ve komşuluk' ortalamasındaki birim puan artışı indeks üzerinde 0,13 puanlık artış sağlamaktadır. Üçüncü faktör olan 'güven, etki ve sosyal ilişki' için 0,10 puan, dördüncü faktör olan 'bağlılık ve paylaşılan duygusal ilişki' için 0,22 puan, beşinci faktör olan 'yardımlaşma, dayanışma ve ihtiyaçların giderilmesi' için 0,25 puan ve son olarak altıncı faktör olan 'mahallede sosyal uyum ve diğerkâmlık' için 0,18 puan artış tespit edilmiştir. Modelin geneli için söylemek gerekirse, sosyal sermaye düzeyi ile topluluk duygusu arasında pozitif anlamlı bir ilişki görülmektedir. Bu ilişkiye göre topluluk duygusunun sosyal sermaye düzeyini artırdığı söylenebilir.

Sosyal sermaye ile ilişkisi üzerinde en çok durulan bir değişken de kişilerin sosyal ve siyasal faaliyetlere olan ilgi ve katılım düzeyleridir. Sosyal bir varlık olan insanın yaşadığı toplumsal çevreyi algılaması ve ona etki etmesi beklenir. Aktif özne olarak insan yaşadığı sosyal çevreyi inşa eden, kurallar geliştiren, çeşitli araçlarla düzene hayat veren davranışlar sergileyendir. Bu rol onu zorunlu olarak diğer insanlarla birlikte bulunmaya, davranmaya sevk eder. Bu birliktelik hali en genel anlamda toplumsal katılma olarak ifade edilir. Toplumsal katılma siyasal, kültürel, ekonomik, dinsel, bölgesel vb. farklı türlerde alt boyutlara sahiptir. Örgütsel ya da olağan hangi düzeyde olursa olsun kişileri bir arada hareket etmeye yönelten faaliyetler amaçlıdır, yalın kat ilişkiler değildir. Dolayısıyla bu ilişkiler sosyal sermaye potansiyeli olan ilişkilerdir. Bu ilişkileri farklı düzeylerde sorgulayan toplumsal katılma indeksi ile son üç yıl içinde yerine getirilen çeşitli siyasal ve sosyal faaliyet türlerini münferit olarak gösterir veriler üçüncü ve son modeli oluşturmaktadır. Sosyal sermaye indeksine olan etkileri ile ilişkisine bakıldığında toplumsal katılma indeksi anlamlı sonuçlar ihtiva etmektedir. Buna göre toplumsal katılma indeksinin her birimi için yaşanılan artış sosyal sermaye ortalamasını 0,72

puan artırmaktadır. Modelde yer alan faaliyet türleri içerisinde, ‘etkili bir insan ile bağlantı kurma, bilgilendirme kampanyasına katılma, polis veya mahkemeye başvurma, başka ülkedeki insanlara yardım etme ve seminer/konferansa katılma’ gibi faaliyetler ile sosyal sermaye indeksi arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir.

Sonuç olarak sosyal sermaye indeksi ile olan ilişkilerinde değişkenlerin rolü gösterilmeye çalışılmıştır. Konya’da sosyal sermaye düzeyi cinsiyet, eğitim, gelir gibi sınıfsal farklılıkları besleyen değişkenler ile anlamlı bir farklılaşma ilişkisi göstermektedir. Bunun yanı sıra topluluk duygusu olarak ölçülen yakın toplumsal ilişkilerinin etkisi de açık bir gerçeklik kazanmıştır. Münferit olarak değerlendirildiğinde etkisi açıklık kazanmayan mekânsal yakınlıklar ve ilişkiler, ölçek dâhilinde değerlendirildiğinde bir bütün olarak anlamlı ilişkiler göstermiştir. Topluluk duygusu ile sosyal sermaye arasında kurulan olumlayıcı ilişki bu analizler sonucunda kesinlik kazanmıştır. Topluluk duygusunun artması, sosyal sermaye düzeyini geliştiren bir unsur olarak görülebilir. Genel olarak toplumsal katılma olarak ifade edilen ve hususi olarak çeşitli boyutlarda incelenen sosyal ve siyasal faaliyetlerin bir bütün olarak sosyal sermayenin geliştirilmesinde etkili olduğu görülmüştür.

SONUÇ

Konya, Anadolu'nun muhafazakâr şehirlerinden biri olarak bilinir. Muhafaza ettiği geleneksel değerler sistemi içinde aile ve din halen önemli bir yere sahip görünmektedir. Diğer benzer kentlerden farklı olarak Konya bu değerleri ekonomik kalkınmanın birer unsuru olarak kullanabilmiş, toplumsal değerlerini ekonomik sermayesinin bir payandası olarak işlevselleştirebilmiştir. Bu özelliği dolayısıyla Konya, önemli bir sosyal sermaye rezervini kullanabilmiş bir şehirdir. Sosyal sermayenin ekonomik kalkınmaya tahvili üzerine yapılan çalışmalarda (bkz. Topçuoğlu, 2003; Özdemir, 2006) Konya'nın bu potansiyeli -hem din hem de aile ilişkileri ekseninde- ayrıca vurgulanmıştır. Bu özelliği dolayısıyla diğer Anadolu şehirlerine örnek teşkil eden Konya, kendine özgü dinamikleri yalnızca ekonomik kalkınma için değil siyasal ve kentsel gelişme adına da kullanabilmiş bir şehirdir.

Konya kentsel gelişim açısından da diğer büyük şehirlerden farklılıkları olan bir şehirdir. Mesela yoğun bir dış göç almamıştır. Kentsel yaşam merkezleri plansız ve gecekondu şeklinde gelişmemiştir. Bununla birlikte Konya kırsalından gelen bir nüfus kentin çeperlerine yerleşerek, kent merkezini zamanla genişletmiştir. Bu sebeple kentin bazı bölgeleri ilçelerin özel yerleşim yerleri olarak da anılmaktadır. Bu anlamda ilçeler sahip olduğu nüfus yoğunluğu ve çeşitliliğine göre kent hayatına farklı düzeylerde katkılar sunmaktadır. Hemen belirtmek gerekir ki, yapılan analizler sonucunda ilçelere göre farklı sonuçlar elde edilmesi bu gözlemi desteklemiştir.

Ayrıca şehir tarihsel geçmişi ve figürleri ile Anadolu kentleri içinde genellikle merkezi bir konuma almıştır. Kenti besleyen ortak tarih mirası, homojen bir kültürel ortamı da bir yanıyla hep beslemiştir. Bu anlamda Konya'da dinin, tarihin, siyasetin, ailenin ve ekonominin önemli bir yapısal kaynak olduğu söylenebilir. Bütün bu unsurları toplumsal bir değer ve güçlü bir kimlik unsuru olarak günümüze taşıyabilmiş bir şehirdir. Bu özelliklerinin yanı sıra Konya bugün için önemli bir sivil toplumsal gelişmenin de adresidir. Aktay ve Topçuoğlu'nun (2007) birlikte kaleme aldıkları bir diğer çalıma olan Konya'da sivil toplum ve kültürel temelleri konulu çalışma, sosyal sermaye rezervlerini şehrin tarihi ve dinsel-kültürel kimliği etrafında anlamaya çalışır. Bu çalışmada Konya için güçlü bir sivil bilince işaret edilir. Görece yüksek bir sivil bilinç ve toplumsal örgütlenme düzeyi öne çıkarılarak, tarihsel süreç

içinde hangi koşullarda sivil bilincin inşa edildiği gösterilmektedir. Aslına bakılırsa bu tespitler Konya'da sivil hayata ilişkin içişleri bakanlığının bazı verilerle de desteklenebilir. Örnek olarak Konya, Türkiye'de en fazla sivil toplum örgütünün olduğu beşinci şehirdir. Sivil toplum platformu olarak, tüm STK'ların bir araya gelmesiyle oluşan bir ortak kurul marifetiyle her yıl düzenli olarak Türkiye ve Konya üzerine -"ufuk turu" adıyla- fikir tartışmalarının yapıldığı bir toplantı gerçekleştirilmektedir. Bu bir bakıma canlı bir dernek hayatı olduğu izlenimini vermektedir. Ancak bu göstergeler Topçuoğlu'nun (2003) da ifade ettiği gibi olağan koşullarda gündelik hayata yansımamakta, olağanüstü koşullarda etkinliğini göstermekte, yakın sosyal ilişkiler ve değerler zemininde gelişmektedir. Bu boyutlarıyla düşünüldüğünde özelde Konya için genelde ise Türkiye için sosyal sermayenin zemini yakın sosyallikleri anlamaktan geçmektedir. Böylesi bir yaklaşım bu çalışma kapsamında elde edilen veriler için de anlamlı bir ilişkiyi mümkün kılar.

Bu anlamda çalışmanın tespitlerine tekrar dönülecek olursa, Konya'da sosyal sermaye rezervlerinin görece düşük olduğu görülmektedir. Sivil toplumsal faaliyetlerin ülkenin diğer kentleri içinde yüksek olması, uluslar arası göstergeler ile kıyaslandığında oldukça düşük seviyelerde kaldığı ifade edilebilir. Çeşitli sivil toplumsal örgütlere aktif katılım ve gönüllü faaliyetlerde bulunma oranlarına bakılırsa en yüksek ortalamaların Meslek örgütleri (% 8,9 üyelik) ve dini dernekler (%7,5 gönüllü çalışma) olduğu görülür. Bu veriler son üç yıl içerisinde gerçekleştirilen toplumsal faaliyetler ile birlikte ayrıca anlam kazanmıştır. Buna göre insanları bir araya getiren ve etkileşim kurmalarına vesile olan toplumsal faaliyetler (maddi yardımlarda bulunmak, komşuluk ilişkilerinde paylaşımcı olmak, sorunları kendi aralarında dillendirmek, oy kullanmak gibi) geleneksel değerlerle ilintili olanlardır. Günümüz vatandaşlık erdemleri olarak ifade edilen (siyasal katılma türlerinde, sivil toplum örgütlerine katılımda vb.) bir takım toplumsal ve siyasal faaliyetler ise sosyal sermaye düzeyine olumsuz yansımaktadır. Bu anlamda Konya'nın sosyal sermaye düzeyi yakın sosyallikleri içerecek şekilde yaklaşıldığında ancak makul bir göstergeye dönüşmektedir. Toplumsal katılma indeksi olarak ifade edilen bir takım gündelik faaliyetleri ve komşuluk ilişkilerini içeren tablonun (Tablo 21) ortaya koyduğu veriler bu savı desteklemektedir. Bu tabloda yer verilen

faaliyetlere yüksek bir katılım olduğu görülmektedir. Ayrıca bu faaliyetlerin genel sosyal sermaye indeksi üzerinde de anlamlı bir artışa sebep olduğu da tespit edilmiştir. Böylece, 'yakın toplumsal ilişkilerin değeri Konya'nın sosyal sermaye potansiyeli için olumlu düzeyde etkilidir' şeklinde bir tespit yapılabilir.

Konya'da sosyal sermayenin bir diğer göstergesi ise güven düzeylerine bakılarak anlaşılabilir. Genel güven düzeyinin bir ifadesi olarak (Tablo 23, 24, 25) elde edilen veriler, güvene dayalı sosyal sermaye potansiyelinin oldukça düşük olduğunu ortaya koymaktadır. Üç soru ile anlaşılmaya çalışılan genel güven düzeyi ortalama değeri düşük görece düşük bir orandadır. Bu üç sorunun ortalaması alınarak Konya'da genel güven %16,8 olarak tespit edilmiştir. Yalnızca ilk soruya (genel anlamda insanlara güven duyulabilir mi?) verilen cevaplar ile bir güven indeksi oluşturulduğunda dünya geneli ortalaması %26,1'dir. Bu indekste Türkiye %4,9 oranıyla dünya ortalamasının çok altında ve ülkeler sıralamasında sonlarda yer almaktadır. Genel güven düzeyi bu çalışmada Konya için görece yüksek %6,4 olarak tespit edilmiştir. Aile üyeleriyle ve komşularla paylaşılan özel alandan, toplumun geneline açılan kamusal alana geçildiğinde güven düzeyinin düşük çıkması, sivil toplumsal katılmanın da sınırlı seviyelerde kalmasını açıklar. Konya'da (ve dahi ülke genelinde) güven duygusu özel alana sıkışmış görünmektedir. Buna göre Konya'da güven çapında yer alan insanların öncelikle 'aile, akraba ve komşular' gibi yakın çevreyle sınırlı kaldığı tespit edilmiştir. (Tablo 18 ve 26, güven çapında yer alan insanları görmede açıklayıcı veriler içermektedir)

Sosyal sermayenin ölçülmesi amacıyla geliştirilen soru grubu sekiz alt boyutta incelenmiştir. Bu alt boyutlar, elde edilen verileri kategoriler halinde incelemeye de imkân sağlamıştır. Bu alt boyutların ortalamaları dört üzerinden değerlendirildiğinde 'iş ilişkileri' (3,28), 'sosyal ilişkilerde olumlu etkiler' (3,22), 'yaşamın değeri' (3,01), 'aile ve arkadaşlık ilişkileri' (3,01), 'komşuluk ilişkileri' (3,00) gibi yüksek değerlere sahip olduğu tespit edilmiştir. Dikkat edilirse bu boyutlar genel itibariyle yakın toplumsal ilişkileri kapsamaktadır. Bunun yanı sıra genel toplumsal ilişkileri kapsayan diğer alt boyutların ortalamaları düşük seviyede kalmıştır. 'Farklılığın hoş görülmesi' (2,81), 'güven ve emniyet hissi' (2,43) ve 'topluluklara katılım' (1,94) gibi alt boyutlar düşük ortalamalara sahiptir. Bu veriler çalışmanın üzerine kurulduğu

temel sorunsalı açıklamaktadır. Sosyal sermaye Konya (Türkiye geneli için benzer bir hususiyet ilişkisi kurulabilir) özelinde incelenecekse eğer yakın sosyal ilişkileri içeren boyutlarda anlamlı sonuçlar vermektedir. Bu anlamda toplumsal ilişkilerin barındırdığı sosyal sermaye potansiyeli genel itibariyle samimiyete dayalı ilişkilerde anlamlı bir gösterge değere dönüşmektedir.

Sosyal sermaye toplam puanlarına etkileri göz önüne alındığında cinsiyet, yaş, eğitim ve gelir düzeyi anlamlı bir farklılaşma ilişkisi göstermektedir. Cinsiyete göre ortalamalar incelendiğinde erkeklerin kadınlara göre daha yüksek ortalamalara sahip oldukları ve sosyal sermaye düzeyi üzerinde daha belirleyici oldukları görülmektedir. Erkek olmanın toplumsal karşılığı ve genel toplumsal ilişkilerde erkeklerin etkinlik alanının kadınlara nispetle daha geniş olması sosyo-kültürel yapının özellikleri ile bağdaşmaktadır. Bu veriler ile değerlendirilecek olursa, erkeklik ve kadınlık sosyal temsillerinin kamusal alanda aynı temsil gücüne sahip olduğu söylenemez. Bunun bir sebebinin de eğitim düzeyleri olduğu söylenebilir. Konya ili için eğitim düzeyi cinsiyete göre önemli oranda farklılaşmaktadır. TÜİK tarafından yayınlanan verilere göre Konya'da erkekler kadınlara göre daha yüksek eğitim düzeyine sahiptirler (bkz Tablo 71). Yalnızca ilk ve orta öğrenim düzeyleri dikkate alınsa bile erkekler ve kadınlar arasındaki eğitim farkı henüz makul düzeyde görülmemektedir. Eğitim düzeyi ile sosyal sermaye arasındaki ilişki anlamlı bir tablo ortaya çıkarmaktadır. Eğitim düzeyi arttıkça sosyal sermaye ortalamalarının arttığı tespit edilmiştir. Sosyal sermaye eğitim yoluyla artırılabilir bir içeriğe sahip olduğu tespit edilmiştir. Sosyal sermaye indeksi puan ortalamasını artıran bir diğer unsur da gelir düzeyidir. Gelir düzeyindeki yükselişle doğru orantılı olarak sosyal sermaye ortalamaları da artmaktadır.

Sosyal sermaye ile olan ilişkisinde dindarlık düzeyinin anlamlı bir farklılaşmaya sebep olmadığı tespit edilmiştir. Dindarlık bir yönüyle geleneksel değerler sisteminde yer alır. Dinin toplumsal alanı düzenleyici bir takım ilke ve esasları gündelik hayata yansıyan boyutlarda olağanlaşarak –zamanla kültürel alışkanlıklara da dönüşerek- tedavüle girer. Söz gelimi yardımlaşmanın esasları, çalışma etiği ya da genel ahlakın esasları gibi dünyevi eylemlerin gerisinde din önemli bir motivasyon olarak yer alır. Bu anlamda din, toplumsal değerler sistemi ve

bireysel eylem alanları çerçevesinde geleneksele referansla algılanır. Yanı sıra din Putnam'ın bağlayıcı olarak adlandırdığı, ötekini dışlayan ve sınırlar çizen, grup içi dayanışmayı pekiştiren sosyal sermayeyi artırır. Fakat burada söz konusu edilen sosyal sermaye indeksi genel bağlamda bir ölçüme dayanmaktadır. Bu anlamda indeks ortalaması ile yapılan analizlerde dindarlığın sosyal sermaye düzeyi üzerinde anlamlı bir farklılaşmaya sebep olmaması anlaşılabilir bir sonuçtur. Ayrıca, çalışmanın bir diğer boyutu olan topluluk duygusu ile ilgili analizlerde dindarlığın anlamlı sonuçlar verdiği tespit edilmiştir.

Sosyal sermaye indeks ortalaması ve alt boyutları ile eğitim, gelir, meslek, cinsiyet gibi değişkenler arasında yapılan analizlerde anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu anlamda genel sosyal sermaye potansiyelini artıran unsurlar olarak; insanların eğitim düzeylerinin artması, statü düzeyi yüksek mesleklerde yer almaları, gelir düzeyinin yükselmesi gibi göstergeler sayılabilir. Bunun yanı sıra yaşamdan duyulan memnuniyetin sosyal sermaye düzeyi ile pozitif olumlu bir ilişki içinde olduğu tespit edilmiştir. Yaşadığı hayattan memnun olan insanların sosyal sermaye rezervleri diğerlerine göre daha yüksektir. Yaşanılan mekâna ilişkin yapılan sosyal sermaye analizlerinde Konya kent merkezinde yer alan ilçeler arasında anlamlı farklılaşmalar tespit edilmiştir. Buna göre Meram ilçe olarak en yüksek düzeyde sosyal sermaye rezervine sahip ilçe konumundadır. Karatay ilçesi sıralamada en düşük sosyal sermaye ortalamasına sahip ilçedir. Bu farklılaşmada Meram'ın eğitim ve gelir düzeyleri ile Karatay'dan farklılaşması sosyal sermaye ortalamalarına da yansımış görünmektedir.

Bu tez yakın toplumsal ilişkilerin zemini olarak gördüğü topluluğu mekâna dayalı olarak kavramaya çalışmıştır. Bu anlamda topluluk duygusu olarak beliren unsurlar olarak aynı mahallede hayatiyet kazanan ilişkileri çözümleme gayretindedir. Bu çalışma kapsamında toplam altı faktör tespit edilmiş ve bu faktörler etrafında analizler yapılmıştır. Bu analizler sonucunda topluluk duygusunu etkileyen değişkenler ile sosyal sermaye düzeyine etki eden değişkenler arasında ilginç farklılıklar tespit edilmiştir. Bu farklılıkları besleyen asli unsurlar komşuluk ve mahalle etrafında geliştirilen gündelik sosyal ilişkiler ve ritüeller temelinde ortaya çıkmıştır. Mekâna dayalı sosyal ilişkilerin en belirgin biçimlerinden biri olan

komşuluk, bu çalışma kapsamında geleneksel değerler ile çevrelenmiş bir toplumsal eylem biçimi olarak anlam kazanmıştır. Bu meyanda komşuluk ilişkilerini besleyen değişkenler sosyal sermaye düzeyine etki eden değişkenlerden farklılaşmıştır.

Örnek olarak, eğitim düzeyinin yükselmesi sosyal sermaye ortalamalarını artırırken, topluluk duygusunu azaltıcı etki yapmıştır. Yani eğitim düzeyi düştükçe komşuluk gibi yakın sosyal ilişkilerin daha fazla tercih edildiği tespit edilmiştir. Eğitim düzeyinin artması ile insanların kendilerini mahalleleri ile özdeşleştiren bağları esnekleşmekte ve azalmaktadır. Aynı şekilde gelir düzeyi arttıkça insanların mahalleleri ile olan bağları zayıflamakta, kendilerini mahalle dolayımında ortaya çıkan topluluk ilişkilerinden soyutlamaktadırlar. Örneklemin yaş düzeyinin artması da topluluk duygusu faktörleri üzerinde anlamlı bir farklılık ortaya çıkmasına sebep olmuştur. Fakat yaşın artmasına bağlı olarak faktör ortalamaları artış göstermiştir. Yani diğer -eğitim ve gelir- değişkenlerin tersine insanların yaşı arttıkça mahallelerindeki sosyal hayata katılımlarının da artış gösterdiği tespit edilmiştir. Cinsiyet ise hemen hiçbir faktör üzerinde anlamlı bir ilişki göstermemiştir. Yalnızca 'güven, etki ve sosyal ilişki' olarak adlandırılan faktör ile yapılan analizde cinsiyet değişkeni anlamlı bir ilişki göstermiştir. Buna göre kadınların faktöre yükledikleri değer erkeklere göre daha yüksek tespit edilmiştir. Dolayısıyla kadınların kendilerini yakın sosyallikler içerisinde güvende hissettikleri açıkça görülmüştür. Dindarlık düzeyleri ile yapılan analizlerde 'gündelik hayat ve komşuluk' ve 'bağlılık ve paylaşılan duygusal ilişki' faktörleri arasında anlamlı ilişkiler tespit edilmiştir. Bu faktörlere yüklenilen ortalamalar dindarlık düzeyinin artmasına paralel olarak artış göstermektedir. Yukarıda ifade edildiği gibi dindarlık düzeyi birey ve topluluk arasında kurulan bağı etkilemektedir.

Toplumu bir dizi ilişkiler ve ağlar alanı olarak kabul eden bu tezin üzerine inşa edildiği sayıtlıya göre, toplumsal ilişkiler sosyal sermaye adına yapısal kaynakları barındırmaktadır. Özellikle sosyal sermaye potansiyeli anlaşılmak istenen Türkiye ve Konya olursa yakın sosyal ilişkilerin barındırdığı potansiyel daha da anlam kazanmaktadır. Zira uluslararası ortak göstergeler ekseninde yapılan sosyal sermaye analizlerinde Türkiye, kendine ülkeler sıralamasında son beş ülke içinde yer bulabilmektedir. Oysa Türkiye koşullarında özel bir inceleme yapılmadan böylesi

genel çıkarımlarda bulunmak yanıltıcı olabilir. Ülkelerin kendi koşullarında ve değer yargılarıyla düşünülerek sosyal sermaye rezervleri farklı bağlamlarda anlaşılmalıdır. Mesela, İskandinav ülkeleri olarak bilinen kuzey Avrupa ülkelerinde yüksek bir sosyal sermaye rezervi yapılan analizlerde sürekli vurgulanmaktadır. Oysa Fukuyama'nın *Büyük Çözülme* isimli çalışmasında bu ülkelerde aile eksenli olarak ortaya çıkan sorunlar oldukça ciddi bir toplumsal problemin yaşandığını da göstermektedir. Refah devleti uygulamalarının toplumsal erdemler ile çelişen sonuçları rakamlarla ortaya konulmaktadır. Ya da Amerika'nın karşı karşıya kaldığı yüksek suç oranları, boşanma istatistikleri, dava sayılar gibi toplumsal çözülmenin habercisi problemler, ortaya konulan sosyal sermaye göstergeleri ile çelişmektedir. Aynı şekilde Türkiye adına tespit edilen sosyal sermaye göstergeleri de farklı bir açıdan bu çelişkili durumu yansıtmaktadır. Fakat şunu belirtmek gerekir ki, Türkiye'de sanılanın aksine sosyal sermayenin dinamikleri organize sivil toplum örgütlerine katılım, ya da genel güven düzeyi göstergeleri vb. gibi başlıklarda aranmamalıdır. Türkiye özelinde bir sosyal sermaye değerlendirmesi, topluluk gibi yakın toplumsal ilişkileri kapsayan alanlarda aranmalıdır. Bu anlamda aile, din, komşuluk, geleneksel değerler, kültürel imkânlar, tarihsel geçmiş ve kişilikler ile birlikte düşünüldüğünde zengin bir potansiyelin varlığı görülebilir. Türkiye için üzerinde durulması elzem olan, toplumsal erdemlerin eğitimin her çeşidi dikkate alınarak pekiştirmesi ve genelleştirilmesidir.

EK 1: İSTATİSTİK DAĞILIMLAR VE TABLOLAR

'Sosyal Sermaye: Göstergeler ve Kaynaklar'a İlişkin Ek Tablolar

Tablo–1: Cinsiyet ile toplumsal faaliyetlere katılım indeksi arasındaki ilişki

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	F.	Sig.
ERKEK	659	21,9924	3,90599	3,297	,070
KADIN	852	22,5610	3,64942		

	Ortalamaların eşitliği için t-testi						
	t	sd	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farkı	Std. Hata Farkı	95% Farkın güven aralığı	
						Alt	Üst
Varyanslar Eşit Sayıldığında	**-2,913**	**1509**	**,004**	-,56862	,19523	-,95158	-,18566
Varyanslar Eşit Sayılmadığında	-2,887	1,365E3	,004	-,56862	,19693	-,95495	-,18229

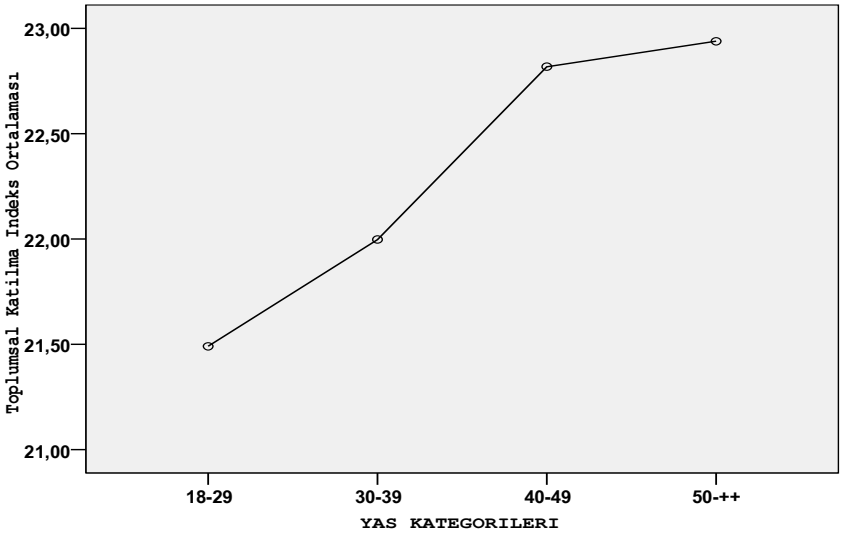
Tablo–2: Yaş ve Toplumsal katılma arasındaki ilişkinin ANOVA analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	499,305	3	166,435	11,947	,000
Gruplar dâhilinde	20993,628	1507	13,931		
Toplam	21492,933	1510			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tukey Testi)
18 – 29	332	21,4910	3,73963	40 – 49*, 50 - +*
30 – 39	439	21,9977	3,90615	40 – 49*, 50 - +*
40 – 49	429	22,8182	3,66016	18 – 29*,30 – 39*
50 - +	311	22,9389	3,56861	18 – 29*,30 – 39*
Toplam	1511	22,3130	3,77276	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–3: Eğitim ve Toplumsal katılma arasındaki ilişkinin ANOVA analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	245,955	3	81,985	5,815	,001
Gruplar dâhilinde	21246,978	1507	14,099		
Toplam	21492,933	1510			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tukey Testi)
Hiç bir okul bitirmemiş	31	22,3548	4,39354	
İlköğretim/Ortaokul	718	22,5655	3,63779	Yüksek okul ve üniversite*
Lise	404	22,5000	3,81228	Yüksek okul ve üniversite*
Yüksek okul ve üniversite	358	21,5922	3,86120	Lise*, İlköğretim*
Toplam	1511	22,3130	3,77276	

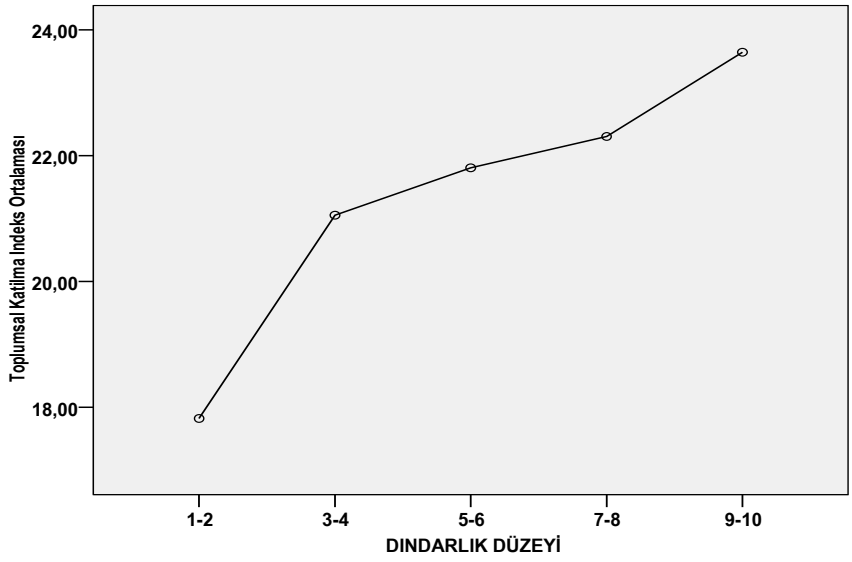
Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–4: Dindarlık ve Toplumsal katılma arasındaki ilişkinin ANOVA analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	1135,471	4	283,868	21,277	,000
Gruplar dâhilinde	19425,196	1456	13,341		
Toplam	20560,667	1460			

Dindarlık Düzeyi	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tukey Testi)
1	17	17,8235	4,44741	2*,3*,4*,5*
2	72	21,0556	3,71479	1*,4*,5*
3	443	21,8081	3,72975	1*,5*
4	610	22,3049	3,58369	1*,2*,5
5	319	23,6458	3,61642	1*,2*,3*,4*
Toplam	1461	22,3333	3,75269	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir

Tablo–5: Gelir ve Toplumsal katılma arasındaki ilişkinin ANOVA analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	9,190	4	2,298	,163	,957
Gruplar dâhilinde	21017,750	1491	14,096		
Toplam	21026,941	1495			

Tablo–6:Cinsiyet ve Bireysel-Toplumsal Katılma Çapraz Tablo Ki-Kare Analizi

		Cinsiyet				Ki-Kare Testi		
		Erkek		Kadın				
Bireysel ve Toplumsal Faaliyet Türleri		**Evet**	**Hayır**	**Evet**	**Hayır**	**x^2**	**sd**	**p.**
Seçimlerde oy kullanmak	Sayı	611	48	798	54	,528	1	,467
	%	92,7	7,3	93,7	6,3			
Bir dernekte aktif görev almak	Sayı	170	489	90	762	**7,862[a]**	**1**	**,005**
	%	25,8	74,2	10,6	89,4			
Etkili bir insan ile bağlantı kurmak	Sayı	48	611	39	813	**60,527**	**1**	**,000**
	%	7,3	92,7	4,6	95,4			
Bir problem için medya ile görüşmek	Sayı	65	594	52	800	**5,015**	**1**	**,025**
	%	9,9	90,1	6,1	93,9			
Bilgilendirme kamp. aktif görev almak	Sayı	69	590	28	824	**7,354**	**1**	**,007**
	%	10,5	89,5	3,3	96,7			
Bir seçim kampanyasında aktif görev almak	Sayı	69	590	28	824	**31,923**	**1**	**,000**
	%	10,5	89,5	3,3	96,7			
Bir protesto veya gösteride yer almak	Sayı	49	610	39	813	**5,534**	**1**	**,019**
	%	7,4	92,6	4,6	95,4			
Milletvekili ile temas kurmak	Sayı	82	577	34	818	**37,456**	**1**	**,000**
	%	12,4	87,6	4,0	96,0			
Hükümet karşıtı bir eylemde bulunmak	Sayı	29	630	47	805	,969	1	,325
	%	4,4	95,6	5,5	94,5			
Problemler hakkında insanlarla konuşmak	Sayı	469	190	560	292	**5,063**	**1**	**,024**
	%	71,2	28,8	65,7	34,3			
Bir problem hakkında polis /mahkemeye başvurmak	Sayı	209	450	195	657	**14,782**	**1**	**,000**
	%	31,7	68,3	22,9	77,1			
Bağış veya herhangi bir maddi yardımda bulunmak	Sayı	456	203	569	283	,991	1	,320
	%	69,2	30,8	66,8	33,2			
Gönüllü bir kuruluş için faaliyette bulunmak	Sayı	163	496	201	651	,265	1	,606
	%	24,7	75,3	23,6	76,4			
Başka ülkelerdeki insanlar için yardımda bulunmak	Sayı	282	377	381	471	,560	1	,454
	%	42,8	57,2	44,7	55,3			
Herhangi bir seminere /konferansa katılmak	Sayı	242	417	304	548	,175	1	,656
	%	36,7	63,3	35,7	64,3			

Tablo–7:Eğitim ve Bireysel-Toplumsal Katılma Çapraz Tablo Ki-Kare Analizi

		Eğitim Düzeyi								Ki-Kare Testi		
		Okul Bitirmemiş		İlköğretim /Ortaokul		Lise		Yüksek Okul/Uni.				
Bireysel ve Toplumsal Faaliyet Türleri		**Evet**	**Hayır**	**Evet**	**Hayır**	**Evet**	**Hayır**	**Evet**	**Hayır**	**x^2**	**sd**	**p.**
Seçimlerde oy kullanmak	Say ı	30	1	665	53	378	26	336	22	1,338	3	,720
	%	96,8	3,2	92,6	7,4	93,6	6,4	93,6	6,1			
Bir dernekte aktif görev almak	Say ı	0	31	55	663	44	360	56	302	**20,258**	**3**	**,000**
	%	0,0	100	7,7	92,3	10,9	89,1	15,6	84,4			
Etkili bir insan ile bağlantı kurmak	Say ı	3	28	93	625	70	334	94	264	**30,941**	**3**	**,000**
	%	9,7	90,3	13,0	87,0	17,3	82,7	26,3	73,7			
Bir problem için medya ile görüşmek	Say ı	1	30	23	695	23	381	40	318	**28,352**	**3**	**,000**
	%	3,2	96,8	3,2	96,8	5,7	94,3	11,2	88,8			
Bilgilendirme kamp. aktif görev almak	Say ı	0	31	32	686	31	373	54	304	**40,464**	**3**	**,000**
	%	0,0	100	4,5	95,5	7,7	92,3	15,1	84,9			
Seçim kampanyasında aktif görev almak	Say ı	1	30	33	685	30	374	33	358	**9,848**	**3**	**,000**
	%	3,2	96,8	4,6	95,4	7,4	92,6	9,2	90,8			
Bir protesto veya gösteride yer almak	Say ı	0	31	28	690	25	379	35	323	**17,059**	**3**	**,000**
	%	0,0	100	3,9	96,1	6,2	93,8	9,8	902			
Milletvekili ile temas kurmak	Say ı	2	29	34	684	36	368	44	324	**20,450**	**3**	**,000**
	%	6,5	93,5	4,7	95,3	8,9	91,1	12,3	87,7			
Hükümet karşıtı bir eylemde bulunmak	Say ı	0	31	24	694	26	378	26	332	**11,328**	**3**	**,010**
	%	0,0	100	3,3	96,7	6,4	93,6	7,3	92,7			
Problemler hakkında insanlarla konuşmak	Say ı	20	11	463	255	285	119	261	97	**9,420**	**3**	**,024**
	%	64,5	35,5	64,5	35,5	70,5	29,5	72,9	27,1			
Bir prob. hakkında polis /mah. başv.	Say ı	7	24	175	543	117	287	105	253	4,569	3	,206
	%	22,6	77,4	24,4	75,6	29,0	71,0	29,3	70,7			
Herhangi bir maddi yardımda bulunmak	Say ı	14	17	467	251	284	120	260	98	**14,760**	**3**	**,002**

	%	45,2	54,8	65,0	35,0	70,3	29,7	72,6	27,4			
Gönüllü bir kuruluş için faaliyet bulunma	Say ı	5	26	152	566	102	302	105	253	**10,093**	**3**	**,018**
	%	16,1	83,9	21,2	78,8	25,2	74,8	29,3	70,7			
Başka ülke insanlarına yardım	Say ı	13	18	307	411	172	232	171	187	2,889	3	,409
	%	41,9	58,1	48,2	57,2	42,6	57,4	47,8	52,2			
Bir seminere /konferansa katılmak	Say ı	3	28	178	540	149	255	216	142	**1,404**	**3**	**,000**
	%	9,7	90,3	24,8	75,2	36,9	63,1	69,3	39,7			

Tablo–8:Yaş ve Bireysel-Toplumsal Katılma Çapraz Tablo Ki-Kare Analizi

		Yaş Dağılımı								**Ki-Kare Testi**		
		18-29		**30-39**		**40-49**		**50-+**				
Faaliyet Türleri		**Evet**	**Hayır**	**Evet**	**Hayır**	**Evet**	**Hayır**	**Evet**	**Hayır**	**x^2**	**sd**	**p.**
S1	Say ı	297	35	409	30	411	18	292	19	**12,238**	**3**	**,007**
	%	89,4	10,5	93,2	6,8	95,8	4,2	93,9	6,1			
S2	Say ı	25	3076	52	387	35	394	43	268	**10,241**	**3**	**,017**
	%	7,5	92,5	11,8	88,2	8,2	91,8	13,8	86,2			
S3	Say ı	60	272	69	370	75	354	56	255	1,030	3	,796
	%	18,1	81,9	15,7	84,3	17,5	82,5	18,0	82,0			
S4	Say ı	22	310	15	424	35	394	15	296	**9,952**	**3**	**,019**
	%	6,6	93,4	3,4	96,6	8,2	91,8	4,8	95,2			
S5	Say ı	37	295	28	411	33	396	19	292	7,686	3	,053
	%	11,1	88,9	6,4	93,6	7,7	92,3	6,1	93,9			
S6	Say ı	22	310	20	419	31	398	24	287	3,898	3	,273
	%	6,6	93,4	4,6	95,4	7,2	92,8	7,7	92,3			
S7	Say ı	32	300	23	416	20	409	13	298	**11,670**	**3**	**,009**
	%	9,6	90,4	5,2	94,8	4,7	95,3	4,2	95,8			
S8	Say ı	28	304	22	417	43	386	23	288	**8,036**	**4**	**,045**
	%	8,4	91,6	5,0	95,0	10,0	90,0	7,4	92,6			
S9	Say ı	27	305	23	416	414	15	11	300	**10,294**	**3**	**,016**

	%	8,1	91,9	5,2	94,8	96,5	3,5	3,5	96,5			
S10	Say ı	213	119	310	129	286	143	220	91	5,058	3	,168
	%	64,2	35,8	70,6	29,4	66,7	33,3	70,7	29,3			
S11	Say ı	93	239	118	321	110	319	83	228	,544	3	,909
	%	28,0	72,0	26,9	73,1	25,6	74,4	26,7	73,3			
S12	Say ı	211	121	301	138	292	137	221	90	4,389	3	,222
	%	63,6	36,4	68,6	31,4	68,1	31,9	71,1	28,9			
S13	Say ı	75	257	111	328	110	319	68	243	2,157	3	,540
	%	22,6	77,4	25,3	74,7	25,6	74,4	21,9	78,1			
S14	Say ı	134	198	210	229	191	238	128	183	5,467	3	,141
	%	40,4	59,6	47,8	52,2	44,5	55,5	41,2	58,8			
S15	Say ı	150	182	166	273	145	284	85	226	**23,766**	**3**	**,000**
	%	45,2	54,8	37,8	62,2	33,8	66,2	27,3	72,7			

‘Sosyal Sermaye’nin Ölçülmesi: Alt Kategoriler ve İlişkiler’e İlişkin Ek Tablolar

Tablo–9: Sosyal Sermaye İndeksi Tüm Sorulara ilişkin Genel ve Cinsiyete Göre Ortalamalar Tablosu

Sosyal Sermaye Soru Grubu	**Genel**		**Erkek**		**Kadın**	
	Ort.	**SS**	**Ort**	**SS**	**Ort.**	**SS**
“Eğer başka insanlara yardımcı olursan uzun vadede kendine yardımcı olmuş olursun” düşüncesine katılıyor musunuz? (C4)	3,42	,821	3,39	,844	**3,44**	**,802**
İhtiyaç duyduğunuzda arkadaşlarınızdan yardım alabiliyor musunuz? (C16)	3,44	,763	3,40	,780	**3,47**	**,749**
Mahallenizde alışverişe çıktığınızda arkadaşlarınıza veya tanıdıklarınıza genellikle rastlar mısınız? (C9)	3,36	,770	**3,38**	**,766**	3,35	,774
Başkalarının hemfikir olduğu fakat sizin katılmadığınız konularda, ne düşündüğünüzü açıkça söyler misiniz? (C26)	3,35	,883	**3,45**	**,786**	3,27	,945
Yaşadığınız muhit güvenli bir yer olarak bilinir mi? (C17)	3,32	1,318	3,30	,792	**3,34**	**1,612**
Son bir hafta içerisinde, kaç yakınınızla telefonda hal-hatır sordunuz veya sohbet ettiniz? (C22)	3,27	,927	3,25	,947	**3,28**	**,913**
Dün kaç kişi ile karşılıklı olarak sohbet/hoşbeş ettiniz? (C23)	3,21	,935	**3,29**	**,893**	3,15	,963
Çevrenizde gördüğünüz başka insanlara ait çöp veya dağınıklığı ortadan kaldırır mısınız? (C3)	3,19	,903	3,14	,926	**3,22**	**,883**

Hayati bir karar almak üzere bir bilgiye ihtiyaç duyduğunuzda, bu bilgiyi nerede bulabileceğinizi biliyor musunuz? (C10)	3,16	,919	**3,20**	**,872**	3,13	,954
Son bir ay içerisinde herhangi bir komşunuza misafir oldunuz mu? (C19)	3,16	1,022	2,96	1,059	**3,31**	**,967**
Komşularınızla tartıştığınızda arabulucu bulmak için çabalar mısınız, yahut arayı düzeltmek için çaba sarf eder misiniz? (C27)	3,15	,968	3,11	,972	**3,18**	**,965**
Son altı ay içinde, hasta bir komşunuz için bir iyilikte bulundunuz mu? (C12)	3,07	1,016	3,03	1,011	**3,10**	**1,019**
Ailenizi yada akrabalarınızı ziyaret etmek amacıyla başka bir muhite/şehre gider misiniz? (C25)	3,05	,925	**3,06**	**,905**	3,05	,941
Eğer bir çocuğa bakıyor olsaydınız ve bir süreliğine dışarı çıkmaya ihtiyaç duysaydınız, bir komşunuzdan yardım isteyebilir misiniz? (C18)	2,96	1,078	2,96	1,036	**2,97**	**1,110**
Eğer talep gelirse, gönüllü olarak herhangi bir sivil yardım hareketine katkıda bulunur musunuz? (C5)	2,76	,878	**2,84**	**,864**	2,71	,885
Toplumun size gereken değeri verdiğine inanıyor musunuz? (C1)	2,72	,987	**2,84**	**,953**	2,63	1,003
Farklı kültürlere mensup insanların, muhitinizin gündelik hayatını zenginleştireceğine inanıyor musunuz? (C28)	2,70	1,062	**2,76**	**1,020**	2,65	1,091
Mahallenize taşınan bir yabancı yahut farklı bir kültüre mensup bir kişi kolayca kabul görür mü? (C30)	2,64	,996	**2,69**	**,960**	2,59	1,022
Son altı ay içinde herhangi bir yerel sivil/cemaatsel bir faaliyete katıldınız mı? (C20)	2,61	1,267	**2,81**	**1,245**	2,46	1,265
Farklı yaşam tarzlarına sahip insanlar arasında yaşamaktan hoşlanır mısınız? (C29)	2,49	1,107	**2,55**	**1,092**	2,44	1,118
Hafta sonu öğlen/akşam yemeğine başka insanlarla ev dışında beraber yemek yer misiniz? (C24)	2,48	1,128	**2,53**	**1,109**	2,45	1,141
Eğer yarın öleceğinizi bilseniz, dönüp baktığınızda yaşadığınız hayattan tatmin olmuş hisseder misiniz? (C2)	2,43	1,086	**2,50**	**1,083**	2,37	1,085
Komşularınızla veya arkadaşlarınızla birlikte yer aldığınız devam eden yerel grubunuz veya mutat toplantılarınız var mı? (C21)	2,35	1,297	2,11	1,221	**2,53**	**1,324**
Hava karardıktan sonra sokakta yürümeyi güvenli buluyor musunuz? (C6)	2,13	1,062	**2,49**	**1,042**	1,85	,990
İnsanların çoğuna güvenilebileceği fikrine katılıyor musunuz? (C7)	1,90	,896	**1,97**	**,901**	1,84	,889
Hiç tanımadığınız bir insanı herhangi bir ihtiyacını gidermek için(telefon etmek, su içmek, lavabonuzu kullanmak vb) evinize davet eder misiniz? (C8)	1,83	1,003	**1,92**	**1,026**	1,75	,979
Son üç yıl içerisinde, mahalle ile ilgili herhangi bir proje veya yardımlaşma organizasyonunda yer aldınız mı? (C14)	1,72	1,052	**1,83**	**1,092**	1,63	1,012
Meslektaşlarınızdan arkadaşlık kurduğunuz kişiler var mı? (C32)	1,68	1,862	**2,45**	**1,791**	1,08	1,687
Son üç yıl içerisinde, mahalleniz adına bir girişimde yer aldınız mı hiç? (C13)	1,66	,994	**1,85**	**1,069**	1,51	,904
Kendinizi çalıştığınız mekanın ve o mekandaki insanların bir parçası olarak hissediyor musunuz? (C31)	1,65	1,833	**2,39**	**1,765**	1,07	1,668

Çalıştığınız yerde kendinizi bir takımın parçası olarak hissediyor musunuz? (C33)	1,65	1,839	**2,37**	**1,766**	1,09	1,694
Çalıştığınız yerde lüzumlu gördüğünüz bir durumda, sizden kimse rica etmese bile, herhangi bir inisiyatif alır mısınız? (C34)	1,54	1,743	**2,22**	**1,691**	1,01	1,592
Herhangi bir yerel organizasyonun veya grubun yönetim ekibinde kurulunda bulunuyor musunuz? (C11)	1,51	,921	**1,67**	**1,015**	1,39	,821
Son bir ay içerisinde iş yerinizde; mecbur olmadığınız halde bir iş arkadaşınıza yardımda bulundunuz mu? (C35)	1,41	1,681	**2,04**	**1,671**	,92	1,519
Bir projenin parçası olarak muhitinizde yeni bir hizmetin içerisinde yer aldınız mı? (C15)	1,37	,781	**1,50**	**,870**	1,28	,688

*Tablodaki ifadeler ortalamalara göre en yüksek değerden başlayarak sıralanmıştır. Koyu ile belirtilen ortalamalar cinsiyet farkını göstermek içindir.

Tablo–10: Sosyal Sermaye İndeksi ve Cinsiyet t-testi Analizi

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	F.	Sig.
ERKEK	659	93,4249	15,02354	2,640	,104
KADIN	852	84,6138	13,51023		

	Ortalamaların eşitliği için t-testi						
	t	sd	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farkı	Std. Hata Farkı	95% Farkın güven aralığı	
						Alt	Üst
Varyanslar Eşit Sayıldığında	**11,969**	**1509**	**,000**	8,81104	,73612	7,36710	10,25497
Varyanslar Eşit Sayılmadığında	11,809	1,335E3	,000	8,81104	,74614	7,34729	10,27478

Tablo–11: Sosyal Sermaye İndeksi ve Yaş ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	2282,645	3	760,882	3,470	,016
Gruplar dâhilinde	330410,265	1507	219,250		
Toplam	332692,911	1510			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tukey Testi)
18 – 29	332	88,5060	14,87460	
30 – 39	439	88,2984	14,70081	
40 – 49	429	90,0186	14,58794	50 - +*
50 - +	311	86,4727	15,18016	40 – 49*
Toplam	1511	88,4567	14,84340	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

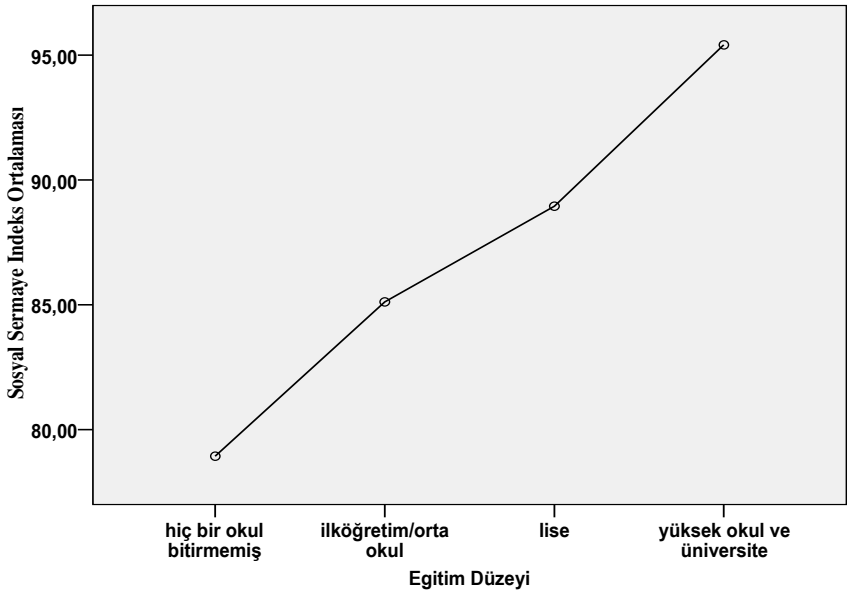
Tablo–12: Sosyal Sermaye İndeksi ve Eğitim ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	28251,010	3	9417,003	46,615	,000
Gruplar dâhilinde	304441,901	1507	202,019		
Toplam	332692,911	1510			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tukey Testi)
Hiç bir okul bitirmemiş	31	78,9355	10,40812	Lise*, Yüksek okul ve üniversite*
İlköğretim/ortaokul	718	85,1184	13,83238	Lise*, Yüksek okul ve üniversite*
Lise	404	88,9530	14,49926	H.O.B.*, İlk/Ortaokul*, Üniversite*
Yüksek okul ve üniversite	358	95,4162	14,90239	H.O.B.*, İlk/Ortaokul*, Lise*,
Toplam	1511	88,4567	14,84340	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

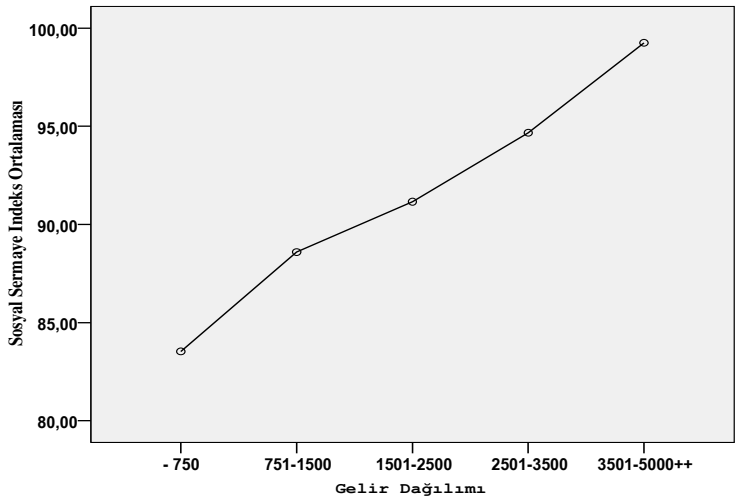
Tablo–13: Sosyal Sermaye İndeksi ve Gelir ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	19104,140	4	4776,035	22,967	,000
Gruplar dâhilinde	310058,710	1491	207,954		
Toplam	329162,850	1495			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tamhane Testi)
- 750	356	83,5281	13,48517	751-1500*, 1501-2500*, 2501-3500*,3501-5001-
751-1500	689	88,5907	14,14525	- 750*, 2501-3500*, 3501-5001-+*
1501-2500	329	91,1581	15,71388	- 750*, 3501-5001-+*
2501-3500	79	94,6709	15,54375	- 750*, 751-1500*
3501-5001-+	43	99,2558	13,80492	- 750*, 751-1500*, 1501-2500*,
Toplam	1496	88,5782	14,83832	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–14: Sosyal Sermaye İndeksi ve Memnuniyet ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	6234,514	3	2078,171	9,579	,000
Gruplar dâhilinde	323253,347	1490	216,949		
Toplam	329487,861	1493			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tamhane Testi)
Çok Mutluyum	503	90,2127	15,14105	Pek Mutlu Değilim*, Hiç Mutlu Değilim*
Biraz Mutluyum	729	88,6818	14,56730	Pek Mutlu Değilim*, Hiç Mutlu Değilim*
Pek Mutlu Değilim	187	84,3583	13,91506	Çok Mutluyum *, Biraz Mutluyum*,
Hiç Mutlu Değilim	75	83,9733	15,45173	Çok Mutluyum *, Biraz Mutluyum*,
Total	1494	88,4197	14,85559	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–15: Sosyal Sermaye İndeksi ve Dindarlık ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	1341,728	4	335,432	1,536	,189
Gruplar dâhilinde	318051,522	1456	218,442		
Toplam	319393,250	1460			

Tablo–16: Sosyal Sermaye İndeksi ve İlçe ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	2159,260	2	1079,630	4,926	,007
Gruplar dâhilinde	330533,651	1508	219,187		
Toplam	332692,911	1510			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tukey Testi)
Selçuklu	750	88,4640	14,50577	

Meram	455	89,8308	15,30843	Karatay*
Karatay	306	86,3954	14,77006	Meram*
Toplam	1511	88,4567	14,84340	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–17: Sosyal Sermaye İndeksi ve Aynı Mahallede Yaşanılan Süre ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	557,723	3	185,908	,844	,470
Gruplar dâhilinde	332135,187	1507	220,395		
Toplam	332692,911	1510			

Tablo–18: Sosyal Sermaye Alt Boyutları Ortalamalar Tablosu

Sosyal Sermaye Alt Boyutları Ortalamalar	**Genel**	
	Ort.	**SS**
1-Güven ve Emniyet Hissi		
Hava karardıktan sonra sokakta yürümeyi güvenli buluyor musunuz?	2,1334	1,06252
İnsanların çoğuna güvenilebileceği fikrine katılıyor musunuz?	1,9053	,89674
Tanımadığınız bir insanı herhangi bir ihtiyacını gidermek için evinize davet eder misiniz?	1,8311	1,00362
Yaşadığınız muhit güvenli bir yer olarak bilinir mi?	3,3018	,80165
Eğer bir çocuğa bakıyor olsaydınız ve bir süreliğine dışarı çıkmaya ihtiyaç duysaydınız, bir komşunuzdan yardım isteyebilir misiniz?	2,9695	1,07831
2-Topluluklara Katılım		
Talep gelse, gönüllü olarak herhangi bir sivil yardım hareketine katkıda bulunur musunuz?	2,7689	,87840
Herhangi bir yerel organizasyonun yönetim ekibinde kurulunda bulunuyor musunuz?	1,5172	,92066
Son üç yıl içerisinde, mahalleniz adına bir girişimde yer aldınız mı hiç?	1,6645	,99432
Son üç yılda, mahalle ile ilgili herhangi bir proje veya organizasyonda yer aldınız mı?	1,7247	1,05274
Bir projenin parçası olarak muhitinizde yeni bir hizmetin içerisinde yer aldınız mı?	1,3792	,78128
Son altı ay içinde herhangi bir yerel sivil/cemaatsel bir faaliyete katıldınız mı?	2,6181	1,26770
3-İş ilişkileri		

Hayati bir karar almak üzere bir bilgiye ihtiyaç duyduğunuzda, bu bilgiyi nerede bulabileceğinizi biliyor musunuz?	3,3630	,86792
Kendinizi çalıştığınız mekanın ve o mekandaki insanların bir parçası olarak hissediyor musunuz?	2,7074	1,05429
Meslektaşlarınızdan arkadaşlık kurduğunuz kişiler var mı?	2,5027	1,10043
Çalıştığınız yerde kendinizi bir takımın parçası olarak hissediyor musunuz?	2,6512	,98454
4-Farklılığın Hoşgörüsü		
Başkalarının hemfikir olduğu fakat sizin katılmadığınız konularda, ne düşündüğünüzü açıkça söyler misiniz?	3,3630	,86792
Farklı kültürlere mensup insanların, muhitinizin gündelik hayatını zenginleştireceğine inanıyor musunuz?	2,7074	1,05429
Farklı yaşam tarzlarına sahip insanlar arasında yaşamaktan hoşlanır mısınız?	2,5027	1,10043
Mahallenize taşınan bir yabancı yahut farklı bir kültüre mensup bir kişi kolayca kabul görür mü?	2,6512	,98454
5-Komşuluk İlişkileri		
Mahallenizde alışverişe çıktığınızda arkadaşlarınıza/tanıdıklarınıza sıklıkla rastlar mısınız?	3,3660	,77057
Son altı ay içinde, hasta bir komşunuz için bir iyilikte bulundunuz mu?	3,0754	1,01623
Son bir ay içerisinde herhangi bir komşunuza misafir oldunuz mu?	3,1628	1,02290
Komşularınızla veya arkadaşlarınızla birlikte yer aldığınız devam eden yerel grubunuz veya mutat toplantılarınız var mı?	2,3547	1,29744
Komşularınızla tartıştığınızda arabulucu bulmak için çabalar mısınız?	3,1647	,95311
6-Hayatın Değeri		
Toplumun size gereken değeri verdiğine inanıyor musunuz?	2,7220	,98709
Eğer yarın öleceğinizi bilseniz, yaşadığınız hayattan tatmin olmuş hisseder misiniz?	2,4351	1,08522
Eğer başka insanlara yardımcı olursan uzun vadede kendine yardımcı olmuş olursun" düşüncesine katılıyor musunuz?	3,4216	,82126
İhtiyaç duyduğunuzda arkadaşlarınızdan yardım alabiliyor musunuz?	3,4447	,76389
7-Aile ve Ark. İlişkileri		
Son bir hafta içerisinde, kaç yakınınızla telefonda sohbet ettiniz?	3,2728	,92444
Dün kaç kişi ile karşılıklı olarak sohbet/hoşbeş ettiniz	3,2159	,93585
Hafta sonu akşam yemeğine başka insanlarla ev dışında beraber yemek yer misiniz?	2,4907	1,12663
Ailenizi ya da akrabalarınızı ziyaret etmek amacıyla başka bir muhite gider misiniz?	3,0609	,92258
8-Sosyal İlişkilerde Olumlu Etkiler		
Çevrenizde gördüğünüz başka insanlara ait çöp veya dağınıklığı ortadan kaldırır mısınız?	3,1950	,89631
Çalıştığınız yerde lüzumlu gördüğünüz bir durumda, sizden kimse rica etmese bile, herhangi bir inisiyatif alır mısınız?	3,3300	,77586
Son bir ay içerisinde iş yerinizde, mecbur olmadığınız halde bir iş arkadaşınıza yardımda bulundunuz mu?	3,0558	1,04540

Tablo–19: Sosyal Sermaye Alt Boyutları ve Cinsiyet t-testi Analizleri

Faktörler	Cinsiyet	N.	Ort.	SS	sd	t	p
1-Güven ve Emniyet Hissi	Erkek	659	12,6631	2,82822	**1509**	**6,651**	**,000**
	Kadın	852	11,7195	2,73592			
2-Topluluklara Katılım	Erkek	659	12,5266	3,83479	**1313,23**	**8,058**	**,000**
	Kadın	852	11,0070	3,35939			
3-İş ilişkileri	Erkek	658	10,4559	5,41254	**1380,57**	**14,769**	**,000**
	Kadın	852	6,3862	5,17337			
4-Farklılığın Hoş Görülmesi	Erkek	656	11,5198	2,50000	**1380,57**	**14,769**	**,000**
	Kadın	851	10,9871	2,75400			
5-Komşuluk İlişkileri	Erkek	659	17,6829	3,41032	**1509**	**-4,912**	**,000**
	Kadın	852	18,5505	3,40126			
6-Hayatın Değeri	Erkek	659	12,1487	2,23111	1509	1,930	,054
	Kadın	852	11,9237	2,25934			

7-Aile ve Ark. İlişkileri	Erkek	659	9,0774	2,11201	1509	1,713	,087
	Kadın	852	8,8932	2,04108			
8-Sosyal İlişkilerde Olumlu Etkiler	Erkek	659	7,4188	3,32358	**13,262**	**1384,926**	**,000**
	Kadın	850	5,1718	3,18657			

Tablo–20: Sosyal Sermaye Alt Boyutları ve Yaş ANOVA Analizleri

	Yaş	N.	Ort.	SS	Çoklu Karşılaş.	F	p
1-Güven ve Emniyet Hissi	18 – 29	332	11,7139	2,91460	3*,4*	**7,382**	**,000**
	30 – 39	439	11,8907	2,73100	4*		
	40 – 49	429	12,3636	2,58106	1*		
	50 – ++	311	12,5949	3,03791	1*,2*		
	Toplam	1511	12,1310	2,81482			
2-Topluluk Katılım	18 – 29	332	11,3223	3,41956		1,903	,127
	30 – 39	439	11,5809	3,53937			
	40 – 49	429	11,8625	3,68721			
	50 – ++	311	11,9003	3,97001			
	Toplam	1511	11,6698	3,65193			
3-İş ilişkileri	18 – 29	332	9,0994	5,68714	4*	**22,995**	**,000**
	30 – 39	439	8,6241	5,67317	4*		
	40 – 49	429	8,6154	5,63483	4*		
	50 – ++	310	5,8645	4,98227	1*,2*,3*		
	Toplam	1510	8,1596	5,65009			
4- Farklılığın Hoş	18 – 29	331	11,1752	2,69783		1,450	,226

Görülmesi	30 – 39	437	11,3455	2,59623			
	40 – 49	429	11,0210	2,69510			
	50 – ++	310	11,3613	2,64730			
	Toplam	1507	11,2190	2,65874			
5-Komşuluk İlişkileri	18 – 29	332	17,6024	3,48649	3*,4*	**8,421**	**,000**
	30 – 39	439	17,8656	3,60526	3*,4*		
	40 – 49	429	18,5594	3,20693	1*,2*		
	50 – ++	311	18,6785	3,29508	1*,2*		
	Toplam	1511	18,1721	3,43118			
6-Hayatın Değeri	18 – 29	332	11,7289	2,17623	3*,4*	**7,992**	**,000**
	30 – 39	439	11,7608	2,16757	3*,4*		
	40 – 49	429	12,2844	2,21048	1*,2*		
	50 – ++	311	12,3408	2,41091	1*,2*		
	Toplam	1511	12,0218	2,24910			
7-Aile ve Arkadaşlık İlişkileri	18 – 29	332	9,2801	2,10233	4*	**4,232**	**,005**
	30 – 39	439	8,9157	2,04285			
	40 – 49	429	8,9860	2,06773			
	50 – ++	311	8,7106	2,06191	1*		
	Toplam	1511	8,9735	2,07363			
8-Sosyal İlişkilerde Olumlu Etkiler	18 – 29	332	6,6175	3,51106	4*	**13,621**	**,000**
	30 – 39	438	6,3813	3,50656	4*		
	40 – 49	428	6,3411	3,39451	4*		
	50 – ++	311	5,0772	3,06917	1*,2*,3*		
	Toplam	1509	6,1531	3,43214			

Tablo–21: Sosyal Sermaye Alt Boyutları ve Eğitim ANOVA Analizleri

	Yaş	N.	Ort.	SS	Çoklu Karşılaş.	**F**	**p**
1-Güven ve Emniyet Hissi	1-h.o.b.	31	11,6774	3,01537		1,775	,150
	2-i.ö.o	718	12,0975	2,84641			
	3-Lise	404	11,9851	2,78596			
	4-Univ	358	12,4022	2,75624			
	Toplam	1511	12,1310	2,81482			
2-Topluluk Katılım	1-h.o.b.	31	10,2903	2,95740	4*	8,950	,000
	2-i.ö.o	718	11,2758	3,64372	3*,4*		
	3-Lise	404	11,8738	3,63351	2*		
	4-Univ	358	12,3492	3,62197	1*,2*		
	Toplam	1511	11,6698	3,65193			
3-İş ilişkileri	1-h.o.b.	31	3,5484	3,12878	2*,3*,4*	74,910	,000
	2-i.ö.o	717	6,5049	5,20920	1*,3*,4*		
	3-Lise	404	8,6683	5,59146	1*,2*,4*		
	4-Univ	358	11,2989	5,18428	1*,2*,3*		
	Toplam	1510	8,1596	5,65009			

4- Farklılığın Hoş Görülmesi	1-h.o.b.	31	11,2258	2,66720		11,832	,000
	2-i.ö.o	715	10,8322	2,73730	3*,4*		
	3-Lise	404	11,3713	2,61714	2*		
	4-Univ	357	11,8207	2,41515	2*		
	Toplam	1507	11,2190	2,65874			
5-Komşuluk İlişkileri	1-h.o.b.	31	18,0645	3,04341		1,779	,149
	2-i.ö.o	718	18,3858	3,38595			
	3-Lise	404	17,9802	3,54196			
	4-Univ	358	17,9693	3,41387			
	Toplam	1511	18,1721	3,43118			
6-Hayatın Değeri	1-h.o.b.	31	12,0000	2,29492		2,090	,100
	2-i.ö.o	718	12,0237	2,29322			
	3-Lise	404	11,8292	2,15826			
	4-Univ	358	12,2374	2,24595			
	Toplam	1511	12,0218	2,24910			
7-Aile ve Arkadaşlık İlişkileri	1-h.o.b.	31	8,4194	1,85785	4*	10,024	,000
	2-i.ö.o	718	8,7465	2,03658	4*		
	3-Lise	404	9,0000	2,10518	4*		
	4-Univ	358	9,4469	2,05150	1*,2*,3*		
	Toplam	1511	8,9735	2,07363			
8-Sosyal İlişkilerde Olumlu Etkiler	1-h.o.b.	31	3,7097	1,37097	2*,3*,4*	58,427	,000
	2-i.ö.o	718	5,3064	3,13717	1*,3*,4*		
	3-Lise	403	6,2605	3,47473	1*,2*,4*		
	4-Univ	357	7,9468	3,32846	1*,2*,3*		
	Toplam	1509	6,1531	3,43214			

Tablo–22: Sosyal Sermaye Alt Boyutları ve Gelir ANOVA Analizleri

	Yaş	N.	Ort.	SS	Çoklu Karşılaş.	**F**	**p**
1-Güven ve Emniyet Hissi	- 750	356	11,8764	2,86532		1,161	,326
	751-1500	689	12,2424	2,75199			
	1501-2500	329	12,1733	2,93690			
	2501-3500	79	12,1519	2,75536			
	3501-5001-+	43	12,4651	2,62178			
	Toplam	1496	12,1417	2,81800			
2-Topluluk Katılım	- 750	356	10,9888	3,54765	2*,3*,5*	6,814	,000
	751-1500	689	11,7054	3,44078	1*,5*		
	1501-2500	329	12,1033	3,89515	1*		
	2501-3500	79	12,0380	3,99501			
	3501-5001-+	43	13,3488	4,42333	1*,2*		
	Toplam	1496	11,6872	3,65901			
3-İş ilişkileri	- 750	355	6,5606	5,30735	2*,3*,4*,5*	18,072	,000
	751-1500	689	8,0450	5,58283	1*,3*,4*,5*		
	1501-2500	329	9,3647	5,62936	1*,2*		

	2501-3500	79	10,7595	5,39281	1*,2*		
	3501-5001-+	43	10,7209	5,83636	1*,2*		
	Toplam	1495	8,2033	5,65142			
4- Farklılığın Hoş Görülmesi	- 750	354	10,7175	2,74494	2*,3*,4*,5*	8,348	,000
	751-1500	689	11,2075	2,61295	1*,5*		
	1501-2500	327	11,4648	2,60565	1*,5*		
	2501-3500	79	11,7848	2,52003	1*		
	3501-5001-+	43	12,7209	2,33325	1*,2*,3*		
	Toplam	1492	11,2218	2,65695			
5-Komşuluk İlişkileri	- 750	356	17,8174	3,42449	2*,5*	2,421	,047
	751-1500	689	18,3701	3,33860	1*		
	1501-2500	329	18,0213	3,52813			
	2501-3500	79	18,1899	3,55570			
	3501-5001-+	43	19,0698	3,91210	1*		
	Toplam	1496	18,1725	3,43672			
6-Hayatın Değeri	- 750	356	11,7444	2,30110	5*	3,324	,010
	751-1500	689	12,0421	2,22688			
	1501-2500	329	12,1459	2,23402			
	2501-3500	79	12,2911	2,17298			
	3501-5001-+	43	12,8372	2,24595	1*		
	Toplam	1496	12,0301	2,25107			
7-Aile ve Arkadaşlık İlişkileri	- 750	356	8,5590	2,12945	2*,3*,4*,5*	13,686	,000
	751-1500	689	8,9216	2,01944	1*,4*,5*		
	1501-2500	329	9,2097	2,00497	1*,5*		
	2501-3500	79	9,7342	1,93953	1*,2*		
	3501-5001-+	43	10,4884	1,65288	1*,2*,3*		
	Toplam	1496	8,9866	2,06382			
8-Sosyal İlişkilerde Olumlu Etkiler	- 750	356	5,3427	3,10120	2*,3*,4*,5*	14,372	,000
	751-1500	689	6,0566	3,41823	1*,3*,4*,5*		
	1501-2500	327	6,7859	3,50854	1*,2*		
	2501-3500	79	7,7215	3,40036	1*,2*		
	3501-5001-+	43	7,6047	3,78052	1*,2*		
	Toplam	1494	6,1787	3,43569			

‘TDÖ/ Faktör 1: ‘Mahalleye Aidiyet Hissi’ Ek Tablolar

Tablo–23: Faktör 1 ve Cinsiyet t-test analizi

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	F	Sig.
ERKEK	655	49,6094	9,75864	1,802	,180
KADIN	851	50,3007	10,17737		

	Ortalamaların eşitliği için t-testi						
	t	sd	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farkı	Std. Hata Farkı	95% Farkın güven aralığı	
						Alt	Üst
Varyanslar Eşit Sayıldığında	**-1,330**	**1504**	**,184**	-,69130	,51966	-1,71063	,32803
Varyanslar Eşit Sayılmadığında	-1,338	1,434E3	,181	-,69130	,51682	-1,70511	,32251

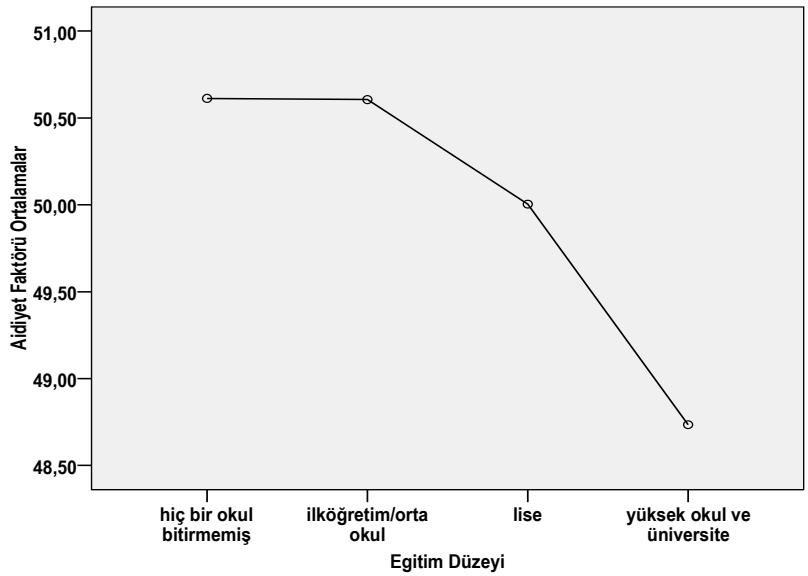
Tablo–24: Faktör 1 ve Eğitim ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	846,777	3	282,259	2,833	,037
Gruplar dâhilinde	149653,223	1502	99,636		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tamhane Testi)
Hiç bir okul bitirmemiş	31	50,6122	6,87610	
İlköğretim/ortaokul	714	50,6057	10,42682	Yüksek okul ve üniversite*
Lise	403	50,0038	10,01785	
Yüksek okul ve üniversite	358	48,7346	9,22407	İlköğretim/ortaokul*
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–25: Faktör 1 ve Yaş ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	4180,748	3	1393,583	14,305	,000
Gruplar dâhilinde	146319,252	1502	97,416		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tamhane Testi)
18 – 29	331	47,4740	10,89927	30 – 39*, 40 – 49*, 50 - +*
30 – 39	439	49,5415	10,28327	18 – 29*,50 - +*
40 – 49	428	50,7003	8,76306	18 – 29*,50 - +*
50 - +	308	52,3949	9,55198	18 – 29*,30 – 39*, 40 – 49*

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tamhane Testi)
18 – 29	331	47,4740	10,89927	30 – 39*, 40 – 49*, 50 - +*
30 – 39	439	49,5415	10,28327	18 – 29*,50 - +*
40 – 49	428	50,7003	8,76306	18 – 29*,50 - +*
50 - +	308	52,3949	9,55198	18 – 29*,30 – 39*, 40 – 49*
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–26: Faktör 1 ve İlçe ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	2440,218	2	1220,109	12,386	,000
Gruplar dâhilinde	148059,782	1503	98,510		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tukey Testi)
Selçuklu	747	50,0514	9,51295	Karatay*
Meram	454	51,4179	9,82104	Karatay*
Karatay	305	47,7636	11,01084	Meram*, Selçuklu*
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–27: Faktör 1 ve Yaşanılan Evin Tipi ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	1788,251	4	447,063	4,512	,001
Gruplar dâhilinde	148711,749	1501	99,075		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tukey Testi)
Müstakil ev	266	48,3840	10,92025	Güvenlikli site*
Kooperatif evi/kat	184	49,7823	10,20986	Güvenlikli site*
Apartman dairesi	958	50,1545	9,67544	Güvenlikli site*
Güvenlikli site	90	53,3497	9,24928	Müstakil ev*, Kooperatif evi/kat*, Apartman dairesi*
Villa	8	52,5538	10,89765	
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–28: Faktör 1 ve Aynı Mahallede Yaşanılan Süre ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	1739,972	3	579,991	5,856	,001
Gruplar dâhilinde	148760,028	1502	99,041		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tukey Testi)
1 – 3	411	48,8212	10,34377	10 – 19*, 20 – +*
4 – 9	462	49,4488	9,64692	10 – 19*, 20 – +*
10 – 19	409	50,7894	9,82422	1 – 3*, 4 – 9*
20 – +	224	51,8584	10,06981	1 – 3*, 4 – 9*
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–29: Faktör 1 ve Ev Sahipliği ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	568,140	2	284,070	2,848	,058
Gruplar dâhilinde	149931,860	1503	99,755		
Toplam	150500,000	1505			

Tablo–30: Faktör 1 ve Gelir Dağılımı ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	532,834	4	133,209	1,334	,255
Gruplar dâhilinde	148415,991	1486	99,876		
Toplam	148948,826	1490			

Tablo–31: Faktör 1 ve Memnuniyet ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	5586,161	3	1862,054	19,254	,000
Gruplar dâhilinde	143617,948	1485	96,712		
Toplam	149204,109	1488			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tukey Testi)
Çok Mutluyum	500	52,0097	9,49317	Biraz Mutluyum*, Pek Mutlu Değilim*, Hiç Mutlu Değilim*
Biraz Mutluyum	727	49,9601	9,48329	Çok Mutluyum *, Pek Mutlu Değilim*, Hiç Mutlu Değilim*
Pek Mutlu Değilim	187	45,9039	10,07187	Çok Mutluyum *, Biraz Mutluyum*, Hiç Mutlu Değilim*
Hiç Mutlu Değilim	75	47,6093	13,99245	Çok Mutluyum *, Biraz Mutluyum*, Pek Mutlu Değilim*,
Toplam	1489	50,0205	10,01357	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

‘TDÖ/Faktör 2 ‘Mahallede Gündelik Hayat ve Komşuluk’ Ek Tablolar

Tablo–32: Cinsiyet ile Faktör 2 t-testi Analizi

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	F.	Sig.
ERKEK	655	50,0536	9,79172	2,537	,111

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	F.	Sig.
ERKEK	655	50,0536	9,79172	2,537	,111
KADIN	851	49,9587	10,16294		

	Ortalamaların eşitliği için t-testi						
	t	sd	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farkı	Std. Hata Farkı	95% Farkın güven aralığı	
						Alt	Üst
Varyanslar Eşit Sayıldığında	**,183**	**1504**	**,855**	,09492	,51996	-,92500	1,11484
Varyanslar Eşit Sayılmadığında	,183	1,431E3	,854	,09492	,51744	-,92011	1,10995

Tablo–33: Faktör 2 ve Gelir Dağılımı ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	1936,752	4	484,188	4,906	,001
Gruplar dâhilinde	146654,011	1486	98,690		
Toplam	148590,764	1490			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tamhane Testi)
- 750	355	51,0626	9,74989	1501-2500*, 2501-3500*
751-1500	685	50,4511	9,81572	2501-3500*
1501-2500	329	48,6796	10,47935	- 750*
2501-3500	79	46,8887	9,84216	- 750*, 1501-2500*
3501-5001-+	43	48,8241	9,16092	
Toplam	1491	49,9701	9,98626	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–34: Faktör 2 ve Eğitim ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	5690,831	3	1896,944	19,676	,000
Gruplar dâhilinde	144809,169	1502	96,411		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tamhane Testi)
Hiç bir okul bitirmemiş	31	54,7416	8,64123	Lise*, Yüksek okul ve üniversite*
İlköğretim/ortaokul	714	51,5383	9,76234	Lise*, Yüksek okul ve üniversite*
Lise	403	49,5793	9,88404	H.B.O.B* İlköğretim/ortaokul* Üniversite*
Yüksek okul ve üniversite	358	46,9949	9,95011	H.B.O.B * İlk/ortaokul*Lise*
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–35: Faktör 2 ve Meslek ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	5082,296	8	635,287	6,540	,000

Gruplar dâhilinde	145417,704	1497	97,139		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tamhane Testi)
Ev hanımı	539	51,8911	9,69442	Profesyonel*, Öğretmen*
Memur	119	47,6678	10,06772	
Esnaf	162	49,5376	10,03412	Profesyonel*, Öğretmen*
İşçi	228	48,7972	9,77454	
Profesyonel	110	47,5787	10,91581	Ev Hanımı*, Öğretmen*
Serbest meslek	89	50,4727	9,80952	Ev Hanımı*, Esnaf*
Öğretmen, Polis	127	47,3235	10,26184	Ev Hanımı*, Esnaf*
Emekli	125	51,6825	8,78842	
İşsiz	7	44,4646	10,76628	
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

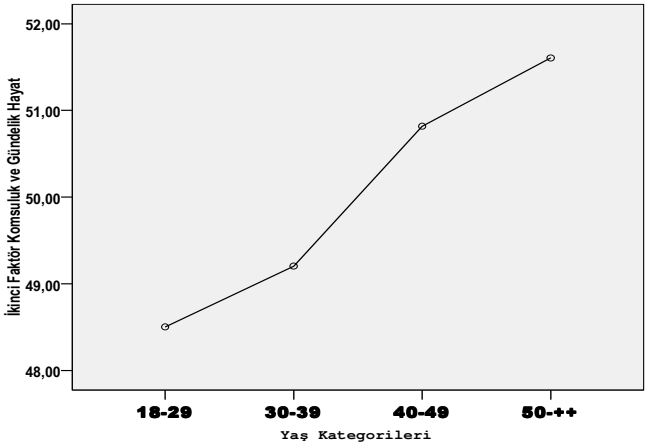
Tablo–36: Faktör 2 ve Yaş Dağılımı ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	2097,401	3	699,134	7,076	,000
Gruplar dâhilinde	148402,599	1502	98,803		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tukey Testi)
18 – 29	331	48,5041	9,67797	40 – 49*, 50 - ++*
30 – 39	439	49,2051	10,46896	50 - ++*
40 – 49	428	50,8172	9,35790	18 – 29*
50 - +	308	51,6051	10,22497	18 – 29*, 30 – 39*
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–37: Faktör 2 ve Dindarlık ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.

Gruplar arasında	2196,326	4	549,082	5,614	,000
Gruplar dâhilinde	141920,874	1451	97,809		
Toplam	144117,200	1455			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (LSD Testi)
1	17	44,5382	11,12448	4*, 5*
2	71	48,6069	9,46369	5*
3	443	48,9622	10,58991	5*
4	608	50,1135	9,64804	1*,5*
5	317	51,8342	9,34578	1*,2*,3*,4*
Total	1456	49,9993	9,95237	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir

Tablo–38: Faktör 2 ve Ev Sahipliği ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	1487,397	2	743,698	7,501	,001
Gruplar dâhilinde	149012,603	1503	99,143		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tukey Testi)
Kira	529	48,7147	9,85649	Ev sahibi*
Ev sahibi	890	50,8144	10,00642	Kira*
Akraba evi	87	49,4834	10,05970	
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–39: Faktör 2 ve Yaşanılan Evin Tipi ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	1152,311	4	288,078	2,895	,021
Gruplar dâhilinde	149347,689	1501	99,499		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tamhane Testi)
Müstakil ev	266	51,6961	9,16738	Apartman *,Güvenlikli site*
Kooperatif evi/kat	184	49,8713	10,57249	Güvenlikli site*
Apartman dairesi	958	49,7073	10,13151	Müstakil ev*
Güvenlikli site	90	48,2280	9,43239	Müstakil ev*
Villa	8	51,5538	8,19058	
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–40: Faktör 2 ve İlçe ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.

Gruplar arasında	185,753	2	92,876	,929	,395
Gruplar dâhilinde	150314,247	1503	100,009		
Toplam	150500,000	1505			

Tablo–41: Faktör 2 ve Aynı Mahallede Yaşanılan Süre ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	2965,915	3	988,638	10,065	,000
Gruplar dâhilinde	147534,085	1502	98,225		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tukey Testi)
1 – 3	411	48,0424	9,95843	4 – 9*, 10 – 19*, 20 – +*
4 – 9	462	49,7787	9,46654	1 – 3*, 10 – 19*, 20 – +*
10 – 19	409	51,1882	10,32163	1 – 3*, 4 – 9*,
20 – +	224	51,8789	9,95390	1 – 3*, 4 – 9*,
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–42: Faktör 2 ve Memnuniyet ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	2443,839	3	814,613	8,254	,000
Gruplar dâhilinde	146558,557	1485	98,693		
Toplam	149002,396	1488			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tukey Testi)
Çok Mutluyum	500	51,1441	9,53865	Pek Mutlu Değilim*, Hiç Mutlu Değilim*
Biraz Mutluyum	727	49,9262	10,04691	Hiç Mutlu Değilim*
Pek Mutlu Değilim	187	48,8439	9,73472	Çok Mutluyum*
Hiç Mutlu Değilim	75	45,4739	11,76785	Çok Mutluyum *, Biraz Mutluyum*,
Total	1489	49,9750	10,00680	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

‘TDÖ/ Faktör–3 ‘Güven, Etki ve Sosyal İlişki’ Ek Tablolar

Tablo–43: Faktör 3 ve Cinsiyet t-test analizi

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	F.	Sig.
ERKEK	655	49,4449	10,62467	5,805	,016
KADIN	851	50,4273	9,47547		

	Ortalamaların eşitliği için t-testi						
	t	sd	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farkı	Std. Hata Farkı	95% Farkın güven aralığı	
						Alt	Üst
Varyanslar Eşit Sayıldığında	-1,892	1504	,059	-,98239	,51934	-2,00111	,03632
Varyanslar Eşit Sayılmadığında	**-1,864**	**1,319E3**	**,063**	-,98239	,52711	-2,01646	,05167

Tablo–44: Faktör 3 ve Gelir Dağılımı ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	954,756	4	238,689	2,399	,048
Gruplar dâhilinde	147822,395	1486	99,477		
Toplam	148777,151	1490			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (LSD Testi)
- 750	355	50,9932	10,13625	1501-2500*, 2501-3500*
751-1500	685	50,1760	9,85981	
1501-2500	329	49,0565	10,21689	- 750*
2501-3500	79	48,2749	9,72709	- 750*
3501-5001-+	43	48,8615	8,91391	
Toplam	1491	49,9849	9,99252	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–45: Faktör 3 ve Eğitim ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	42,327	3	14,109	,141	,936
Gruplar dâhilinde	150457,673	1502	100,172		
Toplam	150500,000	1505			

Tablo–46: Faktör 3 ve Yaş ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	520,874	4	130,218	1,303	,267
Gruplar dâhilinde	149979,126	1501	99,919		
Toplam	150500,000	1505			

Tablo–47: Faktör 3 ve Yaşanılan Evin Tipi ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	2571,991	4	642,998	6,524	,000

Gruplar dâhilinde	147928,009	1501	98,553		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tukey Testi)
Müstakil ev	266	47,2548	12,61508	Kooperatif evi/kat*, Apartman dairesi*
Kooperatif evi/kat	184	50,5276	10,24965	Müstakil ev*
Apartman dairesi	958	50,6973	9,23063	Müstakil ev*
Güvenlikli site	90	49,8296	7,41312	
Villa	8	47,5560	3,76209	
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–48: Faktör 3 ve Aynı Mahallede Yaşanılan Süre ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	319,790	4	79,948		
Gruplar dâhilinde	150180,210	1501	100,053	,799	,526
Toplam	150500,000	1505			

Tablo–49: Faktör 3 ve Ev Sahipliği ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	50,005	2	25,003		
Gruplar dâhilinde	150449,995	1503	100,100	,250	,779
Toplam	150500,000	1505			

Tablo–50: Faktör 3 ve İlçe ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	4635,429	2	2317,715		
Gruplar dâhilinde	145864,571	1503	97,049	23,882	,000
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tukey Testi)
Selçuklu	747	51,5964	8,89477	Karatay*
Meram	454	47,5574	10,45221	Karatay*
Karatay	305	49,7259	11,08484	Meram*, Selçuklu*
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

TDÖ/ Faktör 4 ‘Bağlılık ve Paylaşılan Duygusal İlişki’ Ek Tablolar

Tablo–51: Faktör 4 ve Cinsiyet t-test Analizi

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	F.	Sig.
ERKEK	655	49,0485	10,21027	,523	,470
KADIN	851	50,7323	9,77821		

	Ortalamaların eşitliği için t-testi						
	t	sd	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farkı	Std. Hata Farkı	95% Farkın güven aralığı	
						Alt	Üst
Varyanslar Eşit Sayıldığında	**-3,250**	**1504**	**,001**	-1,68383	,51815	-2,70019	-,66746
Varyanslar Eşit Sayılmadığında	-3,231	1,376E3	,001	-1,68383	,52107	-2,70600	-,66165

Tablo–52: Faktör 4 ve Yaş ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	1854,207	3	618,069	6,245	,000
Gruplar dâhilinde	148645,793	1502	98,965		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (LSD Testi)
18 – 29	331	48,7885	10,60007	40 – 49*, 50 - +*
30 – 39	439	49,0936	9,77100	40 – 49*, 50 - +*
40 – 49	428	51,4561	9,62108	18 – 29*, 30 – 39*
50 - +	308	50,5705	9,92220	18 – 29*, 30 – 39*
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–53: Faktör 4 ve Eğitim ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	**sd**	**Ortalamanın karesi**	**F**	**Sig.**
Gruplar arasında	3301,859	3	1100,620	11,231	,000
Gruplar dâhilinde	147198,141	1502	98,001		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tamhane Testi)
Hiç bir okul bitirmemiş	31	54,3613	7,26690	Lise*, Yüksek okul ve üniversite*
İlköğretim/ortaokul	714	51,1559	9,66506	Lise*, Yüksek okul ve üniversite*
Lise	403	49,5362	10,71290	H.O.B*, İlköğretim/ortaokul*
Yüksek okul ve üniversite	358	47,8392	9,59606	H.O.B*, İlk/ortaokul*, Lise*
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–54: Faktör 4 ve Gelir Düzeyi ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.

Gruplar arasında	3506,500	4	876,625	8,940	,000
Gruplar dâhilinde	145707,946	1486	98,054		
Toplam	149214,445	1490			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (LSD Testi)
- 750	355	51,9929	9,31691	751-1500*,1501-2500*, 2501-3500*, 3501-5001 +*
751-1500	685	50,1907	9,82865	- 750*, 1501-2500*, 2501-3500*, 3501-5001 +*
1501-2500	329	48,8756	10,40100	- 750*,751-1500*, 3501-5001 +*
2501-3500	79	47,3215	9,79003	- 750*,751-1500*
3501-5001-+	43	44,9652	11,89624	- 750*,751-1500*1501-2500*
Toplam	1491	50,0269	10,00719	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–55: Faktör 4 ve İlçe ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	894,115	2	447,058	4,491	,011
Gruplar dâhilinde	149605,885	1503	99,538		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tukey Testi)
Selçuklu	747	49,9093	9,44166	
Meram	454	49,2058	10,39426	Karatay*
Karatay	305	51,4044	10,60061	Meram*
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir

Tablo–56: Faktör 4 ve Doğum Yeri ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	1164,837	3	388,279	3,905	,009
Gruplar dâhilinde	149335,163	1502	99,424		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tamhane Testi)
Konya Merkez	817	50,7710	10,08558	Başka Şehir*
Konya İlçe ve Kasaba	326	49,4945	8,76458	
Başka Şehir	350	48,7194	10,82946	Konya Merkez*
Yurt Dışı	13	48,7014	6,03473	
Total	1506	50,0000	10,00000	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir

Tablo–57: Faktör 4 ve Aynı Mahallede Yaşanılan süre ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.

Gruplar arasında	5423,422	3	1807,807	18,717	,000
Gruplar dâhilinde	145076,578	1502	96,589		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tukey Testi)
1 – 3	411	47,6887	10,35545	4 – 9*, 10 – 19*, 20 – +*
4 – 9	462	49,5387	9,80145	1 – 3*, 20 – +*
10 – 19	409	50,9106	9,46581	1 – 3*, 20 – +*
20 – +	224	53,5295	9,53282	1 – 3*, 4 – 9*, 10 – 19*
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–58: Faktör 4 ve Yaşanılan Evin Tipi ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	2307,824	4	576,956	5,844	,000
Gruplar dâhilinde	148192,176	1501	98,729		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tamhane Testi)
Müstakil ev	266	51,3963	10,75131	Güvenlikli site *
Kooperatif evi/kat	184	51,1056	9,67690	Güvenlikli site *
Apartman dairesi	958	49,7865	9,74737	Güvenlikli site *
Güvenlikli site	90	46,5528	9,18764	Müstakil ev*, Kooperatif evi/kat*, Apartman*
Villa	8	42,4909	16,84246	
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir.

Tablo–59: Faktör 4 ve Dindarlık ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	3059,495	4	764,874	7,672	,000
Gruplar dâhilinde	144669,299	1451	99,703		
Toplam	147728,793	1455			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (LSD Testi)
1	17	43,3799	8,90960	3*,4*,5*
2	71	45,3725	10,29749	3*,4*,5*
3	443	49,3336	10,66127	1*,2*,4*,5
4	608	50,6065	9,56886	1*,2*,3*
5	317	51,0863	9,76929	1*,2*,3*
Total	1456	49,9841	10,07630	

Not: (*) 0,05 düzeyinde anlamlı olduğunu göstermektedir

TDÖ/ Faktör 5 'Yardımlaşma, Dayanışma ve İhtiyaçların Karşılanması' Ek Tablolar

Tablo–60: Faktör 5 ve Cinsiyet t-testi Analizi

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	F.	Sig.
ERKEK	655	50,3693	10,42544	2,780	,096
KADIN	851	49,7157	9,65638		

	Ortalamaların eşitliği için t-testi						
	t	sd	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farkı	Std. Hata Farkı	95% Farkın güven aralığı	
						Alt	Üst
Varyanslar Eşit Sayıldığında	**1,258**	**1504**	**,209**	,65359	,51969	-,36580	1,67298
Varyanslar Eşit Sayılmadığında	1,245	1,350E3	,213	,65359	,52489	-,37610	1,68328

Tablo–61: Faktör 5 ve Yaş ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	688,528	3	229,509	2,301	,076
Gruplar dâhilinde	149811,472	1502	99,741		
Toplam	150500,000	1505			

Tablo–62: Faktör 5 ve Eğitim ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	384,150	3	128,050	1,281	,279
Gruplar dâhilinde	150115,850	1502	99,944		
Toplam	150500,000	1505			

Tablo–63: Faktör 5 ve Gelir Düzeyi ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	148,704	5	29,741	,297	,915
Gruplar dâhilinde	148755,305	1485	100,172		
Toplam	148904,009	1490			

Tablo–64: Faktör 5 ve Dindarlık ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	832,992	4	208,248	2,089	,080
Gruplar dâhilinde	144649,231	1451	99,689		
Toplam	145482,223	1455			

TDÖ/Faktör 6 ‘Mahallede Uyum ve Benzerlik’ Ek Tablolar

Tablo–65: Faktör 6 ve Cinsiyet t-testi Analizi

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	F.	Sig.
ERKEK	655	51,3175	9,58358	2,586	,108
KADIN	851	48,9859	10,19926		

	Ortalamaların eşitliği için t-testi						
	t	sd	Sig. (2-tailed)	Ortalama Farkı	Std. Hata Farkı	95% Farkın güven aralığı	
						Alt	Üst
Varyanslar Eşit Sayıldığında	4,514	1504	,000	2,33162	,51647	1,31854	3,34471
Varyanslar Eşit Sayılmadığında	4,551	1,446E3	,000	2,33162	,51231	1,32667	3,33657

Tablo–66: Faktör 6 ve Yaş ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	1851,259	3	617,086	6,235	,000
Gruplar dâhilinde	148648,741	1502	98,967		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tamhane Testi)
18 – 29	331	48,7885	10,60007	30 – 39*
30 – 39	439	49,0936	9,77100	30 – 39*
40 – 49	428	51,4561	9,62108	18 – 29*, 30 – 39*
50 - +	308	50,5705	9,92220	
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Tablo–67: Faktör 6 ve Gelir Düzeyi ANOVA Analizi

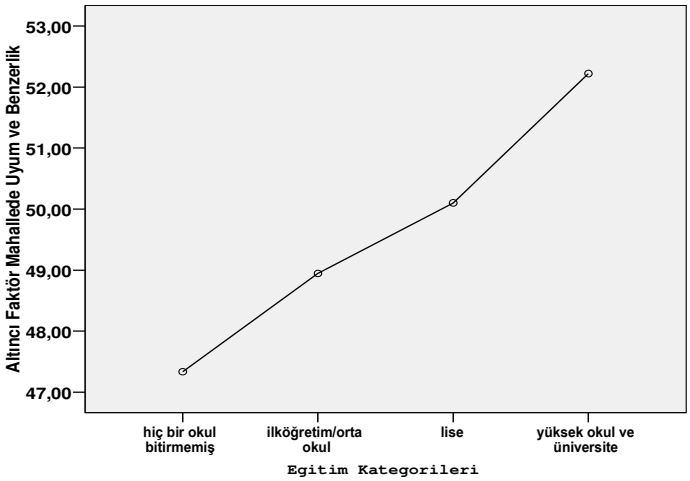
	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	706,181	4	176,545	1,777	,131
Gruplar dâhilinde	147642,583	1486	99,356		
Toplam	148348,764	1490			

Tablo–68: Faktör 6 ve Eğitim ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	**F**	**Sig.**
Gruplar arasında	2782,954	3	927,651	9,432	,000
Gruplar dâhilinde	147717,046	1502	98,347		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tamhane Testi)
Hiç bir okul bitirmemiş	31	47,3359	10,28746	
İlköğretim/ortaokul	714	48,9453	10,44699	Yüksek okul ve üniversite*
Lise	403	50,1014	9,85376	Yüksek okul ve üniversite*
Yüksek okul ve üniversite	358	52,2201	8,80743	İlköğretim/ortaokul*, Lise*
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Tablo–69: Faktör 6 ve Meslek ANOVA Analizi

	Kareler Toplamı	sd	Ortalamanın karesi	F	Sig.
Gruplar arasında	4768,312	8	596,039	6,123	,000
Gruplar dâhilinde	145731,688	1497	97,349		
Toplam	150500,000	1505			

Ortalamalar ve Çoklu Karşılaştırmalar

	Sayı	Ortalama	Std. Sapma	Çoklu Karşılaştırma (Tamhane Testi)
Ev hanımı	539	48,3134	10,45838	Profesyonel*, Öğretmen*
Memur	119	50,1048	9,16707	
Esnaf	162	48,8845	10,13686	Profesyonel*, Öğretmen*
İsci	228	50,2620	9,93869	
Profesyonel	110	52,8978	8,48667	Ev Hanımı*, Öğretmen*
Serbest meslek	89	51,7848	9,46443	Ev Hanımı*, Esnaf*
Öğretmen, Polis	127	53,0530	8,97009	Ev Hanımı*, Esnaf*
Emekli	125	50,7163	9,73530	
İşsiz	7	58,9554	7,96295	
Toplam	1506	50,0000	10,00000	

Tablo 70. Sosyal Sermaye İndeksi Toplam Değerine Etki Eden Faktörlerin Hiyerarşik Regresyon Analizi Sonuçları Tablo ve Grafikleri

Model Summary

Model	R	R Square	Adjusted R Square	Std. Error of the Estimate
1	,462(a)	,214	,206	13,21381
2	,593(b)	,352	,342	12,02705
3	,678(c)	,459	,445	11,04784

a Predictors: (Constant), B4DINDARLIK, k12ilce = 3 (FILTER), K5egitim = 0 (FILTER), k10evnit = 4 (FILTER), dogumyer = 1 (FILTER), k1cinsiy = 1 (FILTER), k10evnit = 2 (FILTER), B1Memnuniyet, K5egitim = 3 (FILTER), K11nekadarsüre, K8gelir, K2yas, k12ilce = 1 (FILTER), K5egitim = 1 (FILTER), k10evnit = 3 (FILTER)

b Predictors: (Constant), B4DINDARLIK, k12ilce = 3 (FILTER), k5egitim = 2 (FILTER), k10evnit = 2 (FILTER), k1cinsiy = 1 (FILTER), dogumyer = 1 (FILTER), k10evnit = 4 (FILTER), B1Memnuniyet, K8gelir, K11nekadarsüre, K2yas, k12ilce = 1 (FILTER), k5egitim = 1 (FILTER), k10evnit = 3 (FILTER), F5Yardimlasma, F3Güven, F2Komsuluk, F6Uyum, F1Aidiyet, F4Baglilik

c Predictors: (Constant), B4DINDARLIK, k12ilce = 3 (FILTER), k5egitim = 2 (FILTER), k10evnit = 2 (FILTER), k1cinsiy = 1 (FILTER), dogumyer = 1 (FILTER), k10evnit = 4 (FILTER), B1Memnuniyet, K8gelir, K11nekadarsüre, K2yas, k12ilce = 1 (FILTER), k5egitim = 1 (FILTER), k10evnit = 3 (FILTER), F5Yardimlasma, F3Güven, F2Komsuluk, F6Uyum, F1Aidiyet, F4Baglilik, B6S9eylem, B6S1oy, B6S4medya, B6S14baskaulke, B6S11polismahkeme, B6S2görev, B6S10problem, B6S6seçim, B6S7protesto, B6S5bilgilendirme, B6S12bagisyardim, B6S8milletvekil, B6S13gonullu, B6S15seminerkonferans, ToplumsalKatilmaIndeksi, B6S3baglanti

ANOVA(d)

Model		Karelerin Toplamı	sd	Ortalama Karesi	F	Sig.
1	Regression	66976,936	15	4465,129	25,573	,000(a)
	Residual	246192,829	1410	174,605		
	Toplam	313169,765	1425			
2	Regression	110081,360	21	5241,970	36,239	,000(b)
	Residual	203088,405	1404	144,650		
	Toplam	313169,765	1425			
3	Regression	143757,715	37	3885,344	31,833	,000(c)
	Residual	169412,050	1388	122,055		
	Toplam	313169,765	1425			

a Predictors: (Constant), B4DINDARLIK, k12ilce = 3 (FILTER), K5egitim = 0 (FILTER), k10evnit = 4 (FILTER), dogumyer = 1 (FILTER), k1cinsiy = 1 (FILTER), k10evnit = 2 (FILTER), B1Memnuniyet, K5egitim = 3 (FILTER), K11nekadarsüre, K8gelir, K2yas, k12ilce = 1 (FILTER), K5egitim = 1 (FILTER), k10evnit = 3 (FILTER)

b Predictors: (Constant), B4DINDARLIK, k12ilce = 3 (FILTER), k5egitim = 2 (FILTER), k10evnit = 2 (FILTER), k1cinsiy = 1 (FILTER), dogumyer = 1 (FILTER), k10evnit = 4 (FILTER), B1Memnuniyet, K8gelir, K11nekadarsüre, K2yas, k12ilce = 1 (FILTER), k5egitim = 1 (FILTER), k10evnit = 3 (FILTER), F5Yardimlasma, F3Güven, F2Komsuluk, F6Uyum, F1Aidiyet, F4Baglilik

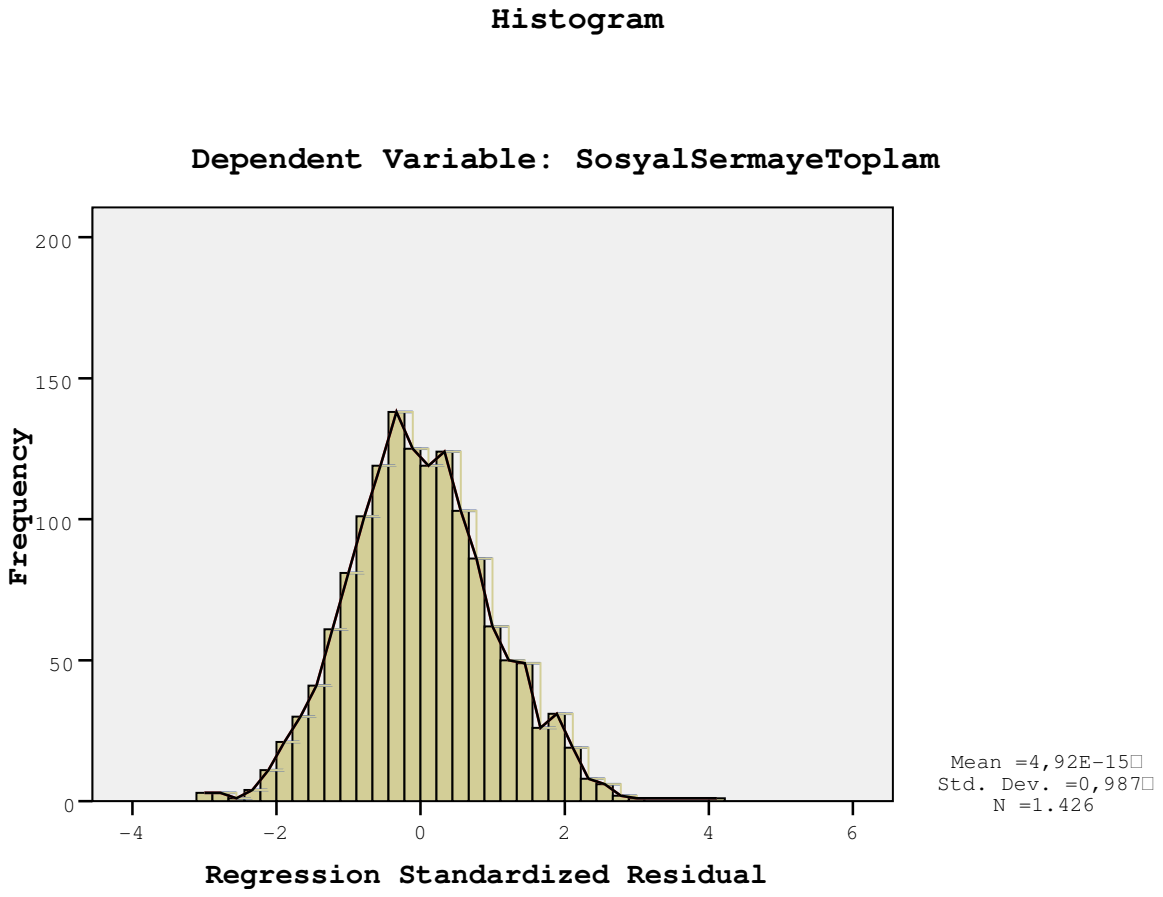
c Predictors: (Constant), B4DINDARLIK, k12ilce = 3 (FILTER), k5egitim = 2 (FILTER), k10evnit = 2 (FILTER), k1cinsiy = 1 (FILTER), dogumyer = 1 (FILTER), k10evnit = 4 (FILTER), B1Memnuniyet, K8gelir, K11nekadarsüre, K2yas, k12ilce = 1 (FILTER), k5egitim = 1 (FILTER), k10evnit = 3 (FILTER), F5Yardimlasma, F3Güven, F2Komsuluk, F6Uyum, F1Aidiyet, F4Baglilik, B6S9eylem, B6S1oy, B6S4medya, B6S14baskaulke, B6S11polismahkeme, B6S2görev, B6S10problem, B6S6seçim, B6S7protesto, B6S5bilgilendirme, B6S12bagisyardim, B6S8milletvekil, B6S13gonullu, B6S15seminerkonferans, ToplumsalKatilmaIndeksi, B6S3baglanti

d Dependent Variable: SosyalSermayeToplam

Residuals Statistics(a)

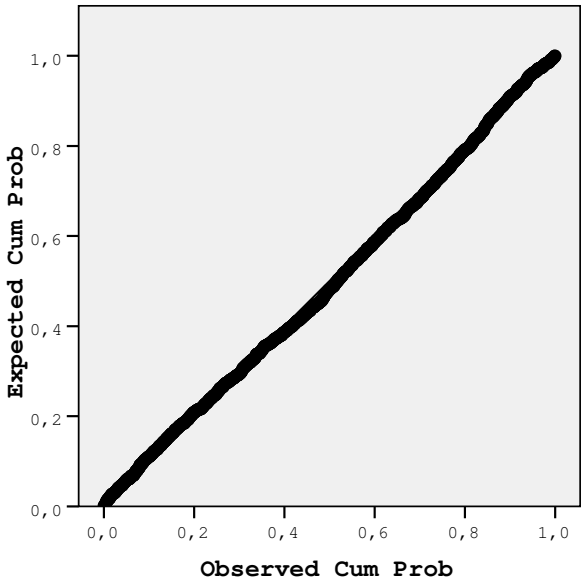
	Minimum	Maximum	Mean	Std. Deviation	N
Predicted Value	57,5925	120,2001	88,5687	10,04403	1426
Residual	-33,51367	44,97365	,00000	10,90347	1426
Std. Predicted Value	-3,084	3,149	,000	1,000	1426
Std. Residual	-3,034	4,071	,000	,987	1426

a Dependent Variable: SosyalSermayeToplam

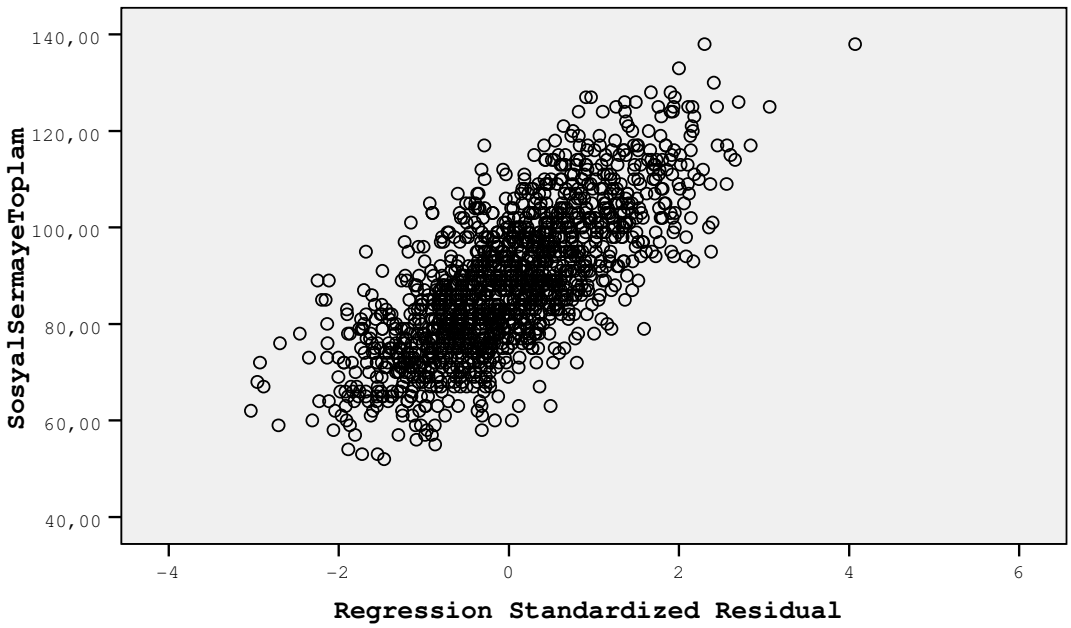
Normal P-P Plot of Regression Standardized Residual

Dependent Variable: SosyalSermayeToplam

Scatterplot

Dependent Variable: SosyalSermayeToplam

TÜRKİYE İSTATİSTİK KURUMU

Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS) Konya İline Ait Bazı İstatistikler

Tablo–71: Bitirilen eğitim düzeyi ve cinsiyete göre nüfus (15 +yaş) - 2009

Bitirilen eğitim düzeyi	Toplam	Erkek	Kadın
Okuma yazma bilmeyen	62.317	8.890	53.427
Okuma yazma bilen fakat bir okul bitirmeyen	34.993	12.611	22.382
İlkokul mezunu	435.572	189.452	246.120
İlköğretim mezunu	135.352	68.899	66.453
Ortaokul veya dengi okul mezunu	47.437	32.973	14.464
Lise veya dengi okul mezunu	198.435	117.381	81.054
Yüksekokul veya fakülte mezunu	97.450	61.213	36.237
Yüksek lisans mezunu	4.772	3.059	1.713
Doktora mezunu	2.324	1.722	602
Bilinmeyen	29.888	16.618	13.270
Toplam	**1.048.540**	**512.818**	**535.722**

Tablo–72: Büyükşehir belediyeleri ve bağlı belediyelerin nüfusları - 2010

Belediye	Toplam	Erkek	Kadın
Karatay	242.495	121.261	121.234
Meram	298.169	148.779	149.390
Selçuklu	495.363	244.518	250.845
Büyükşehir belediyesi	**1.036.027**	**514.558**	**521.469**

Tablo–73: İkamet edilen ile göre nüfusa kayıtlı olunan il - 2010

İl Merkezi Nüfus Dağılımı	Kişi Sayısı
Konya	**1.725.998**
İç Anadolu	142.772
Doğu ve Güneydoğu Anadolu	71.184
Akdeniz	28.865
Karadeniz	19.607
Marmara	10.276
Ege	10.669
Toplam nüfus	**2.009.371**

EK 2: ANKET FORMU

Anket

No:……

Bu soru formu Selçuk Üniversitesi, Sosyoloji Bölümünde hazırlanmakta olan doktora tez çalışmasının bir parçası olarak düzenlenmiştir. Bu araştırmada Konya'da ikamet eden insanların, komşuluk ilişkileri, yaşam tarzları, toplumsal ilişkileri ve genel güven düzeyleri belirlenerek, Sosyal Sermaye'yi ortaya çıkaran toplumsal dinamiklerin anlaşılmasına çalışılacaktır. Sorulara içtenlikle vereceğiniz cevaplar, sonuçların daha sağlıklı ve gerçekçi olarak ortaya konulmasına yarayacaktır. Ayrıca vereceğiniz cevaplar sadece bu araştırma ile sınırlı tutulacak ve başka bir amaçla kullanılmayacaktır. İlginizden dolayı teşekkür ederiz.

Araş. Gör. Mehmet Ali AYDEMIR
(Sosyoloji Bölümü)
Gsm:0 533
……..
İş: 0 332……..

Şimdi size bazı konularda yargı belirten ifadeler okuyacağım. Lütfen, aşağıda verilen bu ifadelere ne ölçüde katıldığınızı belirtiniz

1- Kesinlikle KATILMIYORUM
2- Katılmıyorum
3-Fikrim yok
4- Katılıyorum
5- Tamamen KATILIYORUM

A1- Mahalledeki insanlara karşı güçlü bir bağlılık duygusu hissediyorum.	1	2	3	4	5
A2-Eğer herhangi bir faaliyet düzenlemek istersem bir komşumdan yardım isteyebilirim.	1	2	3	4	5
A3- Mahalledeki insanlarla benim aramda derin bir arkadaşlık bağı vardır.	1	2	3	4	5
A4-Eğer herhangi bir şey hakkında tavsiyeye ihtiyacım olursa, mahalledeki komşularımdan birine sorabilirim.	1	2	3	4	5
A5-Ben sıklıkla küçük de olsa komşularıma yardımda bulunurum veya onlar da bana yardım eder.	1	2	3	4	5
A6-Mahallede yaşayan insanlarla pek çok ortak yönümüz vardır.	1	2	3	4	5
A7-Mahallemizin insanlarının yaptığı faaliyetleri başkasının işi değil, kendi işimiz olarak görürüm.	1	2	3	4	5
A8- Mahalledeki insanlarla kurduğum arkadaşlıklar ve birliktelikler benim için çok şey ifade eder.	1	2	3	4	5
A9- İhtiyaç duyduğum kimi şeyleri komşularımdan ödünç alabilirim.	1	2	3	4	5
A10- Mahallede yaşayan insanlardan yeni arkadaşlıklar edindim.	1	2	3	4	5
A11- Komşularımı sık sık ziyaret ederim.	1	2	3	4	5
A12- Konuşma ihtiyacı hissedersem, mahalledeki insanlardan birini muhabbete davet edebilirim.	1	2	3	4	5
A13- Mahallede yaşayan insanlar ile bir ilişki/kontak kurmakta zorlanıyorum.	1	2	3	4	5
A14- Mahalledeki insanlara karşı bir sadakat duyuyorum.	1	2	3	4	5
A15- Komşularımla karşılaştığım zaman hal hatır sorarım.	1	2	3	4	5
A16- Mahalledeki insanlarla benzer bir yaşam tarzına sahibim.	1	2	3	4	5

A17- Komşumda görüp hoşuma giden bir şeyi ödünç alabilirim veya değiş tokuş edebilirim.	1	2	3	4	5
A18- Mahalledeki konu komşu ile ilişkim gündelik hayatımın bir parçasıdırlar.	1	2	3	4	5
A19- Komşularımın ve benim mahalleden beklentilerim hemen hemen benzer şeylerdir.	1	2	3	4	5
A20- Mahallede yaşayan diğer insanlarla aramda bir yakınlık duygusu hissetmiyorum.	1	2	3	4	5
A21- Mahalledeki pek çok şey bana, geçmişimi hatırlatıyor.	1	2	3	4	5
A22- Hayatta öncelikli olan şeylerin neler olduğu konusunda, mahalledeki pek çok insanla aynı fikirdeyim.	1	2	3	4	5
A23- Mahallede yaşayan insanların yaşam standartları zamanla olumlu yönde değişti.	1	2	3	4	5
A24- Mahallede yaşayan diğer insanları nadiren ziyaret ederim.	1	2	3	4	5
A25- Mahallem gündelik hayatımın bir parçasıdır.	1	2	3	4	5
A26- Mahalledeki insanlarla aynı değerleri paylaşmayız.	1	2	3	4	5
A27- Genel anlamda bu mahallenin sakini olmaktan memnunum.	1	2	3	4	5
A28- Komşularımın, tutum ve davranışlarım hakkında ne düşündüğünü önemserim.	1	2	3	4	5
A29- Mahalledeki herhangi bir problem insanların bir araya gelmesiyle çözülür.	1	2	3	4	5
A30- Mahallede güvenebileceğim arkadaşlarım yok.	1	2	3	4	5
A31- Acil bir durumda komşularımın yardıma koşacağına inanıyorum.	1	2	3	4	5
A32- Kişisel bir sorunumun hallolmasında mahallede yardımını isteyebileceğim kimse yok.	1	2	3	4	5
A33- Komşularımın işleri yolunda gittiği zaman kendimi iyi hissederim.	1	2	3	4	5
A34- Acil bir durumda, mahallede tanımadığım insanlar bile yardımıma koşarlar.	1	2	3	4	5
A35- İnsanlar, sıkıntıya düştüklerinde mahalledekilerden yardım alabileceklerinin farkındalar.	1	2	3	4	5
A36- Mahalledeki işlerin iyileştirilmesi için gönüllü birliktelikler kurabilirim.	1	2	3	4	5
A37- Mahallede kendimi hiçbir zaman tam olarak güvende hissetmiyorum.	1	2	3	4	5
A38- Mahalledeki insanlar genellikle başkalarını çekiştirirler.	1	2	3	4	5
A39- Mahallede, farklı ve aykırı insanlara kötü gözle bakılır.	1	2	3	4	5
A40- Uzun yıllar bu mahallede yaşamayı düşünüyorum.	1	2	3	4	5
A41- Bana göre bu mahalle yaşamak için iyi bir yerdir.	1	2	3	4	5
A42- Mahalledeyken kendimi evimdeymiş gibi hissediyorum.	1	2	3	4	5
A43- Bence bu mahalle şehir sakinlerince tanınan bir yerdir.	1	2	3	4	5
A44- İmkânım olursa bu mahalleden taşınmak isterim.	1	2	3	4	5
A45- Mahalledeki insanları gördüğümde selam veririm.	1	2	3	4	5

A46- Komşularımın durumunun iyi olup olmaması benim umurumda değildir.	1 2 3 4 5
A47- Bu mahallenin bir sakini olmaktan dolayı pişmanım	1 2 3 4 5
A48- Özellikle bu mahallede yaşamak benim için önemlidir.	1 2 3 4 5
A49- Bu mahalle huzurlu ve düzenlidir.	1 2 3 4 5
A50- Mahalleme aidiyetim kimliğimin bir parçasıdır.	1 2 3 4 5
A51- Mahallede çok az kişi beni tanır.	1 2 3 4 5
A52- Mahallede yaşayan insanların pek çoğunu tanıyorum.	1 2 3 4 5
A53- Bu mahalledeki insanlar gerçekten dürüst ve güvenilirdir.	1 2 3 4 5
A54- İnsanlar her zaman için sadece kendi rahatını düşünürler.	1 2 3 4 5
A55- Bu mahallenin insanları başka mahallelere göre daha güvenilirdirler.	1 2 3 4 5
A56- Bu mahallede uyanık olmalısın yoksa istismar edilirsin.	1 2 3 4 5
A57- Mahallemdeki insanların düşüncelerine pek itibar etmem.	1 2 3 4 5
A58- Kendimi bu mahallenin bir üyesi olarak kabul ediyorum.	1 2 3 4 5
A59- Alışverişlerimi genelde mahalle esnafından yaparım.	1 2 3 4 5

B1-Bugünlerde genel olarak mutlu olup olmadığınızı söyler misiniz?

1 Çok Mutluyum 2 Biraz Mutluyum 3 Pek Mutlu Değilim 4 Hiç Mutlu Değilim

B2-Aşağıda sayılan gönüllü kuruluşlara üye olup olmadığınızı yahut orada gönüllü çalışıp çalışmadığınızı belirtir misiniz?

	Üye	**Üye**	**Gönüllü**		
			Değil	**Çalışıyor**	
Çalışmıyor					
S1 -Yaşlı, sakat veya yoksullara yardım eden bir hayır kuruluşu	1	0	1	0	S12
S2 -Dini dernek, vakıf, cami yaptırma derneği, vb.	1	0	1	0	S13
S3 -Eğitim, sanat, müzik, kültür gibi alanlarda çalışan bir k.	1	0	1	0	S14
S4 -Sendika	1	0	1	0	S15
S5 -Siyasi parti veya siyasi faaliyet gösteren bir kuruluş	1	0	1	0	S16
S6 -İnsan hakları kuruluşları 1	0	1	0	S17	
S7 -Çevre koruması, hayvan hakları gibi alanlarda çalışan	1	0	1	0	S18
S8 -Mesleki kuruluşlar	1	0	1	0	S19
S9 -Sağlık alanında çalışan gönüllü kuruluşlar	1	0	1	0	S20
S10- Spor kulüpleri, lokaller, boş zamanları değerlendirme	1	0	1	0	S21
S11 -Kadın grupları, kadın hakları ve sorunları ile ilgilenen bir k.	1	0	1	0	S22

B3-Mahallenizde veya yakınınızda herhangi bir insanın başına beklenmedik talihsiz bir olay (ölüm, kaza, hastalık, işsizlik, iflas vb.) gelse, onun bu durumuna yardım etmesi için kimi düşünürsünüz?
(Lütfen tercih sırasına göre EN ÖNEMLİ üç seçeneği 1.2.3. şeklinde belirtiniz.)

0-Kimseden yardım istemem (bu benim görevim değil diye düşünürüm.)

....Ailesinden ....Komşulardan ....Arkadaşlardan

...Dini liderler veya cemaatlerden ....Mahalle muhtarından ....Siyasi liderlerden

....Polisten ....Yardım sever dernek veya grup ....İş sahibinden

....Hayırsever birinden ....Valilikten ....Diğer.....

B4-Aşağıdaki ölçeğe göre ifade edecek olursanız, genel olarak kendinizi ne kadar dindar görürsünüz?

Hiç dindar biri değilimdir 1 2 3 4 5 6 7 8 9 10 Oldukça dindar biriyimdir

B5-Aşağıda yer alan faaliyetlerden hangilerini ne sıklıkta yerine getirirsiniz? Lütfen belirtiniz.

	Sıklıkla	**Bazen**	**Çok Nadir**	**Hiç**
S1 -Komşu veya arkadaşlarla bir araya gelip sohbet etmek	4	3	2	1
S2 -Komşu veya arkadaşlarla bir araya gelip yemek yemek	4	3	2	1
S3 -Komşu ve arkadaşlarla bir araya gelip mevlit okumak ya da dini sohbet yapmak	4	3	2	1
S4 -İhtiyaç sahibi olan insanlara, maddi yardımlarda (sadaka, zekât, bağış vs)bulunmak	4	3	2	1
S5 -Evimizde pişen yiyeceklerden komşulara veya arkadaşlara ikram etmek.	4	3	2	1
S6 -Hastalık, ölüm veya doğum gibi özel zamanlarında komşuları ziyaret etmek.	4	3	2	1
S7 -İnsanlara küçük de olsa hediyeler vermek.	4	3	2	1
S8 -Boş zamanlarda mahallenin kahvehanesinde ya da lokalinde vakit geçirmek	4	3	2	1

B6-Son üç yıl içinde aşağıdaki listede yer alan faaliyetlerden hangilerini yerine getirdiniz?

	Evet	**Hayır**
S1 -Seçimlerde oy kullanmak	1	2
S2 -Bir dernekte aktif görev almak	1	2
S3 -Etkili bir insan ile (devlet adamı, belediye başkanı, siyasi vb.) kişisel bağlantı kurmak	1	2
S4 -Bir problem için medya ile görüşmek	1	2
S5 -Bilgilendirme kampanyasında aktif görev almak	1	2
S6 -Bir seçim kampanyasında aktif görev almak	1	2
S7 -Bir protesto veya gösteride yer almak	1	2
S8 -Milletvekili ile temas kurmak	1	2
S9 -Hükümet karşıtı bir eylemde bulunmak	1	2
S10- Etrafınızda gördüğünüz bir problem hakkında insanlarla konuşmak	1	2
S11 -Bir problem hakkında polis veya mahkemeye başvurmak	1	2
S12 -Bağış veya herhangi bir maddi yardımda bulunmak	1	2

S13 -Gönüllü bir kuruluş için faaliyette bulunmak	1	2
S14 -Başka ülkelerdeki insanlar için yardımda bulunmak (para, kurban vb.)	1	2
S15 -Herhangi bir konuda bir seminere/konferansa katılmak (Komek, kurs vb.)	1	2

B7-Genel olarak düşündüğünüzde, insanların çoğunluğuna güvenilebilir mi? Ya da başkalarıyla herhangi bir ilişki kurarken veya iş yaparken hiç bir zaman dikkati elden bırakmamak mı gerekir?

0 Cevapsız

1 İnsanların çoğuna güvenilebilir.

2 Dikkatli olmak gerekir

B8-Sizce, insanlar genellikle yardımsever midir ya da kendi çıkarlarını mı gözetirler?

0 Cevapsız

1 İnsanlar genellikle yardımsever olmaya çabalarlar

2 İnsanlar çoğunlukla kendi çıkarlarını gözetirler

B9-Size göre; İnsanların çoğu fırsat bulduklarında, menfaat teminine mi çalışırlar, yoksa dürüst mü olurlar?

0 Cevapsız

1 Menfaat temin ederler

2 Dürüst olurlar

B10-Genel olarak düşünürseniz; herhangi bir problem veya sizi tedirgin eden bir durum karşısında, size yardımcı olabilecek, destek alabileceğiniz kişi ya da kurum var mı? (Varsa, Lüfen önem sırasına göre en fazla iki kişi ya da kurum belirtiniz)

0 Hayır

1 Evet →→ ....Aile

....Akrabalar

....Komşular,

...Dini önder/cemaat

....İş adamı

....Emniyet güçleri(Polis, Asker)

....Devlet birimi (Vali,Belediye,Muhtarlık)

.....Mensubu olunan dernek veya vakıf

....Diğer (belirtiniz)

Şimdi size soracağım soru ve ifadelere vereceğiniz cevaplarınızı olumsuzdan olumluya DÖRT dereceli düşünürek belirtiniz.

C1- Toplumun size gereken değeri verdiğine inanıyor musunuz?

Hayır, ÇOK DEĞİL - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, OLDUKÇA

C2- Eğer yarın öleceğinizi bilseniz, dönüp baktığınızda yaşadığınız hayattan kendinizi tatmin olmuş hisseder misiniz?

Hayır, ÇOK DEĞİL - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, OLDUKÇA

C3- Çevrenizde gördüğünüz başka insanlara ait çöp veya dağınıklığı ortadan kaldırır mısınız?

Hayır, ASLA - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, SIK SIK

C4- "Eğer başka insanlara yardımcı olursan uzun vadede kendine yardımcı olmuş olursun" düşüncesine katılıyor musunuz?

Kesinlikle HAYIR - 1 - 2 - 3 - 4 - Kesinlikle EVET

C5- Eğer talep gelirse, gönüllü olarak herhangi bir sivil yardım hareketine katkıda bulunur musunuz? (yoksulluk, sağlık, eğitim vb)

Asla - Belki birkaç kez – Bazen - Sıklıkla

C6- Hava karardıktan sonra sokakta yürümeyi güvenli buluyor musunuz?

Hayır, ÇOK DEĞİL - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, OLDUKÇA

C7- İnsanların çoğuna güvenilebileceği fikrine katılıyor musunuz?

Kesinlikle HAYIR - 1 - 2 - 3 - 4 - Kesinlikle EVET

C8- Hiç tanımadığınız bir insanı herhangi bir ihtiyacını gidermek için (telefon etmek, su içmek, lavabonuzu kullanmak vb) evinize davet eder misiniz?

Kesinlikle HAYIR - 1 - 2 - 3 - 4 - Kesinlikle EVET

C9- Mahallenizde alışverişe çıktığınızda, arkadaşlarınıza veya tanıdıklarınıza genellikle rastlar mısınız?

Hayır, HİÇBİR Zaman - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, SIKLIKLA

C10- Hayati bir karar almak üzere bir bilgiye ihtiyaç duyduğunuzda, bu bilgiyi nerede bulabileceğinizi biliyor musunuz?

Kesinlikle HAYIR - 1 - 2 - 3 - 4 - Kesinlikle EVET

C11- Herhangi bir yerel organizasyonun veya grubun yönetim ekibinde kurulunda bulunuyor musunuz? /bulundunuz mu?

Hayır, HİÇ - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, ÇOK defa

C12- Son altı ay içinde, hasta bir komşunuz için bir iyilikte (ziyaret, hastalığıyla ilgilenme, ailesiyle görüşme, yemek yapıp götürme gibi) bulundunuz mu?

Hayır, HİÇ - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, ÇOK defalar

C13- Son üç yıl içerisinde, mahalleniz adına bir girişimde yer aldınız mı? (sağlık, çevre,eğitim, dini, yönetim vb.)

Hayır, HİÇ - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, ÇOK defalar

C14- Son üç yıl içerisinde, mahalle ile ilgili herhangi bir proje veya yardımlaşma (mahalle toplantıları, kermes vb.)organizasyonunda yer aldınız mı?

Hayır, HİÇ - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, ÇOK defalar

C15- Bir projenin parçası olarak muhitinizde yeni bir hizmetin içerisinde yer aldınız mı? (gençlik kulübü, izcilik, çocuk bakımı, yaşlılar veya engelliler için eğlenme faaliyeti vb.)

Hayır, HİÇ - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, ÇOK defalar

C16- İhtiyaç duyduğunuzda arkadaşlarınızdan yardım alabiliyor musunuz?

Kesinlikle HAYIR - 1 - 2 - 3 - 4 - Kesinlikle EVET

C17- Yaşadığınız muhit güvenli bir yer olarak bilinir mi?

Kesinlikle HAYIR - 1 - 2 - 3 - 4 - Kesinlikle EVET

C18- Eğer bir çocuğa bakıyor olsaydınız (kendi çocuğunuz da olabilir) ve bir süreliğine dışarı çıkmaya ihtiyaç duysaydınız, bir komşunuzdan yardım ister misiniz/isteyebilir misiniz?

Kesinlikle HAYIR - 1 - 2 - 3 - 4 - Kesinlikle EVET

C19- Son bir ay iççerisinde herhangi bir komşunuza misafir oldunuz mu?

Hayır, HİÇ - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, ÇOK defa

C20- Son altı ay içinde herhangi bir yerel sivil/cemaatsel bir faaliyete katıldınız mı? (Cami vaazı, mevlit, apartman toplantısı, okul konseri, mahalle pikniği)

Hiç - Bir defa - İki defa - En az üç defa

C21- Komşularınızla veya arkadaşlarınızla birlikte yer aldığınız, devam eden yerel grubunuz veya mutat toplantılarınız var mı?(altın günü, sohbet grubu, spor grubu, dayanışma grubu, eğitim semineri vb)

Hayır, HİÇ yok – 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, AKTİF sürüyor.

C22- Komşularınızla münakaşa ettiğiniz olur mu?

Hayır, ASLA - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, SIK SIK

C23- Son bir hafta içerisinde, kaç yakınınızla telefonda hal-hatır sordunuz veya sohbet ettiniz?

Hiç - İki veya üç - Dört veya beş - Çok defalar

C24- Dün kaç kişi ile karşılıklı olarak sohbet/hoşbeş ettiniz?

Hiç - iki veya üç - dört veya beş - Çok fazla kişi

C25- Hafta sonu öğlen/akşam yemeğine başka insanlarla ev dışında beraber yemek yer misiniz?

Hayır, HİÇ - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, SIK SIK

C26- Ailenizi ya da akrabalarınızı ziyaret etmek amacıyla başka bir muhite/şehre gider misiniz?

Hayır, HİÇBİR zaman - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, SIK SIK

C27- Başkalarının hemfikir olduğu fakat sizin katılmadığınız konularda, ne düşündüğünüzü açıkça söyler misiniz?

Hayır, HİÇBİR zaman - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, RAHATÇA

C28- Komşularınızla tartıştığınızda arabulucu bulmak için çabalar mısınız, yahut arayı düzeltmek için çaba sarf eder misiniz?

Hayır, ASLA - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, KESİNLİKLE

C29- Farklı kültürlere mensup insanların, muhitinizin gündelik hayatını zenginleştireceğine inanıyor musunuz?

Hayır, ASLA - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, KESİNLİKLE

C30- Farklı yaşam tarzlarına sahip insanlar arasında yaşamaktan hoşlanır mısınız?

Hayır, ASLA - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, KESİNLİKLE

C31- Mahallenize taşınan bir yabancı yahut farklı bir kültüre mensup bir kişi kolayca kabul görür mü?

Hayır, ASLA - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, KESİNLİKLE

Sonraki beş soru yalnızca ücretli çalışanları ilgilendirmektedir. Eğer ücretli bir çalışan değilseniz demoğrafik sorulara geçiniz.

C32- Kendinizi çalıştığınız mekanın ve o mekandaki insanların bir parçası olarak hissediyor musunuz?

Hayır, ASLA - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, KESİNLİKLE

C33- Meslektaşlarınızdan arkadaşlık kurduğunuz kişiler var mı?

Hayır, ASLA - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, KESİNLİKLE

C34- Çalıştığınız yerde kendinizi bir takımın parçası olarak hissediyor musunuz?

Hayır, ASLA - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, KESİNLİKLE

C35- Çalıştığınız yerde lüzümlu gördüğünüz bir durumda, sizden kimse rica etmese bile, herhangi bir inisiyatif alır mısınız?

Hayır, ASLA - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, KESİNLİKLE

C36- Son bir ay içerisinde iş yerinizde, mecbur olmadığınız halde bir iş arkadaşınıza yardımda bulundunuz mu?

Hayır, HİÇ - 1 - 2 - 3 - 4 - Evet, ÇOK Defa

<u>Demografik Bilgiler</u>

K1-Cinsiyet:……

K2-Yaşınız:...……..

K3- Medeni Durumunuz:

1 Evli 2 Hiç Evlenmemiş 3 Eşi Ölmüş 4 Boşanmış

K4-Doğum Yeriniz:…….

K5-Eğitim Durumunuz:…….

K6- Mesleğiniz :……..……..

K7-Evinizde kim(ler)le yaşıyorsunuz :

( )Eş **( )**Çocuklar **( )** Aile büyükleri **( )**Akrabalar

K8-Aile ortalama aylık gelir (tahmini bir ortalama):……

K9-İkamet edilen evin sahiplik durumu:

1- Kira 2-Ev sahibi 3-Akraba evi

K10-İkamet edilen evin niteliği:

1- Müstakil ev 2- Kooperatif evi/kat 3- Apartman dairesi 4- Güvenlikli site dairesi 5- Villa.

K11-Ne kadar süredir bu mahallede yaşıyorsunuz?(yıl olarak):.....

K12-İlçe, Mahalle ve Sokak
İsmi:……..……../……../…….....

Anketimize katılarak bize yardımcı olduğunuz için
TEŞEKKÜR ederiz.!!!

KAYNAKÇA

Adam, Frane ve Roncevic, Borut (2003). "Social Capital: Recent Debates and Research Trends", *Social Science Information*. Sayı 42 (2), s.155-183.

Adler, Paul S. ve Kwon, Seok-Woo (2000). "Social Capital: the Good, the Bad, and the Ugly", *Knowledge and Social Capital; Foundations and Applicationsi* içinde. (Editör: Eric L.Lesser). Boston: Butterworth Heinemann, s.89-115.

————,Kwon, Seok-Woo (2002). "Social Capital: Prospects For a New Concept". *The Academy of Management Review*. sayı. 27(1), s.17-40.

Akçomak, İ. Semih (2009). "Bridges in Social Capital: A Review of the Definitions and the Social Capital of Social Capital Researchers", UNU-MERIT Working Paper Series No.2006-040. Maastricht: Maastricht University.

Akın, Mahmut H. (2009), *Siyasal Toplumsallaşma Sürecinde Gençlik: Teorik ve Uygulamalı Bir Çalışma*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Sosyoloji Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Konya.

Aktay, Yasin (2001). "Karizma, Popüler Kültür ve Faşizm", *Tezkire: Düşünce, Siyaset, Sosyal Bilim Dergisi.* sayı 22 (eylül-ekim), s. 22-40.

———— (2003). "Toplumsal Sermaye Olarak Karizma", Yayınlanmamış tebliğ. ODTÜ VI. Sosyal Bilimler Kongresi, Ankara.

———— (2007). "Pierre Bourdieu ve Bir Maxwell Cini Olarak Okul", *Ocak ve Zanaat; Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde. (Editör: Güney Çeğin, vd.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.473-498.

———— ve Topçuoğlu, Abdullah (2007). "Civil Society and its Cultural origins in a Turkish City: Konya", *Critique: Critical Middle Eastern Studies*. sayı.16 (3), s.273-287.

Alver, Köksal (2010), Siteril Hayatlar. 2. basım, Ankara: Hece Yayınları.

———— (2010). "Emile Durkheim ve Kültür Sosyolojisi", İstanbul Üniv. Sosyoloji Dergisi. Dizi 3, sayı. (yayın aşamasında).

———— (2010). "Mahalle: Mekan ve Hayatın Esrarlı Birlikteliği", *İdealkent: Kent Araştırmaları Dergisi*. sayı.2 (Aralık), s.116-139.

Anderson, Benedict (2004). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. 3.baskı. (Çeviren: İskender Savaşır). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Aristoteles (2009). *Nikomakhos'a Etik*. 2. Baskı. (Çeviren: Saffet Babür). Ankara: Bilgesu Yayıncılık.

Arlı, Âlim (2007). "Klasik Sosyolojide Derin Revizyon: Pierre Bourdieu Sosyolojisi", *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde. (Editör: Güney Çeğin vd.), İstanbul: İletişim Yayınları, s.131-160.

Aron, Raymond (2000). *Sosyolojik Düşüncenin Evreleri*.5.Baskı. (Çeviren: Korkmaz Alemdar). İstanbul: Bilgi Yayınevi.

Aydemir, Mehmet Ali ve Özşahin, M.Cüneyt (2011). "Türk Demokrasisinde Kayıp Halkayı Keşfetmek: Türkiye Örneği Üzerinden Sosyal Sermaye - Demokrasi

Bağlantısını Yeniden Düşünmek". (Yayın Aşamasında).

Aydın, Mustafa (2009). *Moderniteye Dışarıdan Bakmak*. İstanbul: Açılım Kitap.

Bankston, Carl L. ve Zhou, Min (2002). "Social Capital as Process: The Meanings and Problems of a Theoretical Metaphor", *Sociological Inquiry*. sayı.72 (2), s.285-317.

Baron, James N. ve Hannan, Michael T. (1994). **"**The Impact of Economics on Contemporary Sociology", *Journal of Economic Literature*. sayı. 32 (3), s. 1111-1146

Başak, Suna (2010). "Genelleşmiş Güven ve Toplumsal Cinsiyet", *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi.* cilt 27, sayı 1 (Haziran), s.53-71.

Bauman, Zygmunt (2005). Bireyselleşmiş Toplum. (Çeviren: Yavuz Alogan). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Becker, Garry S., (1993). *Human Capital: A Theoretical and Empirical Analysis, with Special Reference to Education*. 3.Baskı. Chicago: The University of Chicago Press.

Bilgin, Nuri (2005). *Siyaset ve İnsan: Siyaset Psikolojisi Yayınları*.2 baskı. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

———— (2005). *Sosyal Psikoloji Sözlüğü: Kavramlar Yaklaşımlar*. İstanbul: Bağlam Yayıncılık.

Bikmen, Filiz (2008). The Rich History of Philanthropy in Turkey (A Paradox of Tradition and Modernity)", *Philanthropy in Europe: A Rich Past, A Promising Future* içinde. (Editör: Norine MacDonald, Luc Tayart de Borms). London: Alliance Publishing Trust, s.223-234.

———— ve Meydanoğlu, Z. (2006). *Sivil Toplum ve Hayırseverlik Araştırmaları 2004–2006 (Araştırma Bulguları ve Çözüm Önerileri)*. İstanbul: Tüsev Yayınları No:40.

———— ve Meydanoğlu, Z. (2006). *Türkiye'de Sivil Toplum: Bir Değişim Süreci* (Uluslararası Sivil Toplum Endeksi Projesi Türkiye Ülke Raporu). TÜSEV Yayınları No:39.

Blanchard, Anita L. (2008) "Testing a Model of Sense of Virtual Community", *Computers in Human Behavior*. sayı. 24, s.2107–2123.

Bourdieu, Pierre (2002). "The Forms of Capital", *Readings in Economic Sociology*. (Editör: Nicole Woolsey Biggart). Oxford: Blackwell Publishing, s.280-291.

———— Wacquant, Loic J.D. (2003). *Düşünümsel Bir Antropoloji İçin Cevaplar*, (Çeviren: Nazlı Ökten). İstanbul: İletişim Yayınları.

———— (2006). *Pratik Nedenler*. 2.Baskı. (Çeviren: Hülya Uğur Tanrıöver). İstanbul: Hil Yayınları.

———— (2007). "Vive La Crise!: Sosyal Bilimlerde Heterodoksi İçin" (Çeviren:Ümit Tatlıcan). *Ocak ve Zanaat; Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde. (Editör: Güney Çeğin, vd.). İstanbul: İletişim Yayınları, s.33-49.

Bourse, Michel (2009). *Melezliğe Övgü*. (Çeviren: Işık Ergüden). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Bowen, Gary L.; Martin, James A.; Mancini, Jay A. ve Nelson, John P. (2001). "Civic Engagement and Sense of Community in the Military", *Journal of Community Practice*. sayı 9 (2), s. 71-93.

Bruhn, John G. (2005). *The Sociology of Community Connections*. New York: Kluwer Academic/Plenum Publishers.

Burt, Ronald S. (1995). *Structural Holes; The Social Structure of Competition*. 2.Baskı. Cambridge: Harvard University Press.

———— (2005). *Borkerage and Closure; An Introduction to Social Capital*. New York: Oxford University Press.

Calhoun, Craig (2007). "Bourdieu Sosyolojisinin Ana Hatları", (Çeviren: Güney Çeğin). *Ocak ve Zanaat; Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde. (Editör: Güney Çeğin, vd.). İstanbul: İletişim Yayınları, s.77-129.

Cantle, Ted (2005). *Community Cohesion: A New Framework for Race and Diversity*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Castiglione, Dario (2008). "Social Capital As a Research Programme", *The Handbook of Social Capital*. (Editör: Dario Castiglione, Jan W.Van Deth, Guglielmo Wolleb). Oxford: Oxford University Press. s.177-192.

Caulkins, D. Douglas (2009). "Grid-Group Analysis", *Handbook of Social Capital: The Troika of Sociology, Political Science and Economics* içinde. (Editör: Gert T. Svendsen, Gunnar L.H Svendsen). Cheltenham: Edward Elgar, s.57-72.

Chavis, David M. ve Wandersman, Abraham (1990). "Sense of Community in the Urban Environment: A Catalyst for Participation and Community Development 1", *American Journal of Community Psychology.* sayı.18 (1), s.55-81.

Clark, Terry N. (2001). "Social Contexts of Community", *International Encyclopedia of The Social & Behavioral Sciences* içinde. (Editör: Neil J. Smelser, Paul B. Baltes). Oxford: Elseiver Science Ldt, s. 2374–2378.

Cohen, Anthony P. (1999). *Topluluğun Simgesel Kuruluşu*. (Çeviren: Mehmet Küçük). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.

Coleman, James S. (1987). "Families and Schools", *Educational Researcher*. sayı.16 (6), (Aug.-Sep.), s.32-38.

———— (1988). "Social Capital in the Creation of Human Capital", *The American Journal of Sociology*. sayı. 94, s.95-120.

———— (1993). "The Rational Reconstruction of Society", *American Sociological Review*. sayı.58 (1), s.1-15.

———— (2000). *Foundations of Social Theory*. 3.Baskı. USA: Harvard University Press.

Crow, Graham (2007). "Community", *The Blackwell Encyclopedia of Sociology* içinde. (Editör: George Ritzer). Oxford: Blackwell Publishing, s.617-620.

Day, Graham (2006). *Community And Everyday Life*. London: Routledge.

Davenport, Neil (2008). "Minorities, Multiculturalism and the Metropolitan Experience", *The Future of Community* içinde. (Editör: Dave Clements, vd.), London: Pluto Press. s.116-128.

Deth, Jan W. Van (2003). "Measuring Social Capital: Orthodoxies and Continuing Controversies" *Inlcrnafional Journal of Social Research Melhodologv*. Sayı.6 (1), s.79-92.

———— (2008). "Measuring Social Capital" *The Handbook of Social Capital* içinde. (Editör: Dario Castiglione, Jan W.Van Deth, Guglielmo Wolleb). Oxford: Oxford University Press., s.150-176.

Devamoğlu, Sevil (2008), *Sosyal Sermaye Kuramı Açısından Türkiye'de Demokrasi Kültürü Üzerine Bir Değerlendirme*, Pamukkale Üniv. Sosyal Bilimler Enstitüsü, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Denizli.

Durlauf, Steven N. ve Fafchamps, Marcel (2005). "Social Capital". *Handbook of Economic Growth*.(Editörler: Philippe Aghion. and Steven N Durlauf). Amsterdam:Elsevier, Cilt 1, Part B, s.1639–1699.

Durkheim, Emile (2006). *Toplumsal İşbölümü*. (Çeviren: Özer Ozankaya). İstanbul: Cem Yayınevi.

———— (2005). *Dinsel Hayatın İlkel Biçimleri*. (Çeviren: Fuat Aydın). İstanbul: Ataç Yayınları.

Edgar, Andrew ve Sedgwick, Peter (2007). *Kültürel Kuramda Anahtar Kavramlar*. (Çeviren: Mesut Karaşahan). İstanbul: Açılım Kitap.

Esser, Hartmut (2008). "The Two Meanings of Social Capital", *The Handbook of Social Capital* içinde. (Editör: Dario Castiglione, Jan W.Van Deth, Guglielmo Wolleb). Oxford: Oxford University Press, s.22-49.

Etzioni, Amitai (1993). *The Spirit of Community*: *Rights, Responsibilities, and the Communitarian Agenda*. New York: Crown Publishers, Inc.

Farr, James (2004). "Social Capital: A Conceptual History", *Political Theory*. sayı. 32(1), s.6-32.

———— (2007). "In Search of Social Capital: A Reply to Ben Fine", *Political Theory*. sayı.35(1), s.54-61.

Field, John (2006). *Sosyal Sermaye*. (Çeviren: Bahar Bilgen, Bayram Şen). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Fine, Ben ve Green, Francis (2000). "Economics, Social Capital and the Colonization of the Social Science", *Social Capital; Critical Perspectives* içinde. (Editör: Stephen Baron, John Field, Tom Schuller). Oxford: Oxford University Press, s.78-92.

———— (2007). "Eleven Hypotheses on the Conceptual History of Social Capital: A Response to James Farr" *Political Theory*. sayı.35(1), s.47-53.

———— (2010). *Theories of Social Capital: Researchers Behaving Badly*. London: Pluto Press.

———— (2011). *Sosyal Sermaye Sosyal Bilime Karşı: Binyılın Eşiğinde Ekonomi Politik ve Sosyal Bilimler*. (Çeviren: Ayşegül Kars), İstanbul: Yordam Kitap.

Foschi, Laura (2008). "Microfinance and Social Capital", *The Handbook of Social Capital* içinde. (Editör: Dario Castiglione, Jan W.Van Deth, Guglielmo Wolleb). Oxford: Oxford University Press, s.467-490.

Fukuyama, Francis (2001). "Social Capital, Civil Society and Development", *Third World Querterly*. sayı. 22 (1), s.7-20.

———— (2005). *Güven: Sosyal Erdemler ve Refahın Yaratılması.* (Çeviren: Ahmet Buğdaycı). 3.baskı, İstanbul: İş Bankası Kültür Yayınları.

———— (2009). *Büyük Çözülme: İnsan Doğası ve Toplumun Yeniden Oluşturulması*. (Çeviren: Hasan Kaya). 2. Baskı, İstanbul: Profil Yayıncılık.

Furstenberg, Frank F. ve Kaplan, Sarah B. (2004). "Social Capital and the Family" *The Blackwell Companion to the Sociology of Families*. (Editör: Jacqueline Scott, Judith Treas, and Martin Richards), Oxford: Blackwell Publishing Ltd s.218-232.

Gasset, Ortega (2007). *İnsan ve Herkes*. 3.Baskı, (Çeviren: Neyire Gül Işık). İstanbul: Metis Yayıncılık.

Glaeser, Edward L., Laibson, David ve Sacerdote, Bruce Source (2002). "An Economic Approach to Social Capital" *The Economic Journal*, sayı 112 (483), s. F437-F458.

Göker, Emrah (2007). "Ekonomik İndirgemeci mi dediniz?", *Ocak ve Zanaat; Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde. (Editör: Güney Çeğin vd.). İstanbul: İletişim Yayınları, s.277-302.

Granovetter, Mark (1973). "The Strength of Weak Ties", *American Journal of Sociology*. 78, s.1360–1380.

Grootaert, Christiaan (1998). *Social Capital: The Missing Link ?.* The Social Capital Initiative Working Paper No.3. Washington, DC: World Bank.

———— (2001). *Does Social Capital Help the Poor*, Local Level Institutions. The Social Capital Initiative Working Paper No.10. Washington, DC: World Bank.

———— ve Thierry van Bastelaer (2001). *Understanding And Measuring Socıal Capital: A Synthesis Of Findings And Recommendations From The Social Capital Initiative.* The Social Capital Initiative Working Paper No.24. Washington, DC: World Bank.

————, Narayan, Deepa; Jones, Veronica N. ve Woolcock, Michael (2004). Measuring Social Capital: An İntegrated Questionnaire. The Social Capital Initiative Working Paper No.18. Washington, DC: World Bank.

————, Bastelaer, Thierry van (2002). "Introduction and Overview", *The Role of Social Capital in Development An Empirical Assessment* içinde. (Editör: Christiaan Grootaert, Thierry van Bastelaer). Cambridge: Cambridge University Press. s.1–18.

Hall, Peter A. (2002). "Great Britain: The Role of Government and the Distribution of Social Capital", *Democracies in Flux* içinde. (Editör: Robert D. Putnam). Oxford: Oxford University Press.

Halpern, David (2007). *Social Capital*. Cambridge: Polity Press.

Harper, Rosalyn (2002). "The measurement of Social Capital in the United Kingdom", *Office for National Statistic*. http://www.oecd.org/dataoecd/22/52/2382339.pdf (Şubat 2008)

Harris, Jose (2001). *Ferdinand Tönnies: Community and Civil Society.* Cambridge: Cambridge University Press.

Henderson, Paul ve Vercseg, ILona (2010). *Community Development And Civil Society: Making Connections in the European Context.* Bristol: The Policy Press.

Hier, Sean P. (2005). "Introduction: Themes and Theories in Contemporary Sociological Thought", *Contemporary Sociological Thought: Themes and Theories* içinde. (Editör: Sean P. Hier). Toronto: Canadian Scholars Press. s.1-11.

Hogan, M. Janice (2001). "Social Capital: Potential in Family Social Sciences", Journal of Socio-Economics. Sayı. 30, s.151–155.

Hughey, J.; Peterson, N.A.; Lowe, J.B. ve Oprescu, F. (2008). "Community Organizations Empowerment and Sense of Community: Clarifying Their Relationship" H*ealth Education & Behavior*. sayı.35 (5), s.651-663.

Hume, David. (1997). *İnsan Doğası Üzerine Bir İnceleme.* (Çeviren: Aziz Yardımlı). İstanbul: İdea Yayınevi.

Jacobs, B. David (2001). "Community Sociology", *International Encyclopedia of The Social & Behavioral Sciences* içinde. (Editör: Neil J. Smelser, Paul B. Baltes). Oxford: Elseiver Science Ldt, s. 2383–2387.

Jenkins, Richard (2002). *Pierre Bourdieu.* 2.Baskı, London: Routledge.

———— (2005). "Pierre Bourdieu", *Encyclopedia of Social Theory* içinde. (Editör: George Ritzer). London: Sage Publication, sayı.1, s.66-71.

Jones, Ian W.; Pollitt, Michael G.; Bek, David (2007). *Multinationals in Their Communities: A Social Capital Approach to Corporate Citizenship Projects*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Jones, Veronica N. ve Woolcock, Michael (2009). "Mixed Methods Assessment" *Handbook of Social Capital: The Troika of Sociology, Political Science and Economics* içinde. (Editör: Gert T. Svendsen, ve Gunnar L.H Svendsen). Cheltenham: Edward Elgar, s.379-401.

Kalaycıoğlu, Ersin (2007). "State, Civil Society and Political Participation in Turkey", *International Studies Meeting*. Chicago: Illinois, Şubat 27- Mart 3.

Kane, Anne E. (2008). "Sosyal Teoride Kültürün Merkeziliği: Weber ve Durkheim'dan Temel İpuçları" (Çeviren: Elif Çelebi). *Sosyal Teori ve Sosyoloji* içinde.(Editör: Stephen P. Turner). İstanbul: Küre Yayınları, s.193-216.

Kawachi, Ichiro, ve Berkman, Lisa F. (2003). *Neighborhoods and Health*. Oxford: Oxford University Press.

Koçak, Abdullah (1996), Siyasal Davranış ve Kamuoyu: Kuramsal ve Uygulamalı Bir Çalışma, Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Araştırma Yöntemleri Bilim Dalı, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya.

Koniordos, Sokratis M. (2008). "Social Capital", *International Encyclopedia of The Social Sciences* içinde, 2.Baskı. (Editör: William A. Darity Jr). cilt.7, Detroit: Macmillan Press., s.564-567.

Konya Büyük Şehir Belediyesi (2006). *Konya'da Komşuluk Araştırması*, Sosyal Doku Projesi Kent Araştırmaları 4.

Koyuncu, Ahmet (2005). *Konya'da Komsuluk İlişkileri*. Selçuk Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyoloji Ana Bilim Dalı (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Konya.

Kramer, Roderick M. (2009). "Social Capital Creation: Collective Identities and Collective Action", *Social Capital: Reaching Out, Reaching In* içinde. (Editör: Viva Ona Bartkus, James H. Davis). Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, s.239-259.

Krishna, Anirudh and Uphoff, Norman (1999), *Mapping and measuring social capital: a conceptual and empirical study of collective action for conserving and developing watersheds in Rajasthan, India*, The Social Capital Initiative, Working Paper No. 13, Washington, DC: The World Bank.

———— (2008). "Social Capital and Economic Development", *The Handbook of Social Capital* içinde. (Editör: Dario Castiglione, Jan W.Van Deth, Guglielmo Wolleb). Oxford: Oxford University Press, s.438-466

Levinson, David (2003). "Community Indicators" *Encyclopedia of Community* içinde. (Editör: Karen Christensen, David Levinson). London: Sage Publications, cilt.1, s., 272-275.

Lin, Nan (2001). *Social Capital: A Theory of Social Structure and Action*. Cambridge: Cambridge University Press.

———— (2005). "Building a Network Theory of Social Capital", *Social Capital: Theory and Research* içinde. (Editör: Nan Lin, Karen Cook, Ronald S. Burt). New York: Adline De Gruyter.

———— (2008). "A Theory of Social Capital", *The Handbook of Social Capital* içinde. (Editör: Dario Castiglione, Jan W.Van Deth, Guglielmo Wolleb). Oxford: Oxford University Press, s.50-69.

Little, Adrian (2002). *The Politics of Community: Theory and Practice*. Edinburg: Edinburgh University Press Ltd.

Maclver, R.M. ve Page, Charles H. (1994), *Cemiyet I.* (Çeviren: Amiran Kurktan). İstanbul: Milli Eğitim Bakanlığı Yayınları.

Maloney, William A. ve Boßteutscher, Sigrid (2007), "Association, Participation and Democracy", *Social Capital and Association in European Democracies: A Comparative Analysis* içinde. (Editör: William A. Maloney ve Sigrid Boßteutscher). London: Routledge, s.3-15.

Marshall, Gordon (1999). *Sosyoloji Sözlüğü.* (Çeviren: Osman Akınhay, Derya Kömürcü), İstanbul: Bilim ve Sanat Yayınları.

Mason, Andrew (2000). *Community, Solidarity and Belonging: Levels of Community and Their Normative Significance.* Cambridge: Cambridge University Press.

Mattessich, Paul W. (2009). "Social Capital and Community Building", *An Introductıon To Community Development* içinde. (Editör: Rhonda Phillips, Robert H. Pittman). London: Routledge, s.49-57.

May, Tim ve Powell, Jason (2008). *Situating Social Theory*. 2.Baskı, New York: Mc Graw Hill Open University Press.

McMillan, David W. (1996). "Sense of Community", *Journal Of Community Psychology*. sayı 24 (4), s.315–325.

———— ve Chavis, David M. (1986), "Sense of Community: A Definition and Theory", *Journal Of Community Psychology.* sayı 14 (1), s.6-23.

Misztal, Barbara A. (1996). *Trust in Modern Society (The Search for the Basis of Social Order).* Cambridge: Polity Press.

Mohun, Simon (2002). "Sermaye", *Marksist Düşünce Sözlüğü* içinde. (Çeviren: Ali Doğan). 3.baskı, (Editör: Tom Bottomore). İstanbul: İletişim Yayınları.

Möllering, Guido (2006). *Trust: Reason, Routine, Reflexivity*. Amsterdam: Elsevier.

Nahapiet, Janine ve Ghoshal, Sumantra (2000). "Social Capital, Intellectual Capital and the Organizational Advantage", *Knowledge and Social Capital; Foundations and Applicaitons* içinde. (Editör: Eric L. Lesser). Boston: Butterworth-Heinemann, s.119–157.

Newton, Kennet (1997). "Social Capital and Democracy", *American Behavioral Scientist*. Sayı. 40 (5), s. 575-586.

Nitzan, Jonathan and Bichler, Shimshon (2009). *Capital as Power: A Study or Order and Creorder*. London: Routledge.

Norris, Pipa (2001). "Making Democracies Work: Social Capital and Civic Engagement in 47 Societies", *Harvard University John F. Kennedy School of Government,* Faculty Research Working Papers Series.

Obst, Patricia; Zinkiewicz, Lucy ve Smith, Sandy (2002a). "Sense Of Community in Science Fiction Fandom, Part 1: Understanding Sense of Community In an

International Community of Interest" *Journal Of Community Psychology*. sayı 30 (1), s.87–103.

———— (2002b). "Sense Of Community in Science Fiction Fandom, Part 2: Comparing Neighborhood and Interest Group Sense of Community" *Journal Of Community Psychology*. sayı 30 (1), s.105-117.

———— (2002c). "An Exploration Of Sense Of Community, Part 3: Dimensions And Predictors Of Psychological Sense Of Community In Geographical Communities" *Journal Of Community Psychology*. sayı 30 (1), s.119-133.

Onyx, Jenny ve Bullen, Paul (2000). "Measuring Social Capital in Five Communities" *The Journal Of Applied Behavioral Science*. sayı. 36 (1), s. 23-42.

Ostrom, Elinor (2000). "Social Capital: A Fad or A Fundamental Concept?", *Social Capital; A Multifaced Perspective* içinde. 2.Baskı, (Editör: Partha Dasgupta, Ismail Serageldin). Washington: The World Bank. s.172–215.

———— (2009). "What is Social Capital?", *Social Capital: Reaching Out, Reaching In* içinde. (Editör: Viva Ona Bartkus, James H. Davis). Cheltenham: Edward Elgar Publishing Limited, s.17–39.

———— Ahn, T.K. (2009). "The Meaning of Social Capital and Its Link to Collevtive Action", *Handbook of Social Capital: The Troika of Sociology, Political Science and Economics* içinde. (Editör: Gert T. Svendsen, Gunnar L.H Svendsen). Cheltenham: Edward Elgar, s.17–35.

Özdemir, Şennur (2006). *Müsiad: Anadolu Sermayesinin Dönüşümü ve Türk Modernleşmesinin Derinleşmesi.* Ankara: Vadi Yayınları.

Özmete, Emine (2010). "Sosyal Kapitali Yapılandırmak: Sosyal İletişim Ağı ve Yardımseverlik-Gönüllülük", Aile ve Toplum: Eğitim, Kültür ve Araştırma Dergisi, cilt 6, sayı 21 (nisan-mayıs-haziran), s.83-104.

Portes, Alejandro (2010). *Economic Sociology: A Systematic Inquiry*. Princeton: Princeton University Press.

Putnam, Robert D. (1993a). *Making Democracy Work: Civic Traditions in Modern Italy*. New Jersey: Princeton University Press.

———— (1993b). "The Prosperous Communty: Social Capital and Public Life", http://www.prospect.org/cs/articles?article=the_prosperous_community

(Mart 2010).

———— (1994). "Social Capital and Public Affairs", *Bulletin of the American Academy of Art and Sciences*. sayı 47 (8), s.5–19.

———— (1995a). "Bowling Alone: America's Declining Social Capital", *Journal Of Democracy*. sayı.6 (1), s.65–78.

———— (1995b). "Tuning In, Tuning Out: The Strange Disappearance of Social Capital in America", *Political Science and Politics*. sayı 28 (4), s.664–683.

———— (2000). *Bowling Alone: The Collapse And Revival American Community*. New York: Simon And Sch.

———— Goss, Kristin A. (2002). "Introduction", *Democracy in Flux*. (Editör: Robert D. Putnam). Oxford: University Press.

Reich, Stephanie M. (2010). "Adolescents'Sense Of Community On Myspace And Facebook: A Mixed-Methods Approach", *Journal Of Community Psychology*. Vol. 38, No. 6, 688–705.

Rheingold, Howard (2000). *The Virtual Community: Homesteading on the Electronic Frontier*. 2.basım. USA: MIT Press.

Rothstein, Bo (2009), "The Universal Welfare State", *Handbook of Social Capital: The Troika of Sociology, Political Science and Economics* içinde. (Editör: Gert T. Svendsen, Gunnar L.H Svendsen). Cheltenham: Edward Elgar, s.197-211.

Ruston, Dave ve Akinrodoye, Lola (2002). Social Capital Question Bank. Social Analysis and Reporting Division www.ons.gov.uk/about-statistics/user-guidance/sc-guide/the-question-bank/social-capital-question-bank--pdf-document.pdf (Şubat 2008)

Schnapper, Dominique (2005). *Sosyoloji Düşüncesinin Özünde Öteki ile İlişki*. (Çeviren: Ayşegül Sönmezay). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Schultz, Theodore W. (1961)."Investment in Human Capital", *American Economic Review*. sayı.51(1), s.1–17.

Serageldin, Ismail ve Grootaert, Christiaan (1999). "Defining Social Capital: An Integrating View", *Social Capital: Multifaceted Perspective* içinde. (Editör: Partha Dasgupta, Ismail Serageldin). Washington: World Bank Press.

Sennett, Richard (1996). *Kamusal İnsanın Çöküşü*. (Çeviren: Serpil Durak ve Abdullah Yılmaz). İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Simmel, George (2009). "Toplum Nasıl Mümkün Olur?", *Bireysellik ve Kültür* içinde. (Editör ve Çeviren: Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları, s.31-32

———— (2009). "Sosyoloji Sorunu", *Bireysellik ve Kültür* içinde. (Editör ve Çeviren: Tuncay Birkan). İstanbul: Metis Yayınları, s.47-56.

———— (2009). "İnsan Deneyimi Kategorileri", *Bireysellik ve Kültür* içinde. (Editör ve Çeviren: Tuncay Birkan), İstanbul: Metis Yayınları, s.58–61.

Smith, Adam (2009). *Milletlerin Zenginliği*. (Çeviren: Haldun Derin). İstanbul: Türkiye İş Bankası Yayınları.

Smitt, Stephan S. ve Kulynych, Jessica (2002). "It May Be Social, but Why Is It Capital? The Social Construction of Social Capital and the Politics of Language", *Politics and Society*. sayı.30 (1), s.149–86.

Stewart, Paul, vd. (2009). "Introduction", *Community Unionism: A Comparative Analysis of Concepts and Contexts* içinde. (Editör: Jo McBride, Ian Greenwood). Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Strath, Barbara (2001). "Community/Society: History of the Concept", *International Encyclopedia of The Social & Behavioral Sciences* içinde. (Editör: Neil J. Smelser, Paul B. Baltes). Oxford: Elseiver Science Ldt, s. 2378–2383.

Studdert, David (2005). *Conceptualising Community: Beyond The State And Individual*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Svendsen, Gert T. ve Svendsen, Gunnar L.H. (2009). "The Troika of Sociology, Political Science and Economics", *Handbook of Social Capital: The Troika of Sociology, Political Science and Economics* içinde. (Editör: Gert T. Svendsen, Gunnar L.H Svendsen). Cheltenham: Edward Elgar, s.1-13.

Swingewood, Alan (1998). *Sosyolojik Düşüncenin Kısa Tarihi*. (Çeviren: Osman Akınhay). Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Schuler, Tom, Baron, Stephan, ve Field, John (2000). "Social Capital: A review and Critique", *Social Capital: Critical Perspectives* içinde. (Editör: Stephen Baron, John Field, Tom Schuler). Oxford: University Press.

Şahin, Mehmet M. ve Ünal, Ahmet (2010). *Sosyal Sermaye: Kuram, Uygulama, Eleştiri*. (Edisyon), İstanbul: Değişim Yayınları.

Şan, Mustafa K. (2007a). "Sosyal Bilimlerde Yıldızı Yükselen Yeni Bir Kavram: Sosyal Sermaye ve Türkiye", Sosyoloji Yazıları I: Sakarya Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Ortak Çalışması. (Editör: Mustafa Kemal Şan). İstanbul: Kızıl Elma Yayınları.

———— (2007b). "Bilgi Toplumuna Geçişte Sosyal Sermayenin Taşıdığı Önem ve Türkiye Gerçeği", *Journal of Knowledge Economy & Knowledge Management*. Sayı 2 (bahar), s.70-94.

Taylor, Charles (2006). *Modern Toplumsal Tahayyüller*. (Çeviren: Hamide Koyukan). İstanbul: Metis Yayınları.

Tocqueville, Alexis de. (1994). *Amerika'da Demokrasi*. (Çeviren: İhsan Sezal, Fatoş Dilber). İstanbul: Yetkin Yayınları.

Todorov, Tzvetan (2008). *Ortak Hayat*. (Çeviren: Mehmet Emin Özcan). Ankara: Dost Kitapevi Yayınları.

Toffler, Alvin (1996). *Şok; Gelecek Korkusu*. (Çeviren: Selami Sargut). 4. Baskı, İstanbul: Altın Kitaplar Yayınevi.

Topçuoğlu, Abdullah (2003). *Akrabalık ve Hemşerilik İlişkilerinin Toplumsal Sermaye Değeri*. Konya: Çizgi Kitabevi.

———— vd. (2010). *Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması*, Ankara: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (Yayın Aşamasında).

Touraine, Alaine (2000). *Eşitliklerimiz ve Farklılıklarımızla Birlikte Yaşayabilecek miyiz?* (Çeviren: Olcay Kusal). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Tönnies, Ferdinand (2000). "Gemeinschaft ve Gessellschaft" *Şehir ve Cemiyet* içinde. (Editör: ve çev Ahmet Aydoğan). İstanbul: İz Yayıncılık, s.185-217.

Uguz, Hülya E. (2010). *Kişisel ve Kurumsal Gelişmeye Farklı Bir Yaklaşım: Sosyal Sermaye*. Ankara: Orion Kitabevi.

Ünal, Ahmet Z. (2004). *Sosyal Tabakalasma Bağlamında Pierre Bourdieu'nün Kültürel Sermaye Kavramı*. (Yayınlanmamış Doktora Tezi). Ankara: Hacettepe Üniversitesi.

Weber, Max (1995). *Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı*. (Çeviren: Prof. Dr. Özer Ozankaya). Ankara: İmge Kitabevi.

Williams, Raymond (2006). *Anahtar Sözcükler: Kültür ve Toplumun Söz Varlığı*. (Çeviren: Savaş Kılıç). 2.basım, İstanbul: İletişim Yayınları.

Wilson-Doenges, Georjeanna (2000). "An Exploration of Sense of Community and Fear of Crime in Gated Communities", *Environment And Behavior*. sayı. 32 (5), s.97-611.

Wacquant, Löic (2007). "Pierre Bourdieu: Hayatı, Eserleri ve Entelektüel Gelişimi", *Ocak ve Zanaat: Pierre Bourdieu Derlemesi* içinde. (Çeviren: Ümit Tatlıcan), (Editör: Güney Çeğin vd.). İstanbul: İletişim Yayınları, s.53-76.

Wall, Anthony, Kirk, Robert ve Martin, Gary (2004). *Intellectual Capital; Measuring and Immeasurable?* Oxford: CIMA Publishing.

Warren, Mark E. (2008). "The Nature and Logic Of Bad Social Capital", *The Handbook of Social Capital* içinde. (Editör: Dario Castiglione, Jan W.Van Deth, Guglielmo Wolleb). Oxford: Oxford University Press, s.122-149.

Weber, Max (2002). *Protestan Ahlâkı ve Kapitalizmin Ruhu*. (Çeviren: Zeynep Gürata). 3.Baskı, Ankara: Ayraç Yayınevi.

Wolf, Harald (2004). "Capital", *Encyclopedia of Social Theory* içinde. (Editör: George Ritzer). London: Sage Publication, s.75-76.

Woolcock, M. (2003). "Social Capital", *Encyclopedia of Community* içinde. (Editör: Karen Christensen, David Levinson). London: Sage Publications. cilt.3, s.1258-1262.

———— ve Radin, Elizabeth (2008). "A Relational Approach to the theory and Practices of Economic Development", *The Handbook of Social Capital* içinde. (Editör: Dario Castiglione, Jan W.Van Deth, Guglielmo Wolleb). Oxford: Oxford University Press, s.411-437.

Yelken, Ramazan (1999). *Cemaat Sosyolojisi: Geç Modern Dönemde Cemaat Sosyolojisi*. Ankara: Vadi Yayınları.

————, (2010), Toplum ve Cemaat Sorunu Üzerine Söyleşi, Almıla Fikir ve Kültür Dergisi, yıl 5, sayı 17 (güz). Ankara.

www.tuik.gov.tr (Ağustos 2010)

http://www.dernekler.gov.tr/index.php?option=com_content&view=category&layout=blog&id=52&Itemid=12&lang=tr (Ağustos 2010)

http://www.worldvaluessurvey.org (Ağustos 2010).

ÖZGEÇMİŞ

Adı Soyadı:	MEHMET ALİ AYDEMİR		İmza:	
Doğum Yeri:	SAKARYA			
Doğum Tarihi:	26.09.1980			
Medeni Durumu:	BEKÂR			
ÖĞRENİM DURUMU				
Derece	Okulun Adı	Program	Yer	Yıl
İlköğretim	**Atatürk İ.Ö.O**		**Adapazarı**	**1991**
Ortaöğretim	**Adapazarı İmam Hatip Lisesi**		**Adapazarı**	**1994**
Lise	**Adapazarı İmam Hatip Lisesi**		**Adapazarı**	**1997**
Lisans	**Selçuk Üniversitesi**	**Sosyoloji**	**Konya**	**2002**
Yüksek Lisans	**Selçuk Üniversitesi**	**Sosyoloji**	**Konya**	**2005**
Becerileri:	**Yok**			
İlgi Alanları:	**Tüketim, Mizah, Kent, Din, Güven, Sosyal Sermaye.**			
İş Deneyimi:	**2003'den bugüne Selçuk Üniversitesi Sosyoloji Bölümü Araştırma Görevlisi.**			
Tel:	**0533 632 50 23 (gsm) – 0 332 223 14 20 (iş)**			
Mail:	**maliaydemir@gmail.com**			
Adres	**Selçuk Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü Oda no:208 Alaaddin Keykubat Kampüsü Selçuklu/Konya**			